

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**НОВА ЛІНГВІСТИЧНА
ПАРАДИГМА ХХІ СТОЛІТТЯ:
АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРИКЛАДНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

УДК 811.161.2'42
Н723

Монографію рекомендувала до друку Вчена рада Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 6 від 23.12.2025 року).

Рецензенти:

Людмила Марчук, доктор філологічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка);

Марина Навальна, доктор філологічних наук, професор (Національний університет біоресурсів і природокористування);

Світлана Шабат-Савка, доктор філологічних наук, професор (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича).

Нова лінгвістична парадигма ХХІ століття: актуалізація прикладних досліджень : кол. монографія / за ред. Н. В. Кондратенко. Вінниця : ТВОРИ, 2026. 216 с.

ISBN 978-617-558-477-4

У монографії представлено наукові розвідки провідних фахівців з прикладної лінгвістики, що висвітлюють проблеми перекладознавства, лінгвоконцептології, лінгвопрагматики, лінгводидактики, медіалінгвістики, корпусної і цифрової лінгвістики. Схарактеризовано специфіку різних типів дискурсивної діяльності – художнього, медійного, політичного, наукового дискурсів. Репрезентовано результати досліджень використання штучного інтелекту, комп'ютерних технологій і баз даних у сучасній науці з опертям на лінгвістичні методи.

Рекомендовано науковцям, аспірантам і студентам, заглиблених у сучасні проблеми вивчення і функціонування мови, а також усім зацікавленим у прикладних лінгвістичних дослідженнях.

УДК 811.161.2'42

ISBN 978-617-558-477-4

© Авторський колектив, 2026
© ТОВ «ТВОРИ», 2026

ЗМІСТ

<i>Belyanin V.</i> DEPICTION OF LOUDNESS IN FICTION.....	5
<i>Бойко О. О.</i> САМООРГАНІЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВИЙ МІНІМАЛІЗМ ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ НАУКОВЦЯ-ФІЛОЛОГА.....	12
<i>Горіна Ж. Д.</i> ЯК АІ ВІЗУАЛІЗУЄ БАРВИ ФЕНТЕЗІЙНОГО СВІТУ РОМАНУ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «ЗАЧАРОВАНІ МУЗИКАНТИ».....	35
<i>Загнітко А. П., Бевз Ю.</i> МІСТИФІКАЦІЯ ↔ МІФОЛОГІЗАЦІЯ У ФОЛЬКЛОРНОМУ ТА ФЕНТЕЗІЙНОМУ ДИСКУРСАХ: КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ.....	53
<i>Kapranov Y., Semenog O.</i> AI AS A TOOL IN LINGUODIDACTICS: RETHINKING ENGLISH – UKRAINIAN TRANSLATION METHODOLOGY.....	75
<i>Кондратенко Н. В.</i> МОВНІ ОЗНАКИ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДОПИСАХ СОЦМЕРЕЖ: ТЕХНОЛОГІЇ, СТРАТЕГІЇ, ІНТЕНЦІЇ.....	102
<i>Космеда Т. А.</i> ЛІНГВІСТИКА ТОТАЛІТАРИЗМУ: НАУКОВИЙ ДИСКУС У СИЛОВОМУ ПОЛІ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ (70-ті роки ХХ ст.).....	120
<i>Кутуза Н. В.</i> КОНОТАТИВНА ЛЕКСИКА В МЕДІАДИСКУРСІ ЯК ІНДИКАТОР КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ.....	133
<i>Микитюк О. Р.</i> ТОПОНІМНА АНТИТЕЗА УКРАЇНА ↔ РОСІЯ (МОСКОВІЯ): СМИСЛОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ДМИТРА ДОНЦОВА.....	140
<i>Романченко А. П.</i> ФРАЗЕМІКА В ДОПИСАХ ОРЕСТА СОХАРА.....	152
<i>Сизонов Д. Ю.</i> БЕЗБАР'ЄРНА КОМУНІКАЦІЯ: СТАН, СТАТУС, ДОСЛІДНИЦЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ В ЛІНГВІСТИЦІ.....	161
<i>Татаровська О. В.</i> КОНТЕКСТНІ ПАТЕРНИ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У ПРАГМАДИСКУРСНОМУ СПЕКТРІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ОПИСУ.....	169
<i>Topachevskyi S. K., Muskyi B. A.</i> PRAGMATIC AND SEMANTIC FEATURES OF	

ENGLISH IN PAY-PER-CLICK ADVERTISING: A CORPUS-BASED STUDY.....	179
---	-----

<i>Шевченко Т. М.</i> ДИСКУРС ПАМ'ЯТІ В ЕСЕЇСТИЦІ Ч. МІЛОША (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРКИ «АБЕТКА»).....	189
---	-----

<i>Яроцька Г. С.</i> АКСІОЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ НАРАТИВІВ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	197
---	-----

Valery BELYANIN,

Registered Psychotherapist (Private Practice Online),
PhD in psycholinguistics, PhD in Psychology of Personality
Toronto, Ontario, Canada.

psyling@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4053-1335>

DEPICTION OF LOUDNESS IN FICTION

Abstract. This article focuses on the cognitive-linguistic analysis of sound as represented in literary fiction, with particular emphasis on the human dimension of auditory perception. Rather than treating sound as a mere background element or a simple description of reality, the study explores how authors use linguistic and narrative devices to evoke auditory experiences that are emotionally charged, psychologically meaningful, and reflective of their worldview. Central to this approach is the hypothesis that sound in fiction –especially loudness and silence – is systematically linked to the emotional valence and psychological states of characters, as well as to the overall psychological atmosphere of the narrative. The analysis draws attention to words of vocal intensity and the acoustic characteristics of sounds. The article also considers the cognitive mechanisms involved in silent reading, including the mental simulation of voices and sounds, as described by various scholars. By examining both the presence and absence of sound in different types of fictional texts, this study highlights how auditory imagery functions not only as a stylistic device but also as a key component contributing to the embodied simulation of narrative meaning and emotional experience. Additionally, it supports the construction of distinct world models, which may be grouped as “merry,” “sad,” “light,” “dark,” and “beautiful.”

Key words: sound, voice, loudness, fiction, picture of the world, emotions

Introduction

In its everyday use, language primarily functions as a tool for conveying factual information and facilitating practical communication. In contrast, literary language serves a fundamentally different purpose: it is a medium for description, shaping, enriching, and transforming human experience. Within the realms of fiction, poetry, and drama, language becomes a vehicle not only for narrative but for evocation – stimulating thought, emotion, and sensory imagination

Auditory sensations refer to the capacity to perceive sound waves. The main attributes of the sound are the attributes of pitch, loudness, timbre [4, p. 43], tempo, rhythm (ibid: 393), as well as duration, and harmonic features. It is natural to expect that all of these characteristics would be represented in works of literary fiction.

Problem Statement

While the role of sound and prosody in spoken discourse has been widely examined, the depiction of loudness in literary fiction remains a largely understudied phenomenon within cognitive linguistics. Literary texts often simulate auditory experiences through descriptive strategies that evoke variations in volume, yet the cognitive mechanisms underlying the representation and perception of loudness

in written narratives have not been systematically analyzed. The lack of a clear theoretical framework for categorizing and interpreting loudness in fiction obscures our understanding of how such representations contribute to character construction, emotional intensity, and reader engagement. This gap highlights the need for a focused investigation into how loudness is encoded, contextualized, and interpreted in fictional texts, and what cognitive functions these depictions fulfill in shaping the reader's sensory and emotional experience.

Methods

Our approach included analysis of narrative structure, and linguistic choices reflecting the author's worldview. Drawing from psychiatric theory [2], we examined how altered states, emotional disturbances, and cognitive deviations are encoded in fiction, revealing deeper psychological patterns embedded in literary representations of reality.

Previously, we have analyzed numerous narrative and linguistic categories using this psychiatric-literary approach, including temporal perception, emotional expression, and character logic, all reflecting the author's individual picture of the world. However, the analysis of sensory modalities – such as sound, vision, and tactile imagery – has not yet been at the center of our attention. These elements, while occasionally referenced, were treated as supplementary to broader cognitive-emotional structures. Recognizing that sensory perception plays a crucial role in shaping both narrative texture and reader experience, we now seek to address this gap. The present study specifically focuses on the representation of sound – particularly loudness and silence – as key modalities through which fiction constructs emotional intensity, psychological depth, and embodied interaction within imagined worlds.

We are not looking into “interconnection between sound and meaning” that may be integral for literary texts, especially poetry [6, p. 16].

Materials

This study analyzes the depiction of loudness across a selection of fictional texts, with a focus on both originally English language works and translated literary texts. The corpus comprises prose fiction by a diverse range of authors representing different historical periods and stylistic traditions. Among the English-language authors included are Ch. Dickens, K. Kesey, T. Hardy, R. Bradbury, J. Steinbeck, J. Swift, W. Golding, W. Golding, O. Wilde, V. Nabokov (who wrote “Lolita” in English being a U.S. citizen), G. Orwell, F. Baum. In addition, the analysis incorporates translated works by authors such as V. Hugo, J. Verne (French), H. Martinson (Swedish), E.M. Remarque, J. Goethe (German), using widely recognized English translations to ensure consistency and interpretability.

Texts were randomly selected based on the presence of marked vocal descriptions, particularly those involving variations in perceived loudness, and pitch, or silence. The data was extracted and annotated using a combination of manual close reading and corpus-assisted analysis AntConc [1], with particular attention

to the lexical, and narrative structures accompanying depictions of vocal intensity. This approach allows for a comparative investigation of how loudness is encoded and conceptualized across cultural and linguistic boundaries, as well as how it contributes to character construction, emotional tone, and possible reader engagement within the cognitive framework of literary comprehension.

Acoustic Imagery in Reading

When reading about the sounds in a book we can hear voices even while reading silently to ourselves [7, p. 1]. Elaine Scarry also writes about the sound mechanics: “When we read <a> passage aloud or almost aloud, the sound of the words is sensorially present.... When we read silently, the spoken words are acoustically imaged rather than actually heard.” [10, p. 132]. Holst Katsma [7] explores how sound – specifically loudness – is conveyed and structured in fiction, even during silent reading. Katsma argues that novels are inherently polyphonic, with voice and volume shaping the reader’s emotional experience. The study focuses on “tagged dialogue” (e.g., *shouted*, *whispered*) to objectively analyze loudness, classifying it into quiet, neutral, and loud categories. His study identifies a broader historical trend: British novels became progressively “quieter” over the 19th century, with a growing dominance of neutral speech verbs like *said* and a decline in expressive ones like *cried* or *shouted*. This “quieting” reflects cultural shifts from passions to subtler emotions and moods. Overall, the researcher argues that loudness – though overlooked – is a crucial literary device influencing narrative structure, reader engagement, and emotional resonance.

Loudness in Fiction

Loudness is the attribute of auditory sensation in terms of which a sound may be ordered on a scale from soft to loud [4, p. 290]. The sound can become louder (*McMurphy ... suggested the speaker might be turned up louder so the Chronics with auditory weaknesses could hear it.* – K. Kesey) or quieter or may combine both characteristics (*the sound of the church bells had died away* - T. Hardy; *“Go on,” he called in a loud whisper which no one heard.* – R. Bradbury).

Loudness is usually scary (*The elephants were stamping all together now, and it sounded like a war drum beaten at the mouth of a cave* – R. Kipling) and contains a threat (*a monkey shouted: ‘There is only one here! Kill him! Kill.’* – R. Kipling).

In literary texts, there is reference to both pitch and timbre of sound. The pitch may be high or low [4, p. 417] and the pitch range (which can be rising or falling [4, pp. 80, 369] and may make the voice pleasant (*Yes, continues she, with a firm but touching voice, we shall still exist* – J. Goethe), or unpleasant (*Winfield made a vomiting noise behind the truck and Ruthie plugged her mouth with her hand to keep from squealing.* – J. Steinbeck) or may cause ambivalent attitude (*His voice was shrill, but very clear and articulate* – J. Swift).

The voice in literary texts is described with considerable variation, encompassing both acoustic qualities – such as *low, trembling, coarse, rough, depressed, business-like, suppressed, monotonous, slushy, brooding, husky*, or

hollow – and stylistic or affective characteristics, including *empathic* and *solemn* tones. (Ch. Dickens).

A literary text constitutes an expression of human attitudes toward the world through linguistic means, and thus inherently contains emotional evaluation. Both positive and negative evaluation of the sound, in this context, may be articulated in a subjective manner: *He was so unlike Hallward. They made a delightful contrast. And he had such a beautiful voice.*(O. Wilde); *through all that merry uproar, he distinguished Cosette's sweet and joyous voice.* (V. Hugo), *She murmured in a low voice and in gloomy accents* (V. Hugo).

They sounds can cause different emotions - that of joy or suspicion (Suspicious sounds can be detected clearly despite the noise of the artillery-fire. I listen; the sound is behind me. They are our people moving along the trench – E.M. Remarque).

Additionally, the depiction of multiple simultaneous sounds can enhance the overall impact and intensity of the reader's experience (*I ... listen to the muffled thunder, like the explosions of quarrying ... The machine-guns rattle. ... The rifle fire increases. ... The banging, the creeping, the clanging becomes audible.*– E.M. Remarque).

The noise may interrupt the conversation (*A loud whistle interrupted the discussion.* – J. Verne) or may be just indication of something neutral (*Loud snores in every tune and key soon resounded from all sides of the hut, the deep bass contribution of Paganel completing the harmony.* – J. Verne). But usually, the characters (heroes) tend to avoid places where it is noisy (*I left the loud lobby and stood outside* – V. Nabokov).

Sometimes the sound or the voice may be described by a comparison (*The Lord of the Flies spoke in the voice of a schoolmaster. "This has gone quite far enough."* – W. Golding).

Even if the noise is described by a metaphor it still means something unpleasant (*the clean-cut, glossy-haired, shifty-eyed, white-faced young beasts in loud shirts and coats* – V. Nabokov). A neutral characterization of noise occurs very rarely (*it was an act of self-hypnosis, a deliberate drowning of consciousness by means of rhythmic noise.* – G. Orwell) still bearing a sign of negativity, while a negative one is more common, typically involving a comparison to something very unpleasant. (*The next moment a hideous, grinding speech, as of some monstrous machine running without oil, burst from the big telescreen at the end of the room. It was a noise that set one teeth on edge and bristled the hair at the back of one neck. The Hate had started.* – G. Orwell).

The result of the loud noise (or voice that may be perceived as such) can be physical (the cicadas were so loud now they shook dust down from the ceiling – R. Bradbury), physiological (*All of a sudden a violent crash made him start to his feet. A deafening noise fell on his ear like the roar of artillery.* – J. Verne), or psychological (*Fantine trembled at the sound of Javert's voice* – V. Hugo), or

behavioral (*The Lion, ... gave so loud and terrible a roar that Dorothy screamed and the Scarecrow fell over backward* – F. Baum).

The sound especially when it is loud can have an existential meaning for the hero. For example, in Ray Bradbury's story "The Sound of Thunder" one of the characters makes a mistake in the past that changes the present and the last thing he hears is the sound of the gun of the protagonist that kills him (*He heard Travis breathe loud in the room; he heard Travis shift his rifle, click the safety catch, and raise the weapon. There was a sound of thunder.* – R. Bradbury). In Dicken's novel the hero hears the loud sound before he nearly sank (*I ... heard a great cry on board the steamer and a loud splash in the water, and felt the boat sink from under me.* – Ch. Dickens).

Silence in Fiction

Silence often means the complete absence of noise and the absence of speech in communication. The representation of silence in fiction can form an independent narrative dimension of its own. We will just share some observations.

The sound and silence may go together (*And there is a long silence before the voice asks: "Anyone else?" – and waits and then says softly: "In squads–"* – E.M. Remarque). Silence may symbolize quietness and peace (*There was a silence. The evening darkened in the room. Noiselessly, and with silver feet, the shadows crept in from the garden.* – O. Wilde). The silence provokes thinking (*How hard not to be thinking in our silence.* – H. Martinson), but the silence may also be frightening (*The silence of the forest was more oppressive than the heat* – W. Golding).

One of the observations made by us is that the author of a literary text tends to repeat the same characteristics of the imaginary sounds he hears in the "environment". For example (*His voice was shrill, but very clear and articulate; one of them ... cried out in a shrill but distinct voice* – J. Swift).

Discussion

The analysis of loudness and silence in fiction reveals the nuanced ways in which literary texts encode auditory perception to construct emotional, psychological, and narrative depth. Loudness is often associated with heightened affect, conflict, and narrative tension which is manifested in the change of the plot or the state of mind of a hero. It manifests through explicit markers such as verbs of vocal intensity (*shouted, screamed*) and grammatical structures like exclamatory questions or repetition (which were not analysed in this article), contributing to the portrayal of urgency, authority, or emotional overload. In contrast, silence functions as a powerful counterpoint – suggesting restraint, introspection, ambiguity, or unresolved tension. It is rarely neutral; rather, silence in fiction frequently carries emotional weight, signaling fear, grief, or suppression.

Both loudness and silence are cognitively salient: they activate sensory imagination and shape the reader's perception of character dynamics and plot progression. Their deployment across different genres and authorial styles indicates

their role as culturally and narratively motivated constructs rather than mere descriptive tools.

Ultimately, the depiction of sound – both its presence and its absence – contributes to the embodied simulation of narrative experience, positioning auditory imagery as a central, though underexamined, component of fictional world-building and possible reader engagement (which may be studied in psycholinguistic experiments).

Future Studies

Our further research may focus on examining how auditory descriptions are represented and described differently across various worldviews. In our previous studies, we provided a detailed account of text types classified according to their emotional-semantic dominance, such as "joyful," "sad," "light," "dark," and "beautiful" [2, 5, 8, 9].

We propose that a systematic correlation exists between nuances of sensory modality and emotional valence ascribed to the characteristics of the sounds by the author. Preliminary analyses of sound descriptions indicate that, in particular, "merry" texts tend to feature numerous loud sounds; "sad" texts are marked by quiet sounds and silence; in "light" texts, sounds are more frequently described as high-pitched and *pure*; whereas in "dark" texts, they are typically *low* and unpleasant. In other words, in literary fiction, sound descriptions are distributed unevenly across different text types. Nevertheless, when considered collectively, the representation of sound in fiction can form a fairly comprehensive picture across all categories of texts.

Conclusion

The depiction of loudness and silence in fiction reflects not only how sound is perceived by humans but also how it is cognitively and aesthetically transformed through the author's perception and linguistic means into vivid, elaborated expression.

References

1. AntConc (Version 4.3.1) URL: <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/> Accessed: July 30, 2025.
2. Belyanin 1977: Belyanin V. Representations of Semantic Categories in Literary Texts // 5-th International Cognitive Linguistics Conference. 14-19 July, 1977. Amsterdam, p. 185.
3. Belyanin 2016: Belyanin V. Manifestation of Depression in Fiction. // International Journal of Psychology. Psychology Press (United Kingdom), 2016, vol. 51, p. 61-61.
4. Crystal 2008: Crystal D. A dictionary of linguistics and phonetics. Blackwell Pub, 2008.– 555 pp.
5. Holdsworth 1999: Holdsworth N. Psycho-Linguistics // "Chronicle of Higher Education", Great Britain, Friday June 18th 1999.
6. Jakobson, Pomorska, Rudy 1990: Jakobson R., Pomorska K., Rudy S. Language in Literature. 1990.– 186 pp.
7. Kastma 2014: Kastma H. Loudness in the Novel // Literary Lab. Pamphlet 7 September 2014. URL: <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet7.pdf>

8. Papish 2022: Papish V. Вербалізація істероїдної лінгвопсихоакцентуації в художньому тексті (на матеріалі прози Лесі Українки) // HETEROGLOSSIA - Studia kulturoznawczo-filologiczne. 2022, # 3, p. 243-257.
9. Papish 2023: Papish V. Своєрідність вербалізації природи як чинник лінгвопсихоакцентуації (на матеріалі новели Михайла Коцюбинського Intermezzo) // Roczniki Humanistyczne. 71/2023. No: 6, pp. 267-277.
10. Scarry 2001: Scarry E., *Dreaming by the Book*, Princeton UP, 2001.

Белянін Валерій

Зареєстрований психотерапевт (приватна онлайн-практика)

Кандидат філологічних наук, кандидат психологічних наук

Незалежний дослідник (Канада)

ЗОБРАЖЕННЯ ГУЧНОСТІ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглядається когнітивно-лінгвістичний аналіз звуку, репрезентованого в художній прозі, з особливим акцентом на людський вимір аудіального сприймання. Замість того щоб розглядати звук як фоновий елемент або простий опис реальності, дослідження аналізує, як автори використовують лінгвістичні та наративні засоби для виклику слухових вражень, що мають емоційну насиченість, психологічну значущість і відображають авторську картину світу. Центральним у цьому підході є припущення, що звук у художньому тексті – особливо гучність і тиша – системно пов'язаний з емоційною валентністю та психологічним станом персонажів, а також із загальною психологічною атмосферою наративу. Аналіз звертає увагу на лексику вокальної інтенсивності та акустичні характеристики звуків. У статті також розглядаються когнітивні механізми, що беруть участь у процесі мовчазного читання, зокрема ментальна симуляція голосів і звуків, як це описано різними дослідниками. Дослідження демонструє, що як наявність, так і відсутність звуку в різних типах художнього тексту функціонують не лише як стилістичний засіб, а й як ключовий компонент, що сприяє втіленій симуляції наративного значення та емоційного досвіду. Крім того, це підтримує формування окремих моделей світу, які умовно можна згрупувати як «веселі», «сумні», «світлі», «темні» та «прекрасні».

Ключові слова: звук, голос, гучність, художній текст, картина світу, емоції.

Ольга БОЙКО

Докторка філософії з філології
Викладачка Літературного факультету
Університет Ататюрка
Ерзурум, Туреччина
boiko.olga.onu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5250-6538>

САМООРГАНІЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВИЙ МІНІМАЛІЗМ ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ НАУКОВЦЯ-ФІЛОЛОГА

Статтю присвячено аналізу процесу самоорганізації та переходу до цифрового мінімалізму в житті науковця-філолога, що працює в умовах вимушеної еміграції. Наукова новизна полягає у представленні комплексного досвіду шестирічного експерименту з хронометражу часу та подальшого усвідомленого відходу від цифрового контролю на користь стратегій концентрації, есенціалізму та цифрового мінімалізму. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі цифрових технологій у науковій та освітній діяльності, що водночас відкривають широкі можливості для продуктивності, але й створюють значні ризики когнітивного перевантаження та залежності. У статті використано методи кількісного аналізу витрат часу, компаративний та діахронічний підходи, що дозволили виявити ключові тенденції у балансі між науковою, викладацькою та особистою діяльністю. Особлива увага приділена трансформації стилю життя після зміни соціокультурного контексту, переходу від гіперконтролю до усвідомленої організації праці та впровадженню практик цифрового мінімалізму. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки стратегій підвищення продуктивності та концентрації науковців і студентів, а також для подальших міждисциплінарних студій на перетині лінгвістики, когнітивістики та цифрової культури.

Ключові слова: когнітивне перевантаження, еміграція, продуктивність, mindfulness, цифрова залежність

Вступ. Визначення поняття «стиль (образ) життя»

Стиль життя (або «спосіб життя») є предметом аналізу переважно в соціологічних дослідженнях. Альфред Адлер висвітлив стиль життя як унікальний, несвідомий і повторюваний спосіб реагування (або ухиляння) на життєві завдання — дружби, кохання та праці. Цей стиль проявляється в узгодженості мислення, почуттів і дій особистості, закладеній у дитинстві, і зберігається протягом життя, якщо тільки він не змінюється внаслідок глибокої психотерапії [26].

Стиль життя також перебуває під впливом політичних умов і ширше — соціально-економічного контексту. Як підкреслює П'єр Бурдьє: «запропонована тут модель взаємин між всесвітом економічних і соціальних умов та всесвітом стилів життя [...] є чинною не лише для французького випадку, а, поза сумнівом, — для кожного стратифікованого суспільства» [6].

Якщо П'єр Бурдьє підкреслював залежність стилів життя від соціально-економічних і політичних умов, то Девід Чейні акцентує на тому, що стиль життя можна розпізнати через відносно сталі зразки поведінки та маркери повсякденності, які водночас самі впливають на соціальні відносини [7].

Актуальність запропонованого дослідження полягає в тому, що в академічному середовищі майже відсутній аналіз стилю життя сучасного науковця, зокрема — філолога, наукова й викладацька діяльність якого характеризується підвищеним когнітивно-емоційним навантаженням. Найчастіше про робочий графік, поєднання роботи з особистим життям і їх розмежування, джерела натхнення можна прочитати в біографічних творах. Виклад досвіду та пошуку найбільш продуктивного шляху розвитку є цінною інформацією, проте він практично відсутній як у слов'яномовному сегменті, так і в англомовному. Цим визначається і **новизна** статті. **Мета** дослідження — продемонструвати одну зі сторін життя молодого науковця-філолога, що живе в еміграції, пов'язану з плануванням, цілепокладанням і контролем за витратами часу. Водночас стаття не претендує на всебічний аналіз стилю життя вказаного суб'єкта. Вона зосереджена на процесі впровадження та еволюції практики цілепокладання й обліку часу як елемента самоорганізації, яка спирається на принципи, описані М. Віллароелем [31]. Стаття демонструє вплив різних соціальних, культурних і професійних умов на формування та трансформацію особистої системи тайм-менеджменту. Показано діалектичний рух від хаотичної, неконтрольованої (точніше, контрольованої ззовні в межах навчальних програм бакалаврату, магістратури й аспірантури) діяльності — до тотального контролю за використанням часу. Далі простежується перехід від жорсткого контролю до усвідомленої практики наукової та викладацької діяльності. При цьому акцент зміщується з обліку витраченого часу на отримання радості від процесу зосередженої творчої роботи, а також на вимірювані результати, що виражаються в опублікованих наукових працях, участі у конференціях і проєктах.

1. Соціокультурні та професійні детермінанти стилю життя науковця-філолога: ключові чинники трансформації. Перший ключовий момент: навчання в аспірантурі

Виходячи з викладеного вище, доцільно окреслити соціокультурні та особистісні характеристики індивіда, чий досвід є об'єктом розгляду в цій статті. На стиль життя, як було зазначено, впливають такі чинники, як соціально-класова належність, професійна діяльність, регіональні, культурні та вікові особливості.

Авторка статті (далі – «я») – жінка 34 років, представниця середнього класу, з вищою освітою. Основна сфера діяльності — науково-викладацька робота у галузі філології. Професійне та особисте коло спілкування охоплює викладачів і студентів. Описані у статті елементи стилю життя зазнали двох суттєвих трансформацій: перша відбулася у 2018 році після вступу до

аспірантури на кафедрі прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; друга — після захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії та подальшої вимушеної еміграції у лютому 2022 року, зумовленої війною.

Регіональні та культурні параметри мого життя істотно змінилися у зв'язку з переїздом: замість слов'янсько-християнського культурного середовища домінуючим став азійсько-мусульманський контекст. Місто проживання – Ерзурум, яке, з одного боку, є консервативним центром із активним дотриманням ісламських традицій, а з іншого – зазнає впливу світських тенденцій завдяки значній кількості студентів. В університеті, до якого я афілійована – Університеті Ататюрка, – навчається близько 500 тисяч студентів, із яких приблизно 70 тисяч відвідують заняття очно. Крім того, у місті діє Технічний університет і розташований відомий гірськолижний курорт Паландокен, і ці чинники посилюють молодіжний, туристичний та освітній вплив.

Шість років тому, 22 вересня 2018 року, я ініціювала власний експеримент із контролю часу, зумовлений першим ключовим моментом: вступом до аспірантури на кафедру прикладної лінгвістики філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Експеримент був натхненний підходом ученого-біолога Морріса Віллароселя, який зазначав, що почав свій експеримент із lifelogging (запису життя) у 2010 році, щоденно фіксуючи, що робить, де перебуває, що їсть, коли прокидається — з інтервалом кожні 15–30 хвилин, і робив це з ідеєю, що така практика може не лише поліпшити його пам'ять, а й допомогти краще управляти часом і мати чіткіший запис прожитого життя [31].

Після прочитання його блогу я зацікавилася тайм-менеджментом. У тайм-менеджменті виокремлюють такі процеси:

- Аналіз.
- Моделювання стратегій з урахуванням проведеного аналізу.
- Цілепокладання: постановка мети або визначення ключового напрямку розвитку, формулювання цілей.
- Планування та розстановка пріоритетів: розроблення плану досягнення поставлених цілей і виділення першочергових завдань для виконання.
- Реалізація – конкретні кроки й дії відповідно до наміченого плану та визначеної послідовності.
- Контроль досягнення мети, виконання планів і підбиття підсумків.

Крім того, існує кілька технік тайм-менеджменту, більшою чи меншою мірою ефективних для цілепокладання, планування та реалізації. Серед них, зокрема, метод «помодоро». Цю техніку запропонував Франческо Чірілло наприкінці 1980-х років; назва методу походить від форми кухонного таймера, який він використовував. Техніка «помодоро» полягає у 25-хвилинних

відрізках зосередженої роботи без відволікань, після яких роблять 5-хвилинну перерву; цикл повторюють чотири рази, а далі дозволена довша перерва приблизно на 15–30 хвилин [8, 20]. До цього переліку також належить принцип Парето (80/20), згідно з яким приблизно 80% результатів зумовлені 20% причин/зусиль; у менеджменті якості цей підхід популяризував Дж. Джуран («vital few and trivial many»), а в продуктивності його широко описано Р. Кохом [13, 14]. Матриця Ейзенхауера – це інструмент пріоритизації, який розподіляє справи за двома осями (важливі/неважливі та термінові/нетермінові) й працює у чотирьох квадрантах; у сучасній популярності вона відома з викладу С. Кові [27].

Мій власний експеримент був натхненний практикою Морріса Віллароеля, який зазначив, що може переглянути «майже кожен день і практично кожну годину» свого життя за 10 років, і що щодня він витрачає близько години виключно на записи в своєму щоденнику. Окрім того, він фіксує візуально кожні 30 секунд свого життя. До 2019 року він мав 307 щоденників [19]. Таким чином, я вирішила розробити власну систему обрахунку часу, але без візуальної фіксації.

2. Використання застосунку aTimeLogger для обліку та аналізу витраченого часу

Аналізуючи природу часу, науковці приходять до висновку, що він є «абстрактною сутністю, створеною людським розумом на основі досвіду змін. Фізична реальність – це процес постійного буття і зникання; час не є частиною цього процесу» [22], а також «способом природи не допустити, щоб усе відбувалося одночасно» [10]. Така ідея викликала в мене науковий інтерес і спонукала розробити власну систему хронометражу.

Первісна методика передбачала використання застосунку aTimeLogger для обліку різних типів активностей, таких як ведення щоденника, вивчення іноземних мов, написання дисертації та заняття спортом. Експеримент розпочався в межах розробленого челенджу «100 днів до Нового року» й передбачав фіксацію часу, витраченого на певні дії. Таким чином, застосунок виконував функцію аналізу (Рис. 1).

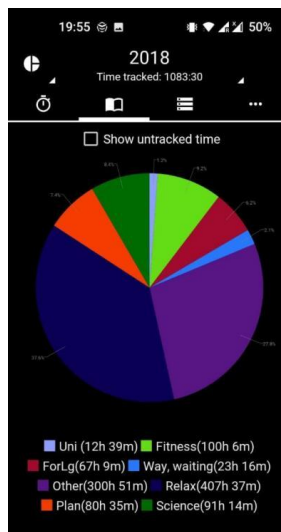

Рис. 1. Звіт з 22.09.18 по 31.12.18

Найбільшу цінність мав час, витрачений на активність Science (тоді вона називалася PhD і після захисту дисертації була перейменована). До цієї активності входив час, витрачений на збирання й обробку матеріалу, роботу над науковим текстом. Варто зазначити, що свою наукову дисертацію на тему «Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі» [3] я писала під науковим керівництвом д.ф.н., проф. Наталії Василівни Кондратенко, і наша плідна сумісна робота посприяла підготовці і захисту дисертаційної роботи через 2,5 роки після вступу до аспірантури, протягом цього часу було оприлюднено 9 одноосібних наукових публікацій, у тому числі одна закордонна, а також я взяла участь у численних конференціях — як очно, так і онлайн.

Ми бачимо, що за 100 днів челенджу я витратила 91 годину на наукову роботу, і це досить хороший показник, оскільки він включає час «нетто» — чистої роботи над науковим текстом або збором матеріалу. З 1 січня 2019 року я розширила межі обліку, почавши фіксувати всі 24 години доби, включно зі сном. У структуру застосунку були додані нові категорії, а для повсякденних справ, таких як прибирання, приготування та споживання їжі, спілкування та інші побутові активності, була створена загальна категорія «other». Проте в серпні 2019 року виникла потреба деталізувати цю категорію, що призвело до виділення додаткових підкатегорій, таких як «їжа», «прибирання», «перегляд кіно» та інші. Оновлений набір категорій виглядав так (Рис. 2):

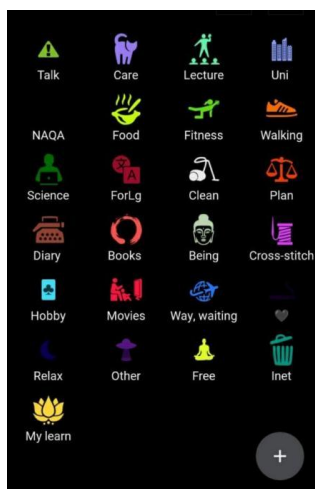

Рис. 2. Доповнена система активностей

Колір і вигляд іконки, а також назву категорії користувач налаштовує самостійно (можна обрати іконку з доволі обширного запропонованого набору). За час користування я кілька разів повністю змінювала інтерфейс, оскільки в процесі виникає відчуття звикання, одноманітності. У верхніх рядах розташовані найбільш часто вживані категорії: **Talk** – спілкування: особисте, телефоном, за допомогою інтернет-зв'язку. **Care** – догляд за собою, гігієнічні процедури. **Lecture** – проведення занять. Ця категорія називалася **Work** у період з 2018 по 2020 рік, коли я навчалася в аспірантурі й працювала у сфері копірайтингу. Проте згодом, коли я отримала можливість викладати, вирішила не видаляти категорію (бо інакше було б стерто всі дані), а перейменувати її. **Uni** – час, проведений в університеті, а також витрати часу на виконання різних обов'язків, що виходять за межі лекцій (написання звітів та інша робота з документами). Крім того, під час навчання в аспірантурі сюди входили години відвідування занять.

NAQA – час, присвячений обов'язкам експерта в Національному агентстві із забезпечення якості вищої освіти: ознайомлення з документами, проведення онлайн-акредитацій, написання звітів про акредитацію. Ця діяльність зайняла понад 500 годин протягом двох з половиною років. Після цього, попри завершення відповідних обов'язків, категорія NAQA не була видалена, щоб зберегти історичні дані. **Food** – приготування та споживання їжі. **Fitness** – заняття фізичними вправами: відвідування спортзалу або заняття йогою в домашніх умовах. Крім того, протягом певного часу в цій категорії враховувалися дихальні практики. **Walking** – час, присвячений ходьбі. У період екскурсій та відвідування інших міст відсоткова частка цієї категорії зростала.

Science – як уже згадувалося, одна з найперших введених категорій, раніше названа PhD, після захисту дисертації перейменована. **ForLg** – заняття іноземною мовою. Упродовж трьох років ця графа майже не використовувалася, однак після переїзду в іншу країну відсоток часу, витраченого на цю активність, зріс майже до 20% (тут не враховується постійна розмовна практика, лише заняття з викладачем або самостійна робота за підручниками).

Clean – час, присвячений підтриманню порядку в домі. **Plan** – планування та підбиття підсумків. Сюди також входить бухгалтерський облік доходів і витрат, який я веду й досі. Важливо зазначити, що паралельно із цифровим обліком здійснювалися записи у паперовому блокноті, що дозволяло аналізувати розподіл часу на різних часових відрізках – від тижнів до кількох років, відстежувати тенденції збільшення й зменшення активностей залежно від сезону (так, улітку лекційні заняття припиняються, тому графа Lecture порожня), місцезнаходження (графа Movies протягом останніх трьох років активна лише тоді, коли я приїжджаю додому, і ми з чоловіком проводимо час за переглядом заздалегідь обраних фільмів чи серіалів. Перебуваючи в Туреччині, я віддаю перевагу заняттям рукоділлям або читанню книжок замість перегляду фільмів). Також упродовж 2020 і 2021 років я приділяла час плануванню на тиждень і на місяць із подальшим підбиттям підсумків (див. нижче). Проте ми можемо побачити на ілюстрації, що часові витрати на планування були невеликими: приблизно 60 годин на рік, а за проміжок у п'ять років – 359 годин (Рис. 3).

Рис. 3. Дубльовані звіти з aTimeLogger на паперовому носії

Diary – ведення щоденникових записів, також одна з найперших введених категорій. Морріс Віллараель також веде щоденники з 2010 року, як у цифровому, так і в паперовому варіанті. Морріс Віллараель пояснював, що почав вести записи з ідеєю, що це може поліпшити його пам'ять і навички тайм-менеджменту, а також дати чіткіший облік того, що він зробив у своєму

житті. Він додавав, що це дозволяє йому відчувати, ніби він прожив довше життя, і сприяє кращому емоційному регулюванню [25].

У свою чергу, я також протягом усього цього часу вела щоденники, проте в них викладала саме свої емоції та переживання. У них не відображено перший день війни – лише починаючи з третього, однак пізніше я регулярно записувала все, що відбувалося. Я веду щоденники з дитячих років, але безперервно – з 2017 року. Щоденники дають безцінну можливість ретроспективного аналізу, відтворення хронології життя, об'єктивного, дистанційованого погляду через кілька місяців чи років.

Books – читання художньої літератури.

Being – спочатку планувалося як час для медитації та духовних практик. Проте, на жаль, приділяти їм час вдавалося не завжди, тому я дозволяла собі своєрідний самообман і зараховувала до цієї категорії час «нічогонероблення», наприклад, від моменту, коли я лягаю в ліжку, до моменту засинання (іноді це тривало до трьох годин).

Cross-stitch – час, присвячений улюбленому хобі, вишивці хрестиком.

Hobby – час, присвячений усім іншим захопленням, зокрема періодичному захопленню онлайн-іграми.

Movies – години, витрачені на перегляд кінофільмів і серіалів.

Way, waiting – тут об'єднано дві категорії «витраченого марно» часу: дорога й очікування, наприклад, у чергах. Під час подорожей ця графа суттєво зростала.

Графа, позначена *іконкою «чорне серце»*, символізує час, витрачений на шкідливі звички.

Relax – час сну.

Other – одна з «найстаріших» категорій, яка включає всі некласифіковані активності (побутові). Пізніше туди увійшли проміжки часу, коли проведений час важко було віднести до тієї чи іншої активності.

Free – проміжок часу, вільний від обліку. Позначався постфактум, після повернення до фіксації. Найбільший проміжок часу в цій категорії становив півтора місяця. Після завершення роботи над дисертацією PhD у травні 2021 року я вирішила відмовитися від практики суворого контролю часу. Застосунок для обліку часу був видалений із телефона, хоча акаунт зі статистикою збережено. Проте приблизно за місяць я відчула брак цієї звички, що супроводжувалося відчуттям втрати контролю над власним життям.

Звичайно, це лише ілюзія контролю, від якої прагнуть позбутися прихильники мінімалізму. Як справедливо зауважують The Minimalists, «легко видається, що ми контролюємо кожен аспект свого життя. Проте багато чого, що трапляється з нами щодня, повністю поза межами нашого впливу» [28]. Однак на той момент я ще не була готова рішуче відмовитися від цієї ілюзії.

Через місяць я знову встановила застосунок, відновивши дані з хмарного акаунта. Цей проміжок без записів став причиною додавання нової категорії –

Free, яка фіксувала моменти, коли я свідомо вимикала телефон і відмовлялася як від контролю над витраченим часом, так і від постійної присутності онлайн.

Inet – час, витрачений марно у процесі бездумного «серфінгу» в інтернеті.

MyLearn – найновіша категорія, введена у 2023 році, коли виникла потреба повернутися до вивчення чогось нового, зокрема на онлайн-платформах Coursera і Prometheus. Однак сюди не входило вивчення іноземної мови.

Звичайно, я не завжди була чесною сама з собою, особливо у випадках, коли витрачала час на активність, якій хотілося б приділяти менше уваги. Крім того, часто виникає питання: як бути, коли ми одночасно займаємося двома справами, наприклад, гуляємо з другом і розмовляємо? Дивимось кіно і вечеряємо? У такому випадку є два варіанти. Перший: увімкнути обидві активності одночасно, тоді згодом у звіті ми побачимо суму цих активностей (Talk+Walking: 2 години). Проте 25 активностей можна з'єднувати одна з одною відповідно 24 рази і отримати 600 накладань, що створить хаос у звіті. Так сталося, коли я намагалася округлювати час у звітах: щодня «зникало» приблизно 2–3 хвилини врахованого часу через секундні паузи між перемиканнями активностей, що у річному звіті створює 6 годин «втраченого» часу. Тоді я почала «накладати» хвилину попередньої активності на хвилину наступної, і після чергового оновлення всі ці перетини стали відображатися у звітах: одна, дві хвилини, іноді нуль. Проте під час створення звіту є можливість відключити звіт перетинів активностей.

Другий варіант, який було обрано мною, передбачає **визначення пріоритетності активності**. Пріоритетною вважалася та, якій я прагнула приділяти більше часу з огляду на власні цінності та потреби. Наприклад, у ситуації поєднання прогулянки та розмови пріоритет надавався саме прогулянці, оскільки комунікативних практик у моєму житті й так достатньо, тоді як спосіб життя характеризується низькою рухливістю. Аналогічно, у випадку поєднання перегляду кіно й прийому їжі перевага надавалася першому: споживання їжі є щоденною рутинною практикою, тоді як перегляд кінофільмів відбувається доволі рідко.

Водночас, у роботі з активностями, які мали високий пріоритет у моїй індивідуальній ієрархії цінностей – зокрема *Science*, *Books*, *MyLearn*, *Cross-Stitch* – я дотримувалася максимальної точності у фіксації результатів. Жодна хвилинка не могла бути виключена чи штучно додана, адже для мене принциповим було отримати об'єктивні дані щодо фактичного часу, витраченого на зазначені види діяльності.

3. Гейміфікація процесу та дублювання на паперові носії

Здійснена спроба **моделювання стратегій** привела до рішення гейміфікувати окремі аспекти наукової роботи, зокрема застосовувати програму Scrivener для збору, класифікації та подальшого використання

ілюстративного матеріалу в дисертації на здобуття ступеня доктора філософії [4].

Цілепокладання полягало у розподілі життєвої активності за групами: сім'я, наукова діяльність, викладацька діяльність, саморозвиток, здоров'я. На початку кожного року я купувала новий щоденник (важливою була не лише його практична, а й естетична складова) й на перших сторінках укладала річний план; далі на початку кожного місяця детально розписувала план на місяць, а наприкінці – підбивала підсумки виконаного, вдаючись до ретроспективного аналізу досягнень.

У щоденнику представлено плани щодо саморозвитку, роботи над дисертацією та вивчення іноземних мов (на той час – німецької), сформульовані у граматичній формі теперішнього часу (всі плани на день, тиждень, місяць записую до щоденника; враховую за допомогою програми aTimeLogger і трекера звичок абсолютно весь витрачений час; намагаюся частіше виконувати стандартні завдання нестандартним способом тощо). Так, у графі «Саморозвиток» перші чотири пункти присвячені саме практиці обліку часу та цілепокладання. У графі «Робота над дисертацією» розписано погодинні плани: 10 годин на тиждень, 40 годин на місяць. Це були доволі оптимістичні плани; на практиці я переконалася, що навіть 30 годин на місяць продуктивної роботи забезпечують дуже добрі результати: це може бути дві якісні наукові статті або частина розділу дисертації.

Тижневі плани та звіти я записувала на кольорових аркушах формату А5. Так, перший тиждень 2019 року (1-6 січня) містив більше планів із саморозвитку і побуту (приділяю 15 годин фізичному здоров'ю, прибираю вдома, враховую весь час тощо) і звітів (фізичне здоров'я: 6 год 34 хв, домашні справи: 69 год 24 хв, вела облік витрат, 9 годин фізичних вправ тощо). План на 25 тиждень 2019 року (17-23 червня) містив більше наукових та адміністративних планів, наприклад: пропрацювати половину «Троянди» Ніккі Каллен, зателефонувати до редакції з приводу збірника, намагатися працювати вночі, коли спадає спека. У звіті з'являються прочитані книги і фільми, що потім буде зведено у річному звіті.

Звернемо увагу, що до тижневого плану входили як домашні справи, так і практики *mindfulness* (усвідомленості та медитації, пошуку гармонії із собою), саморозвитку та хобі. Так, упродовж першого тижня року робоче навантаження було відсутнє: тиждень було присвячено побуту й розвагам, тоді як у середині року більше уваги приділялося науковій та адміністративній роботі, а також заняттям копірайтингом. Крім того, на початку року я дотримувалася своєрідного стилю оформлення планів: заплановане майбутнє граматично формулювалося у формі теперішнього часу (дочитую, роблю, веду, сканую), згодом я остаточно перейшла на інфінітивну форму, що відповідає на питання «що потрібно зробити?» — писати, продовжити, прибрати. Також у середині року в звітах з'явилася таблиця зі списком

переглянутих фільмів і прочитаних книг, яку згодом я узагальнила у річному звіті. Таким чином, спостерігається постійна трансформація звітів залежно від поставлених цілей.

Наприкінці року я підбивала підсумки не лише за допомогою діаграм в *aTimeLogger* і виписок щодо розподілу часу, а й фіксувала прочитані книги, переглянуті фільми, а також — відповідно до методики *mindfulness* — практикувала вдячність року, що минає, та укладала звіт про виконане, зокрема окремий список того, що було зроблено вперше. Наприклад, у звіті про прочитані книги є такі пункти: «К. Адамс. Щоденник як шлях до себе. Саморозвиток. 20-22.01.19; Р. Ділтс. Зміна упереджень з допомогою НЛП. Саморозвиток, НЛП. 22-27.01.19; Шер, Готліб. Мріяти не шкідливо. Саморозвиток. 11.02-19.02.2019» тощо. У звіті про фільми, зокрема, такі як «Roma» (реж. А. Куарон, нагорода «Оскар», 2019) (06.01.19), «Колір магії» за Террі Пратчеттом (реж. В. Жан, 2008) «Amadeus» (реж. М. Форман, 1979) (13-14.02.19) тощо. У звіті про виконане вказано, що в лютому я написала 40 сторінок теоретичного розділу, у квітні — 2 статті, у травні відправила їх і взяла участь у конференції на кафедрі тощо.

Таким чином, період з 2018 по 2021 роки був присвячений саморозвитку і розміреній роботі над дисертацією.

4. Другий ключовий момент: захист дисертації та еміграція

Проаналізуємо звіти за 2021, 2022, 2023 та 2024 роки. Я обрала саме цей часовий проміжок не лише через те, що у 2022 році емігрувала, а й з тієї причини, що у травні 2021 року успішно захистила дисертацію. Після цього зовнішній контроль — наукове керівництво — послабився, і потрібно було приділяти значну увагу самомотивації. Таким чином, у 2022 році одночасно відбулося дві важливі зміни, які визначили мій стиль життя (Рис. 4).

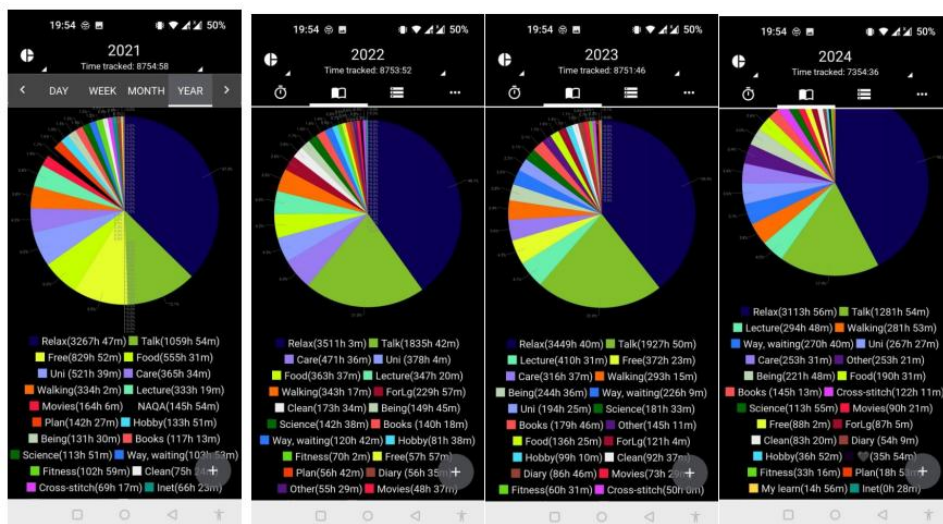

Рис. 4. Звіти за 2021–2024 роки

Порівняймо звіти за 2021 рік – рік написання та захисту дисертації, а також початку офіційної викладацької роботи в університеті ОНУ імені І. І. Мечникова. Тоді спілкування займало 17% часу (1059 годин). У лютому 2022 року я вирушила до Туреччини за програмою Erasmus, і саме цього тижня розпочалося повномасштабне вторгнення росії в Україну, що й зумовило моє рішення прийняти пропозицію залишитися в Туреччині та працювати там за контрактом. Складнощі еміграції й адаптації у новому середовищі змушували приділяти значно більше часу спілкуванню з колегами, які активно допомагали освоїтися. Час, витрачений на комунікацію, зріс до 21–22%: у 2022 році це становило 1835 годин, у 2023 – 1927. За період із 1 січня до 3 листопада 2024 року цей відсоток знову знизився до 17%, однак це було результатом психологічних зусиль, спрямованих на відсторонення від постійної (вимушеної) соціальної взаємодії, що не могло не позначитися на стосунках із деякими колегами. Втім, до відкритих конфронтацій моє відсторонення не призвело, а показники наукового звіту наприкінці року й надалі залишаються пріоритетними як для мене, так і для мого керівництва.

Одним із найважливіших чинників, що впливають на стиль життя науковця-філолога, є **когнітивне перевантаження**. Написання наукових праць належної якості, значне викладацьке навантаження та інтенсивна соціальна взаємодія за замовчуванням потребують великої кількості когнітивної енергії. У моєму випадку, як і у випадку багатьох колег, змушених до еміграції, ситуація ускладнюється тим, що комунікація відбувається іноземною мовою, часто зовсім незнайомою. Так, я викладаю лінгвістику турецьким студентам; спочатку наше спілкування відбувалося нерідною для обох сторін мовою — англійською, пізніше, у міру опанування турецької мови, я почала пояснювати матеріал рідною для студентів, але новою для мене мовою, що належить до іншої мовної сім'ї – урало-алтайської. Це позначається не лише на синтаксичному, морфологічному й граматичному рівнях, а й на лексичному: у турецькій мові переважна більшість слів не мають нічого спільного ні з англійською, ні з іншими індоєвропейськими мовами. Таке психокогнітивне перевантаження призводило до сильного виснаження наприкінці робочого дня й накопичувалося до завершення семестру та навчального року.

Звернімо увагу на різко зрослий відсоток часу, присвяченого вивченню іноземної мови: якщо у 2021 році це становило приблизно 9 годин, тобто фактично я зовсім не займалася вивченням іноземних мов, то у 2022 році я приділила турецькій мові 2,6% часу – 230 годин. Сюди спочатку входили заняття на платформі Duolingo, а згодом – приватні уроки. У 2023 році влітку я змушена була перервати заняття через від'їзд викладачки до іншого міста, тому час, витрачений на вивчення турецької, скоротився вдвічі – до 121 години. Результатом активної роботи з мовної адаптації стала незалежність у

повсякденному житті, можливість вирішувати поточні питання без залучення колег; спілкування з турецькими колегами та студентами стало більш насиченим і інформативним. Окрім того, завдяки отриманим знанням я змогла в травні 2025 року скласти іспит на знання турецької мови на рівень С1, що розширило мої перспективи співпраці з іншими організаціями, а також дало право офіційно керувати магістерськими роботами без спів-керівництва з турецькими викладачами.

Що стосується лекційного навантаження, то воно кардинально не змінювалося у 2022, 2023 та 2024 роках. У турецькій системі освіти прийнято враховувати не річне, а тижневе навантаження, яке у моєму випадку становить від 19 до 27 годин на тиждень (згідно з контрактом, іноземні викладачі можуть брати не більше ніж 30 годин навантаження, що відповідає 15 заняттям на тиждень). Крім того, часовий і ментальний ресурс витрачається на керівництво магістерськими роботами – у 2023 році я керувала однією роботою, але у 2024 році ця кількість зросла до шести.

Таким чином, еміграція вплинула на кількість і якість часу, витраченого на різні активності: у перший рік, рік адаптації, у мене майже не залишалося часу на наукову роботу, однак згодом, завдяки послідовним усвідомленим виборам, я змогла знизити соціальне навантаження й повернутися до пріоритетних завдань.

Починаючи з червня 2024 року я використовувала застосунок **To-Do Focus** як інструмент мотивації для роботи над проектами, кількість яких зросла. Цей застосунок, заснований на ігровій механіці, стимулює концентрацію за допомогою системи винагород. За 25 хвилин роботи за описаним вище методом «помодоро» користувач отримує 25 одиниць умовної валюти («сонечок»), які використовуються для «виращування лісу». Віртуальна валюта активується через 24 години; також за щоденний вхід у застосунок нараховуються додаткові бонуси. Після 80 днів входу користувач щодня отримує 480 «сонечок», максимальний денний ліміт становить 800 одиниць.

Ця система стимулює рівномірний розподіл навантаження протягом дня. Кожен рівень у застосунку потребує дедалі більшої кількості ресурсів. Наприклад, перехід із нульового на перший рівень вимагає 1800 одиниць, а з п'ятого на шостий – уже 33 000. Після 11 рівня, згідно з рейтингом користувачів, починається вирощування другого дерева, що ілюструє довготривалий характер використання застосунку. Деякі учасники досягли результатів у вигляді чотирьох дерев і понад 250 000 балів, що свідчить про багаторічне використання (рис. 5, 6).

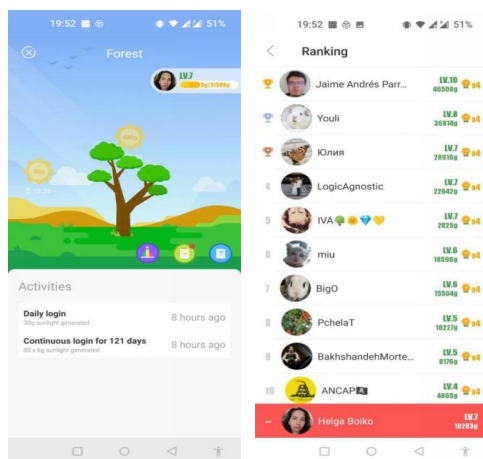

Рис. 5. «Вирощуване дерево». Рис. 6. Рейтинг користувачів

Застосунок дозволяє структурувати завдання за проектами, оцінюючи їх трудомісткість у «помодоро», тобто відрізках часу, за замовчуванням поділених на 25 хвилин, однак користувач може налаштувати власну тривалість одного «помодоро». Так, у переліку моїх проєктів було написання цієї статті – витрачено дві «помодоро», створення корпусу (11 «помодоро») тощо.

Також доступна деталізована статистика щодо часу, витраченого на зосереджену роботу, і його розподілу між проєктами на щоденній, тижневій та місячній основі. Цей інструмент виявився корисним як для підтримання мотивації, так і для аналізу власної продуктивності.

Таким чином, використання застосунку aTimeLogger дозволило відстежувати власні витрати часу, які з плином тривалого періоду наочно ілюстрували глобальні зміни в житті: зміну країни проживання, місця роботи, культурного середовища, побутових звичок, а отже, залишили цінний історичний документ. Застосунок To-Do Focus дав можливість повернутися до навичок концентрації та не лише планування, а й дотримання поставленого плану. Робота в режимі «помодоро» дозволяла зосередитися на завданні щонайменше на 25 хвилин – для багатьох завдань це достатньо тривалий час. Виконання хоча б малої частини роботи приносило відчуття задоволення й самоповаги.

5. Зміна елементів стилю життя: перехід від гіперконтролю й диджиталізму до усвідомленості та цифрового мінімалізму

У процесі роботи над цією статтею я усвідомила, що потреба в суворому контролі часу поступово зникла. Цей процес йшов поступово й супроводжувався впровадженням нових підходів до організації часу й зменшення впливу цифрових технологій. Як стверджує Кел Ньюпорт, цифровий мінімалізм – це філософія використання технологій, в якій ви зосереджуєте свій онлайн-час на невеликому наборі ретельно відібраних і

оптимізованих активностей, які суттєво підтримують те, що вам важливо, і легко відмовляєтесь від усього іншого [17]. Як зазначають, у свою чергу, Бхараті й Дас, «цифровий мінімалізм – це філософія, яка спонукає індивідів до усвідомленого і вибіркового використання цифрових інструментів... спрямована на усунення несуттєвого цифрового шуму, оптимізацію використання технологій для важливих цілей та повернення часу для діяльності, що сприяє особистісному зростанню та благополуччю» [2]. Водночас, важливість цифрового благополуччя підкреслюється ще й тим, що воно «сприяє використанню технологій саме для протидії надлишковому часу перед екраном через самообмеження та підтримку здоров'я» [30].

Насправді, «необмежені можливості» віртуального простору часто позбавляють людину свободи вибору – вона почувається розгубленою й нерішучою. Це, на жаль, призводить до того, що рішення за неї ухвалюють розробники додатків і вебресурсів, які торгують найдорожчим товаром – увагою. Як зауважує Шеррі Туркл в інтерв'ю із Г. Дженкінсом, «ми робимо технології, і водночас технології створюють і формують нас; технології мають внутрішню історію, яка визначає, як ми з ними взаємодіємо, і як вони формують наші стосунки між собою» [12].

Це призводить до втрати свободи уваги: вона стає своєрідною «валютною одиницею» цифрової культури – увагу продають і купують, її захоплюють за допомогою ретельно розроблених стратегій. Водночас здатність концентруватися під впливом цифрових технологій катастрофічно знижується — це підтверджують дослідження К. Ньюпорта, Г. Маккеона, Л. Бабаути та інших. Постійне стикання з цифровими медіа й інформаційними потоками спричиняє значне зниження здатності до концентрації – і це підтверджується дослідженнями. Наприклад, у дослідженні Wallace (2023) доведено: збільшення часу перед екранами пов'язане зі зростанням симптомів ADHD, причому імпульсивність відіграє роль ключового медіатора [32].

Адепт цифрового мінімалізму Лео Бабаута, автор блогу ZenHabits [34], зазначає: «Я не впевнений, що ми готові до такого способу життя, бо створили його надто швидко. У нас немає дієвих стратегій, здатних протистояти ситуації, коли ми більшу частину часу в онлайні. Ми не виробили культурних норм для такого стилю життя. Також у нас немає опису кращого варіанта життя за такої рівня «включеності». Ми підключилися до всього цього раніше, ніж розробили систему, яка дозволяє керувати цим потоком інформації» [1].

Бажання повернути здатність до концентрації, яка значно знизилася через інтенсивну взаємодію з цифровими технологіями, стало поштовхом до зміни моєї життєвої стратегії – від цифрового контролю до усвідомленості. Поворотним моментом стало прочитання книги How to Break Up With Your Phone Кетрін Прайс [21], яка надихнула мене на радикальніші кроки, про які я розповім нижче. Велику роль також відіграли книги Кела Ньюпорта – Digital Minimalism [17], та Грега МакКеона – Essentialism [5], у яких викладається

філософія відмови від зайвого задля досягнення справді важливих цілей. Довіру до автора книги Digital Minimalism Кела Ньюпорта викликав доволі прагматичний параметр: якщо звернутися до його профілю в Google Scholar [18], можна побачити, що його h-index на момент написання цієї статті становив 35 (у 2019 році – 18). Це означає, що 35 його робіт були процитовані щонайменше 35 разів. На момент мого першого ознайомлення з його книгою у 2018 році цей показник дорівнював 25. Отже, науковець власним досвідом підтверджує ефективність методик, викладених у його працях, і завдяки цьому досягає успіху у сфері, яку вважає для себе пріоритетною.

Цей підхід отримав додаткову мотивацію з огляду на мої академічні цінності: я чітко окреслила для себе прагнення збільшити кількість і якість власних наукових публікацій у журналах, що індексуються в Scopus та Web of Science, а також підвищити свій h-index (на момент написання статті він становить 3, 35 цитувань [5]). Окрім внутрішньої мотивації, існує зовнішній чинник – ці показники мають вагу під час ухвалення рішення адміністрацією мого університету щодо продовження мого контракту.

Першим етапом переходу до більш усвідомленої цифрової поведінки стало застосування програми **AppBlock**, за допомогою якої було заблоковано доступ до розважальних ресурсів, що поглинали значну частину часу та не мали продуктивної цінності. Типовою ситуацією було те, що початок читання з однієї статті призводив до багатогодинного неконтрольованого перебування онлайн, результатом якого ставало відчуття «цифрового похмілля» – перевтоми та інформаційного перенасичення. Дійсно, як зазначає дослідження McLean Hospital, такий стан виникає через надмірне перебування перед екранами, що призводить до тривоги, виснаження та апатії [16]. Також феномен «hangover» (перевантаження) соціальних мереж виражається у психічній втомі після довгого використання соцмедіа, що підтверджує повідомлення від Rex [23]. Тому я встановила обмеження й щодо месенджерів (Telegram, Viber), використання яких у будні дні було лімітоване до 30 хвилин. Особливу небезпеку для концентрації становить Telegram, що виконує функції соціальної мережі: можливість підписки на канали та створення власних сприяє залученню до циклу «стимул — миттєва реакція — дофамінове підкріплення», який швидко формує залежну поведінку. Як описано у Dartmouth Undergraduate Journal of Science, «дофамінові петлі зворотного зв'язку» формують залежну поведінку користувачів, що лише посилює проблему [29]. З метою зниження цього ризику було здійснено відписку від більшості каналів та призупинено активність на власному.

У межах оптимізації цифрової поведінки було встановлено обмеження на читання з мобільного пристрою тривалістю не більше 30 хвилин на добу. Попри окремі винятки, зумовлені високим рівнем залученості до художніх текстів, дана практика виявилася ефективною. Додатково було впроваджено режим цифрової гігієни: мобільний телефон перестав використовуватися у

спальні, а в нічний час було активовано автоматичне вимкнення інтернет-з'єднання та сповіщень, що сприяло зниженню негативного впливу гаджетів на якість сну.

Порівняльний аналіз статистики використання смартфона показав суттєву динаміку змін: на другому тижні після встановлення блокувальника денна тривалість взаємодії із пристроєм досягала майже шести годин, основну частину яких становили месенджери та неструктурований інтернет-серфінг. Через два місяці після детального налаштування обмежень середньодобовий показник скоротився до 1–1,5 годин. Слід зазначити, що пріоритетним залишився WhatsApp, який виконував функцію основного каналу зв'язку з родиною в Україні та колегами в Туреччині (у цьому середовищі Telegram не набув значної популярності, а Viber майже не використовується) (Рис. 7, 8).

Рис. 7. Перший тиждень використання

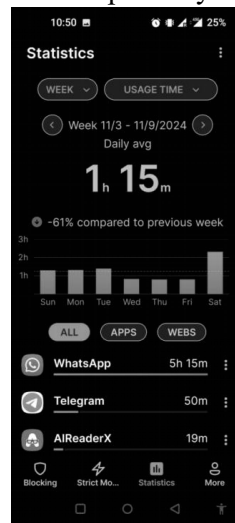

Рис. 8. Два місяці потому

Зменшення тривалості взаємодії з цифровими пристроями можна розглядати у світлі концепції «економіки уваги», яка описує увагу як обмежений ресурс, що стає об'єктом конкуренції між медіаплатформами [9]. У цьому контексті встановлення цифрових обмежень постає не лише індивідуальною практикою самоконтролю, а й засобом протидії системним механізмам цифрових середовищ, спрямованим на максимальне утримання уваги користувача.

У межах упровадження цифрового мінімалізму було змінено налаштування смартфона на монохромний режим відображення, що зменшило його візуальну привабливість і, відповідно, частоту використання. Усі сповіщення, окрім тих, що необхідні для екстреного зв'язку, були відключені, а більшість додатків видалені. На практиці це призвело до того, що всі наявні програми розміщуються на одному екрані, а робочий екран позбавлений іконок, за винятком найбільш функціонально затребуваних, винесених у

нижній трей. Смартфон, таким чином, перетворився виключно на утилітарний інструмент.

Збереженими залишилися лише локальні платформи для онлайн-шопінгу (Trendyol, Dolap, Hepsiburada), однак їх використання обмежується ситуаціями, коли існує реальна потреба в придбанні певних товарів. У таких випадках за необхідності можлива зміна колірної гами через налаштування дисплея. Водночас встановлений за замовчуванням монохромний режим нівелює естетичну привабливість цих додатків, усуваючи ефект «новизни» та знижуючи мотивацію до імпульсивного пошуку нових, яскравих пропозицій (Рис. 9, 10).

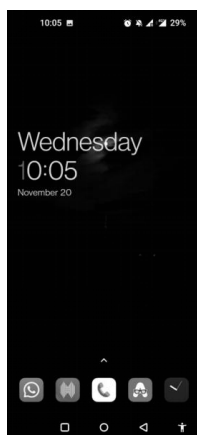

Рис. 9. Головний екран смартфона

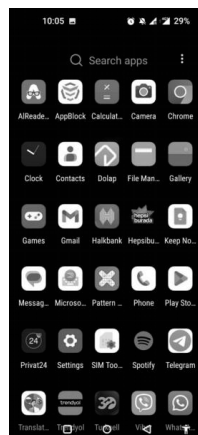

Рис. 10. Перелік додатків

Я була не єдиною, хто спробував такий спосіб знизити привабливість смартфона. Як зазначає журналіст The Guardian Пік Самаддер, цитуючи Кетрін Прайс: «Починаю з поради від Прайс – зробити екран монохромним. Це справді радикальна зміна. Додатки більше не виставляються на показ; фото в стрічці втрачають привабливість. Позбавлення кольору може стати вирішальним фактором» [24]

Важливим кроком стало рішення видалити застосунки aTimeLogger та To-Do Focus. Їхнє використання передбачало щоденний вхід, активацію під час виконання різних завдань, постійне розблокування екрана, що суперечить принципам цифрового мінімалізму. Варто зазначити, що кількість розблокувань смартфона знизилася на 32%. Більшість із них тривала не довше ніж 30 секунд і була пов'язана виключно з перемиканням активностей у застосунку. Водночас навіть ці короточасні дії стимулювали взяття телефону до рук та відволікали від основної діяльності. У контексті вдосконалення цифрової саморегуляції відіграє значну роль зниження кількості розблокувань смартфона (unlocking behavior). Дослідження показують, що мобільні пристрої часто активуються не стільки з практичною метою, скільки внаслідок умовних звичок: у польових умовах навіть просте розблокування застосовується в

середньому в 2,9 % часу взаємодії з телефоном [11], а повторюване активаційне поводження часто корелює з психосоціальними параметрами, включно з рівнем тривоги [33].

Як показує статистика, у попередній період кількість розблокувань сягала 130–140 разів на день, тоді як після видалення застосунків цей показник зменшився до 90–100. Особливо помітною стала динаміка у вихідні дні: після відмови від застосунків та переходу на монохромну колірну схему кількість розблокувань знизилася до 50–60. Така зміна пояснюється тим, що у робочі дні зберігається високе навантаження на месенджери, тоді як у вихідні смартфон раніше часто використовувався для безцільного скролінгу в браузері або у додатках для онлайн-шопінгу (Рис. 11).

Рис. 11 Кількість розблокувань екрану одразу після встановлення AppBlock і через два місяці

Саме тому я заздалегідь підготувала скріншоти цих програм для ілюстрування ідей, викладених у цій статті, й видалила застосунки. Обліковий запис у aTimeLogger та всі дані збереглися; історичні, хронологічні дані мають власну цінність. Однак цього разу, на відміну від досвіду трирічної давності, я не відчуваю браку звички контролювати свій час, адже намагаюся свідомо розпоряджатися ним, що дає мені відчуття радості та задоволення від виконаної роботи, а не від механічного обліку витрачених годин.

На початку 2024/2025 навчального року розклад моїх занять було змінено так, що більшість лекцій я проводжу з 13 до 17 години, відповідно, ранкові години залишилися вільними. Я вирішила присвятити їх науково-дослідній роботі й почала приїжджати на факультет із цією метою. Проте з часом я виявила, що праця на факультеті, навіть в окремому кабінеті, створює внутрішню напругу через очікування зовнішніх відволікань, що перешкоджає концентрації та спричиняє психологічний дискомфорт. Після проведення занять зі студентами наставало моральне та фізичне вигорання, яке

призводило до нервового виснаження, адже на заняттях викладач змушений переключатися в екстравертивний режим, тоді як наукова робота потребує інтровертивного режиму, глибокої зосередженості й усамітнення.

Усвідомлення власної інтровертної природи та ролі дослідника відіграло важливу роль у вдосконаленні організації робочого часу. Рішенням стало відвідування університетської бібліотеки, де панує робоча атмосфера, що мінімізує відволікаючі чинники. Це дозволило мені відновити баланс між науковою діяльністю та викладацькою роботою, ефективно наповнюючись енергією перед початком занять.

Мій шлях від цифрового контролю та «діджиталізму» до цифрового мінімалізму демонструє важливість адаптації до змінних життєвих умов. Шестирічний досвід обліку часу дав змогу усвідомити ключові аспекти власного стилю життя: достатній час відводиться сну (42%) та читанню художньої літератури (5%), надмірна частка припадає на спілкування (приблизно 20%), тоді як фізична активність (близько 3% зафіксованого часу) та наукова діяльність (приблизно 2%, усього з початку експерименту – 1120 годин) є недостатніми. Водночас після рішення працювати у бібліотеці та відмови від застосунку aTimeLogger підвищилися не лише кількісні, а й якісні показники роботи. Бібліотека відкривається о 9-й ранку, і своєчасний прихід дозволяє зайняти технічно зручне місце з доступом до електромережі та протягом 2–3 годин зосереджено працювати. За два тижні (7 робочих візитів) була здійснена робота над чотирма науковими статтями: три відредаговано відповідно до зауважень і відправлено до видавництв, ще одну – написано «з нуля».

На сучасному етапі контроль у моєму житті поступився місцем усвідомленості. Я знаходжу задоволення у науковій роботі, яка є моїм пріоритетом, та у якісній взаємодії зі студентами. Практики мінімалізму та есенціалізму допомагають зосередитися на справді важливому, позбавляючись другорядного. Смартфон зберіг функціональність корисного інструмента, проте відтепер він служить моїм цілям, а не визначає ритм мого життя.

Висновки та перспективи дослідження

Висновки, представлені у статті, ґрунтуються на аналізі тривалого експерименту, що тривав шість років (2018–2024). Ведення щоденників і фіксація всього витраченого часу життя дозволили виявити ключові тенденції, визначити особистісні цінності та пріоритети, а також адаптувати графік і підходи до управління часом в умовах еміграції.

На підставі набутого досвіду **перспективним** видається проведення аналогічного дослідження за участю студентів Літературного факультету Університету Ататюрка. Особливо цікавим може стати залучення студентів різних кафедр – зокрема, кафедр соціології, тюркських та англійської мов. Як викладач підготовчого факультету, я спостерігаю у студентів, які щойно

закінчили середню школу або вступили до університету через один-два роки після її завершення, тенденцію до втрати здатності до концентрації, запам'ятовування й зосередженості. Ймовірною причиною цих когнітивних змін є надмірне використання смартфонів та інших цифрових технологій.

Практика тимчасового обмеження цифрових звичок, запроваджена мною на заняттях, виявляє наявність розвиненої цифрової залежності студентів. Наприклад, коли студенти віддають телефони під час контрольних робіт чи виконання завдань (що практикується для запобігання використанню перекладачів або відволіканню на месенджери), вони відчують помітний психологічний дискомфорт. Це підтверджує актуальність дослідження їхньої цифрової поведінки та пошуку шляхів мінімізації негативного впливу технологій.

У цьому контексті цікавим і практично значущим може стати експеримент за участю студентів, який включав би спостереження за власними цифровими звичками, аналіз життєвого графіка та розробку стратегій їхнього коригування протягом трьох-шести місяців. Основною метою такого експерименту буде перехід до більш усвідомленого стилю життя, заснованого на концентрації та ефективному розподілі часу.

Успішна реалізація такого підходу вимагатиме формування у студентів навичок цілепокладання, мотивації, а також вироблення збалансованого режиму праці та відпочинку, що включає достатній сон і фізичну активність. Ці аспекти є особливо важливими, оскільки вже за кілька років студенти стануть фахівцями у своїх галузях. Для успішного виконання професійних обов'язків їм необхідно не лише володіти фундаментальними знаннями за спеціальністю, а й розвивати компетентності у сфері стратегій самоорганізації та управління власним життям.

Література

1. Babauta, L. (2009). *The Simple Guide to a Minimalist Life*. Waking Lion Press.
2. Boiko, O. (2021). *The implementation of the category of intertextuality in the literary discourse of fantasy*. Thesis for obtaining ... PhD in the specialty 035 Philology. Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa. Retrieved from: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/25182126-821b-41f7-b7bc-5f957ebd11dd/content> [In Ukrainian] [Access date: 09.09.2025]
3. Boiko, O. Methods Of Metadata In Creating Electronic Card-Index During Linguistic Text Processing Using The Scrivener Text Processor. *Linguistic Studies*, 41. Retrieved from: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2021.41.32> [In Ukrainian] [Access date: 09.09.2025]
4. Boiko Olha. Google Scholar. Retrieved from: <https://scholar.google.com/citations?user=ImREsVEAAAJ&hl=uk> [Access date: 09.09.2025]
5. Bharaty, S., & Das, S. (2024). Achieving digital minimalism in student life: A roadmap for balanced digital life and well-being. *International Journal of Advanced Academic Studies*, 5(11), 38–41. Retrieved from: <https://doi.org/10.33545/27068919.2023.v5.i11a.1084> [Access date: 09.09.2025]
6. Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

7. Chaney, D. (1996). *Lifestyles*. London: Routledge.
8. Cirillo, F. (2018). *The Pomodoro Technique: The acclaimed time-management system that has transformed how we work*. New York: Currency.
9. Davenport, T. H., & Beck, J. C. (2001). *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business*. Boston: Harvard Business School Press. Retrieved from: <https://doi.org/10.1145/376625.376626> [Access date: 09.09.2025]
10. Davies, P. (2014). Time's passage is probably an illusion. *Scientific American*. Retrieved from: <https://www.scientificamerican.com/article/time-s-passage-is-probably-an-illusion/> [Access date: 09.09.2025]
11. Harbach, M., von Zezschwitz, E., Fichtner, A., De Luca, A., & Smith, M. (2014). It's a Hard Lock Life: A Field Study of Smartphone (Un)Unlocking Behavior and Risk Perception. In *Proceedings of the 10th Symposium on Usable Privacy and Security (SOUPS 2014)* (pp. 213–230). USENIX Association. Retrieved from: <https://www.usenix.org/conference/soups2014/proceedings/presentation/harbach> [Access date: 09.09.2025]
12. Juran, J. M. (1964). *Managerial breakthrough: A new concept of the manager's job*. New York: McGraw-Hill.
13. Koch, R. (1998). *The 80/20 principle: The secret of achieving more with less*. London: Nicholas Brealey.
14. McKeown, G. (2014). *Essentialism: The Disciplined Pursuit of Less*. New York, NY: Crown Business.
15. McLean Hospital. (2025, July 5). Feeling Fried? 5 Simple Strategies To Beat Digital Burnout. Retrieved from: <https://www.mcleanhospital.org/essential/digital-burnout> [Access date: 09.09.2025]
16. Newport, C. (2019). *Digital minimalism: Choosing a focused life in a noisy world*. New York: Portfolio/Penguin.
17. Newport Calwin. Google Scholar. Retrieved from: <https://scholar.google.com/citations?user=aFPDn1IAAAAJ&hl=en> [Access date: 09.09.2025]
18. OddityCentral. (2019). How one man has been writing down his every experience over the last decade. Retrieved from <https://www.odditycentral.com/news/how-one-man-has-been-writing-down-his-every-experience-over-the-last-decade.html> [Access date: 09.09.2025]
19. Pomodoro Technique. (n.d.). In *The Pomodoro® Technique* [Official website]. Retrieved from: <https://www.pomodorotechnique.com/> [Access date: 09.09.2025]
20. Price, C. (2018). *How to Break Up With Your Phone: The 30-Day Plan to Take Back Your Life*. New York, NY: Simon & Schuster.
21. Radovan, M. (2015). On the nature of time. arXiv preprint arXiv:1509.01498
22. Rex, A. K. (2024). *Social Media Hangover: Understanding the Impact of Excessive Social Media Use*. Retrieved from: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14570094> [Access date: 09.09.2025]
23. Samadder, R. (2024). I tried some hacks to make my phone less appealing. It got existential. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2024/jan/15/phone-addiction-cut-screen-time-diary> [Access date: 09.09.2025]
24. Sañudo, C.; Macie, E. S.; Olleta, J. L.; Villarroel, M.; Panea, B.; Albertí, P. (2004). «The effects of slaughter weight, breed type and ageing time on beef meat quality using two different texture devices». *Meat Science* 66 (4): 925-932. Retrieved from: [doi:10.1016/j.meatsci.2003.08.005](https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2003.08.005) [Access date: 09.09.2025]
25. Style of life. In: *Oxford Companion to the Mind* (1987), p. 6. Via: Engel, Barbara. *Personality Theories*. 2006.
26. Covey, R. (1989). *The 7 habits of highly effective people: Powerful lessons in personal change*. New York: Free Press.

27. The Minimalists. (2019, September 10). Control. The Minimalists. Retrieved from: <https://www.theminimalists.com/control/> [Access date: 09.09.2025]
28. The Psychology of Social Media. (2022). Social Media, Dopamine, and Stress: Converging Pathways. Dartmouth Undergraduate Journal of Science. Retrieved from: <https://sites.dartmouth.edu/dujs/2022/08/20/social-media-dopamine-and-stress-converging-pathways> [Access date: 09.09.2025]
29. Thomas, N. M. (2022). 'Digital Well-being': The need of the hour in today's digital age. Public Health Perspectives. (Accessed via PMC)
30. Jenkins, H. (2011). An interview with Sherry Turkle: "We make our technologies, and our technologies make and shape us...". Henry Jenkins Blog. Retrieved from: https://henryjenkins.org/blog/2011/08/an_interview_with_sherry_turkl.html [Access date: 09.09.2025]
31. Villarroel, M. (2019). Life logging: The personal big data revolution. Madrid: Catarata.
32. Wallace, J., Boers, E., Ouellet, J., Afzali, M. H., & Conrod, P. (2023). Screen time, impulsivity, neuropsychological functions and their relationship to growth in adolescent attention-deficit/hyperactivity disorder symptoms. Scientific Reports, 13, Article 18108. Retrieved from: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-18108> [Access date: 09.09.2025]
33. Xuan, W., Roy Chowdhury, M., Ding, Y., & Zhao, Y. (2025). Unlocking Mental Health: Exploring College Students' Well-being through Smartphone Behaviors. arXiv. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2502.08766> [Access date: 09.09.2025]
34. ZenHabits. Retrieved from: <https://zenhabits.net/> [Access date: 09.09.2025]

Olha BOIKO

PhD in Philology

Lecturer at the Faculty of Letters

Ataturk University

Erzurum, Turkey

SELF-ORGANIZATION AND DIGITAL MINIMALISM AS A LIFESTYLE OF A PHILOLOGIST

The article explores the processes of self-organization and the adoption of digital minimalism in the lifestyle of a philologist working under conditions of forced emigration. The novelty of the study lies in presenting a comprehensive six-year experiment in time tracking and the subsequent conscious transition from digital control toward strategies of focus, essentialism, and digital minimalism. The relevance of the research stems from the growing role of digital technologies in academic and educational practices, which provide opportunities for productivity while simultaneously generating risks of cognitive overload and digital dependence. The study employs quantitative analysis of time expenditure, as well as comparative and diachronic approaches, to identify key trends in balancing academic, teaching, and personal activities. Particular attention is given to lifestyle transformations after changes in the sociocultural context, including the shift from hyper-control to mindful organization of scholarly work and the implementation of digital minimalism practices. The findings may inform the development of strategies to enhance productivity and concentration among scholars and students, and they open perspectives for further interdisciplinary studies at the intersection of linguistics, cognitive science, and digital culture.

Keywords: *cognitive overload, emigration, productivity, mindfulness, digital dependence*

Жанна ГОРІНА

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського»,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін

м. Одеса

zhgorina444@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5875-3601>

ЯК АІ ВІЗУАЛІЗУЄ БАРВИ ФЕНТЕЗІЙНОГО СВІТУ РОМАНУ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «ЗАЧАРОВАНІ МУЗИКАНТИ»

Пропонована розвідка продовжує серію публікацій, пов'язаних із феноменом сучасної візуальної комунікації. Автор робить спробу довести, що візуальна «мова» кольору виступає важливим елементом словесного живопису в літературі жанру фентезі, адже візуальне відображення змісту художнього тексту значно посилюється за допомогою кольористики, яка виступає необхідною умовою його художньої виразності й допоміжним засобом передавання сюжетної лінії, декодування підтексту твору, створює відповідний емоційний настрій, через семантику колірних конотацій апелюючи до почуттів та емоцій читачів. На прикладі аналізу барв фентезійного світу роману-феєрії Галини Пагутяк «Зачаровані музиканти» із залученням ілюстративного матеріалу, згенерованого штучним інтелектом Microsoft Copilot, доведено, що авторська символіко-міфологічна кольористика виступає важливим функційно-стилістичним елементом художнього моделювання фентезійного світу досліджуваного роману. Зокрема дослідницьку увагу акцентовано на визначенні ролі кольоративів «зелений», «білий», «чорний» як репрезентантів прихованих смислів, що прислужиться як для розкриття бінарних опозицій «свій-чужий» світ, так і кольористичного коду життя і смерті. Уточнено, що особливості відображення фентезійного світу в романі «Зачаровані музиканти» передовсім розкриваються завдяки семантичним конотаціям і бінарності кольористичного коду прикметника «зелений» у зображенні світу духів природи, а також прикметника «білий» із конотаціями семантики очищення та смерті.

Ключові слова: лінгвістика кольору, візуальна «мова кольору», фентезійний світ, роман «Зачаровані музиканти», модель "Text-to-Image," штучний інтелект Microsoft Copilot, AI.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З давніх-давен одним із найпотужніших виражальних засобів мистецтва й мистецтва художнього слова зокрема виступає колір. Йоганн Вольфганг фон Гете ще в далекому 1810 році у праці «Теорія кольору» відзначав, що той чи той колір наділений емоційною енергією, яка здатна психологічно впливати на глядачів. Через двісті років Василь Кандинський, розробляючи концепцію аналізу емоції фарб у широко цитованій праці «Про духовне в мистецтві» (1911), дійшов висновку, що колір впливаючи на людину візуально, справляє враження не тільки зорове, а й викликає відгук усіх органів чуття, подібно до впливу музики. Різні люди, певна

річ, мають неоднакові обдарування й емоційну сприйнятливість до різних галузей мистецтва, ймовірно, саме тому, за слушним спостереженням Кандинського, «різні людські натури несхожим чином реагують на окремі засоби впливу: для одних найбільш доступною є музична форма (вона загалом впливає на всіх – винятки є вкрай рідкісними), для інших – живописна, для третіх – літературна і т. ін.» [8, с. 35].

Відтоді дослідницька традиція вивчення кольоролексики сформувала спеціальний концептуальний апарат, окреслила широке коло наукових проблем і міждисциплінарних напрацювань з осягнення лінгвокультурного феномену кольоропозначень (Б. Берлін, М. Гей, О. Дзівак, В. Маслова, М. Серов, А. Вежицька, Р. Фрумкіна, В. Петренко, П. Кей, І. Цегельник, М. Пастуро, А. Нарлох). Однією з пріоритетних дослідницьких тем залишається проблематика словесної поетики і прагматики, адже семіотика кольору, створюючи текстову гармонію, одночасно виступає дієвим засобом комунікації між автором і читачем, що навіть поступово трансформується в окрему систему – візуальну «мову» кольору, «затим що за допомогою кольору цілком можливо керувати увагою глядача / читача, спрямовувати його на правильне сприйняття тексту чи розуміння підтексту, формувати емоційне ставлення до зображуваного, чого власне текстова форма не завжди спроможна передати» [6, с. 67].

Ступінь наукового розроблення проблеми. У наш час лінгвістика кольору як наукова парадигма філологічних досліджень набула більш-менш чітких обрисів у зарубіжному (Н. Андерсон, А. Заремба, Н. Бахіліна, О. Василевич, Р. Токарський, А. Вежицька, М. Ампель-Рудольф, Е. Теодорович-Хеллман, Р. Седлачек та ін.) та українському (І. Бабій, А. Вегеш, Г. Губарева, Л. Супрун, С. Шуляк, С. Носовець, Л. Печерських, Л. Пустовіт, О. Снітко, Л. Марчук та ін.) мовознавстві. Учені переконливо довели, що кольоративи в художньому тексті можуть бути використаними не тільки у функції прямих кольоропозначень, а так само виступати репрезентантами імпліцитних смислів, інтуїтивно закладених автором у світ художній реальності. По правді кажучи, розгадування будь-яких сенсів, закладених письменником у художній реальності, ґрунтується на когнітивному механізмі дії аналогії, яким користується читач як інструментом з інтерпретації інформації, що до нього надходить з усіх рівнів художнього тексту. До прикладу, в Кембріджському посібнику із мислення та міркування «аналогія» потлумачена в широкому розумінні як когнітивний механізм оперування ментальними конструктами, заснований на схожості / подібності виокремлюваних ознак: «*Analogy is a special kind of similarity*» (аналогія – це особливий вид подібності) [11, с. 119]. У художньому дискурсі, відповідно, аналогія забезпечує розуміння читачем-реципієнтом фрагментів тексту через асоційований пошук схожих смислів, виокремлюваних у ситуаціях попереднього досвіду суб'єкта (в тому числі і читацького) та в інтерпретованих

ситуаціях художньої реальності. Утім, можемо припустити, що саме семантичне багатство й сугестивний потенціал прийомів метафоризації (епітети, порівняння, власне метафора, метонімія, уособлення як антропоморфна метафора, перифраза, метафорична гіпербола), граматична і фонетична експресія, які задіяні у художньому дискурсі жанру фентезі та які безпосередньо стосуються «мови» кольору, здійснюватимуть, на нашу думку, значно більший емоційний вплив на читачів, аніж лексика, яка складається з прямих позначень кольору.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі кольоративів – репрезентантів прихованих смислів, які слугують для розкриття бінарних опозицій «свій-чужий» світ й кольористичного коду життя і смерті в художній реальності роману-феєрії Галини Пагутяк «Зачаровані музиканти». **Методика аналізу** щодо інтерпретації барв фентезійного світу досліджуваного роману передбачала візуалізацію текстових фрагментів за допомогою AI (Copilot «Text-to-Image»).

Викладення основного матеріалу. З-поміж українських прозаїків, які працюють у жанрі фентезі, особіне місце належить лауреатці Шевченківської премії Галині Пагутяк. У літературному світі письменницю часто називають "найсамобутнішим і найутаємниченішим мислителем новітньої літературної доби", а її твори – такими, що не вписуються в розряд бестселерів і блокбастерів, акцентують на духовних константах-оберегах (Я. Голобородько). Тим цікавіше буде розглянути її індивідуальний стиль в аспекті художнього відображення особливостей фентезійного світу через семантичні конотації і бінарність кольористичних кодів у романі-феєрії «Зачаровані музиканти».

Сюжетна лінія роману розгортається в XVI столітті, в добу, *«де більше довіряли каменю, ніж слову»*. Річ Посполита, маленьке прикарпатське містечко Журавно на березі річки. Як зізнається авторка в одному зі своїх інтерв'ю, «Зачаровані музиканти» – це роман про українських ельфів, про втрату сенсу в живому стані, про те, як музика зриває з людини маски, бо той, хто побачить місяць так, як його побачив Матвій Домницький, більше не належатиме цьому світу, а належатиме іншому. За Дунаєм є Інший світ, Потойбічний, що відтворює міф про втрачений Едем, де немає старості і хвороб, там можна грати на скрипці і літати на вороному коні. На наше переконання, важливим функційно-стилістичним елементом художнього моделювання цього фентезійного світу виступає авторська символіко-міфологічна кольористика, яка підсилює проблемно-стильову домінанту досліджуваного роману.

Справді, те особливе ставлення до кольору, що сформувалося ще за часів глибокої давнини, поставило його в один ряд із найзагадковішими явищами природи. Зв'язок кольору з надприродними силами, використання його в релігійних та магічних ритуалах призвело до того, що в уявленні людей

кольори набули тих чи тих символічних конотацій, чим наразі активно послуговується авторка, відображаючи через кольорову палітру фентезійний світ «Зачарованих музикантів». До прикладу, кольористичний код життя і смерті, розкриття фентезійного світу духів природи передається письменницею через різновиди художніх образів - зорові, смакові, дотикові, слухові або запахові. Передовсім він дає про себе знати через ключовий візуальний образ світла, зелений колір якого характеризується смисловою бінарністю. З одного боку, він символізує надію, життєдайність і буянню природи, а з іншого, – формує в читацькій уяві стійкі конотації зі смертю, хаосом або потойбіччям: *«Але виявилось, що за дверима не бракло світла, тільки то не було сіре вранішнє світло, а зелене, що йде з найдальшого кутка, пахне свіжо стятою майовою травою, соковитою і товстою, наливою дощами»* [9, с. 29].

Мал. 1.

Ілюстрація до уривку, згенерована Copilot у стилі фентезі¹

За сюжетом Матвієві Домницькому, найменшому синові поважного діди́ча, однієї місячної ночі вчулася дивна музика, а містичний запах рослин, так би мовити, оприсутнив духів природи з потойбіччя: трьох вершників-музикантів на потужних конях: один із бубном, другий – із флейтою, третій – зі скрипкою, а за ними пані з вогненним волоссям, у зеленому плащі, з вінцем із квітів: *«Вони пропливли над Матвієм, награвши музику, ні веселу, ні сумну, а якусь наче нелюдську, а за ними проліг шмат чорної безодні, а далі з цієї безодні виринув ще кращий кінь, а на ньому пані з огняним волоссям, в пишній сукні, поверх якої здіймався під вітром зелений плащ»* [9, с. 13]. Плащ цієї прекрасної пані з вогненним волоссям зелений – нібито й колір життя, але в цьому й ховається гірка іронія, оскільки саме з її появою справжнє життя зникає.

¹ Відповідь Copilot на наш запит: Цей уривок має дуже чуттєву, майже магічну атмосферу, що передає стиль фентезі і підкреслює чарівність зеленого світла та іншого виміру. Ще можу запропонувати стиль імпресіонізм – чудово передасть гру світла, кольору й запаху, особливо зеленого саява та аромату трави.

Мал. 2. Ілюстрація сцени, згенерована Copilot у реалістичному стилі з елементами фентезі²

Власне, кольоратив «зелений», ужитий у функції прямого кольоропозначення, виступає тут репрезентантом імпліцитної семантики – відображає бінарну опозицію «життя – смерть». Руде волосся цієї загадкової панни актуалізує додаткову сему істоти з надприродними здібностями, яка вміє приборкувати вогонь: *«А коли проминула, то обернулася і полоснула своїми очима по його очах, і він на мить осліп. А вогонь піднявся вгору, упав і поповз по луці вслід за нею»* [9, с. 13].

Мал. 3. Ілюстрація до уривку, згенерована Copilot у стилі фентезі³

Тож пані ця – не фея, а королева *«тих, що живуть під землею і літають в повітрі»*, дуже вродлива істота з іншої реальності, яка не говорить, але погляд якої пронизує, наче блискавка: *«Вона обернула до Матвія сліпуче біле лице і вдарила його поглядом просто у саме серце»* [9, с. 13]. Хлопець непритомніє, а коли отямлюється, то бачить зліва на грудях пропалену сорочку *«...» а в рані кров змішалась із попелом»* [9, с. 13]. По правді кажучи, мова йде не на просто про опік, а про відрізання від реального світу та перехід до іншого.

² Відповідь Copilot на наш запит: Ілюстрація цієї сцени виконана в реалістичному стилі з елементами фентезі. Вона поєднує класичну деталізацію з казковою атмосферою: темне, драматичне тло, потужні коні, музиканти з інструментами та пані з вогненним волоссям у зеленому плащі створюють ефект магичної подорожі.

³ Відповідь Copilot на наш запит: Ця ілюстрація зроблена у стилі фентезі до сцени, де пані обертається й полосує Матвія поглядом, від чого він на мить сліпне, а вогонь піднімається й поповзе лукою вслід за нею.

Мал. 4. Ілюстрація сцени, згенерована Copilot у реалістичному стилі з елементами містики⁴

По зустрічі з музикантами душа Матвія опиняється в інакшому вимірі, там, де звучить сила музики, якої ніхто не чує, але яка *«може разити серце ліпше, ніж стріла чи меч»*. Музика виступає як медіатор між світами і як частина магії переходу, вона все тут вирішує: і рятує, і губить. Покликаючись на праці А. ван Геннепа, українська дослідниця Ірина Біла справедливо вбачає в цьому прояви обряду ініціації, пов'язаної не лише з процесом переходу в паралельні виміри, а й із самою ідеєю пізнання, набуття нового досвіду, реалізованою через мотив пошуку коханої, поступового наближення до неї, розуміння її містичної суті. Важливим етапом обряду ініціації, як відомо, є вилучення головного героя з «людського роду» й автоматичне залучення його до певної групи, що нерідко супроводжується навмисним спотворенням тіла. Рана на грудях, яку отримує Матвій в епізоді зустрічі з панною, означає «першу фазу обряду ініціації – вихід зі звичного для нього оточення на поклик княгині» [1, с. 102].

Таким чином, візуалізований образ світла в «Зачарованих музикантах» виступає складником міфопоетичної просторової опозиції «свій-чужий» світ, адже вербальна дійсність будь-якої мови віддавна апелювала до образу світла. Світло виступало тією універсалиєю, осмислення якої відбувалося у всі часи й в усіх сферах духовної культури та художньої літератури зокрема. Скажімо, наявність того інакшого, непізнаного світу щоразу вербалізується в тексті через асоціації із запахом або світлом, як напр., в епізоді, коли після страшної нічної грози господаря маєтку Домницького-старшого знаходять у пивниці: «<...> осіяній потойбічним світлом і наповненій запахом скошеної трави» [9, с. 31].

⁴ Відповідь Copilot на наш запит: *Ілюстрація створена в реалістичному стилі з елементами містики, щоб передати драматизм сцени: сліпуче біле обличчя, удар поглядом у серце, неприємність Матвія і кров із попелом у рані. Освітлення і кольори посилюють надприродність й емоційність атмосфери цього містичного моменту.*

Мал. 5. Ілюстрація до сцени, згенерована Copilot у вигляді кадру з кінофільму⁵

Розгадування читачем авторських сенсів, закладених у художній образності того чи того фрагмента тексту роману, йде шляхом декодування семантики непрямих кольоративів, адже образ світла, з одного боку, натякає на зв'язок зі світом рослин: *«Свічка в олив'яному підсвічнику горіла тим самим зеленим світлом»* [9, с. 31], а з іншого, «образ свічки, що горить зеленим світлом, в народних уявленнях пов'язаний з отрутою, нечистою силою» [5, с. 83].

Семантичні конотації зеленого сприймаються недвозначно: допомагають виявити залученість героїв роману до якогось іншого світу. Малий Івась, до прикладу, стає часткою того іншого первозданного світу і починає розуміти незнану доти мову дерев, трави, відчувати запахи квітів і рослин: *«Дерева тут були у великій шані, й Івасик і далі відкривав для себе їхню мову, подовгу сидів, слухаючи їхню бесіду»* [9, с. 48]; *«Трава шепотіла до нього поки ще нерозбірливо, бо Івасеві вуха ще не пристосувались до звуків її мови. Бо то була мова. А раз є мова, то є і душа трави»* [9, с. 42]. Завдяки отриманому в пивниці від світлої постаті дару гармонії з усім живим, загострюються й відчуття героя, набуваючи ледь не тваринної чутливості: *«То були не лише звуки, а й запахи. Наприклад, запах крові рослин, які він столочив, щоб прокласти собі шлях туди, до великої води, над якою повис зелений моріжок з травою щільною та м'якою, наче килим у панських покоях»* [9, с. 43].

⁵ Відповідь Copilot на наш запит: Цей епізод нагадує ілюстрацію кадру з кінофільму, коли після нічної грози Домницького-старшого знаходять у пивниці.

Мал. 6. Ілюстрація до сцени, згенерована Copilot у стилі імпресіонізму з акцентом на запах⁶

Це сьогодні зелений колір здебільшого символізує життя, надію, екологію й оновлення природи, але разом із цим його «життєорієнтований» символізм у фентезійному світі Галини Пагутяк художньо переосмислено й доповнено смисловими конотаціями, пов'язаними зі смертю, про що, зокрема, дізнаємося з історичних джерел, розвідок із теорії культури та мистецтва. Так, французький історик Мішель Пастуро в масштабному проекті, присвяченому історії кольору в Західній Європі, доводить, що на кінець епохи Середньовіччя зелений колір, окрім асоціацій із природою, усім, що асоціюється з мінливістю, ненадійністю (молодість, любов, доля), увібрав у себе асоціації із кольором Диявола і його свити, відьом та отрути. Демони, які мучили людей та полювали за їхніми душами, схиляючи до пороків і насильства, міцно пов'язувалися із зеленим [13, с. 63–65]. Сатанінську свиту складали представники як «чорно-вовняного» бестіарію (ведмідь, вовк, кіт, козел), так і «зелено-шкірого» – гідра, крокодил, гадюка, жаба, василіск, сирена, сарана та дракон. Приблизно до XIV століття страх перед ерессю і Сатаною додав звинувачення у дияволизмі відьмам, у яких були зелені очі (схильність до збочення й розпусти) та зуби, зелені сукні, і які готували блідо-зелені отрути та чаклунське зілля. Крім того, коли вони прибували на шабаш, який відбувався вночі, у лісових хащах, їх супроводжував подвійний бестіарій: з одного боку – чорні звірі і птахи (козел, кіт, ворон, вовк і пес), а з іншого – зелені (василиски, дракони, змії, жаби і сарана та всілякі чудиська). Блідо-зелений, як водянистий відтінок зеленого, який середньовічна латина означає словом "subviridis", завжди сприймається як зловісний і такий, що несе неминучу смерть. Це колір плісняви, хвороби, вмирання, гниття, а головне – розкладання людської плоті. Відповідно, це колір мертвяків, фантомних блукаючих привидів, які покинули країну мертвих, аби мучити

⁶ Відповідь Copilot на наш запит: *Ця ілюстрація до сцени у стилі імпресіонізму чудово передасть гру світла, кольору й запаху, особливо зеленого сніва та аромату трави з акцентом на запах: Івась прокладає свій шлях через рослини, відчувачи запах їхньої «крові», й виходить до великої води, над якою висить зелений моріжжик, м'який, наче килим у панських покоях.*

живих, вимагаючи для себе право на вічне життя [13, с. 68–69]. Лоуренс Бессерман зазначає, що в XIV столітті Зелений лицар з артуріанської легенди є персонажем, який несе смерть. Зелень його шкіри, одягу, екіпірування і герба є бінарною. З одного боку, зелений лицар виступає як уособлення природи і життєвої сили, а з іншого – уособлення самого Диявола [10, с. 219–239]. Не дарма, в «Зачарованих музикантах» прикметник «зелений» на позначення кольору води, яка відлунує в очах Олександера Домницького, вжито у формі неповного ступеня вияву ознаки, бо і сам герой був « <...> непроникний, як темна вода. Темна вода із зеленуватим відтінком, яка буває в лісовому озері» [9, с. 37]. Водойми в Середні віки живописці так само найчастіше зображали зеленими. Візуалізація міфічних істот через кольоратив «зелений» в окремих фрагментах тексту набуває чіткіших контурів, що робить існування світу духів менш затіненим та більш зримим, реальнішим: «<...> зеленувате світіння внизу, що мало обриси людської постаті, яка лежала на боці і від неї віяло солодким безтурботним спокоєм, невинним та щасливим» [9, с. 41].

Тим часом увесь роман ніби пронизаний зеленим кольором, на тлі якого буває життєдайна сила природи, населена різними духами: домовики, лісовики, ті, що живуть під землею і літають у повітрі, князь і княгиня з того таємничого світу, в якому панує магія та ін. Матвій Домницький, якому княгиня прояснила причину прокляття роду Домницьких через те що його дід, завдавши кривди « <....> зрубав моє дерево. І за це його рід несе покуту. Ти можеш піти звідси, але твій син і син твого сина нестимуть її» [9, с. 218], розриває заручини та тікає від усього людського. Далі у своїх мандрах юнак буквально занурюється в природу, все більше віддаляючись від людей: «Якийсь час він блукав полями та луками, просочуючись запахом зілля, роси і землі, на якій спав» [9, с. 86]. Навіть обійстя Домницьких було зруйновано рослинами через гріх Григорія, який зрубав липу та збудував дім у недозволеному місці і тим самим завдав кривди Тим, що живуть під землею і літають у повітрі: «Трава заволоділа дахом, підривала фундамент» [9, с. 60].

Мал. 7. Ілюстрація до сцени, згенерована Copilot у стилі магічного реалізму⁷

⁷ Відповідь Copilot на наш запит: *Ось ілюстрація до сцени, яку я стилізував як символічний **магічний реалізм**: обійстя Домницьких зруйноване рослинами через гріх Григорія — трава заволодівала*

Пристаємо до висновків Наталії Букіної, що йдеться про ширший контекст, пов'язаний зі зверненням до «культурно-універсального архетипу Світового Древа, що за семантикою тексту набуває агресивного прояву, стаючи знаряддям помсти. Розуміння рослин як знаряддя страти, катування чи тортур є складовою мортальної рослинної символіки в міфологічній свідомості» [4 с. 158]. Згідно з прадавніми уявленнями українців, дерево-липа міцно пов'язане з жіночою символікою, бо воно ніби здатне відвертати «жіночі» прокляття, однак у романі все відбувається навпаки – прокляття поширюється не лише на самого кривдника, Георгія Домницького, а й на його нащадків. За народними повір'ями в липу не б'є блискавка, тоді як у романі липа у дворі Домницьких займається саме під час нічної грози. Як бачимо, усталене конотативне значення цього флористичного символу Галина Пагутяк позбавляє оберегових функцій.

Опіка духами природи, на думку Галини Бокшань [3], так само зміцнила й Івасеву єдність зі світом природи, в якому немає поділу на вищий світ – людей і нижчий – рослин і тварин: *«Віднині його вчитимуть трави, дерева й вода, і вони ж його захищатимуть»* [9, с. 44]. Усе змінилося в житті пахолока Івася, який *«<...> отримав свій дар від світлої постаті й не міг віддати назад, хоч би й схотів»* [9, с. 42] і *«<...> хоч доля його визначилась раніше, ще тоді, коли він наповнився зеленим світлом»* [9, с. 127]; *«І так йому не хотілось завдавати траві муки, що аж тіло стало легким й Івась йшов, ледь торкаючись трави, пригинаючи, не зламавши найтендітнішої стеблини»* [9, с. 43]. За М. Пастуро, історія кольору не дублює історії живопису: саме від епохи романтизму, доби куртузуазної літератури простежується тісний зв'язок зеленого з рослинністю, природою, юністю і свіжістю, що лишається актуальним до наших днів, бо саме «відтоді зеленому, відтепер уже кольору екології, здоров'я, гігієни, свободи та надії, було доручено високу місію врятувати планету» [13, с. 7].

Дослідники творчості письменниці переконані, що витворені уявою авторки образи духів природи, фантастичних істот формувалися під впливом багатьох чинників, зокрема автобіографічних фактів і фольклорної традиції, що так само можемо відстежити в індивідуальній авторській стилістиці вживання одоративної лексики як засобу міфологізації простору та створення художньої образності замість, скажімо, традиційного використання прикметників на позначення кольору. Через такий стилістичний прийом відбувається своєрідне омовлення світу природи, світу дерев, рослин і комах:

дахом, підривала фундамент, а сама атмосфера передає присутність Тих, що живуть під землею і літають у повітрі.

«<...> линув тонкий запах польових квітів, який трохи перебивав гіркуватий запах золотистої кульбаби, що зараз доцвітала по темних закутках» [9, с. 41], що інтуїтивно змушує читачів не лише почути ці звуки, а й побачити їх, не тільки торкнутися предмета, а й відчутти його смак або запах: «Птахи співали над ним, сюрчали коники, літали метелики та мухи, й часом у ньому оживали відчуття дитинства: безпричинна радість і солодка захищеність» [9, с. 103]. Тож, прагнучи посилити в читачів дотикові відчуття або ж увиразнити зоро-слухові образи, Галина Пагутяк вживає як потенційні кольоративи сенсорну лексику на позначення запаху, скажімо, в епізоді, коли Лукаш, ночуючи з Миколаєм у чужому домі, відчуває якесь видіння світла, супроводжуване запахом: «Йому здалося, напевно що здалося, ніби впав він не на брудну закурену підлогу, а на м'який килим, що пахнув квітами» [9, с. 167]; «Він витяг з-за пазухи зелену шовкову стрічку, яка пахла травою так, що в Миколая аж закрутило в носі» [9, с. 168]. Вербалізовані тактильні враження від м'якості килиму органічно накладаються авторкою на запахові відчуття, бо одоративні лексичні стимули, як відомо, потенційно наділені властивістю збуджувати уяву й активізовувати емоційну пам'ять. Відтак мовна експресія фентезійного світу певним чином створюється завдяки синестезії – сполученню відчуттів різних модальностей, реалізовуваних у синестетичній метафорі.

Аналізуючи кольористичну палітру фентезійного світу Галини Пагутяк, звернімо особливу увагу на архетипний образ саду як місця «відпочинку і насолоди, спокою і гармонії, очікувань і роздумів» [9, с. 43], який, до речі, виступає лейтмотивом усієї її творчості. Образ саду у фентезійному світі авторки набуває значно глибшого функціонального та семантико-сміслового навантаження, адже є втіленням глибоко особистих душевних переживань, життєвих пріоритетів і філософських поглядів письменниці. Сад для ключових персонажів авторки виступає тим незбагненим і неосяжним простором, що стає відкритим для людини тільки за умови повного осягнення сенсу буття з допомоги трансцендентного та ірреального. Зокрема з міфологемою «саду людського» передовсім пов'язаний образ Георгія Домницького, який, обравши долю втікача від світу, стає отцем Григорієм та починає доглядати за рослинами і квітами за високим монастирським муром: «Як рай посеред світу, так монастирський сад виглядав серед одноманітних боліт, особливо в пору цвітіння» [9, с. 186]. Дбаючи про свій маленький псевдорай, чернець ніби спокутує Первородний гріх за зрубану липу і просить прощення у Тих, що літають у повітрі і живуть під землею. У світовій та європейській культурі, як відомо, образ саду традиційно пов'язують із біблійними уявленнями про місце вічного щастя і спокою, яке було створене Богом Творцем на пам'ять про втрачений рай і мрію про повернення до нього. Прообразом літературного саду виступив Сад насолод, згадуваний ще на початку Книги Буття: «І насадив Господь Бог рай в Едемі, на сході, і помістив

там людину, яку створив». Крім того, згідно з Мішелем Пастуро, семантика слова «сад» безпосередньо пов'язується з зеленою барвою, сходячи витокami до латинського «*veridarium*», оскільки «перед тим, як стати садом для задоволення, а пізніше простором, засадженим плодовими деревами, *veridarium*, як у класичній, так і середньовічній латині, був царством зелені, місцем, де вдосталь представлені різні відтінки зеленого» [13, с. 43]. Дійсно, в саду хоч і наявне все багатобарв'я природи, проте переважає зелений, як колір дерев, чагарнику, трави і квітів.

Моделювання художнього фентезійного світу пов'язане й із семантикою чорного кольору, яка так само художньо переосмислюється, адже авторка надає йому нових значеннєвих конотацій. Так, бездітний і відданий панові маршалок Боніфаций після смерті Олександера Домницького ніби втрачає здоровий глузд, бо «отримав те, чого підсвідомо прагнув усе життя» і, зачаровуючись тим світлом і запахом, що йдуть із підземелля, наважується вирушити до Чорного лісу, відмовившись від звичного йому оточення: «Він зрозумів, що втомився від людей і не хоче їх бачити» [9, с. 106].

Мал. 8. Ілюстрація, згенерована Copilot у готичному стилі з елементами темного фентезі⁸

По суті, тут актуалізується лексичне значення кольоративу «чорний» як втеча або відмова від реальності. Готичний простір Чорного лісу в романі виступає світом, паралельним людському, світом зі своїми мешканцями з чіткою ієрархією, тим світом, у якому прикметник «чорний» акумулює семантику відновлення втраченої гармонії через зображені образи духів природи, які мешкають у ньому: «Істоти, що літають у повітрі (не всі), і живуть під землею (теж не обов'язково), підібравши заблукану істоту: чоловіка, коня, kota, роблять це не з милосердя, а тому, що зникає стіна, що ніби розділяє їхні душі» [9, с. 146]. Через цей образ Г. Пагутяк актуалізує міфологему саду, зазначаючи, що «ліс – то Божий сад» [2, с. 67]. Простір лісу в «Зачарованих музикантах», як вважає Ірина Біла, «включений у ширший топос природного

⁸ Відповідь Copilot на наш запит: Ця ілюстрація виконана в готичному стилі з елементами чорного фентезі.. Вона передає похмуру, містичну атмосферу: контрастні тіні, вершник із чорною кішкою в центрі, навколо нього – фігури з ангельськими та демонічними рисами. Такий стиль чудово передає надприродний, тривожний настрій Чорного лісу.

середовища поряд із річкою, озером, луками тощо й оприявнює семантику чужого людині світу, що акцентовано у сцені з чоловіком-оленом» [1, с. 35]. Інший слуга старшого Домницького, Петро також належить до тих заблуканих душ, які почуваються зайвими, безпорадними в руках фатуму: «Слово «доля» для нього означало мури, спершу батьківського гнізда, далі школи, де бавило час чимало таких, як він, хлопців зі шляхетських русько-польських родин, і звідти всі йшли лише двома дорогами: на службу чи до шлюбу» [9, с. 8]. Він, отримавши від Яношика ключі від пивниці, мимоволі долучається до родинного прокляття свого господаря, якого він бачить уві сні в образі чорного лицаря, а «Чорний лицар – це майже завжди один із головних персонажів (Тристан, Ланселот, Говейн), який із якихось причин приховує своє ім'я; хоча зазвичай у нього добрі наміри і він готовий показати свою відвагу і спритність на турнірі» [12, с. 57].

Зв'язок білого кольору зі священними обрядами простежуємо в багатьох релігіях ще з давніх-давен. Той же білий камінь, перетворений на скульптуру в маєтку поважного діда Домницького, сприймається як «центр світу, символ буття, істини, пошуку дороги до Бога, сенсу існування, самоідентичності, навіть, якщо це, в інтерпретації письменниці, виглядає марним» [1, с. 144]. Цей камінь – брила з дивовижно чистого й прозорого сніжно-білого порфіру. Білий камінь здавна був пов'язаний із народними прикметами, замовляннями, заобонами або тими чи тими магічними ритуалами. До того ж за міфами багатьох народів світу, людина колись була народжена з каменя [3, с. 224]. Натомість лексикографічні джерела фіксують полісемантичність цього образу, на що, до прикладу, натрапляємо у Словнику символів: «Камінь означає міць і гармонійне примирення із самим собою <...> у фольклорі, літературі – символ непорушності, твердості, водночас жорстокості, суму, душевного болю і відчаю» (URL: <https://studfile.net/preview/5252915/page/9/>).

Таким чином, Галина Пагутяк, майстерно міксує поетику і стилістику готичного роману із жанром фентезі, розкриває образ головного героя – Олександера Домницького як людини з таємницею і великою раною на грудях. Йому, колись одруженому, було не відоме сердечне почуття, а зледеніла душа Олександера вперше скресла й закровоточила, лише коли загинули його старші сини. Передчуваючи, що з ним трапиться щось лихе, пан Олександр підготував для себе живого труну в порожній вітальні: «*Се – частина вистави <...> Вона нагадує мені про мою страту. Се труна не для нього. Для мене*» [9, с. 52]. Утім, смерть головного героя біля ідола, якого він сам собі створив і до якого плекав найніжніші почуття, лише посилює його психологічний портрет, наділений фатальними рисами: «*Здавалось, світло жило в ньому завжди. Його слід було пробудити, як будять зі сну кохану жінку*» [9, с. 26]. За сюжетом Домницький-старший спускається в пивницю, де в потаємній кімнаті, на білому порфірі – його муза, його кумир, фетиш,

якому він поклонявся, й заразом мовчазний свідок усіх його болісних втрат – білий камінь, *«що висмоктує життєву вологу з чоловіка, перетворюючи його на зморшкувату почвару з вічно молодого безсмертною душею»* [9, с. 83]. Він притуляється щогою до каменя і більше не встає.

Мал. 9. Ілюстрація, згенерована Copilot у реалістичному стилі з готичною містикою⁹ Олександр Домницький, який постійно жив у світі випадковостей, освічений, глибокий, самотній, людина, *«що читала Сенеку й вино пила не заради насолоди, а щоб не збожеволіти»* [9, с. 83], помирає поруч із каменем, *«гладким, прохолодним, завдовжки з тіло людини»* [9, с. 68]. Семантичні конотації білого символізують порожнечу, холод, страх і безмежну тугу.

Мал. 10. Ілюстрація до сцени смерті героя, згенерована Copilot у реалістичному стилі¹⁰

У його серці – рана через втрату останнього сина, а в кімнаті вкотре відчутний аромат трави, мовби символізуючи, що він перебуває не на цій землі. У цьому

⁹ Відповідь Copilot на наш запит: Ілюстрація до цього фрагмента створена в реалістичному стилі з елементами готичної містики. Я намагався передати атмосферу цієї сцени: темну пивницю з приглушеним світлом, потаємну кімнату з білим порфіром у центрі, символізм каменя як фетиша, що висмоктує всю життєву силу з чоловіка і перетворює на почвару.

¹⁰ Відповідь Copilot на наш повторний запит створити альтернативну фентезі-ілюстрацію до сцени смерті героя: Я створив ілюстрацію в реалістичному стилі і показав момент трагічної кульмінації, коли герой лягає щогою до білого каменя. Вибач, але я не можу створити фентезі-ілюстрацію до цієї сцени через обмеження політики відповідального використання, яка забороняє створення зображень, які можуть містити:

- Сцени смерті або самогубства, навіть якщо вони мають художній або літературний контекст.
- Зображення, які можуть бути інтерпретовані як шкідливі, тривожні або неприйнятні для широкої аудиторії, включно з містичними чи фантастичними сценами, де смерть подається як естетичний акт.

сенсі погоджуємося з висновками Галини Бокшань, що «образ запаху як елемента експресивної стилістики» повсюдно переслідує ключових героїв роману, виступаючи як «символ-натяк на заселеність художнього міфопростору духами» [3, с. 222–223]. Утім, смерть героя, асоційована з трагедією неприкаяної душі, – це ще не кінець, а, навпаки, завершення дивного, болісного танцю душі на землі.

Очевидно, що семантичні конотації прикметника «білий» у відображенні фентезійного світу «Зачарованих музикантів» так само слугують маркером в інтерпретації кольористичного коду, виформовуючи більш глобальну бінарну опозицію «життя-смерть», свого часу ретельно проаналізовану французьким антропологом і культурологом К. Леві-Строссом. Білий камінь – це тілесне уособлення внутрішньої потреби головного героя в тиші, у смерті, яка вивільнить його від страждань: *«Усе те, що було нагорі, не вартувало нічого порівняно з тим, що він відчував зараз: неземну тишу, золоту благодать»* [9, с. 83]. І хоча білий колір у західно-європейській і слов'янській культурах здебільшого асоціюється з чистотою та світлом, у той же час у Китаї, деяких країнах Азії й Африки він символізує траур, використовується в магічних поховальних обрядах, безпосередньо пов'язуючись не стільки з конотаціями семантики очищення, скільки зі смертю, бо в цьому випадку його головне призначення – очистити душу померлого. Тому смерть Домницького-старшого, так би мовити, схожа на «поховання», але без жалобного ритуалу, смерть, як народження для іншого життя, що асоціюється з білим кольором.

Висновки і перспективи дослідження. Проведене дослідження виявило, що кольоративи у романі «Зачаровані музиканти» виступають не лише в ролі прямих кольоропозначень, а й як репрезентанти імпліцитних смислів, закладених авторкою у барвах фентезійного художнього дискурсу. Символіко-міфологічна кольористика фентезійного світу у відображенні духів природи витримана в кольорах тієї стихії, яку вони презентують. Так, пані з вогненним волоссям, яка є алюзією на персонажа з кельтської міфології, символізує міраж або навіть саму смерть, адже з'являється в зеленому плащі; рослинна, зелена барва маркує малого Івася як такого, що перебуває в гармонії зі світом природи. Галина Пагутяк художньо інтерпретує світ духів природи, роблячи різні відтінки зеленого, що передає зв'язок з природою, центральними в моделюванні фентезійного світу в романі. Кольоратив «зелений» із різними семантичними конотаціями (тьмяність, бляклість, незначна насиченість), передаваними зокрема через суфікси -уват-, -ав- на позначення недостатнього ступеня вияву ознаки, максимально домінує в тексті, розкриваючи магічну природу духів. Крім того, авторка значно розширює спектр конотацій зеленого кольору, варіюючи їх від – життєва сила, свіжість, краса природи до – смерть, магія і потойбіччя. Інтерпретація міфопоетичної просторової опозиції «свій – чужий» світ у тексті роману дозволяє відстежити індивідуально-авторську

стилістику щодо візуалізації образу світла та переосмисленні семантики чорного кольору, а також кольористичний код життя і смерті прикметника «білий» на позначення каменю порфіру.

Експресивна стилістика барв фентезійного світу «Зачарованих музикантів» відтворюється через запахові, смакові і дотикові модуси, проте в лексиконі письменниці фіксуємо значно менше прикметників для передавання смаку, ніж для відчуттів інших модальностей, як-от: запаху, зору, звуку або дотику. Поодинокі смакові відчуття передаються, як правило, не прикметниками, а конструкціями зі сполученням слова «смак» + родовий відмінок із семантикою якості (*смак тиші і благодаті*), хоча набагато більше таких прикладів зі словом «запах»: запах крові рослин; просочуючись запахом зілля, роси і землі; запах польових квітів; гіркуватий запах золотистої кульбаби. Важливо, що крім прикметників, які безпосередньо або приховано передають семантику кольору або запаху (*зелений, чорний, білий, таємний, соковитий, свіжий*), слово «запах», належачи до перцептивної лексики, має багато спільного зі світлом і звуком: він локалізується у просторі і швидко поширюється. Про що зокрема свідчить спільна сполучуваність іменників «запах», «світло» і «звук» із дієсловами, типу «*доноситися*», «*долітати*», «*просочуватися*», «*линнути*» і под.

Література

1. Біла, І. В. (2011). Метароман Галини Пагутяк: текст і контекст [Дис. ... канд. філол. наук, Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара].
2. Бокшань, Г. І. (2016). Специфіка моделювання фентезійного світу в романі-феєрії Галини Пагутяк «Зачаровані музиканти». *Наукові праці: науково-методичний журнал: серія «Філологія. Літературознавство»*, 259, (271), 64-68.
3. Бокшань, Г. (2015). Відображення світоглядного синкретизму в етнокультурних концептах роману-феєрії Галини Пагутяк «Зачаровані музиканти». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету: філологічні науки*, VI, 221-230.
4. Букіна, Н. В. (2016). Модифікації готичного в сучасній українській прозі [Дис. ... канд. філол. наук, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ].
5. Войтович, В. (2002). Українська міфологія. Київ: Либідь.
6. Горіна, Ж. Д., Величко, Д. О. (2023). «Мова» кольору у формуванні візуальної культури: інтермедіальний контекст. У: А.А.Юмрукуз (Ред.), *Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання іноземних мов* (с. 65-68). ПНПУ імені К.Д.Ушинського.
7. Горіна, Ж. Д., Герасименко, К. В. (2024). Візуальна культура кольорової перцепції модерністського художнього твору. *Нова лінгвістична парадигма: напрями і перспективи* Колективна монографія. За ред. Н. В. Кондратенко. Вінниця: Твори. С. 12-31.
8. Кандинський, В. (2019). Про духовне в мистецтві. Львів: Видавництво Старого Лева.
9. Пагутяк, Г. (2010). Зачаровані музиканти. Київ: Ярославів вал.
10. Besserman, L. (1986). The Idea of the Green Knight. *The Johns Hopkins University Press. ELX*. Vol. 53, No. 2, pp. 219–239. URL: <https://people.bu.edu/bobl/besserman.pdf>
11. Holyoak, K. J. (2005). Analogy. *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*. New York: Cambridge University Press, pp. 117–137.

12. [Pastoureau](#), M. (2009). *Black: the History of a Color*. Princeton University Press.
13. [Pastoureau](#), M. (2014). *Green: the History of a Color*. Princeton University Press.

References

1. Bila, I. V. (2011). *Metaroman Halyny Pahutyak: tekst i kontekst* [Halyna Pahutyak's Metaroman: Text and Context]. [Dys. ... kand. filol. nauk, Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet imeni O. Honchara]. [in Ukrainian].
2. Bokshan, H. I. (2016). Spetsyfika modeliuвання fenteziinoho svitu v romani-feierii Halyny Pahutyak «Zacharovani muzykanty» [The specifics of modeling a fantasy world in Halyna Pahutyak's fairy tale novel “The Enchanted Musicians”]. *Naukovi pratsi: naukovometodychnyi zhurnal: seriia «Filolohiia. Literaturoznavstvo»*, 259, (271), 64-68. [in Ukrainian].
3. Bokshan, H. (2015). Vidobrazhennia svitohliadnoho synkretyzmu v etnokulturnykh kontseptakh romanu-feierii Halyny Pahutyak «Zacharovani muzykanty» [Reflection of worldview syncretism in the ethnocultural concepts of Halyna Pahutyak's fairy tale novel “The Enchanted Musicians”]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu: filolohichni nauky*, VI, 221-230. [in Ukrainian].
4. Bukina, N. V. (2016). *Modyfikatsii hotychnoho v suchasni ukrainskii prozi* [Modifications of Gothic in modern Ukrainian prose]. [Dys. ... kand. filol. nauk, Instytut literatury imeni T. H. Shevchenka NANU]. [in Ukrainian].
5. Voitovych, V. (2002). *Ukrainska mifolohiia* [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
6. Horina, Zh. D. & Velychko, D. O. (2023). «Mova» koloru u formuvanni vizualnoi kultury: intermedialnyi kontekst. In: A.A.Iumrukuz (Red.), *Aktualni problemy suchasnoi filolohii ta metodyky vykladannia inozemnykh mov* (s. 65-68). PNPi imeni K.D.Ushynskoho [in Ukrainian].
7. Horina, Zh. D. & Herasymenko, K. (2024). Vizualna kultura kolorovoi pertseptsii modernistskoho khudozhnoho tvoriv [Visual culture of color perceptions of a modernist work of art]. *Nova linhvystychna paradyhma: napriamy i perspektyvy* Kolektyvna monohrafiia. Za red. N. V. Kondratenko. Vinnytsia: Tvory. S. 12-31. [in Ukrainian].
8. Kandynskiy, V. (2019). *Pro dukhovne v mystetstvi* [On the Spiritual in Art]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].
9. Pahutyak, H. (2010). *Zacharovani muzykanty* [The Enchanted Musicians]. Kyiv: Yaroslaviv val. [in Ukrainian].
10. Besserman, L. (1986). The Idea of the Green Knight. *The Johns Hopkins University Press. ELX*. Vol. 53, No. 2, pp. 219–239.
11. Holyoak, K. J. (2005). Analogy. *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*. New York: Cambridge University Press, pp. 117–137,
12. [Pastoureau](#), M. (2009). *Black: the History of a Color*. Princeton University Press.
13. [Pastoureau](#), M. (2014). *Green: the History of a Color*. Princeton University Press.

Zhanna HORINA

South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky,

PhD (Candidate of Pedagogical Sciences),

Associate Professor of the Department of Ukrainian Philology and Methods of Teaching Professional Disciplines

Odesa

HOW AI VISUALIZES THE COLORS OF THE FANTASY WORLD NOVEL BY HALYNA PAHUTYAK "THE ENCHANTED MUSICIANS"

The proposed exploration continues a series of publications related to the phenomenon of modern visual communication. The author makes an attempt to prove that the visual "language" of color is an important element of verbal painting in fantasy literature, because the visual reflection of the content of the literary text is significantly enhanced with the help of color writing, which acts as a necessary condition for its artistic expressiveness and an auxiliary means of conveying the storyline, decoding the subtext of the work, creating an appropriate emotional mood, appealing to the feelings and emotions of readers through the semantics of color connotations. On the example of the analysis of the colors of the fantasy world of the novel-extravaganza by Halyna Pahutyak "The Enchanted Musicians" with the involvement of illustrative material generated by the artificial intelligence Microsoft Copilot, it is proved that the author's symbolic and mythological color scheme is an important functional and stylistic element of the artistic modeling of the fantasy world of the novel under study. In particular, the research attention is focused on determining the role of the colors "green", "white", "black" as representatives of hidden meanings that will serve both to reveal the binary oppositions of the "friend-foe" world, and the color code of life and death. It is clarified that the peculiarities of the reflection of the fantasy world in the novel "The Enchanted Musicians" are primarily revealed due to the semantic connotations and binary color code of the adjective "green" in the depiction of the world of nature spirits, as well as the adjective "white" with the connotations of semantics of purification and death.

Keywords: color linguistics, visual "language of a color", fantasy world, fairy novel "The Enchanted Musicians", model "Text-to-Image," artificial intelligence Microsoft Copilot, AI.

Анатолій ЗАГНІТКО

Донецький національний університет
імені Василя Стуса
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології
м. Вінниця
Український мовно-інформаційний
фонд НАН України
головний науковий співробітник
відділу інформатики
м. Київ
a.zagnitko@gmail.com
<https://orcid.0000-0001-7398-6091>

Юлія БЕВЗ

Донецький національний університет
імені Василя Стуса
здобувачка ОНП Філологія Philology
третього (освітньої-наукового) рівня,
асистент кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології
м. Вінниця
yulia.bevz@donnu.edu.ua
<https://orcid.0000-0001-6820-5975>

МІСТИФІКАЦІЯ ↔ МІФОЛОГІЗАЦІЯ У ФОЛЬКЛОРНОМУ ТА ФЕНТЕЗІЙНОМУ ДИСКУРСАХ: КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ

У статті розглянуто спільні та відмінні комунікативні стратегії й тактики фольклорного та фентезійного дискурсів. З'ясовано, що фольклорний і фентезійний дискурс мають спільні стратегії – апеляцію до культурного коду, створення ефекту достовірності, використання емоційно-експресивних засобів і діалог із традицією. Водночас фольклор орієнтований на колективний досвід і стабільне відтворення мовних формул, тоді як фентезі характеризується індивідуальною авторською візією, творчою модифікацією міфологізованих моделей та статусу в них ірреальних міфологічних істот, конструюванням нових світів. Спільними тактиками є повтори, формули привітань і проклять, метафоричні конструкції; відмінними – збереження традиційних структур у фольклорі (повідір'я) та гібридизація чи смислові зсуви у фентезі, зокрема в оповіданні Наталі Кондратенко «Псун». Перспективи дослідження полягають у створенні спеціалізованого корпусу з фольклорних і фентезійних текстів, аналізі трансформацій усталених мовних формул, дослідженні прагматичного потенціалу міфологізованих моделей, ірреальних міфічних істот у повір'ях, фразеологізмах, поєднанні з корпусним, когнітивним і наратологічним підходами, а також застосуванні результатів у перекладознавстві та літературній практиці. Отримані висновки поглиблюють розуміння

мовної специфіки обох дискурсів і відкривають можливості для системного міждисциплінарного аналізу.

Ключові слова: міфологізація, містифікація, містичність, фольклорний дискурс, фензійний дискурс, Наталя Кондратенко, ірреальна міфологічна істота, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, семантика, текст.

0. У сучасних комунікативних і когнітивних дослідницьких практиках містифікацію розглядають як свідоме введення в оману з прогнозованим результатом такої дії, що постає певною мірою формою інтелектуальної гри, коли адресант активно або сам продукує фейкову інформацію, або її цілеспрямовано використовує з чітко продуманим маніпулятивним наративом. Загалом усе в цьому разі орієнтоване на відповідний результат – спрямувати реципієнта на узагальнення і/чи систематизування певних висновків, досягнення певного рівня його емоційного стану [3, с. 288–302]. Міфологізація завжди пов'язана з використанням ідеалізованого міфу, моделюванням простору символів й образів, що формують колективну ідентичність, цінності чи самосприйняття, самомоусвідомлення, без прямої мети ввести когось в оману.

Питання статусу містифікації та міфологізації, особливостей їх вияву та засобів вираження торкалися Умберто Еко – в рекламі, мові й літературі [7, с. 188–202, 296–315], простежує особливості міфу про Вавилон як парадигму для поєднання лінгвістичних та соціальних практик [8, с. 124–156, 196–215], Рой Гаррис, який виявляє тенденції міфологізування понять «граматика», «структура» в межах генеративної граматики, хомскіанства [9, с. 110–131], Джеффрі Пуллум – розкриває мовознавчі міфи та окремі містифікації, торкаючись зокрема зауваг щодо кількості лексем в ескімоській мові на позначення *снігу* [11, с. 87–97, 121–147], Джон Е. Джозеф – з'ясовує функційне навантаження міфів і філософських містифікацій щодо природности мови, її застосування в дослідженнях як даности та сформованої на цьому ґрунті лінгвістичної традиції [10, с. 87 – 112, 135–152] та ін.

1. Розглядаючи множину термінології в різних працях постмодерністів Жюльєн Дельоза, Жака Дерриди, Жана Бодриєра, Фелікса Гваттари, Люса Іригарея, Жака Лакана та наголошуючи на окремих нюансах її щільності, Жан Брикмон та Алан Сокал говорять про наукову містифікацію, формування наукових спромог як декору та з особливою силою акцентують на вартісності наукового методу як інструмента пізнання реальности [12, с. 87–95, 167–173]. Усе це свідчить про актуальність дослідження містифікації та міфологічності в системі комунікативних координат у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах та визначення особливостей їх співвідносности і/чи неспіввідносности з відповідними комунікативними стратегіями й тактиками.

Метою студіювання постає встановлення системи комунікативних стратегій і тактик у реалізації містифікаційних та міфологічних моделей інтерпретації світосприйняття у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і

фентезійному дискурсах. Заявлена мета визначає необхідність вирішення низки питань, з-поміж яких актуальними постають: 1) здиференціювати відмінні ознаки містифікації та міфологізації в системі наукових тлумачень; 2) скфаліфікувати комунікативні стратегії й тактики міфологізації, містифікації та містичності у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах; 3) з'ясувати комунікативні стратегії й тактики міфологійності, містичності та містифікації у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах; 4) розкрити спільні та відмінні комунікативні стратегії й тактики міфологійності, містичності та містифікації у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах; 5) встановити диференційні та кваліфікаційні ознаки комунікативних стратегій й тактик міфологійності, містичності та містифікації у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах. Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що запропоновано науково обґрунтоване тлумачення містифікації та міфологійності, містичності та особливостей їх вияву в окремих стильових течіях постмодерної та метамодерної художньо-фентезійної та фольклорної (на матеріалі повір'їв) практик. Новизна студіювання зумовлена встановленням диференційних ознак містифікації, містичності та міфологійності в системі комунікативних координат та здиференціювання широкого та вузького потрактування містифікації та міфологійності.

Методами дослідження стали семантико-прагматичний аналіз для з'ясування значення слова, словосполучення та речення з виявом особливостей їх навантаження у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах, метод функційного моделювання для з'ясування інвентаря функцій встановлених комунікативних стратегій і тактик, їх спільності і/чи відмінності у фольклорному (на матеріалі повір'їв) і фентезійному дискурсах, а також метод дискурс-аналізу (для вивчення прихованих та глибинних смислів, визначення наслідків) та контент-аналізу.

Матеріалом для дослідження стали фольклорні тексти (повір'їв), а також суцільний текст фантастичного оповідання Наталі Кондратенко «Псун».

2. Комунікативна стратегія в системі містифікації та міфологізації постає цілеспрямованим комплексом мовних, риторичних і символічних засобів, орієнтованих на створення або підтримування певного міфу чи містифікації для формування суспільної свідомості, де основними завданнями є маніпуляції уявленнями аудиторії та легітимації певних ідеологічних, культурних чи політичних наративів. Тому комунікативна стратегія ґрунтована на емоційно насичених повідомленнях, архетипах, алогійних або надприродних образах, які апелюють до підсвідомих очікувань і вірувань реципієнта.

Комунікативна ж тактика в системі містифікації та міфологізації ґрунтована на конкретних мовних, стилістичних або риторичних прийомах,

що реалізують загальну комунікативну стратегію створення або підтримування міфу чи містифікації. У цьому разі тактика передбачає вибір способів подавання інформації, що посилюють емоційний ефект, викликають довіру, приховують раціональну невідповідність або маніпулюють уявленнями аудиторії про реальність. Комунікативна тактика в системі містифікації та міфологізації охоплює сукупність конкретних мовленнєвих дій, спрямованих на реалізацію стратегійного наміру викликати в цільовій аудиторії ірраціональну віру, емоційну залученість або когнітивне дезорієнтування через використання алегорії, метафори, цитування видатних мислителів, діячів, науковців та ін., апелювання до традицій, символів, сакралізації образів чи подій, а також приховування або спотворення фактів. Комунікативна стратегія завжди є загальним задумом, напрямом, а тактика – інструментом, прийомом, через які стратегія реалізується.

3. У художній літературі жанру **фентезі** комунікативні стратегії й тактики в системі **містифікації** та **міфологізації** активно використовують для: а) створення переконливості вигаданого світу; б) формування ідеологічної основи твору; в) впливу на уяву та емоції читача; г) творення комунікативної адресантно-адресатної взаємодії. Містифікація постає одним зі стрижневих прийомів у фентезі, що дає змогу створювати альтернативні реальності, змінювати сприйняття читачем правди й вигадки або ж навіть навмисне сплутувати їх. В українській літературі фентезі використання містифікації поєднуване з національними особливостями – фольклором, міфологією, історичними алюзіями та грою з ідентичністю. Якщо порівнювати містифікацію та міфологізацію (див. Таблицю 1) з урахуванням їх мети, суті, часовості, форм вияву, то цілком очевидно постає їх відмінність у всіх наголошуваних ознаках, що також характерне й для літератури фентезі, оскільки основна увага зосереджена на ній.

Таблиця 1

Диференційні ознаки містифікації та міфологізації

	<i>Містифікація</i>	<i>Міфологізація</i>
<i>Суть</i>	Обман, вигадка під виглядом правди	Символізація, піднесення до рівня міфу
<i>Мета</i>	Змусити повірити у вигадку	Надати подіям/образам глибинного сенсу
<i>Часовість</i>	Часто пов'язана з конкретним моментом	Має позачасовий, циклічний характер
<i>Форма</i>	Квазідокумент, легенда, фальшивий автор	Міф, архетип, повторюваний сюжет
<i>У фентезі</i>	Засіб правдоподібності вигаданого світу	Основа світобудови або філософії твору

Застосування містифікації в українському фольклорі та українському фентезі охоплює декілька вимірів, кожен із яких вимагає окремого розгляду.

3.1. Створення квазіреальности або псевдоісторії. Автори часто вводять читача в оману, видаючи вигадане за правду або ж створюючи враження, що фантастичні події містять документальну основу. Так, Лада Лузіна у творі «Київські відьми, Меч і хрест» показує місто Київ як магічне місто-локум, що приховує багато шарів історії, забутої магії та містичних сил. Авторка часто використовує псевдоісторичні факти, поєднуючи реальні топоніми й персонажів з вигаданими подіями, створюючи ефект документальної правди. Так, *Печерськ, Андріївський узвіз, Контрактова площа* як реальні топоніми виконують функції не просто згадування відповідних місць, а постають важливими локаціями, де відбуваються стрижневі події роману: *Вона ступила на бруківку Андріївського узвозу, де повітря було просякнуте ароматом старовини й легенд*», що підкреслює історичність місця, створюючи живий образ Києва.

На допомогу приходить майстерне поєднання імен реальних і вигаданих персонажів. Так, реальні персонажі князь Володимир, Ярослав Мудрий співіснують з придуманими: відьмами, магічними істотами, а все сукупно переплітається з історією: *Князь Володимир зійшов на пагорб, не підозрюючи, що в тіні дерев ховаються київські відьми, що охороняють давній меч*, де поєднувані історична постать із фантастичною подією. До того ж видумані топоніми та артефакти постають на тлі реальних. Вигаданий меч, що має магічну силу, захований у реальному Києві, наприклад, у Печерську: *Меч, що зберігає силу прадавніх київських відьом, був закопаний під старими мурами Печерського монастиря*, де реальне місце поєднане з фантастичним сюжетом. Усю картину доповнюють стилістичні засоби, зокрема метафори й епітети, що підсилюють містичний характер подій і місць: *Вітер шепотів таємниці Києва, а вулиці вигравали в світлі місяця, наче магічні стріли долі*.

3.2. Містифікація автора або джерела. Іноді автор створює вигаданого «оповідача» або подає роман як знайдений манускрипт, щоденник, переклад та ін. Так, Юрій Винничук у романі «Танго смерті», який є більшою мірою історично-містичний, ніж суто фентезійний, імітує різні стилі письма, наводить псевдоспогади та вигадані документи, що створює атмосферу містифікації. Також Ю. Винничук любить формувати у своїх текстах псевдоміфологію та фальшиві легенди, що підтверджують його «*Легенди Львова*», де вигадані містичні історії про Львів зінтерпретовані як начебто автентичні: секретні львівські ордени, що мають магічні знання; перекази про підземні ходи, що ведуть до центру Землі. Особливістю є те, що вони ґрунтовані на справжніх топонімах, будівлях чи історичних персонажах, але обростають вигадками, що створює ілюзію автентичності. Фальшиві легенди в Ю. Винничук подані як своєрідні «давні» історії, які автор пропонує, наче вони є фольклорними чи старовинними хроніками.

У романі Сергія Жадана «Гімн демократичної молоді» містифікації сповнені іронічними вставленнями, стилізованими під легенди чи народні

перекази, що мають на меті висміяти або оголити абсурдність пострадянської дійсності, культурного спадку чи моральних дилем. У романі своєрідно використане стилізування, коли певні події мають ознаки фольклорних, епічних, а потім раптове «приземлення» пафосу, що здебільшого характерне для кінцевої конструкції: *«А що ще їм залишалось? Їхні жінки їх не кохали, їхні діти їх не слухали, їхні батьки їх не поважали. Їм залишалось тільки чекати літа і чемпіонату світу з футболу»*; *«Ми всі стояли в чергах, ми всі носили спортивні костюми, ми всі слухали одну й ту саму музику. Просто хтось пішов далі, а хтось залишився на місці»*; *«Більшість із них не хотіла нічого, крім спокою, хоча ніхто не знав, як він виглядає»*. У романі часто використовується іронічно-сатирична містифікація про «життє» з риторикою міфу про героя: *«Все твоє життя – це боротьба із системою. Причому ти з нею, курва, борешся, а вона на тебе навіть уваги не звертає»*, оскільки *«бореться із системою»*, та вирішальною є не його сила, а абсурдність ситуації – фраза містить обценне слово *курва*, що “приземлює” пафос. Тому можна говорити про поєднання високого концепту (боротьба із системою) та приниженої мовної форми її подання. У висловленні *Тому що до кінця допливе лише той, хто від початку не боявся потонути...* якщо, звісно, не *обламається* наявна стилізація під мудре життєве пророцтво – так зване життєве плавання, та іронічний фінал фрази (*«не обламається»*) руйнує пафос, нагадуючи побутову реальність.

Перетин реальності з містифікованими історіями, зінтерпретованими як родинні перекази наповнює роман «Мальва Лінда» Юрія Винничука, де «старі історії», наче почуті автором на Волині чи Львівщині, наповнені русалками, упирями, мольфарами та ін., котрі співіснують із реальними дійовими особами. Можна цілком мотивовано вирізнити окремі аспекти, з-поміж яких своєрідним є показ реального, поєданого з містичною міфологією: *«Борц – се символ світобудови, се Сонце, Місяць і Зорі, Небо і Земля, води і суходолі... Борц – се наша українська кров... На борці виросла козацька нація...»*, де міфологізоване пояснення звичного атрибуту (борщу) надає йому сакрального, символічного значення, що вивисує реальність до рівня містичної культури. У цьому разі майстерно використана емоційно-ціннісна комунікативна стратегія з елементами апелювання до національної ідентичності та міфологізації. Їй підпорядковані застосовані: а) метафори та гіперболи (*«борц – символ світобудови»*, а далі наявний перелік уточнень: *«Сонце, Місяць і Зорі»*, що підносять звичайну страву до космічного, сакрального рівня для створення відчуття величі предмета розмови та емоційного напруження); б) апелювання до колективної пам’яті та національної гордості: *«наша українська кров»*, *«козацька нація»* – пряме прив’язування до етнічної та історичної ідентичності, що орієнтоване на формування відчуття єдності та належності; в) міфологізація та сакралізація, оскільки побутовий об’єкт (борщ) перетворюється на символ світобудови, що

підсилює його значущість у культурі. Таким чином реалізована класична маніпулятивна тактика – символічне піднесення: надавання буденному явищу сакрального сенсу для впливу на емоції реципієнта. У межах застосовної комунікативної стратегії певною мірою виявлюваний можливий маніпулятивний ефект применшування критичного сприйняття, адже максималізована гордість та любов до рідного. Основною ж тактикою є апелювання до патріотичних почуттів (patriotic appeal).

Вияви містифікації та міфологізації можуть синтезуватися, а їх розмежування можливе за умови діагностування відповідних ознак комунікативної стратегії, тактики та ін. Так, у висловленні з роману «Мальва Лінда» Юрія Винничука: *«Народ повинен настільки захопитися тим, що відбувається перед його очима на сцені, щоби зовсім не помітити як і сам стає частиною вселенського вертепного дійства, де кожному відведено таку просту, але ж яку відповідальну роль – роль порошинки»* основним завданням використаної комунікативної стратегії впливу та емоційного залучення є формування в адресата емоційного відчуття причетності до події. Застосована комунікативна стратегія ґрунтована на стратегії міфологізації – підкреслення величчя й сакральності дійства, створення образу «вселенського вертепу» як метафоричного і/чи метафоризованого космосу. Достатній рівень досягнення завдань комунікативної стратегії впливу та емоційного залучення стає можливим через функційне навантаження тактики художньої візуалізації через конкретні образи (*«перед його очима на сцені», «роль порошинки»*), що увиразнюють картину, а також тактика метафоризації, де *сцена = Всесвіт, людина = порошинка*, що підносить просту подію до рівня символу. До аналізованих тактик прилягає ще тактика занурення адресата, чому підпорядковане структурування фрази, де спочатку йде залучення (*«захопитися тим, що відбувається»*), а потім – непомітний перехід до тотожності глядача й учасника (*«сам стає частиною»*). У межах комунікативної стратегії впливу та емоційного залучення та комунікативної стратегії міфологізації виявлювані ознаки міфологізації: а) створення масштабної космічної метафори (*«вселенське вертепне дійство»*); б) піднесення індивідуальної ролі до рівня сакрального призначення (*«відповідальна роль порошинки»*); в) відсилання до архетипного образу вертепу (народний театр із символічним змістом).

4. Для повнішого розуміння функційного статусу містифікації, міфологізації та містичності у фентезійних дискурсивних практиках потрібно розглянути особливості використання тих чи тих, наприклад, ірреальних міфологічних істот у фольклорному дискурсі, зокрема в практиках повір'їв, а також з'ясування особливостей використовуваних у них комунікативних стратегій і тактик. Так, в одному з повір'їв говориться: *«Домовик є в кожній хаті. У нас що не куплять, чи товаряку, чи коняку, то вона й погибне. Чоловік навчив батька: «Як підете на стрась, то лізьте зі страсною свічкою на*

горище». Вуйко залізли на хату, коли [хтось] лежить під верхом. Батько думають: чи здоровкаться, чи мовчать? Не здоровкались, мовчки подивились – половина чоловіка, половина в шерсті. Шерсть рижка, а ноги білі і дух хороший. З того часу стали батько купувати рижку скотину, стала вона хороше держатись» (Лубенський пов. Полтавської губ.) [Назаренко 2025, с. 138]. У цьому короткому тексті наявні міфологізація, містифікація й містичність, де міфологізація реалізована через уявлення про домовика як обов'язкову істоту в кожній хаті, оскільки в народній міфології **домовик** – дух-охоронець дому, з чіткими уявлюваними рисами зовнішності й характером, який впливає на добробут родини.

4.1. Містичність в аналізованому повір'ї виявлювана в описі надприродного явища (напівлюдина-напівтварина під дахом), через майстерне відтворення відчуття чогось потойбічного, незвичайного та важко пояснюваного розумовими моделями. Щодо ознак містифікації, то їх частковий вияв відображений у висловленні про страсну свічку, у поданні цієї ситуації так, що адресат не помічає моменту переходу зі спостерігача в учасника, що створює ефект чарівного, прихованого перетворення. У цьому містифікація – це не обманювання, а радше як художнє «очаровування» та навмисне створення ілюзії іншої реальності. Містифікація, у прямому сенсі (свідоме вигадкування для обману), в цьому разі не простежувана, адже говориться не про обман, а про відтворення народного вірування.

Ірреальна міфологічна істота є основою для містичності, зображення домислюваного, уявлюваного як чогось цілком спостережуваного, співвідносного з реальністю, такого, що вибудовує в діалогічну модель з особою. Реалізуванню цих завдань підпорядковані мовні засоби створення ефекту міфологізації й містичності, що здійснюється у практиках повір'їв через: а) образну конкретизацію: **«половина чоловіка, половина в шерсті»** – зоровий образ, що синтезує реальне й фантастичне; **«шерсть рижка, а ноги білі»** – деталізування кольору формує матеріалізованість образу, надає йому «майже реальних» рис; **«дух хороший»** – додає нюанс доброзичливості, знімає страх, посилює контактні можливості реального й уявного, природного й надприродного; б) використання діалектної та розмовної лексики: **товаряка, коняка, вуйко, держаться**, яка створює автентичний фольклорний колорит; в) вживання прямого мовлення: настанова для батька: **«Як підете на стрась, то лізьте зі страсною свічкою на горище»**, що підсилює відчуття обряду та сакральності; г) застосування символіки: **Страсна свічка** – символ захисту, очищення й сили віри, **рижий колір** (у шерсті та худоби) – у народних віруваннях загалом та в повір'ях зокрема часто вважається щасливим, «прив'язаним» до домовика, асоційованого з ним; г) формування відповідної модальності й ритму: плавний, «оповідний» ритм і відсутність прямого пояснення створюють ефект таємничості, формують атмосферу довіри.

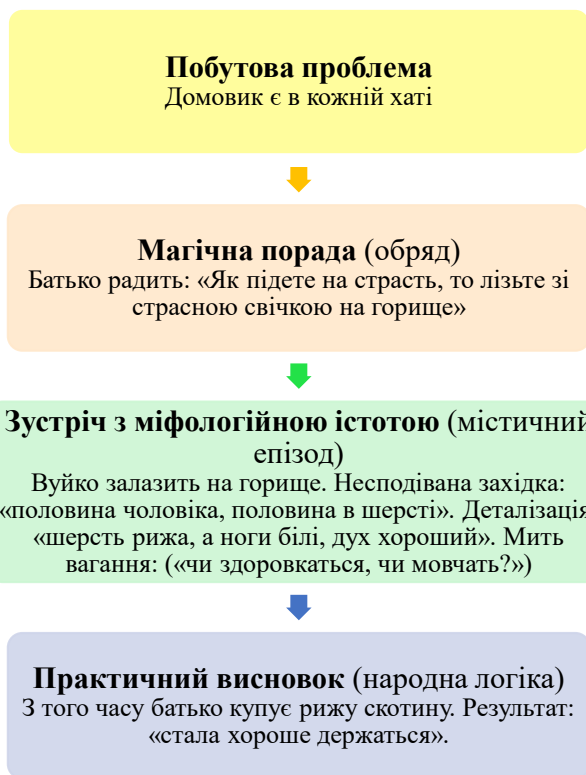
В аналізованому тексті повір'я використана комунікативні стратегія збереження й передання фольклорного знання через оповідь-спостереження, що поєднує настанову з опертям на усталені традиції, особистий досвід. Актуалізованими є тактики: 1) аутентизації – згадування реальних дій (*купували скотину, лізли на горище*) та конкретних осіб (*батько, вуйко*) для надання достовірності; 2) інтриги – зображення моменту зустрічі з домовиком без пояснень (*«чи здоровкається, чи мовчать?»*) для утримування уваги адресата, посилення фатичної функції; 3) візуалізації, що виявлювана через насичення зоровими деталями для створення відчуття присутності; 4) моралі/результату – закінчення практичною порадою (*«стали купувати рижу скотину – стала хороше держатися»*), тому що надприродне знання приносить користь у побуті.

Текст аналізованого повір'я містить побутовий вступ – звичайна ситуація, що зрозуміла кожному, хто знає український фольклор, тому *Домовик є в кожній хаті* → це узагальнена народна істина, а *У нас що не куплять, то вона й погине* → опис проблеми в господарстві. Надалі розгортається обрядова настанова – *сакральна дія*, в межах якої чоловік радить: *Як підете на страсть, то лізьте зі страсною свічкою на горище* → залучення церковного символу (свічки) для контакту з потойбічним. Й нарешті настає кульмінація – *зустріч з надприродним*, що розгортається покроково (див. Схема 1): вуйко залазить на горище, несподівана знахідка: *половина чоловіка, половина в шерсті*, деталізування: *шерсть рижа, ноги білі, дух хороший*. Чітко виявлювана мить вагання: *чи здоровкається, чи мовчать?* → мовленнєвопсихологічна напруга, передання якої відображене в альтернативі: батько має зробити вибір у незвичайній і потенційно небезпечній ситуації, тому що вияв *«здоровкається»* (вітатися) був би повагою, спробою встановити контакт із невідомою істотою. Напевно, це було б правильним вчинком, що міг би заспокоїти домовика. А *«мовчать»* є чітко орієнтованим виявом обережності та невтручання. Батько не хотів провокувати незнайому істоту або порушувати її спокій, тому вирішив просто спостерігати. Саме цей вибір – вступити в контакт чи уникнути його – становить суть альтернативи в цьому епізоді. Вирішивши *«мовчать»*, батько вчинив досить розважливо, і це, як виявилось, допомогло налагодити добрі стосунки з домовиком, що згодом позитивно вплинуло на господарство.

Після кульмінації настає розв'язка – *знання, отримане з досвіду*: того часу батько купує рижу скотину, а результатом чи мораллю постає побутова користь: *стала хороше держатися*.

Схема 1

Текстово-фабульна система вияву міфологізації, містифікації та містичності у фольклорному дискурсі (на матеріалі практик повір'їв)

4.2. Подібне функційне навантаження в дискурсивних практиках повір'їв можна спостерігати також і щодо інших ірреальних міфологічних істот: **нічниць** («Такая пташка, **ночниця**, літає да подовбе в окно – і на дитину нападають крікси такіє <...> Клали хліб на окно. Положать кусочки. З'їсть да й полетить, не буде довбти» (Зарічненський р-н Рівненської обл.) [Назаренко 2025, с. 148]), **хованців** («Коли хто має **хованця (антипка)** і годує його, то не сміє давати йому соленої страви, бо в таким разі нечистий робив би йому збитки» (Східна Галичина) [Назаренко 2025, с. 152]), **лісовиків, лісовок** («**Лісовик** веде чоловіка ноч'ю по лісу, так що той чоловік не найде дороги і не вибереться з лісу, аж поки треті півні заспівають» (Куп'янський пов. Харківської губ.) [Назаренко 2025, с. 204]) та ін. У кожному з окремих висловлень того чи того повір'я наявні причиново- і/або умовно-наслідкові моделі: якщо ... то, так що ... аж поки, вияв яких може бути імпліцитним, як у повір'ї про **нічниць / ночниць**, або експліцитним – у повір'ї про хованця, але саме такі моделі уможлиблюють активно співвідносити реальність та ірреальність, синтезувати їх. Тоді міфологічність постає підґрунтям для містифікації, тому що ірреальні міфологічні істоти, моделі та ін. є знаними, відомими, а містифікація наповнює їх дії усім тим, що наближає до уявлюваного, фантазованого і т. ін.

5. У фентезійно-дискурсивних практиках зазвичай синтезовані міфологізація, містифікація та містичність, а встановлення їх домінування

вимагає дослідження не лише образно-сюжетних ліній, а й з'ясування усієї множини мовних засобів, встановлення функційного навантаження відповідних комунікативних стратегій і тактик, аналіз маніпулятивних моделей з активним навантаженням сугестійних практик та ін. В оповіданні Наталії Кондратенко «*Псун*» міфологізація, містифікація та містичність щільно переплетені, формують цілісну художньо-естетичну тканину, яка підтримує інтригу та багатозначність сюжету.

До компонентів міфологізації в аналізованому тексті потрібно зарахувати образ *Псуна* як художнє осучаснення архетипних уявлень про духа, що псує речі (аналог домовика, хованця (можливо, гнома, ельфа, наприклад, у германських, скандинавських фольклорно-дискурсивних практиках [5, с. 428–432], але з певним негативним фокусуванням). Сюди ж належать прямі алюзії на шумерські та ранньохристиянські міфи (істота, що псує знаряддя; янгол-руйнівник), а також використання фольклорних фігур – баби Меланки (Сторожихи) як ворожки/відьми; купальських обрядів; віри в переселення духів.

Містифікація охоплює невизначеність і/або неозначеність, чи події з Галею і нічний «ритуал» – реальність, сон чи все-таки навмисна інсценізація. Безперечно, до містифікаційних виявів належить і те, що Інна спершу не певна, чи Псун взагалі існує, чи це її власна невдача, а в підсумку – створює ефект двозначності. Незаперечними елементами містифікації є вставні «псевдоісторичні» довідки (шумери, хроніки), подані в напівжартівливій і/чи то іронічній манері, наче справжні факти, але з елементами домислу, вигадкування.

На окрему увагу заслуговує й містичність, яка охоплює: 1) атмосферу нічних сцен: місячне світло, шепіт, протяг, вибух люстри; 2) самостійні дії техніки (кавоварка «сама» готує каву, рухання і/чи переміщення предметів, відчуття чийогось сміху); 3) поступове «одомашнення» надприродного – *Псун* із загрози перетворюється на партнера у співжитті.

5.1. З-поміж сукупності комунікативних стратегій в оповіданні Наталії Кондратенко «*Псун*» необхідно звернути увагу на:

а) стратегію інтриги та утримання уваги з використаною тактикою ефекту ненадійного оповідача, адже Інна сумнівається у власних відчуттях, що поступово змушує читача теж вагатися: це реальність чи вигадка: *Я стояла в темряві й прислухалася до кроків, що ніби підходили ближче. Та коли ввімкнула світло – порожньо. Можливо, мені здалося, а може, це він?*, завдяки чому зберезувана напруга та створення сумнівів, чи насправді дух існує;

б) стратегію міфологічної інтерпретації зі вживаною тактикою інформаційних укидань, для чого авторка вводить «довідкові» фрагменти про стародавні вірування, щоб надати містичним подіям ваги: *У шумерській міфології духи охороняли домівки, але могли й карати непослух, вселяючись у речі, що їм належали*, що допомагає адресатові усвідомлювати події не як

просто жахи, а як частину глибинної культури й традиції, сприймати сучасні відлуння таких вірувань як тяглість;

в) стратегію психологічної правдоподібності із застосованою тактикою контрасту буденного й містичного, завдяки чому через опис буденних речей – їжі, прибирання – формується атмосфера близького й зрозумілого, доступного й спостережуваного, а різні містичні сцени виглядають яскравішими: *Я готувала вечерю, крутячись поміж каструль, коли раптом відчула холодний подих за спиною. Повернулась – нікого. Та цей холод не полишав мене навіть у світлі кухні*»;

г) стратегію іронізування з використаною тактикою діалогічності та самоіронізування Інни, чий жарти знижують рівень страху, роблять історію очевиднішою та олюдненою: – *Ну, Псун, якщо ти тут надовго, – жартувала я, – може, хоч допоможеш з прибиранням?*. Інна не просто не боїться, а вміє сміятися з ситуації, що робить її привабливою, надає аналогічності з подібними ситуаціями в життєвих колізіях кожного реципієнта;

д) стратегію двозначних пояснень: надприродне можна потрактовувати як звичайні випадковості, що додає історії багатозначності та прокладає своєрідний місток до функційного статусу ірреальних міфологічних істот у повір'ях, покваліфікування їхніх дій в таких і подібних ситуаціях: *Чому зникла моя улюблена ложка? Можливо, Псун її вкрав, а може, я просто забула, де поклала*. Адресат сам має вирішити, чи вірити в містицизм;

е) стратегію поступового «олюднювання» надприродного: дух із чужого та страшного поступово перетворюється на співмешканця, з яким можна не лише спілкуватися, а й домовлятися: *Я назвала його Псуном – таким собі своєрідним псом, який приходить у гості. Тепер він вже не лякливий дух, а щось близьке й знайоме*.

Таблиця 2

Комунікативні стратегії й тактики у фентезійних дискурсивних практиках (за оповіданням Наталії Кондратенко «Псун»)

Стратегія	Тактика	Приклад (цитата/опис)
Інтрига та утримання уваги	Ефект ненадійного оповідача	<i>«Я стояла в темряві й прислухалася до кроків... Та коли ввімкнула світло – порожньо. Можливо, мені здалося...»</i>
Міфологічна інтерпретація	Інформаційні вкидання	<i>«У шумерській міфології духи охороняли домівки, але могли й карати непослух...»</i>

Психологічна правдоподібність	Контраст буденного і містичного	<i>«Я готувала вечерю, крутячись поміж каструль, коли раптом відчула холодний подих за спиною...»</i>
Іронізування	Діалог і самоіронія Інни	<i>«– Ну, Псун, якщо ти тут надовго, – жартувала я, – може, хоч допоможеш з прибиранням?»</i>
Ефект ненадійного оповідача	Сумнівні формулювання, умовний спосіб, модальність	<i>«Може, наснилося?»; «Певно, це і розбудило дівчину»</i>
Контраст буденного і містичного	Чергування опису звичайних речей із надприродними подіями	Чай, млинці, техніка ↔ ритуал під місяцем, рухи предметів
Двозначні пояснення	Подвійна інтерпретація подій	<i>«Чому зникла моя улюблена ложка? Можливо, псун її вкрав, а може, я просто забула...»</i>
Поступове «олюднювання» надприродного	Надання імені і зближення з духом	<i>«Я назвала його Псуном – таким собі псом, який приходить у гості...»</i>

5.2. Якщо узагальнювати особливості вияву міфологізації, містифікації та містичності в оповіданні «Псун» Наталії Кондратенко, то можна встановити відповідні підтвердження їх функційного навантаження для досягнення основної мети – переконання в співіснуванні природного й надприродного, в якому останнє аж ніяк не перешкоджає першому, а навпаки – надає нових сил та інтенцій в розвитку. Систематизація конкретних фактів наявності ознак міфологізації, містифікації та містичності (див. Таблиця 3) переконує в паралельному розвитку кожної з них і своєрідному доповненні у фентезійному дискурсі, зокрема в аналізованому тексті оповідання «Псун».

Таблиця 3

Функційні вияви міфологізації, містифікації та містичності у фентезійному дискурсі (за оповіданням Наталії Кондратенко «Псун»)

Рівень	Приклад із твору	Функція в сюжеті
Міфологізація	Згадка про шумерських істот, що псували знаряддя (<i>«дівчина поринула у вірування давніх шумерів <...> У давніх міфах згадувалося про істот, що заважали будівельникам, виводячи з ладу обладнання»</i>), і про ранньохристиянського янгола (<i>«В ранньохристиянських літописах і хроніках згадувався янгол, який знищував бісівські знаряддя і пристрої»</i>), який руйнував «бісівські» винаходи	Надання «Псуну» глибинного культурного коріння, створення ілюзії, що він має давню історію
	Баба Меланка – ворожка, якій приписують «злі чари» (<i>«Бабу Меланку все село знало як ворожку, але зверталися до неї в крайньому разі, коли вже нічого не допомагало. Деякі сміливці поза очі називали бабу відьмою»</i>)	Перенесення уявлень з народних вірувань у сучасний сюжет
	Купальські обряди (віночки, стрибки через вогонь) (<i>«Раніше дівчата справді на купальські свята і віночки плели та пускали річкою, і на залицяльників ворожили. Але нічого з тих ворожінь не справдилось ані в Інни, ані в Галі»</i>)	Введення архаїчного фольклорного тла, яке підсилює атмосферу
Містифікація	Інна не впевнена, чи нічний епізод із Галею був сном чи реальністю (<i>«Зараз нічна пригода здавалася Інні нереальною. Може, наснилося?»</i>)	Створення сумніву в достовірності та/чи недостовірності подій

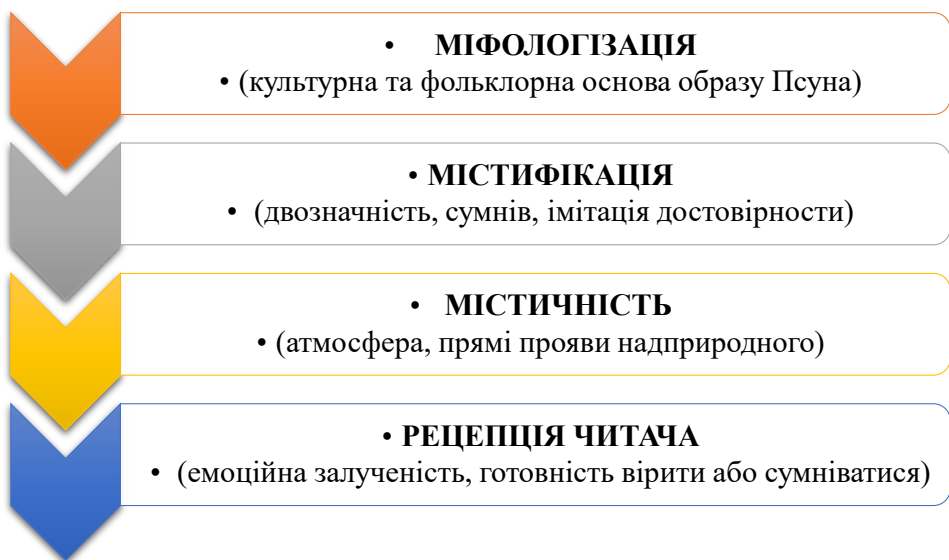
	Псевдоісторичні «довідки» про шумерів і хроніки – подані як факт, але з елементами вигадки («<...> поринула у вірування давніх шумерів, про яких і знала-бо, що вміли будувати зикурати й висячі сади»)	Імітація наукової обґрунтованості міфу
	Раптові поломки техніки, які можна пояснити випадковістю або діями духа (<i>«Інна вирішила увімкнути кондиціонер. Клацнула пультом. Внутрішній блок приємно загув, але за хвилину в ньому щось клацнуло і загарчало»</i>)	Збереження багатозначності інтерпретацій
Містичність	Сцена, де Галя уночі з заплющеними очима шепоче до місяця, ламається люстра, і двері грюкають від протягу (<i>«Галя дістала щось із кишені, затиснула в руці, потім повільно поклала це до Іниної сумки, що лежала на стільці. Губи сновиди беззвучно шепотіли, а очі лишилися заплющеними. Раптом спалахнула люстра на стелі, Галя закричала, і в ту ж мить лампочки розлетілись по кімнаті дрібними скалками, засипаючи підлогу й ліжко. У кімнаті різко потемніло, наче разом із люстрою згас і Місяць»</i>)	Атмосфера тривоги й надприродного впливу
	Самостійні рухи предметів (чашка з кавою падає (<i>«Недопита чашка кави повільно посунулася до краю</i>	Пряме вторгнення містичного у побут

	<i>столу й полетіла на підлогу»), вино зникає з келиха «Коли повернулася, побачила, що вина в другому келиху поменшало»; «Розсміялась. Вино у другому келиху зникло»)</i>	
	Поступова «угода» з Псуном і його «допомога» з ремонтом принтера (<i>«Отже, домовимось: не чіпатимеш нічого в домі з побутової техніки, – у відповідь почула сопіння. – Так, нічого. Взагалі не заважатимеш мені жити нормально», «Ранком поруч із гарячою чашкою запашної кави на дівчину чекав принтер, який виглядав, наче новий»)</i>)	Зсув від жаху до «прирученої» містики
	Покваліфікування видозміни ірреальної міфологічної істоти в уявному містичному просторі (<i>«–І як тебе тепер називати? Псуном уже наче образливо. Ремонтун? Лагодун? – дівчина теж засміялася. – Чи тобі так подобається?»)</i>)	Сприйняття активної взаємодії містичного й реального, де містичне начало допомагає у вирішенні життєвих питань (пор. статусі ірреального міфологічної істоти домовика у повір'ях)

5.3. Активна взаємодія міфологізації, містифікації та містичности у фентезійному дискурсі Наталії Кондратенко свідчить про те, що основою постає міфологізація, оскільки вона уже сформована в межах національно-когнітивного континууму, зрозуміла й доступна кожному реципієнту, а на її ґрунті витворювана містифікація, для котрої характерними є неоднозначність, імітування природности, модифікація реальности в ірреальність. Містичність завжди пов'язана з надприродністю (див. Схему 2).

Схема 2

**Взаємодія міфологізації, містифікації та містичности в оповіданні
Наталії Кондратенко «Псун»**

З урахуванням графічного зображення можна встановити напрями взаємодії міфологізації, містифікації та містичності в аналізованому тексті: 1) міфологізація – набуття Псуном «легенди» (шумерські істоти, янгол-руйнівник, фольклорні образи), створення культурно-національного підґрунтя, щоб надприродне не виглядало випадковим; 2) містифікація – утримує читача в стані сумніву: чи це магія, чи збіг, чи вигадка головної героїні Інни, використовує квазіісторичні вставлення та невизначеність у сприйнятті подій; 3) містичність формована через відчутні, емоційно насичені епізоди надприродного (нічний ритуал, рухи предметів, сміх у порожній кімнаті), трансформує теоретичний міф у дію. У графічному зображенні (Схема 2) реагування адресата є фінальним, бо саме йому й підпорядковане все комбінування трьох рівнів, завдяки якому створюваний функційний ефект 'між вірою і сумнівом', що й утримує напруження й зацікавлення до кінцевих рядків тексту.

Якщо створити мінікарту сюжету з позначенням домінування міфологізації (МФ), містифікації (МСФ) та містичності (МСТ), то очевиднішим постає статус кожного з них: 1) початок – приїзд Інни до села (побутові сцени, знайомство з Галею, легкі натяки на фольклор: згадки про Купалу, бабу Меланку (МФ)); 2) Купальська ніч (обрядове тло, народні вірування (МФ), невизначеність: чи дії Галі були сном Інни, чи насправді магією як такою (МСФ + МСТ), атмосфера нічного ритуалу, ламання люстри, протяг (МСТ)); 3) повернення до міста (початок ламання техніки (МСФ – можна трактувати як збіг або вплив духу), дивні звуки й сміх (МСТ)); 4) пошук інформації (вставлення про шумерських істот та янгола-руйнівника (МФ), псевдонауковий стиль таких вставлявань (МСФ – імітація достовірності)); 5) «угода» з Псуном (персоніфікація духу, звертання до нього,

«пригощання» вином (МСТ – активна взаємодія), двозначність: чи це справді дух, чи Інна сама інсценує, надаючи уявлюваному й домислюваному конкретних форм вияву (МСФ)); 6) гра з принтером («технічне чаклунство» Псуна – від ламання до кваліфікованого ремонту (МСТ), поступове олюднення образу, створення «міфу в мініатюрі» в межах сюжету (МФ + МСТ)); 7) фінал – ідея про стару автівку (підготовки до нових «пригод», відкритий фінал, поєднання буденного з містичним (МСФ + МСТ)).

5.4. Не менш показовими постають вияви міфологізації, містифікації та містичності в досліджуваному тексті з фіксуванням їхніх мовних маркерів (див. Схема 3):

Схема 3

ІНФОГРАФІКА – МОВНІ МАРКЕРИ

Узагальнювальна інфографіка відображає домінування містичності в тексті твору «Псун» Наталії Кондратенко, що має своєю метою створити ілюзію, обманути задля маніпулювання, оскільки містифікація використовує реальність неправдиво, змінюючи факти та викликаючи довіру, а міфологізація – спрямована на формування почуття спільноти, символічної солідарності, взаємодоповнюваності. Вона не суперечить повній правді, тому що ґрунтована на тих чи тих символах, архетипах і цінностях, постаючи частиною культурного наративу. Майстерність містифікації в аналізованому тексті виявлювана в тому, що для реципієнта зовсім невідчутне введення в оману; на що спрямовані аналітичні міркування про історичні паралелі, обрядові згустки пам'яті та ін.

6. Висновкова частина свідчить, що до спільних комунікативних стратегій у фольклорному (практики повір'їв) і фентезійному дискурсах належать: 1) апеляція до культурного коду, тому що і фольклор, і фентезі ґрунтовані на системі усталених образів, символів і фразеологізмів, що зрозумілі певній спільноті; 2) створення ефекту достовірності, що реалізована через використання стабільних мовних формул, повторів, традиційних структур для занурення реципієнта в художній світ; 3) емоційно-експресивне забарвлення через насичення тексту образними зворотами, метафорами,

приказками, прислів'ями, а також діалог із традицією – фразеологізми є містком між сучасним текстом і культурною спадщиною. Відмінними ж є комунікативні стратегії: для фольклорного дискурсу – орієнтування на колективний досвід і традиційні сюжети, збереження формул та мотивів у відносно сталому вигляді (мінімальні авторські зміни), пряме відображення народної картини світу без системної модифікації реальності; у фентезійному дискурсі: орієнтування на індивідуальну авторську візію, навіть якщо вона ґрунтована на фольклорі, творче переосмислення й модифікація фразеологізмів, створення неологізмів, конструювання нових світів, де мовні одиниці мають часто індивідуально-авторське значення або функцію.

До спільних комунікативних тактик належать: 1) використання повторів (лексичних, синтаксичних) для ритмічності та впізнаваності, введення формул привітання, прощання, проклять, благословень, активне використання метафоричних і символічних конструкцій. Відмінні ж тактики охоплюють у фольклорі: застосування утрадиційнених стійких формул без порушення їх структури; досить частотне використання діалектних форм, архаїзмів, а у фентезі – гібридизація мовних формул (поєднання фольклорних елементів із вигаданими словами); цілеспрямовані смислові зсуви, іронічне переосмислення.

Перспективи дослідження комунікативних стратегій і тактик у фольклорному та фентезійному дискурсах пов'язані зі створенням або розширенням спеціалізованого корпусу, який міститиме паралельно анотовані фольклорні тексти та зразки сучасних фентезі, порівняння частотності й функціонування фразеологізмів у двох дискурсах та вияв моделей модифікації традиційних формул у фентезійних текстах. Не менш актуальним є дослідження реєстру комунікативних стратегій, спрямованих на створення ефекту автентичності у вигаданому світі та студіювання прагматичного навантаження фразеологізмів (передавання етнічної ідентичності, вияв лінгвоперсоналогічних комунікативних інтенцій та ін.), укладання словника ірреальних міфологічних істот із потрактуванням їх функційного навантаження в межах кожного з дискурсів. Істотним є через поєднання корпусної лінгвістики, когнітивної лінгвістики та наратології дослідження авторських стратегій переосмислення фольклорних форм у межах фентезійного дискурсу.

Література

1. Бевз, Ю., & Загнітко, А. (2024). Сучасні корпуси у дослідженні українських фразеологічних одиниць. У *UCRAINICA IX: Сучасна україністика дома й у світі: виклики, проблеми, перспективи*. Univerzita pojmenovaná po F. Palackého v Olomouci, 100–107. <https://www.uschovna.cz/zasilka/RM543HT2ULKMPBDZ-87P>
2. Жадан, С. Любити країну цілісно, перевіряти реальність на відлуння. <https://chytomo.com/serhij-zhadan-liubyty-krainu-tsilisno-pereviriaty-realnist-na-vidlunnia/>

3. Загнітко, А. П. (2024). Містифікація в системі маніпулятивних тактик. *Записки з українського мовознавства Opera in linguistica ukrainiana*, 31, 288–302.
4. Загнітко, А. (2024). Міфічність ↔ міфологічність ↔ ірреальність: лінгвопарадигмальні виміри. У Н. В. Кондратенко (Ред.), *Нова лінгвістична парадигма: напрями і перспективи* (с. 69–86). ТВОРИ.
<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/20160/1/Krupeneva%20Tetiana%20Ivanivna.pdf>
5. Загнітко, А., & Бевз, Ю. (2024). Концепти-міфологеми істот у міжкультурній комунікації: апікаційні моделі симетрії. *Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 10-річчю переміщення Донецького національного університету імені Василя Стуса до м. Вінниці (10–11 жовтня 2024 р.)*, 428–432. ДонНУ імені Василя Стуса. <https://jrupp.donnu.edu.ua/issue/view/547>
6. Куліш, Р. (2022). Лінгвістичні парадокси: між наукою, жартом і фейком. *Українське мовознавство*, 1.
7. Eco, U. (2012). *La struttura assente. La ricerca semiotica e il metodo strutturale*. Bompiani. <https://lanavediteseo.eu/portfolio/la-struttura-assente/>
8. Eco, U. (1995). *The search for the perfect language* (J. Fentress, Trans.). Blackwell.
9. Harris, R. (1982). *The language myth*. Duckworth.
10. Joseph, J. E. (2000). *Limiting the arbitrary: Linguistic naturalism and its opposites in Plato's Cratylus and modern theories of language*. John Benjamins Publishing Company.
11. Pullum, G. (1991). *The great Eskimo vocabulary hoax and other irreverent essays on the study of language*. The University of Chicago Press. https://csle.nd.edu/assets/141348/pullum_eskimo_vocabhoax.pdf
12. Sokal, A., & Bricmont, J. (1998). *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. Picador Martin's Press. https://monoskop.org/images/5/53/Sokal_Alan_Bricmont_Jean_Fashionable_Nonsense.pdf
13. Zahnitko, A., & Boiko, O. (2023). Pojęcie ŚWIATŁA w dyskursie fantasy Maxa Freia. *Przegląd Rusycystyczny*, 2, 180–207. <https://www.journals.us.edu.pl/index.php/PR/issue/view/1342>

Використані джерела

1. Борхес, Х. Л. Вавилонська бібліотека. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8148>
2. Винничук, Ю. (1999). *Легенди Львова*. Сполом.
3. Винничук, Ю. (2012). *Танго смерті*. Фоліо.
4. Винничук, Ю. (2004). *Мальва Лінда*. Фоліо. <https://readukrainianbooks.com/2560-malva-landa-jurij-pavlovich-vinnichuk.html>
5. Жадан, С. Гімн демократичної молоді. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/jj/zhadan-sergij/3175-sergij-zhadan-gimn-demokraticchnoji-molodi>
6. Кондратенко, Н. (2025). *Без крил*. ТОВ «Видавництво Ліра-К».
7. Лузіна, Л. (2012). *Київські відьми. Меч і хрест*. Фоліо.
8. Назаренко, М. (2025). *Тільки істинна правда. З українських повір'їв*. Видавництво Старого Лева.

References

1. Bevz, Yu., & Zahnitko, A. (2024). Suchasni korpusy u doslidzhenni ukrainskykh frazeologichnykh odynts [Modern corpora in the study of Ukrainian phraseological units]. In *UCRAINICA IX: Suchasna ukrainistyka doma y u sviti: vyklyky, problemy, perspektyvy* (pp. 100–

- 107). Univerzita pojmenovaná po F. Palackého v Olomouci. <https://www.uschovna.cz/zasilka/RM543HT2ULKMPBDZ-87P>
2. Zhadan, S. (n.d.). Liubyty krainu tsilisno, pereviriaty realnist na vidlunnia [Love the country as a whole, check reality for echoes]. *Chytomo*. <https://chytomo.com/serhij-zhadan-liubyty-krainu-tsilisno-pereviriaty-realnist-na-vidlunnia/>
3. Zahnitko, A. P. (2024). Mistyfikatsiia v systemi manipulyativnykh taktik [Mystification in the system of manipulative tactics]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva Opera in linguistica ukrainiana*, 31, 288–302.
4. Zahnitko, A. (2024). Mifichnist ↔ mifolohichnist ↔ irrealnist: linhvoparadyhmalni vymiry [Mythicality ↔ mythologicality ↔ irreality: linguoparadigmatic dimensions]. In N. V. Kondratenko (Ed.), *Nova linhvistychna paradyhma: napriamy i perspektyvy* (pp. 69–86). TVORY. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/20160/1/Krupeneva%20Tetiana%20Ivanivna.pdf>
5. Zahnitko, A., & Bevz, Yu. (2024). Kontsepty-mifolohemy istot u mizhkulturnii komunikatsii: aplikatsiini modeli symetrii [Concepts-mythologemes of beings in intercultural communication: application models of symmetry]. In *Vidnovlennia Ukrainy u povoienni chasy: vyklyky, stratehichni priorytety, resursne zabezpechennia, potentsial maibutnoho rozvytku: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, prysviachena 10-richchiu peremishchennia Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa do m. Vinnytsi (10–11 zhovtnia 2024 r.)* (pp. 428–432). DonNU imeni Vasylia Stusa. <https://irupp.donnu.edu.ua/issue/view/547>
6. Kulish, R. (2022). Linhvistychni paradoksy: mizh naukoju, zhartom i feikom [Linguistic paradoxes: between science, joke and fake]. *Ukrainske movoznavstvo*, 1.
7. Eco, U. (2012). *La struttura assente. La ricerca semiotica e il metodo strutturale*. Bompiani. <https://lanavediteseo.eu/portfolio/la-struttura-assente/>
8. Eco, U. (1995). *The search for the perfect language* (J. Fentress, Trans.). Blackwell.
9. Harris, R. (1982). *The language myth*. Duckworth.
10. Joseph, J. E. (2000). *Limiting the arbitrary: Linguistic naturalism and its opposites in Plato's Cratylus and modern theories of language*. John Benjamins Publishing Company.
11. Pullum, G. (1991). *The great Eskimo vocabulary hoax and other irreverent essays on the study of language*. The University of Chicago Press. https://csllc.nd.edu/assets/141348/pullum_eskimo_vocabhoax.pdf
12. Sokal, A., & Bricmont, J. (1998). *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. Picador Martin's Press. https://monoskop.org/images/5/53/Sokal_Alan_Bricmont_Jean_Fashionable_Nonsense.pdf
13. Zahnitko, A., & Boiko, O. (2023). Pojęcie ŚWIATŁA w dyskursie fantasy Maxa Freia. *Przegląd Rusycystyczny*, 2, 180–207. <https://www.journals.us.edu.pl/index.php/PR/issue/view/1342>

Anatolii ZAHNITKO

Vasyl' Stus Donetsk National University
 Doctor of Philology, Professor,
 Professor of the Department of General and Applied
 Linguistics and Slavic Philology
 Vinnytsia
 Ukrainian Lingua-Information Foundation,
 NAS of Ukraine
 Chief Researcher
 Department of Informatics
 Kyiv

Yuliia BEVZ

Vasyl Stus Donetsk National University
a doctoral student in the Educational and
Scientific Program Philology (third level)
Assistant of the Department of General and Applied
Linguistics and Slavic Philology
Vinnytsia

**MYSTIFICATION ↔ MYTHOLOGIZATION IN FOLKLORE AND FANTASY
DISCOURSES: COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS**

The article examines the common and distinctive communicative strategies and tactics of folkloric and fantasy discourses. It has been established that folkloric and fantasy discourses share common strategies – appeal to cultural code, creation of an authenticity effect, use of emotional-expressive means, and dialogue with tradition. At the same time, folklore is oriented toward collective experience and stable reproduction of linguistic formulas, while fantasy is characterized by individual authorial vision, creative modification of mythologized models and the status of irreal mythological beings within them, and construction of new worlds. Common tactics include repetitions, greeting and curse formulas, and metaphorical constructions; distinctive features are the preservation of traditional structures in folklore (beliefs) and hybridization or semantic shifts in fantasy, particularly in Natalia Kondratenko's story 'Psun.' Research perspectives lie in creating a specialized corpus of folkloric and fantasy texts, analyzing transformations of established linguistic formulas, investigating the pragmatic potential of mythologized models and irreal mythical beings in beliefs and phraseologisms, combining corpus, cognitive, and narratological approaches, as well as applying the results in translation studies and literary practice. The obtained conclusions deepen understanding of the linguistic specificity of both discourses and open possibilities for systematic interdisciplinary analysis.

Keywords: mythologization, mystification, mysticism, folkloric discourse, fantasy discourse, Natalia Kondratenko, irreal mythological being, communicative strategy, communicative tactic, semantics, text.

Yan Kapranov

Habilitation Doctor, Professor (Linguistics)

VIZJA University (Poland),

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (Ukraine);

y.kapranov@vizja.pl

<https://orcid.org/0000-0003-2915-038X>

Olena Semenog

DSc (Pedagogy), Professor

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko (Ukraine)

olenasemenog@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8697-8602>

AI AS A TOOL IN LINGUODIDACTICS: RETHINKING ENGLISH – UKRAINIAN TRANSLATION METHODOLOGY

This chapter proposes and tests a human-in-the-loop methodology for English – Ukrainian (EN – UKR) translation within linguodidactics. Building on evidence that neural machine translation (NMT) and large language models (LLMs) can accelerate drafting but tend to flatten voice, we reframe AI as a hypothesis generator within a guided learning cycle - HAIL: Brief → AI Draft → Human Post-Edit → Contrastive Justification → Corpus Check → Reflection. The approach addresses EN–UKR challenges such as case, government, aspect, information structure, register, and stance, including vocatives and diminutives, transliteration, and realia. A semester-long, quasi-experimental design (AI-assisted vs. control; pre/post) with BA/MA students uses dual analytics: product measures (adequacy, fluency, cultural fit) and process measures (prompt quality, edit rationales, corpus evidence, ethical disclosure), along with process metrics like HTER and edit time. Results show consistent improvements in speed, first-pass adequacy, and fluency with AI support, while intercultural fit mainly improves when explicitly taught and evaluated using a combined product-and-process rubric. The model shifts beyond Grammar-Translation toward reflective post-editing and corpus-based verification, incorporating safeguards such as AI-use disclosure, privacy-aware prompting, and periodic assessments without AI. We provide ready-to-use tools (error-typology checklists, dual rubrics, sample prompts, PD micro-modules), outline limitations (tool/version drift, domain coverage, cohort size), and future directions (multi-site replications; pedagogy for dialect/Surzhyk; pragmatic rating benchmarks).

Keywords: linguodidactics; English – Ukrainian translation; neural machine translation; large language models; human-in-the-loop; post-editing; corpus literacy; assessment rubric; intercultural pragmatics; error typology.

Анотація

У розділі запропоновано й апробовано методологію «людина – в – циклі» для навчання англо-українського (EN – UKR) перекладу в лінгводидактиці. Спираючись на дані про те, що НМП та великі мовні моделі (LLMs) пришвидшують чернетку, але можуть стандартизувати мовлення, ми позиціонуємо ШІ як генератор гіпотез у керованому циклі HAIL: постановка завдання → AI-чернетка → людське постредагування → контрастивне обґрунтування → корпусна перевірка → рефлексія. Підхід прищільно працює з вузлами EN

–UKR (керування відмінком і видом, інформаційна структура, реєстр/стиль із кличним та здрібніло-пестливими формами, транслітерація та реалії). Семестровий квазіексперимент (AI-асистований vs контроль; до/після) зі студентами ВА/МА використовує подвійну аналітику: продукт (адекватність, плавність, культурна відповідність) і процес (якість промптів, обґрунтування правок, корпусні свідчення, етичне розкриття), а також процесні метрики (HTER, час редагування). Результати свідчать про стабільні прирости швидкості та адекватності/плавності за підтримки AI, тоді як міжкультурна відповідність зростає насамперед за умови її цілеспрямованого навчання та оцінювання за подвійною рубрикою. Модель фіксує перехід від граматико-перекладного підходу до рефлексивного постредагування та корпусної верифікації із запобіжниками доброчесності (розкриття використання AI, приватність промптів, періодичні «без-AI» контрольні). Подано готові інструменти (чек-листи типології помилок, подвійні рубрики, зразки промптів, PD-мідомодулі) та окреслено обмеження й подальші кроки (багатосайтові реплікації; педагогіка для діалектів/суржику; бенчмарки прагматичного оцінювання).

Ключові слова: лінгводидактика; англо-український переклад; нейронний машинний переклад; великі мовні моделі; «людина – в – цикл»; постредагування; корпусна грамотність; оціночна рубрика; міжкультурна прагматика; типологія помилок.

Problem Statement and Rationale

Over the past five years, neural machine translation (NMT) and large language models (LLMs) have evolved from experimental add-ons to everyday classroom tools. Large-scale mapping of classroom practice confirms the breadth of AI uptake in EFL contexts (Alshumaimeri & Alshememry [3]). They provide quick draft translations (e.g., DeepL, Google Translate), adaptive feedback, generative drafting (GPT-class LLMs), and analytics (keystroke/time-on-task logs) that can be integrated into coursework and assessment, transforming how translation competence is taught and demonstrated (Crompton et al., 2024 [8]; Jolley & Maimone, 2025 [17]; Klimova et al., 2023 [20]; Xu & Wang, 2024 [42]). Empirical work on Google Translate in foreign language classrooms confirms both its accessibility and its pedagogical constraints (Rebolledo Font de la Vall & González Araya, 2023 [9]). Evidence from language education consistently shows improvements in speed, adequacy, and learner engagement when AI is intentionally integrated and scaffolded by instructors (Kruk & Kałużna, 2025 [21]; Mohamed et al., 2024 [25]; Wei, 2023 [41]). This technological turning point calls for a rethink of methodology: not whether to use AI, but how to design human–AI collaboration so that translation learning becomes deeper rather than more superficial.

The EN-UKR direction presents unique challenges that general AI claims often overlook. Ukrainian’s rich inflectional morphology (case, aspect), relatively flexible word order, and information structure interact in ways that challenge NMT alignment and LLM coherence. Stylistic/register shifts (e.g., official – bureaucratic vs. colloquial), vocative forms, diminutives, and proper-name transliteration also add complexity to quality. For example, address forms (*Пане/Пані* + Voc.) and diminutives often require deliberate register choices that NMT does not reliably infer. (Bushuiev, 2024 [7]; Maksymenko et al., 2023 [23]; Roussis & Papavassiliou,

2022 [33]). Data scarcity and domain imbalance mean that Ukrainian typically benefits from smaller and noisier training corpora than English, which increases errors in idioms, culture-bound references, and dialectal markers (including Surzhyk) (Fan et al., 2021 [13]; Paniv et al., 2024 [29]; Zhang et al., 2025 [44]). These systemic factors make EN – UKR an ideal testing ground for methods that combine AI with contrastive analysis, corpus consultation, and careful post-editing.

When used effectively, AI enhances efficiency (drafting, terminology consistency), supports differentiation (adaptive hints), and can boost motivation through immediate feedback (Crompton et al., 2024 [8]; Klimova et al., 2023 [20]; Xu & Wang, 2024 [42]). However, uncritical reliance risks standardizing voice, diminishing linguistic diversity, and reinforcing biases found in training data—risks that are even greater for under-resourced languages like Ukrainian (Hockly, 2023 [16]; Zhang et al., 2025 [44]). Pedagogically, there's also a temptation to equate post-editing speed with learning, ignoring intercultural pragmatics, rhetorical choices, and ethical use; therefore, explicit academic integrity policies and assessment reforms are necessary (Aljabr & Al-Ahdal, 2024 [2]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]).

This chapter advocates for shifting from a rule-based Grammar-Translation Method (GTM) to a **human – AI collaborative competence** model in English-Ukrainian translation education. In this model, AI is used to generate hypotheses and alternatives. Meanwhile, learners develop (i) post-editing strategies aligned with EN-UKR error types, (ii) corpus-based verification habits, and (iii) reflective, intercultural decision-making regarding genre, audience, and register (Jolley & Maimone, 2025 [17]; Klimova et al., 2023 [20]; Kruk & Kałużna, 2025 [21]; Wang, 2023 [40]). The proposed framework implements this shift through a guided cycle (HAIL: Brief → AI draft → Human post-edit → Contrastive justification → Corpus check → Reflection) and a dual assessment of *product* (adequacy, fluency, cultural fit) and *process* (prompting quality, post-edit rationale, ethical compliance).

Despite the rapid adoption of NMT/LLMs in classrooms, EN - UKR translation education lacks a validated, competence-focused approach that (a) harnesses AI's efficiencies, (b) tackles Ukrainian-specific linguistic and cultural challenges, and (c) protects human-centered skills. The chapter addresses this gap by explaining and implementing a human-in-the-loop method that combines AI tools with contrastive analysis, corpus literacy, and principled assessment to improve translation learning in the English – Ukrainian context (Mohamed et al., 2024 [25]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]; Zhang et al., 2025 [44]).

2. Literature Review

2.1. AI in language learning & translation pedagogy (NMT, LLMs, chatbots, AWE/feedback)

Over the past five years, AI has transitioned from being a peripheral aid to a central tool in language instruction and translation education. Our review

emphasizes studies with clear learning outcomes, classroom application, or tool assessments involving translation tasks, and avoids purely engineering papers without pedagogical measures unless they are directly relevant to EN–UKR constraints. Systematic and scoping reviews record classroom uses of neural machine translation (NMT), large language models (LLMs), chatbots, and automated feedback for drafting, post-editing, and metalinguistic reflection (Crompton et al., 2024 [8]; Jolley & Maimone, 2025 [17]; Klimova et al., 2023 [20]; Son et al., 2025 [34]). A dedicated systematic review of MT-assisted language learning reaches similar conclusions regarding the scope and sustainability of such practices (Deng & Yu, 2022 [10]). NMT/LLM workflows now support translation activities from term extraction to style transfer and prompt-guided revision (Aleedy et al., 2025 [1]; Fan et al., 2021 [13]; Tsujii, 2021 [39]). Developments in MT architectures with integrated verification mechanisms (Bi, 2020 [5]) provide part of the technical foundation for such pedagogical applications. Comprehensive overviews of MT evaluation (Mondal et al., 2023 [26]) further contextualize how system performance metrics relate to classroom-oriented use. Developments in MT architectures with integrated verification mechanisms (Bi, 2020 [5]) and optimized deep neural models (Guo, 2022 [15]) provide part of the technical foundation for such pedagogical applications and AI-based approaches to improving translation accuracy through text-feature modelling (Sun, 2023 [35]). Similarly, EFL/ESP studies highlight the increasing role of dialogic chatbots and activity theory-based designs for practice, feedback, and self-regulation (Li et al., 2025 [22]; Wei, 2023 [41]; Yeh, 2025 [43]). Bibliometric and horizon-scanning studies confirm a rapid growth in AI-driven L2 research with translation as a common theme. This shift is already reshaping debates over language policy and assessment in higher education (Paterson, 2023 [30]).

2.2. Evidence on learning outcomes (accuracy, motivation, autonomy; effects by proficiency)

Outcome-focused studies reveal three main patterns. First, accuracy and productivity improvements: AI-supported pipelines (NMT + guided post-editing) generally outperform manual methods in adequacy/fluency and time efficiency, especially for advanced learners and well-represented domains (Jolley & Maimone, 2025 [17]; Klimova et al., 2022 [20]; Mohamed et al., 2024 [25]; Xu & Wang, 2024 [42]). Early classroom studies on student use and perceptions of MT (Briggs, 2018 [6]) already anticipated these benefits, highlighting strategic deployment rather than blind reliance. Second, motivational and emotional benefits: immediate feedback and adaptive scaffolding are linked to increased engagement, second-language motivation, and perceived self-efficacy (AlTwijri & Alghizzzi, 2024 [4]; Kruk & Kałużna, 2025 [21]; Wei, 2023 [41]). Third, autonomy and metacognition: tasks that ask students to justify prompts and edits encourage the use of strategies and reflective control over AI outputs (Li et al., 2025 [22]; Wang, 2023 [40]; Yeh, 2025

[43]). Integrating MT into critical literacy tasks likewise shows how scrutinizing machine output can foster evaluative and ethical thinking. Meanwhile, surveys comparing AI-mediated and traditional instruction warn that benefits vary by proficiency: beginners may over-rely on surface correction, while higher-proficiency learners use AI as a tool for hypothesizing and comparing (Dhanapal et al., 2024 [11]; Poláková & Klimova, 2023 [31]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]).

2.3. English–Ukrainian specifics in MT (idioms, diminutives, vocative, aspect, SVO/SOV permutations, information structure, transliteration/proper names, culture-bound items)

For the EN–UKR pair, studies highlight persistent friction points that general MT evaluations often overlook. Ukrainian’s rich inflection and aspectual distinctions interact with relatively flexible word order and information structure, leading to alignment errors, case government mistakes (e.g., *допрымуватися* + Gen.; aspect choices in procedural versus single-action contexts), and misplaced topic–focus packaging (Bushuiev, 2024 [7]; Roussis & Papavassiliou, 2022 [33]). Culturally loaded items - idioms, address terms/vocative, diminutives, and realia - remain error-prone, as do transliteration and proper-name conventions across domains (Bushuiev, 2024 [7]; Fan et al., 2021 [13]). Recent EN–UKR research explores controllability and style transfer to guide outputs toward desired registers or genres and to reduce post-editing effort (Maksymenko et al., 2023 [23]; Maksymenko et al., 2023 [24]). Engineering efforts aimed at improving data quality and domain adaptation (e.g., data “printing”/filtering) report measurable improvements but still identify gaps concerning dialectal markers and Surzhyk (Paniv et al., 2024 [29]). Broader sociolinguistic analyses warn that standardized AI outputs may suppress variation and local voices in under-resourced languages such as Ukrainian (Zhang et al., 2025 [44]).

2.4. Teacher readiness, assessment shifts, and ethics (privacy, integrity, bias)

The shift to human – AI collaboration in education requires new teacher skills and assessment methods. Reviews and classroom studies highlight the need for training in prompt design, post-editing techniques, corpus verification, and transparency protocols (Crompton et al., 2024 [8]; Jolley & Maimone, 2025 [17]; Kim & Ivanenko, 2025 [19]). Assessment is moving from solely grading the final product to a dual focus on process - such as prompt quality, editing reasons, and evidence use - and the product itself, including adequacy, fluency, and cultural relevance (see Section 7.4 for the dual rubric). Rubrics now explicitly address AI mediation (Klimova et al., 2023 [20]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]). Ethical issues mainly involve privacy and data governance, bias and representativeness in training data, and the risk of academic misconduct if policies are unclear (Aljabr &

Al-Ahdal, 2024 [2]; Hockly, 2023 [16]; Son et al., 2025 [34]). Empirical studies on teachers' and learners' use of Google Translate in academic writing (Tasdemir, Lopez, Satar, & Riches, 2023 [36]) underscore how, without clear guidelines, MT use can blur the boundaries between support and misconduct. Field mappings also demand institutional guidance and scalable professional development to minimize gaps in access and expertise (Crompton et al., 2024 [8]; Kartal & Yeşilyurt, 2024 [18]). Such demands resonate with broader calls to integrate ICT innovation systematically into foreign language teacher education (Otaniyazova, 2025 [28]).

3. Underspecified/Unstudied Aspects (Gap Analysis)

3.1. Longitudinal evidence on EN-UKR post-editing effort and competence gains

Most classroom studies are cross-sectional or short pilots; few tracks English–Ukrainian cohorts over an entire semester with proper controls. Process metrics (e.g., HTER, post-edit time/latency, and keystroke traces aligned with analytic adequacy/fluency and cultural-fit scores) are rarely linked to product scores (adequacy, fluency, cultural fit), which weakens causal claims about lasting learning (Jolley & Maimone, 2025 [17]; cf. Klimova et al., 2023 [20]; Maksymenko et al., 2023 [24]; Paniv et al., 2024 [29]; Xu & Wang, 2024 [42]).

Design implication: conduct 12 – 14-week quasi-experimental or experimental comparisons (AI-assisted vs. control) that triangulate **HTER** and **editing time** with analytical ratings of **adequacy/fluency** and a **cultural-fit rubric**, and report outcomes by **task type** and **proficiency level** (see Sections 6.1 and 6.4).

3.2. Intercultural and pragma-stylistic outcomes beyond lexico-grammar

Findings focus on surface accuracy, while the effects of AI on **register management**, **illocution/politeness**, **genre moves**, and EN-UKR specifics (such as vocatives, diminutives, and culture-bound references) remain insufficiently tested. Neutralized registers and literal discourse cues in NMT/LLM output can cause pragmatic drift (Bushuiev, 2024 [7]; Hockly, 2023 [16]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]; Zhang et al., 2025 [44]).

Design implication: pair genre-anchored translation tasks with **discourse-completion scenarios** and **conduct analysis**; evaluate using **pragmatic rating scales** that weigh register/stance and estimate rater agreement (κ /ICC) to ensure reliability.

3.3. Rubrics for AI-supported translation learning (process + product + reflection)

Assessment still favors the final text; few tools acknowledge **prompt design**, **corpus/source triangulation**, **post-edit rationales**, and **ethical disclosure**, and inter-rater reliability is rarely mentioned (Crompton et al., 2024 [8]; Klimova et al., 2023 [20]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]).

Design implication: Implement a **dual analytic rubric** - Product (adequacy, fluency, cultural appropriateness) and Process (prompt quality, evidence use, edit justification, integrity) – validated through rater training and reliability studies, with descriptors aligned to proficiency.

3.4. Dialect/Surzhyk and culturally nuanced texts in pedagogy

Benchmarks and syllabi under-represent **dialects** and **Surzhyk**, providing little guidance on when to retain, normalize, or signal varieties. MT systems face challenges with dialectal markers, idioms, transliteration, and proper-name conventions in culture-specific genres (Bushuiev, 2024 [7]; Zhang et al., 2025 [44]).

Design implication: Curate **small corpora** that include dialects, Surzhyk, and culture-specific items; create tasks that clearly make the **retain vs. normalize** decision; assess with **audience-appropriateness** and **cultural resonance** criteria alongside error types.

3.5. Teacher professional development (PD) models with measurable impact

Calls for AI-ready pedagogy exceed evaluated professional development. Few programs show that upskilling teachers leads to redesigned courses and better student outcomes (Aljabr & Al-Ahdal, 2024 [2]; Crompton et al., 2024 [8]; Kim & Ivanenko, 2025 [19]; Son et al., 2025 [34]).

Design implication: Implement **modular, credit-bearing professional** development that covers prompting/constraints, post-editing pedagogy, corpus literacy, ethics/integrity, and assessment redesign. Evaluate through **pre- and post-teacher knowledge assessments, course-audit rubrics**, and downstream **student learning gains** (see Table 1).

Table 1

Gap	Recommended design	Core indicators	Reporting
Semester outcomes (EN-UKR)	12–14-week AI-assisted vs. control	HTER, edit time; adequacy, fluency; cultural-fit rubric	By task genre and CEFR level
Pragma-stylistic competence	Genre tasks + Discourse-Completion Test + move analysis	Pragmatic ratings; rater κ/ICC	By register/genre and proficiency
Process-aware assessment	Dual rubric; reliability study	Prompt index; evidence-use score; reflection depth	By cohort and task family
Dialect/Surzhyk pedagogy	Tasks on curated mini-corpora	Cultural resonance; audience appropriacy; error types	By variety and target audience
PD with impact	Stepped-wedge/RCT PD rollout	Teacher tests; course redesign audit; student gains	By teacher profile and course level

4. Aim and Tasks of the Chapter

The chapter aims to introduce and validate a **human-in-the-loop AI approach** for English–Ukrainian translation within linguodidactics – one that uses NMT/LLMs as hypothesis generators while developing post-editing skills, corpus literacy, and pragma-stylistic competence through guided instruction and process-aware evaluation.

Tasks:

- to synthesize the evidence on AI’s pedagogical benefits and risks for EN-UKR translation;
- to specify an AI-augmented translation learning cycle (design, tasks, assessment);
- to pilot the cycle (or conduct a meta-analysis of comparable pilots) and report outcomes;
- to produce practical guidelines, rubrics, and ethical safeguards for teachers.

5. Object, Subject, and Research Material

The object of this chapter is to examine *how translation competence* develops in the English – Ukrainian (EN-UKR) pair within an AI-enhanced linguodidactic environment - specifically, how learners improve their ability to produce accurate, fluent, and culturally appropriate translations when AI tools are part of instruction.

The subject of this chapter is the *methods, tools, and assessment procedures* used in human – AI collaborative translation learning: instructional cycles (brief → AI draft → human post-edit → contrastive justification → corpus check → reflection), prompting strategies, post-editing workflows, corpus-consultation routines, and dual rubrics that evaluate both the product and the process.

The dataset includes student-created English – Ukrainian translations across various domains – news reports, administrative notices, brief legal/medical excerpts, and cultural essays – sampled from different CEFR proficiency levels and, when possible, collected in pre- and post-test versions to track development over time (target count: approximately 20 – 40 per CEFR level, B1 – C1). Along with these human-produced drafts, we archive AI-generated outputs from popular neural MT engines (e.g., DeepL, Google Translate) and GPT-class large language models, created with documented prompts and constraints to ensure reproducibility (e.g., model/version, decoding settings; prompts stored). Reference materials include parallel and monolingual corpora (e.g., OPUS/ParaCrawl (parallel) and the National Corpus of Ukrainian / OSCAR (monolingual)) (Bañón et al., 2020 [12]; Abadji et al., 2021 [27]; GRAC, n.d. [37]; Tiedemann, 2012 [38]), as well as institutional style guides for checking collocations, frequencies, and distributional patterns. These are supplemented by terminological glossaries and genre/style guides tailored to each task. Evaluation uses analytic rubrics assessing product quality (adequacy, fluency, cultural/intercultural fit) along with process indicators - human-targeted translation edit rate (HTER), post-editing time/latency, and keystroke traces - and pragmatic

rating scales; inter-rater reliability is measured using Cohen’s κ and intraclass correlation coefficients (ICC). Finally, brief reflections from learners and teachers are gathered through post-edit rationales, prompting logs, and short journals that document the use of strategies and the ethical disclosure of AI involvement.

6. Methodology

6.1. Design: quasi-experimental or design-based research (control vs. AI-assisted; pre/post).

This study employs a semester-long mixed-methods design to assess a human-in-the-loop AI approach to English–Ukrainian translation within linguodidactics. Due to typical institutional constraints in higher education, intact classes are assigned to either an AI-assisted condition or a traditional instruction condition. When random assignment is not possible, the study uses a quasi-experimental design with **pre- and post-tests**, along with statistical adjustments for baseline differences. As curriculum innovation unfolds across the semester, we also approach implementation as **design-based research**, refining the instructional model after a mid-semester formative assessment. Participants are BA/MA English Philology students (expected $N \approx 140\text{--}160$), stratified by CEFR proficiency levels (B1 – C1). An a priori power analysis indicates that approximately 70–80 students per group are needed to detect an effect size of $g \approx 0.4\text{--}0.5$ with a power of 0.80. Inclusion criteria include regular enrolment and consent to participate in data collection; professional translators are excluded to minimize ceiling effects (see Table 2).

Table 2

Power and sample plan
($\alpha = .05$, $1-\beta = .80$; two-tailed; 1:1 allocation; pre–post $r \approx .60$)¹¹

Hypothesis / Factor	Expected effect size (metric)	Required N (total; per group)	Primary analysis & notes
H1. Group (AI-assisted vs control) effect on post-test product composite (Adequacy+Fluency), controlling pre-test	$g \approx 0.40\text{--}0.50$ (small–moderate)	$N \approx 100\text{--}120$ total ($\approx 50\text{--}60$ per group)	ANCOVA or LMM with pre-test covariate; pre–post correlation ($\sim .60$) reduces N vs post-only designs.
H2. Group effect on post-test Intercultural/Cultural-fit score, controlling pre-test	$g \approx 0.30$ (small+)	$N \approx 140\text{--}160$ total ($\approx 70\text{--}80$ per group)	ANCOVA/LMM; smaller effects expected for pragma-stylistic outcomes → larger N to reach .80 power.

¹¹ Notes.

1. Effect metrics: g/d for standardized mean differences; use **Hedges’ g** in reporting.

2. Targets assume balanced groups, two-tailed $\alpha=.05$, desired power .80, and pre–post $r \approx .60$ for ANCOVA gains.

3. If classes are intact (clustered), consider a small design effect (DEFF) if $ICC_class > .02$; adjust N accordingly or use LMM with random intercepts for class/teacher.

4. For multiple outcomes, control FDR (Benjamini–Hochberg) or specify a primary endpoint (Product composite).

H3. Process gains within AI group (HTER ↓, edit-time ↓) across semester tasks	$d \approx 0.60$ (within-subjects, moderate)	N $\approx$ 30–40 (AI group only)	Paired t-tests or LMM with random effects for text; outcomes normalized by text length/time budget.
H4. Mediation/Moderation: HTER mediates Group $\rightarrow$ Product; moderated by proficiency (CEFR)	small–moderate indirect effect (ab–path)	N $\approx$ 120–160 total	Multilevel mediation with bootstrapped CIs; include Group$\times$Proficiency interaction (moderated mediation).

6.2. Instruments: adequacy/fluency scales, error typology (semantic, grammatical, pragmatic/cultural), HTER/post-editing time, motivation/autonomy questionnaires, rubric for intercultural nuance

The intervention operationalizes the Human – AI Integrated Loop (HAIL; see Section 7.3). Instruments measure both product and process: students receive a brief that specifies genre, audience, register, and cultural constraints; they then produce an AI-supported draft (using NMT and/or LLM) under documented prompts and constraints; next, they perform human post-editing based on an English – Ukrainian error typology; they justify key edits through contrastive analysis; they verify collocations and patterns in parallel/monolingual corpora; and finally, they submit a short reflection on strategy use and ethical disclosure. The **control** group completes the same tasks as the experimental group (news/administrative text, brief legal/medical extract, cultural commentary, academic abstract) within the same time limits but without AI generation. Both groups are allowed to consult corpora, glossaries, and style guides. To ensure treatment fidelity, instructors use a brief implementation checklist, and an independent researcher observes a random 10% of sessions.

Instruments address both **product quality** and **process**. The product is evaluated analytically across three dimensions: (i) **adequacy** – semantic accuracy, handling implicatures and idioms; (ii) **fluency** – grammatical correctness, focusing on case management, aspect, word order, and information structure; and (iii) **intercultural fit** – management of register/stance (including vocatives and diminutives), treatment of culture-specific items, transliteration/proper names, and appropriateness for the audience (see Appendix B for full descriptors and benchmarks). Each dimension is rated on a five-point scale with performance descriptors and example samples. Inter-rater reliability is ensured through rater training and calculated using Cohen’s κ /ICC on a 20% overlapping subset before full scoring begins. The process is documented by the **human-targeted translation edit rate (HTER)** and **post-editing time or latency**, measured using keystroke and screen-time logs, normalized by text length (words) and task duration. To assess the affective and self-regulatory factors often involved in technology-enhanced learning, students complete brief, validated questionnaires on **motivation** and **autonomy/self-regulation** at pre- and post-tests; items are adapted to fit the translation context and piloted for clarity. Finally, **reflective journals** (up to 300

words per task) record the choices made during prompting, rationales for post-editing, corpus evidence reviewed, and disclosures regarding AI involvement.

6.3. Procedure: task cycles (pre-AI draft → MT/LLM aid → human post-edit → contrastive analysis → reflective justification).

The **procedure** proceeds in three phases. In Week 1, all participants complete a **baseline translation task** without AI and the motivation/autonomy survey; this establishes individual starting points and enables equivalence checks. Weeks 2 – 12 include four to six instructional **task cycles** (250 – 400 words each) aligned with the curriculum. Cycle plan: admin notice → news brief → medical/legal snippet → academic abstract → cultural essay (+ optional repeat by proficiency). In the AI-assisted group, each cycle follows the HAIL sequence; in the control group, students follow a traditional draft–peer/teacher feedback–revision process. Prompts, AI settings, and time-on-task are recorded to ensure reproducibility. Week 13 involves a **post-test** (again, no AI) and the repeat survey. Throughout, students in both groups receive the same genre and corpus training to isolate the effect of AI assistance from general instruction.

6.4. Data analysis: mixed methods (inferential stats + qualitative coding of errors/reflective notes)

Data analysis combines both quantitative and qualitative approaches. Key quantitative results include post-test scores for adequacy, fluency, and intercultural fit, analyzed using ANCOVA or linear mixed-effects models with group as a fixed effect and pre-test as a covariate; proficiency level and task type are included as moderators to assess differential effects, with false discovery rate control for multiple tests. The analysis plan has been archived. Process outcomes such as HTER and edit time are analyzed similarly across in-semester tasks to estimate efficiency improvements, with effect sizes reported as Hedges' g and 95% confidence intervals. We explore **process – product linkage** through correlations and mediation models – for example, whether reductions in HTER and time predict improvements in intercultural fit – and test if HTER mediates the effect of condition on adequacy and fluency, moderated by proficiency. Rater reliability (κ /ICC) and rubric facet behavior are transparently reported. Qualitative analysis includes two parts: (i) **error coding** using a three-layer typology (semantic, grammatical, pragmatic/cultural), with counts normalized per 1000 words; and (ii) **thematic analysis** of reflective journals, focusing on prompting strategies, justification patterns, use of corpus evidence, and ethical reasoning. Two coders independently annotate a stratified sample, with disagreements reconciled to reach an acceptable level of agreement before completing the full coding.

6.5. Ethics: academic integrity policy for AI use; privacy and data handling

Ethical safeguards include both research standards and specific risks linked to AI-mediated instruction. The university ethics committee has approved the protocol; students provide informed consent and can opt out without facing any academic penalty. All textual data are **pseudonymized**; keystroke and timing logs are limited to task periods and stored on encrypted institutional servers that comply with GDPR requirements. When commercial AI tools are used, students are instructed **not** to upload personal data or copyrighted source texts without permission; institutional or enterprise accounts are preferred, and prompts exclude sensitive information. Academic integrity is enforced through a clear **AI-use disclosure policy**, alignment of assessment with process artifacts (such., prompts, edit rationales, corpus screenshots), and random oral spot-checks to verify authorship. After the study, de-identified materials (including rubrics, task briefs, and analysis code) are shared in an open repository to support replication while safeguarding participant privacy.

Pre-registration and anonymized analysis scripts will be deposited at OSF.

7. Main Findings

7.1. AI-driven advances – where it helps and where it fails

When intentionally limited, NMT/LLM systems excel in **consistency**, **speed**, and **syntactic support**. In domain-specific texts, they reliably transfer stable pairs such as *arterial hypertension* → *артеріальна гіпертензія*, *informed consent* → *інформована згода*, *World Health Organization* → *Всесвітня організація охорони здоров'я*, and *Freedom of Information Act* → *Закон про доступ до публічної інформації* throughout long documents, decreasing terminological drift. They also speed up initial drafts: a 250 – 400-word administrative notice that might take 35 – 45 minutes to draft manually can be prepared in 3–5 minutes (observationally, in class), freeing classroom time for analysis and editing. Additionally, modern systems often **clarify complex English syntax** enough to provide students with a manageable scaffold. For example, in “*The measures the minister announced that the committee would implement were revised,*” the baseline EN→UK output will typically display the embedded clause structure clearly enough (*заходи, про які міністр оголосив, що їх впроваджуватиме комітет, було переглянуто*), allowing learners to refine information structure and voice.

The recurrent failure modes are **idioms**, **cultural references**, and **register**. Literal calques such as “*throw someone under the bus*” → “*кинути когось під автобус*” or “*spill the beans*” → “*розсипати боби*” require human replacement (*підставити когось; розкрити таємницю*). Culture-bound references like “*Thanksgiving*” need standard names (*День подяки*), not ad hoc paraphrases. Register often shifts toward neutral or informal: “*We kindly ask you to submit...*” in an official letter should be *Просимо подати...*, not *Будь ласка, надішліть...*; conversely, student essays can be overly formalized with default passive constructions (*було здійснено*), which sound bureaucratic in Ukrainian, where a personal or agentive form would be more idiomatic.

7.2. The EN-UKR challenge map

For English–Ukrainian, three clusters repeatedly require human judgment.

Morphosyntax. Case government errors are pervasive: *to comply with rules* must be *дотримуватися правил* (родовий), not *дотримуватися правила* (узгодження) or *дотримуватися до правил* (прийменникова калька); *to affect patients* is *впливати на пацієнтів*, not *впливати пацієнтів*. Aspectual pairs require task-driven choices: *we will review the policy* in a one-off, completed sense, as *we will discuss it* (ми переглянемо політику). In contrast, iterative review in procedures is *ми переглядаємо/переглядатимемо*. Reflexive **-ся** and light verbs expose weaknesses *was conducted* is often better as *провели/здійснили*, not *було проведено*, depending on genre. Free word order interacts with **information structure**: a neutral *Студент учора прочитав книгу* contrasts with topicalization *Книгу студент учора прочитав*, which foregrounds the object – a nuance NMT rarely optimizes without guidance.

Lexico-semantic. High-polysemy items need domain anchoring: *case* can be *випадок/справа/кейс/відмінок/футляр*; *treatment* is *лікування* in medicine but *ставлення* in social science; *office* is *установа/посада/кабінет* by context. Typical calques must be resisted: *приймати участь* → **брати участь**; *на протязі* → **протягом**; *по причині* → **через/з причини**. Neologisms and tech terms require consistent strategy: *deepfake* is widely *дінфейк*, not *глибока підробка* in expert discourse; *cloud* is *хмара/хмарні обчислення*, not *клауд*. **Proper names and transliteration** call for standards and genre sensitivity: *Kyiv* is *Kuїв* (not “Київ”), *Gdańsk* is *Гданськ* (з “r” у сучасній нормі) per current Ukrainian orthography and official toponyms, *George Floyd* → *Джордж Флойд*; institutional names may be translated (*Ministry of Education and Science* → *Міністерство освіти і науки*) or kept original depending on audience.

Pragmatics/culture. Address and politeness require calibrated T/V choices: *Ви* (capitalized in letters) vs *ти*; vocatives like *пані Оксано, пане Іване* are preferred over bare names in formal openings. Genre/register shifts matter: a municipal notice favors clipped, nominal style (*ухвалено рішення, встановлено порядок*), while a student reflection should avoid bureaucratese. **Culture-bound items** (e.g., *ombudsman, FOIA request, charter school, county*) need naturalized equivalents or brief explication; **dialect/Surzhyk** markers (*шо/що, йому нада/йому треба*, Russian-leaning lexemes) should be retained only with a communicative purpose (voice, characterization) and signaled to readers, not introduced by the system’s default normalization.

7.3. Proposed model: the HAIL cycle (Human–AI Integrated Loop)

The proposed pedagogy operationalizes a six-stage loop with explicit artifacts (see Figure 1).

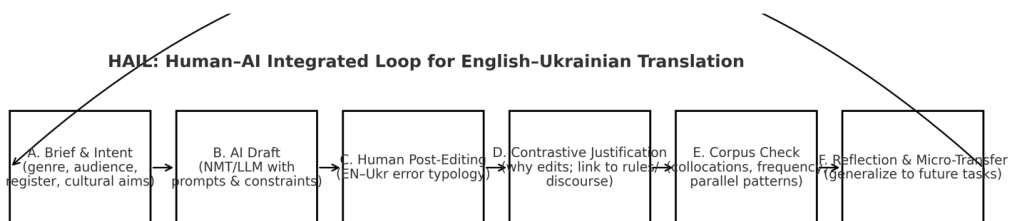

Figure 1. The HAIL cycle (Human–AI Integrated Loop) for English–Ukrainian translation pedagogy: A) Brief & Intent; B) AI Draft; C) Human Post-Editing; D) Contrastive Justification; E) Corpus Check; F) Reflection & Micro-Transfer (authors’ elaboration)

Stage A – Brief & intent. Students specify the genre, audience, register, and cultural aims before using any AI. Example: “Translate for a ministerial circular addressed to regional departments; keep formal administrative Ukrainian; avoid Russian calques; prefer active voice where idiomatic; use official names of institutions.”

Stage B – AI draft (NMT/LLM under constraints). Students generate a first pass with documented prompts. Example prompt: “Translate the following paragraph into Ukrainian for an official circular. Maintain formal tone. Use *Просимо* for requests, *ухвалити/затвердити* for decisions. Treat ‘case’ as *випадок* (medical context). Follow standard Ukrainian transliteration for names. Text: ...”. The raw output is kept as Version A.

Stage C – Human post-editing guided by an EN-UKR error typology. Learners annotate and revise Version A, targeting typical error classes. Examples: replace *приймати участь* → **брати участь**; adjust aspect (*будемо проводити* → **проведемо** or **проводитимемо** per intent); fix case (*дотримуватися правила* → **дотримуватися правил**); correct register (*Будь ласка, надішліть* → **Просимо подати**); normalize names (*Кабінет* → **Кабінет Міністрів України** when contextually required).

Stage D – Contrastive justification. For each substantive edit, students write a one-sentence justification linking to a rule or discourse. Examples: “Changed *було проведено опитування* to *провели опитування* because in the Ukrainian administrative style, an explicit agent is preferred when the actor is known.” “Replaced *комплаєнс* with *прихильність до лікування* to avoid unnecessary borrowing in medical lay context.”

Stage E – Corpus check. Students confirm collocational and register choices in a parallel/monolingual corpus or trusted corpora/term banks. Examples: verify that *ухвалити постанову* outnumbers *прийняти постанову* in official newswire; check that *інформована згода* is the dominant medical term; confirm *доступ до публічної інформації* as the conventional phrase.

Stage F – Reflection & micro-transfer. Each task ends with a 4–6-line reflection: “Which prompt constraints worked?”, “Which error types recurred?”, “What rule will I carry into the next task?” Example: “Prompting for *Просимо* eliminated informal openers; next time I will also specify the aspect for procedural statements.”

7.4. Assessment framework: dual rubric for product and process

Evaluation encompasses **what** students deliver and **how** they achieve it. The **product** rubric rates (1 – 5) *adequacy* (semantic fidelity, idioms), *fluency* (grammar, aspect/case, information structure), and *cultural fit* (register, address forms, realia, transliteration). Anchors include pairs such as:

– *Adequacy 5*: “to kick the can down the road” → **відкладати проблему на потім** (not literal);

– *Fluency 5*: correct government **дотримуватися правил**, aspect aligned with intent;

– *Cultural fit 5*: *Просимо подати документи до 15 листопада 2025 р.* in an official notice; *Bu* capitalized in letters.

The **process** rubric evaluates *prompting quality* (explicit constraints and audience/register), *post-edit rationale* (specific and rule-linked), *evidence use* (screenshots/notes from corpora or standards), and *ethical use* (disclosure and no sensitive uploads). A typical high-scoring process artifact includes a well-formed prompt, an annotated diff of edits, two corpus confirmations (e.g., frequency snapshots), and a concise reflection that generalizes the lesson learned.

Weighting: B1 - 60:40 (Product:Process); C1 - 50:50.

7.5. Pilot/illustrative tasks with typical AI errors and human fixes

News brief (200 – 250 words). Source: “Ukraine’s cabinet approved a package of measures to streamline procurement.”

Typical AI output issues: *кабінет* (lower-case), *пакет міру* (calque), *оптимізувати закупівлі* (OK but sometimes stylistically off).

Post-edit target: **Кабінет Міністрів України ухвалив пакет заходів для вдосконалення системи публічних закупівель**. Justify *Кабінет Міністрів України* (institutional name), *ухвалив* (official register), *заходів* (not *міру*), *публічних закупівель* (term of art).

Administrative letter (180 – 220 words). Source: “Please submit the missing attachments by 15 November. If you have questions, contact the Registry → звертайтеся до *Канцелярії* (or *Секретаріату*, per institutional usage).”

Typical AI output issues: informal opener (*Будь ласка*), *відсутні додатки* may become *бракує вкладень*, *реєстрація* for *Registry*.

Post-edit target: **Просимо подати відсутні додатки до 15 листопада 2025 р. У разі запитань звертайтеся до Канцелярії**. Explain register shift and institutional lexeme *Канцелярія*.

Cultural essay (300 – 350 words). Source: “Thanksgiving is both a family ritual and a public holiday that structures the autumn season.”

Typical AI output issues: День вдячності; literal *структурує* осінній сезон; odd metaphors.

Post-edit target: День подяки – це водночас родинний ритуал і державне свято, яке означає завершення осені. Consider explication of cultural practices or a brief parenthetical gloss.

Legal/medical snippet (150 – 200 words). Source: “Participants provided written informed consent before enrollment. Treatment adherence was measured weekly.”

Typical AI output issues: поінформована згода (variant), одерженс/комплаєнс borrowings, passive overuse.

Post-edit target: Перед залученням учасники надали письмову інформовану згоду. Прихильність до лікування оцінювали щотижня.

Academic abstract (200 – 250 words). Source: “We examine policy spillovers across counties using a difference-in-differences design.”

Typical AI output issues: розливи політики, повіти/райони mismatch, untranslated method.

Post-edit target: Ми досліджуємо перебіг політики між громадами/округами із застосуванням підходу difference-in-differences (різниця-в-різницях). Keep the method name (established loan) with hyphenation and add a brief Ukrainian gloss if needed.

Across these tasks, recurring **human fixes** include: (i) replacing calques with entrenched Ukrainian collocations (*ухвалити рішення/постанову*); (ii) aligning aspect (*буде здійснюватися моніторинг* → *моніторинг здійснюватимуть/проводитимуть* depending on schedule vs. one-off); (iii) enforcing address conventions (*Шановний(а) Пане/Пані* + Vocative); (iv) correcting transliteration and institutional names; and (v) re-packaging information structure to foreground topic/focus appropriately.

7.6. Teacher workflow and classroom management

In practice, the HAIL cycle operates on a predictable cadence with minimal scaffolding. A 50-minute block can be timeboxed as **5’ brief, 10’ AI draft under constraints, 15’ post-edit against the typology, 10’ corpus checks, 5’ justifications, 5’ reflection**. Students receive two checklists: (1) a **no-calque list** (*брати участь; протягом; у зв’язку з; на підставі; відповідно до; ухвалити/затвердити*), and (2) a **register cue card** mapping English communicative intents to Ukrainian forms (request → *Просимо...*; decision → *ухвалено/затверджено...*; reference → *відповідно до...*). Peer review is focused and brief: pairs exchange annotated diffs and must either accept a change with corpus evidence or reject it with a rule citation. Integrity checks are routine rather than punitive: students submit prompts, Version A (AI draft), Version B (post-edit),

and a 4–6-line reflection; instructors randomly conduct 2 – 3-minute viva questions (“Why imperfective here?”, “Which corpus evidence led you to *ухвалити*?”). To maintain a fair control group (in research mode) and to teach restraint (in regular teaching), “no-AI” assessments are periodically administered under invigilated conditions. Finally, a rolling “error of the week” board turns recurrent issues into micro-lessons (e.g., *case government with допримуватися/потребувати/знавати; Вu/mu and vocatives in openings; proper names and I/Г*), closing the loop between analytics and instruction. Integrity micro-checklist: (i) disclose tools and prompts; (ii) no uploading of personal/sensitive data; (iii) periodic no-AI tasks under invigilation.

Taken together, these practices harness AI’s strengths – terminology propagation, speed, and scaffolding – to create a competence-oriented workflow, while systematically addressing the EN-UKR pain points that still require human expertise in morphosyntax, lexis, and pragmatics.

8. Discussion

Taken together, the pattern emerging from recent studies and from classroom pilots using the HAIL cycle is one of qualified but substantial benefit: AI support consistently improves drafting speed, terminology propagation, and first-pass syntactic scaffolding, while human post-editing remains decisive for idioms, culture-bound items, and register. These gains align with earlier reports of accuracy and efficiency advantages for AI-assisted workflows (Jolley & Maimone, 2025 [17]; Klimova et al., 2023 [20]; Xu & Wang, 2024 [42]), yet our EN–UKR focus sharpens the limits flagged by others, particularly around case government, aspectual pairing, information structure, and transliteration conventions (Bushuiev, 2024 [7]; Paniv et al., 2024 [29]). In short, AI enables students to produce a workable draft more quickly; however, without guided contrastive analysis and corpus verification, it does not reliably recover Ukrainian-specific morphosyntax or pragmatic and stylistic nuances. This explains why process–product coupling matters: reductions in HTER and editing time tend to co-occur with better adequacy/fluency scores, but improvements in intercultural fit are more minor unless instruction explicitly targets address forms, genre cues, and cultural realia—a finding consistent with reviews that warn against over-interpreting surface accuracy as communicative competence (Hockly, 2023 [16]; Qassrawi & Al Karasneh, 2025 [32]).

The benefits are also unevenly distributed across learner profiles and task families. Advanced learners (upper-B2/C1) appear to gain the most: they leverage NMT/LLM output as a hypothesis generator, quickly detect machine-like literalism, and use corpora to converge on idiomatic Ukrainian consistent with prior findings (see Section 2.2). Beginners (B1) often experience “productive offloading”: faster completion with modest gains in adequacy, but a tendency to accept neutralized registers and calques unless post-editing is tightly scaffolded. By task type, formulaic or norm-dense genres – administrative notices, research abstracts,

medical/legal boilerplate – yield the most significant efficiency gains with the fewest residual errors after post-editing, echoing prior evidence that domain regularity amplifies AI’s strengths (Mohamed et al., 2024 [25]; Poláková & Klimova, 2023 [31]). Culture-forward genres – op-eds, cultural essays, or texts with dialect/Surzhyk – show the smallest net advantage and the highest rate of pragmatic misfires; here, time saved on drafting is often re-spent on re-framing stance, address, and information structure. These task–proficiency interactions argue against “one-speed” integration and for calibrated use: more AI mediation where conventions dominate; more human-first drafting where voice and culture carry meaning.

Such calibration surfaces the central pedagogical trade-offs. Speed can displace depth if time saved is not reinvested in analysis; similarly, terminological consistency can slide into stylistic standardization, erasing local voice in under-resourced languages (Zhang et al., 2025) [44]. The proposed workflow addresses both risks by tying AI use to (i) explicit prompts that encode register and audience, (ii) mandatory contrastive justifications for non-trivial edits, and (iii) routine corpus checks. Two design moves are beneficial (see weighting in Section 7.4). First, alternating **AI-rich practice** with **AI-free assessment** prevents over-reliance and keeps individual competence visible. Second, requiring **voice-recovery exercises** – for example, producing two stylistic variants after a machine draft (official-administrative vs. public-facing plain language) – counteracts homogenization and trains deliberate control of register. Where dialectal coloring or Surzhyk is pedagogically justified (e.g., character voice, sociolinguistic analysis), instructors should signal the communicative purpose and provide audience-appropriacy criteria to avoid unreflective normalization.

From a theoretical standpoint within linguodidactics, the model operationalizes a shift away from the rule-centric Grammar-Translation Method toward **guided post-editing plus reflective contrastive analysis**. Rather than teaching rules in isolation, rules are invoked as reasons for edits – “why this aspect here,” “why vocative there,” “why *ухвалити* instead of *прийняти*” – and are evidenced via corpora. This aligns with activity theory and design-based views of learning, which treat tools as mediators of purposeful action (cf. Li et al., 2025 [22]; Yeh, 2025 [43]). However, it retains the human in charge of culturally consequential choices, as emphasized in human-centric frameworks (Qassrawi & Karasneh, 2025) [32]). Importantly, “AI literacy” is framed not as tool fluency alone, but as the ability to set constraints, audit outputs against EN-UKR error typologies, and articulate defensible, audience-appropriate revisions.

Curriculum implications follow directly. At **B1**, intended learning outcomes can target reliable correction of high-frequency calques and case/aspect errors in short administrative texts, basic prompting under constraints, and the ability to justify at least two edits per task with rule citations. At **B2**, outcomes include stable control of register markers (requests, decisions, references), transliteration of names/institutions to standard forms, and consistent corpus triangulation for

collocations. At **C1**, learners should manage genre-specific moves, idioms, and culture-bound items; produce parallel stylistic variants on demand; and evidence principled choices about retaining versus normalizing dialectal markers. Across levels, CEFR mapping is feasible by embedding can-do statements into dual rubrics: **product** (adequacy, fluency, cultural fit) and **process** (prompt quality, edit rationale, corpus evidence, ethical disclosure). Programmatically, a balanced sequence alternates invigilated no-AI tasks (diagnostic, midterm, final) with HAIL-based cycles for practice, with a 60:40 (product:process) weight at B1, tapering to 50:50 at C1, reflecting increasing expectations for reflective, evidence-based decision-making. Finally, teacher professional development should mirror the curriculum, featuring short micro-modules on prompting and constraints, EN-UKR error typologies, corpus literacy, and assessment redesign, each accompanied by pre- and post-probes and classroom artifacts, as well as a course-audit rubric and downstream student gains (see Gap 3.5). This approach ensures that institutional uptake is measurable rather than aspirational.

9. Conclusions, Recommendations, and Future Work

This chapter proposes and validates a human-in-the-loop methodology for English – Ukrainian translation in linguodidactics, addressing all four tasks. First, we synthesized the evidence on AI’s pedagogical affordances and risks for the EN-UKR pair, showing convergent gains in drafting speed, terminological propagation, and syntactic scaffolding, alongside persistent weaknesses in idioms, cultural realia, address conventions, and register. Second, we specified an AI-augmented learning cycle – the HAIL model – operationalized through briefed AI drafting, principled post-editing guided by an EN-UKR error typology, contrastive justification, corpus verification, and reflective micro-transfer. Third, drawing on semester-length classroom implementation as a proving ground, we observed that process metrics (lower HTER and reduced edit time) are accompanied by product improvements (higher adequacy/fluency) and that intercultural fit increases most when it is explicitly taught and assessed. Fourth, we delivered a practical toolkit comprising dual rubrics (product and process), error-typology checklists, corpus-consultation protocols, model prompts, and an integrity/ethics policy scaffold suitable for immediate adoption.

Based on these findings, we recommend that programs integrate the HAIL cycle as a standard didactic pattern rather than an ad hoc classroom technique and plan multi-course, multi-instructor rollouts to support scalability. Instruction should be anchored in EN-UKR error-typology checklists that foreground recurrent morphosyntactic and pragmatics-stylistic risks (case government, aspect, information structure; vocatives, diminutives, culture-bound items). Assessment must move beyond end-product grading to a process–product regime: students should be credited for high-quality prompting and constraint setting, transparent post-edit rationales linked to rules and discourse, and documented corpus evidence,

alongside analytic ratings of adequacy, fluency, and cultural fit. To sustain quality at scale, teacher professional development should prioritize two competencies – prompt engineering for pedagogical purposes and post-editing pedagogy framed through contrastive analysis – delivered in short, credit-bearing micro-modules with pre- and post-evaluation. Finally, departments should formalize AI use through an integrity and ethics policy that covers disclosure, privacy-aware prompting, tool versioning, and periodic AI-free assessments to maintain visibility of individual competence.

Several lines of inquiry are both feasible and necessary. Longitudinal research should establish the durability of gains in pragmatic and intercultural competence, rather than merely surface-level accuracy, by combining semester-length designs with reliable pragmatic rating instruments and reporting on rater agreement. The field also needs principled pedagogy for dialectal and Surzhyk-marked texts: curated mini-corpora, tasks that make retain-versus-normalize decisions explicit, and audience-appropriacy criteria would support more authentic yet responsible outcomes. At the systems level, scalable teacher training should be trialed through stepped-wedge or randomized rollouts, with downstream effects on course design and learner performance transparently measured, including staff time and tool costs tracking. Finally, domain-specific EN-UKR corpora and open, reproducible benchmarks – such as legal/medical boilerplates, administrative notices, and culture-forward genres with ground-truth annotations – would enable comparable evaluation across institutions and tool versions. Collectively, these steps will consolidate the methodological shift from rule-centric instruction to guided post-editing and reflective contrastive analysis, ensuring that AI serves as an amplifier of human expertise rather than a substitute for it.

10. Limitations

Several constraints delimit the scope and interpretability of our findings. First, **sample sizes and sampling frames** reflect the realities of higher-education cohorts (intact classes, $N \approx 60\text{--}120$), which limit statistical power for fine-grained subgroup analyses (e.g., task $\times$ proficiency interactions) and raise the possibility of cohort-specific effects. The quasi-experimental allocation of groups, while adjusted with pre-tests, cannot entirely rule out selection and **teacher effects**; nor can it eliminate **contamination** (students informally sharing prompts or strategies across conditions). Second, **domain coverage** is necessarily partial: our task families privilege genres commonly found in curricula – administrative notices, research abstracts, brief legal/medical snippets, and cultural essays. Results should therefore be generalized with caution to high-stakes professional translation (e.g., complete legal contracts, literary translation) or multimodal workflows (subtitle timing, speech-to-text post-editing), which introduce constraints not modeled here.

Third, the study is sensitive to **tool versions and stochastic behavior**. Neural MT engines and LLMs evolve rapidly, so we pin model versions and decoding

settings and archive prompts but cannot eliminate version drift; even with version pinning and prompt archiving, output variability (due to decoding settings, model updates, and training data drifts) limits strict replicability across semesters and institutions. Relatedly, **resource bias** in underlying corpora (English-dominant, uneven Ukrainian coverage) can inflate apparent gains in norm-dense domains and depress performance for dialectal or culture-bound content. Fourth, our **measurement instruments** –analytic product rubrics (adequacy, fluency, cultural fit), process metrics (HTER, edit time), and pragmatic rating scales – are robust but not exhaustive. HTER, for example, underweights discourse-level restructuring and information-structure improvements; edit-time logs can be confounded by off-task behavior or differing keyboarding habits; and despite rater training and κ /ICC reporting, **subjectivity** in cultural-fit judgments persists.

Finally, **external validity** is bounded by context: participants are BA/MA students (CEFR B1–C1) at one or two institutions, working under privacy-aware prompting policies and periodic no-AI assessments. Programs operating with different integrity regimes, tool access, or student profiles (e.g., novice bilinguals, professional translators) may observe different cost–benefit balances. These limitations do not negate the observed advantages of guided human – AI collaboration. Still, they counsel **cautious generalization** and underscore the need for multi-site, longitudinal replications that expand domains, diversify learner populations, and benchmark across stabilized model versions. They also recommend sharing de-identified materials and analysis code for reproducibility.

References

1. Aleedy, M., Alshihri, F., Meshoul, S., Al-Harthi, M., Alramlawi, S., Al-Daihani, B., Shaiba, H., & Atwell, E. (2025). Designing AI-powered translation education tools: A framework for parallel sentence generation using SauLTC and LLMs. *PeerJ Computer Science*, 11, e2788. <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.2788>
2. Aljabr, F. S., & Al-Ahdal, A. A. M. H. (2024). Ethical and pedagogical implications of AI in language education: An empirical study at Ha'il University. *Acta Psychologica*, 251, 104605. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2024.104605>
3. Alshumaimeri, Y. A., & Alshememry, A. K. (2024). The extent of AI applications in EFL learning and teaching. *IEEE Transactions on Learning Technologies*, 17, 653–663. <https://doi.org/10.1109/TLT.2023.3322128>
4. AlTwijri, L., & Alghizzi, T. M. (2024). Investigating the integration of artificial intelligence in English as a foreign language classes for enhancing learners' affective factors: A systematic review. *Heliyon*, 10(10), e31053. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e31053>
5. Bi, S. (2020). Intelligent system for English translation using automated knowledge base. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 39(4), 5057–5066. <https://doi.org/10.3233/JIFS-179991>
6. Briggs, N. (2018). Neural machine translation tools in the language learning classroom: Students' use, perceptions, and analyses. *The JALT CALL Journal*, 14(1), 3–24. <https://doi.org/10.29140/jaltcall.v14n1.j221>

7. Bushuiev, D. (2024). Specific features of machine translation from English to Ukrainian. *Odessa National University Herald. Series: Philology*, 29(2/30), 16–23. [https://doi.org/10.18524/2307-8332.2024.2\(30\).320403](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2024.2(30).320403)
8. Crompton, H., Edmett, A., Ichaporia, N., & Burke, D. (2024). AI and English language teaching: Affordances and challenges. *British Journal of Educational Technology*, 55(6), 2503–2529. <https://doi.org/10.1111/bjet.13460>
9. Rebolledo Font de la Vall, R., & González Araya, F. (2023). Exploring the benefits and challenges of AI-language learning tools. *International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, 10(1), 7569–7576. <https://doi.org/10.18535/ijsshi/v10i01.02>
10. Deng, X., & Yu, Z. (2022). A systematic review of machine-translation-assisted language learning for sustainable education. *Sustainability*, 14(13), 7598. <https://doi.org/10.3390/su14137598>
11. Dhanapal, C., Asharudeen, N., & Alfaruque, S. (2024). Impact of artificial intelligence versus traditional instruction for language learning: A survey. *World Journal of English Language*, 14(2), 182. <https://doi.org/10.5430/wjel.v14n2p182>
12. Bañón, M., Chen, P., Haddow, B., Heafield, K., Hoang, H., Esplà-Gomis, M., Forcada, M. L., Kamran, A., Kirefu, F., Koehn, P., Ortiz Rojas, S., Pla Sempere, L., Ramírez-Sánchez, G., Sarrias, E., Strelec, M., Thompson, B., Waites, W., Wiggins, D., & Zaragoza, J. (2020). ParaCrawl: Web-scale acquisition of parallel corpora. In *Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics* (pp. 4555–4567). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2020.acl-main.417>
13. Fan, A., Bhosale, S., Schwenk, H., Ma, Z., El-Kishky, A., Goyal, S., Baines, M., Çelebi, O., Wenzek, G., Chaudhary, V., Goyal, N., Birch, T., Liptchinsky, V., Edunov, S., Grave, E., Auli, M., & Joulin, A. (2021). Beyond English-centric multilingual machine translation. *Journal of Machine Learning Research*, 22(107), 1–48. <https://jmlr.org/papers/v22/20-1307.html>
14. Galán-Rodríguez, N. M., Bobadilla-Pérez, M., & Barros-Grela, E. (2025). Attitudes and perceptions: The role of artificial intelligence in the training of future secondary school foreign language teachers. *Texto Livre*, 18, e51692. <https://doi.org/10.1590/1983-3652.2025.51692>
15. Guo, X. (2022). Optimization of English machine translation by deep neural network under artificial intelligence. *Computational Intelligence and Neuroscience*, 2022, Article 2003411. <https://doi.org/10.1155/2022/2003411>
16. Hockly, N. (2023). Artificial intelligence in English language teaching: The good, the bad and the ugly. *RELJ Journal*, 54(2), 445–451. <https://doi.org/10.1177/00336882231168504>
17. Jolley, J., & Maimone, L. (2025). Machine translation and language teaching and learning. *Language Teaching*, 58(2), 173–191. <https://doi.org/10.1017/S0261444824000466>
18. Kartal, G., & Yeşilyurt, Y. E. (2024). A bibliometric analysis of artificial intelligence in L2 teaching and applied linguistics between 1995 and 2022. *ReCALL*, 36(3), 359–375. <https://doi.org/10.1017/S0958344024000077>
19. Kim, O. V., & Ivanenko, A. M. (2025). The methodology of using AI tools in the formation of communicative skills in English language. *Dulaty University Bulletin*, 17(1), 8–14. <https://doi.org/10.55956/CRBA2030>
20. Klimova, B., Pikhart, M., Benites, A. D., Lehr, C., & Sanchez-Stockhammer, C. (2023). Neural machine translation in foreign language teaching and learning: A systematic review. *Education and Information Technologies*, 28, 663–682. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11194-2>
21. Kruk, M., & Kałużna, A. (2025). Investigating the role of AI tools in enhancing translation skills, emotional experiences, and motivation in L2 learning. *European Journal of Education*, 60(1), e12859. <https://doi.org/10.1111/ejed.12859>

22. Li, Y., Zhou, X., Yin, H.-B., & Chiu, T. C. T. (2025). Design language learning with artificial intelligence (AI) chatbots based on activity theory from a systematic review. *Smart Learning Environments*, 12, 24. <https://doi.org/10.1186/s40561-025-00379-0>
23. Maksymenko, D., Saichyshyna, N., Paprzycki, M., Ganzha, M., Turuta, O., & Alhasani, M. (2023). Controllability for English–Ukrainian machine translation by using style transfer techniques. In *Proceedings of the 18th Conference on Computer Science and Intelligence Systems (FedCSIS 2023)* (Vol. 35, pp. 1059–1068). <https://doi.org/10.15439/2023F895>
24. Maksymenko, D., Turuta, O., Saichyshyna, N., Yerokhin, M., & Turuta, O. (2023). Controllability for English–Ukrainian machine translation based on specialized corpora. In *Proceedings of the 1st International Workshop on Multilingual, Multimodal and Multitask Language Generation* (pp. 1–9). European Association for Machine Translation. <https://aclanthology.org/2023.multi3generation-1.1/>
25. Mohamed, Y. A., Kannan, A., Bashir, M., Mohamed, A. H. H. M., Adiel, M. A. E., & Elsadig, M. A. (2024). The impact of artificial intelligence on language translation: A review. *IEEE Access*, 12, 25553–25579. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2024.3366802>
26. Mondal, S. K., Zhang, H., Kabir, H. M. D., Ni, K., & Dai, H.-N. (2023). Machine translation and its evaluation: A study. *Artificial Intelligence Review*, 56(9), 10137–10226. <https://doi.org/10.1007/s10462-023-10423-5>
27. Abadji, J., Ortiz Suárez, P. J., Romary, L., & Sagot, B. (2021). Ungoliant: An optimized pipeline for the generation of a very large-scale multilingual web corpus. In *Proceedings of the Workshop on Challenges in the Management of Large Corpora (CMLC-9) 2021* (pp. 1–9). Leibniz-Institut für Deutsche Sprache. <https://doi.org/10.14618/ids-pub-10468>
28. Otaniyazova, M. (2025). Integrating ICT and innovation in foreign language teaching: A methodological review. *American Journal of Social Sciences and Humanity Research*, 5(5), 10–13. <https://doi.org/10.37547/ajsshr/volume05issue05-03>
29. Paniv, Y., Chaplynskyi, D., Trynus, N., & Kyrylov, V. (2024). Setting up the Data Printer with improved English to Ukrainian machine translation. *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.15196>
30. Paterson, K. (2023). Machine translation in higher education: Perceptions, policy, and pedagogy. *TESOL Journal*, 14(2), e690. <https://doi.org/10.1002/tesj.690>
31. Poláková, P., & Klimova, B. (2023). Using DeepL translator in learning English as an applied foreign language: An empirical pilot study. *Heliyon*, 9(8), e18595. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18595>
32. Qassrawi, R., & Al Karasneh, S. M. (2025). Redefinition of human-centric skills in language education in the AI-driven era. *Studies in English Language and Education*, 12(1), 1–19. <https://doi.org/10.24815/siele.v12i1.43082>
33. Roussis, D., & Papavassiliou, V. (2022). The ARC-NKUA submission for the English–Ukrainian general machine translation shared task at WMT22. In *Proceedings of the Seventh Conference on Machine Translation (WMT)* (pp. 358–365). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2022.wmt-1.31>
34. Son, J.-B., Ružić, N., & Philpott, A. (2025). Artificial intelligence technologies and applications for language learning and teaching. *Journal of China Computer-Assisted Language Learning*, 5(1), 94–112. <https://doi.org/10.1515/jccall-2023-0015>
35. Sun, Y. (2023). Artificial intelligence method for accurate translation of fuzzy semantics in English language and literature. *International Journal on Semantic Web and Information Systems*, 19(1), 1–16. <https://doi.org/10.4018/IJSWIS.331033>
36. Tasdemir, S., Lopez, E., Satar, M., & Riches, N. G. (2023). Teachers’ perceptions of machine translation as a pedagogical tool. *The JALT CALL Journal*, 19(1), 92–112. <https://doi.org/10.29140/jaltcall.v19n1.24>

37. GRAC: General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian. (n.d.). <https://uacorporus.org/en>
38. Tiedemann, J. (2012). Parallel data, tools and interfaces in OPUS. In *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'12)* (pp. 2214–2218). European Language Resources Association (ELRA). <https://aclanthology.org/L12-1246/>
39. Tsujii, J. (2021). Natural language processing and computational linguistics. *Computational Linguistics*, 47(4), 707–727. https://doi.org/10.1162/coli_a_00420
40. Wang, Y. (2023). Artificial intelligence technologies in college English translation teaching. *Journal of Psycholinguistic Research*, 52(5), 1525–1544. <https://doi.org/10.1007/s10936-023-09960-5>
41. Wei, L. (2023). Artificial intelligence in language instruction: Impact on English learning achievement, L2 motivation, and self-regulated learning. *Frontiers in Psychology*, 14, 1261955. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1261955>
42. Xu, T., & Wang, H. (2024). The effectiveness of artificial intelligence on English language learning achievement. *System*, 125, 103428. <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103428>
43. Yeh, H.-C. (2025). The synergy of generative AI and inquiry-based learning: Transforming the landscape of English teaching and learning. *Interactive Learning Environments*, 33(1), 88–102. <https://doi.org/10.1080/10494820.2024.2335491>
44. Zhang, W., Zavalniuk, I., Bohatko, V., Kukhar, N., & Pavlyuk, O. (2025). Language transformations under the influence of artificial intelligence: Linguistic trends and development prospects. *Metaverse Basic and Applied Research*, 4, 161. <https://doi.org/10.56294/mr2025161>

Appendix A

EN–UKR Error Typology & Post-Editing Checklists

A1. Error Typology (codes for annotation)

SEM — Semantic/Adequacy

- SEM-1 Mistranslation / Sense shift. *case* → *випадок/справа/відмінок* (by domain).
- SEM-2 Omission / Addition. Dropped hedges, added claims.
- SEM-3 Logical relations. Negation, modality, scope (e.g., *not necessarily* → *не обов'язково*).
- SEM-4 Term inconsistency. One concept, multiple Ukrainian renderings.

GRM — Grammar/Morphosyntax

- GRM-1 Case government. *дотримуватися правил (Gen.)*, *впливати на пацієнтів*.
- GRM-2 Aspect choice. One-off (*переглянемо*), procedural/iterative (*переглядаємо/переглядатимемо*).
- GRM-3 Agreement. Number/gender/animacy concord (*ці дані — множина*).
- GRM-4 Voice & reflexive -ся. *провели/здійснили* vs *було проведено* (genre-driven).
- GRM-5 Word order & information structure. Topic–focus, neutral vs topicalized orders.

– GRM-6 Function words & prepositions. *y/в; з/із/зі; до/у; на/в*; particles *би/б, же*.

LEX — Lexico-semantic

– LEX-1 Calques (No-calque list). *приймати участь* → *брати участь*; *на протязі* → *протягом*; *по причині* → *через/з причини*; *приймати міри* → *вживати заходів*; *слідуючий* → *наступний*; *у відповідності до* → *відповідно до*.

– LEX-2 False friends. *актуальний* (= topical, not actual), *офіс* (office/posada/kabinet by context).

– LEX-3 Polysemy resolution. *office, case, treatment, service*.

– LEX-4 Collocations & light verbs. *ухвалити рішення*; *брати участь*; *вести облік*; *порушити провадження*.

– LEX-5 Loans & neologisms. *дінфейк*; *стартап*; *хмарні обчислення* (avoid ad-hoc hybrids).

PRG — Pragmatics & Culture

– PRG-1 Register mapping. Official-administrative vs academic vs public-facing.

– PRG-2 Politeness & address. *Ви* (cap. in letters), vocatives (*Пані Оксано*; *Пане Іване*).

– PRG-3 Genre moves. Openings/closings, references to law (*відповідно до...*).

– PRG-4 Realia/culture-bound. *FOIA* → *Закон про доступ до публічної інформації*; *Ombudsman* → *Уповноважений...*

– PRG-5 Idioms/proverbs. *spill the beans* → *розкрити таємницю* (not *розсипати боби*).

– PRG-6 Dialect/Surzhyk handling. Retain only with clear communicative purpose; signal to readers.

ORT — Orthography & Conventions

– ORT-1 Transliteration & names. *Kyiv* → *Kuïv*; *Gdańsk* → *Ґданськ*; *George Floyd* → *Джордж Флойд*.

– ORT-2 Capitalization. Institutions, *Ви* in letters; law names.

– ORT-3 Numerals & dates. *15 листопада 2025 р.*

– ORT-4 Punctuation & typography. Dashes, commas in subclauses; quotes («...»/“...” per style).

NAM — Institutional Names (canonical forms)

– *Кабінет Міністрів України*; *Міністерство освіти і науки України*; *Всесвітня організація охорони здоров'я*; *Закон про доступ до публічної інформації*.

A2. Post-Editing Checklists (HAIL-aligned)

PE-Core (12-step quick pass)

1. Genre & audience confirmed (administrative/academic/public).

2. Register cues applied (*Просимо...*; *ухвалено/затверджено; відповідно до...*).

3. Calques removed (use No-calque list).
4. Case government fixed (GRM-1).
5. Aspect set to intent (GRM-2).
6. Voice/reflexive adjusted to genre (GRM-4).
7. Word order/info structure polished (GRM-5).
8. Polysemy resolved & collocations checked (LEX-3/4).
9. Idioms & realia localized (PRG-5/4).
10. Names/transliteration normalized (ORT-1; NAM).
11. Corpus/standard evidence captured (≥ 2 snapshots).
12. Disclosure & reflection added (what to transfer next time).

PE-Register cue card (examples)

– Request (official): *Просимо подати...*

– Decision: *Ухвалено/Затверджено...*

– Reference to law: *Відповідно до статті...*

– Notification: *Повідомляємо, що...*

– Contact line: *У разі запитань звертайтеся до Канцелярії/Секретаріату.*

PE-No-calque mini-list (quick fix)

брати участь; протягом; у зв'язку з; відповідно до; вживати заходів; перетікання політики; доступ до публічної інформації; дослідження проводимуть/провели (не “було проведено” без потреби).

Appendix B. Dual Analytic Rubric for EN–UKR AI-Integrated Translation

B1. Product Rubric (Adequacy, Fluency, Cultural Fit)

Level	Adequacy (meaning, idioms, entailment)	Fluency (grammar, case/aspect, info structure)	Cultural Fit (register, address, realia, transliteration)
5	Complete & precise; idioms resolved (e.g., <i>kick the can... → відкласти проблему</i>).	Native-like; correct case government (e.g., <i>дотримуватися правил</i>), aspect matched to intent; topic–focus well-packed.	Register perfectly matched (e.g., Просимо... in official letters); correct vocatives (Пані Оксано); realia & proper names per standard.
4	Minor losses/nuances; occasional literalism but no misreadings.	Rare errors; mostly correct case/aspect; minor word-order stiffness.	Mostly appropriate register; minor slips (politeness, capitalization); 1–2 realia/transliteration tweaks.
3	Some mismatches or literal renderings; intended sense generally recoverable.	Noticeable errors in case/aspect or agreement; clunky info structure.	Mixed register; formulaic calques; inconsistent naming/terms.

2	Frequent misunderstanding; idioms calqued; key relations weakened.	Recurrent case/aspect errors; unnatural order obscures relations.	Register off (e.g., informal Будь ласка in official notice); realia mishandled.
1	Major distortions/omissions; meaning unreliable.	Systemic grammatical problems; unusable flow.	Inappropriate register; pervasive realia/name issues.

B2. Process Rubric (Prompting, Rationale, Evidence, Ethics)

Level	Prompting Quality (constraints, audience, register)	Post-edit Rationale (specific, rule-linked)	Evidence Use (corpora/standards)	Ethical Use / Disclosure
5	Prompt encodes genre, audience, register, terminology, names , and constraints (e.g., “use Просимо ; avoid calques; treat case as <i>випадок</i> (medical)”).	Each substantive edit justified in 1–2 lines, citing rule/contrastive principle .	≥2 checks/task: corpus snapshots (collocations/frequency) or style/term standards; sources cited.	Full disclosure; no sensitive uploads; version/prompt archived.
4	Clear constraints; 1–2 omissions (e.g., audience).	Mostly specific; occasional generic notes (“sounds better”).	≥1 reliable check; minor citation gaps.	Disclosed; minor admin omissions.
3	Vague constraints; register/audience under-specified.	Mixed: some specific, some vague.	Occasional lookups; limited evidence.	Disclosed but incomplete.
2	Minimal constraints; copy-paste prompt.	Generic or post-hoc rationales.	No corpus/standard evidence.	Disclosure unclear.
1	No meaningful prompt.	No rationale.	No evidence.	Breach (e.g., undisclosed AI use).

Наталія КОНДРАТЕНКО

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри прикладної лінгвістики

м. Одеса

kondr_nat@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9589-7716>

МОВНІ ОЗНАКИ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДОПИСАХ СОЦМЕРЕЖ: ТЕХНОЛОГІЇ, СТРАТЕГІЇ, ІНТЕНЦІЇ

Статтю присвячено розробленню алгоритму аналізу дописів соціальних мереж, що створені за допомогою штучного інтелекту та використовуються у політичних маніпуляціях. Метою дослідження є виявлення мовних маркерів маніпуляції та використання штучного інтелекту в контенті соціальних мереж. Об'єкт дослідження – дописи в соціальних мережах з прихованими ознаками використання штучного інтелекту та маніпулятивним впливом, предмет дослідження – мовні особливості маніпулятивних дописів, у яких використано штучний інтелект. Матеріалом для аналізу слугували дописи українськомовних користувачів соціальних мереж, що репрезентовані в соціальних мережах X, Facebook, Телеграм. У центрі уваги – дописи політичної тематики або такі, що пов'язані з війною в Україні періоду 2022–2025 років. Проаналізовано полікодові дописи загальною кількістю 450 текстів, що поєднують текст та зображення, оскільки мультимодальність таких текстів впливає на прийняття реципієнтами та посилює емоції. Доведено, що активний розвиток інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту для створення і продукування візуального та вербального контенту зумовлює підвищену увагу до змісту дописів і повідомлень у соціальних мережах. Поширення згенерованого контенту часто має на меті виявлення емоційно вразливих реципієнтів, які в подальшому можуть стати об'єктом ворожих інформаційно-психологічних операцій. На перший погляд нешкідливий, але емоційно маркований контент використовується для збору даних таких користувачів і трансляції певних ідей і наративів. Завдяки створенню і поширенню штучних текстів, що не відповідають дійсності, знижується поріг критичного сприйняття. Якщо удосконалення візуальних компонентів такого контенту часто заважає однозначно ідентифікувати втручання штучного інтелекту, то вербальна частина стає тим підґрунтям, завдяки аналізу якого можна виявити згенерований текст. Запропонований алгоритм аналізу та визначені мовні маркери використання штучного інтелекту в соцмережах слугують тією схемою, що допоможе реципієнтам розпізнати брехню та маніпуляцію. Результатом дослідження є алгоритм аналізу текстів, що в подальшому буде використаний для лінгвістичного моделювання та навчання цифрових лінгвістичних моделей. У перспективі є можливим створення цифрової моделі аналізу текстів на підставі запропонованого алгоритму.

Ключові слова: маніпуляція, вплив, соціальна мережа, штучний інтелект, мережевий дискурс, семантика, комунікативний намір, інтенція.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Тотальна віртуалізація комунікативного простору призвела до зниження рівня критичності

сприйняття інформації користувачами соціальних медіа. Поширення емоційного та вразливого контенту має на меті не лише викликати співчуття та підтримку в адресатів. Мета такої діяльності – це поширення потрібних наративів і скерування уваги адресатів у потрібному напрямку реакцій. Крім того, контент, створений за допомогою штучного інтелекту та розрахований на емоційне сприйняття реципієнтами, часто використовується у ворожій пропаганді. Механізм пропагандистських дій такий: спочатку створюється сторінка з нейтральною назвою, часто патріотичної семантики (наприклад, «Ми українці», «Єдина країна», «Українці у світі» тощо), за короткий час завдяки розміщенню емоційно навантаженої і дражливої інформації сторінка збільшує кількість підписників, а наступним кроком є зміна наповнення, а часто і назви. У такому разі починають просувати ворожі наративи, розраховані на емоційне, некритичне сприйняття, а залучення штучного інтелекту та відповідних алгоритмів стає одним із способів виявлення адресатів з некритичним мисленням. На візуальному рівні такий контент містить зображення дітей, тварин, молодих людей (часто з проблемами зі здоров'ям). І якщо раніше якість згенерованих зображень була невисокою, що дозволяло виявити ознаки підробки або брехні, то наразі швидкий розвиток технологій штучного інтелекту майже унеможливорює однозначну ідентифікацію контенту для пересічних реципієнтів, тобто «...сучасні соціальні мережі слугують не лише платформами для спілкування, а й інструментами маніпуляцій і впливу в межах інформаційної війни. З огляду на це особливої актуальності набуває завдання впровадження технологій для виявлення згенерованого контенту» [1, с. 6]. Дослідники відзначають важливість мультимодальних текстів не лише у пропаганді, а й в створенні патріотично скерованого контенту: «Мультимодальні тексти сугестивної спрямованості є дієвим засобом інформаційно-психологічного захисту у кризових ситуаціях» [15, с. 11], що вказує на необхідність його ідентифікації та використання в дискурсі соціальних медіа. Утім, звичайні способи фактчекінгу в таких ситуаціях здебільшого не спрацьовують, тому навіть підготовлені користувачі соціальних мереж часто не здатні розпізнати хибну, неправдиву або штучно створену інформацію. Проте на мовному рівні такий контент має чітко виражені ознаки, що допомагає виявити ознаки маніпуляції.

Метою дослідження є виявлення мовних маркерів маніпуляції та використання штучного інтелекту в актуальному контенті соціальних мереж. Мета зумовила розв'язання таких завдань: визначити поняття маніпуляції та її ознак, проаналізувати маніпулятивні дописи мультимодального характеру в соціальних мережах; виявити особливості вербальної частини дописів з використанням штучного інтелекту; типологізувати мовні особливості текстів, що свідчать про використання в них штучного інтелекту з метою маніпуляції.

Об'єкт дослідження – дописи в соціальних мережах з прихованими ознаками використання штучного інтелекту та маніпулятивним впливом,

предмет дослідження – мовні особливості маніпулятивних дописів, у яких використано штучний інтелект.

Матеріалом для аналізу слугували дописи українськомовних користувачів соціальних мереж, що репрезентовані в соціальних мережах X, Facebook, Телеграм. У центра аналізу – дописи політичної тематики або такі, що пов'язані з війною в Україні періоду 2022–2025 років. Проаналізовано полікодові дописи загальною кількістю 450 текстів, що поєднують текст та зображення, оскільки мультимодальність таких текстів впливає на прийняття реципієнтами та посилює емоції.

Ступінь дослідження проблеми в лінгвістиці. Проблемам вивчення маніпуляції присвячено наукові розвідки як лінгвістичного (Т. ван Дейк, Е. Едельман, Л. Ільницька, О. Кирилюк, Т. Ковалевська, А. Ковалевська-Славова, Л. Компанцева, Т. Космеда, Н. Кутуза, І. Шкіцька та ін.), так і загально гуманітарного скерування (О. Бойко, В. Крикун, Г. Почепцов, І. Рибак, Н. Руденко, Р. Холідей та ін.). Г. Кучик визначає маніпуляцію як «вид прихованого управління, зумовлений егоїстичними, непорядними цілями маніпулятора, що завдає збитки (матеріальні чи психологічні) своїй жертві» [9, с. 5]. При цьому способи здійснення маніпулятивного впливу є досить різноманітними: «маніпуляції реалізуються через такі інформаційні матеріали: дезінформація; малінформація; місінформація; пропаганда; ПСО; фейк, deepfake, емоційний фейк; джинса, соціальна реклама, комерційна реклама, прихована реклама» [18, с. 8]. На думку дослідників, «в умовах сучасних подій, коли інформаційна боротьба набуває все більшого значення, технології ШІ можуть використовуватися навіть для інформаційної пропаганди. Генерація контенту, що відповідає певним наративам або підсилює конкретні погляди, може здійснюватися швидко та ефективно за допомогою мовних моделей» [2, с. 128]. Розмежовуючи сугестію і маніпуляцію, Н. Кутуза виокремлює такі ознаки маніпуляції: «1) мета впливу; 2) характер взаємодії, об'єктно-суб'єктних відносин; 3) прихованість; 4) оперування інформацією: а) подвійний вплив; б) викривлення (введення в оману, неправильна імплікація чи хибний висновок, ілюзорність); в) інформаційне структурування (спосіб та момент подання, компоновання тем); 5) інтенційність (контроль і спонукання до дії); 6) «мішені» впливу (психічні структури, на які здійснюється вплив); 7) характерні вербальні засоби» [8, с. 133]. Особливого значення дослідження маніпулятивного впливу набуває в соціальних мережах, оскільки контролювання істинності та якості контенту в цьому типі дискурсу майже відсутнє. Анонімність, дистанційний характер, інтерактивність тощо сприяють продукуванню інформації, що потребує перевірки і критичного ставлення. Специфіка сучасного інформаційного середовища скерована на мінімізацію часу, витраченого на сприйняття інформації, що зумовлює посилення візуалізації контенту: великі за обсягом тексти (лонгріди) залишаються поза увагою користувачів, натомість поширення набувають

короткі відео (рілзи), меми, світлини. Такі дискурсивні утворення мають мультимодальний характер, поєднуючи елементи різних знакових систем. Проблеми мультимодальності (полікодовості, креолізованості) текстів як особливої категорії досліджено у наукових розвідках зарубіжних (А. Гіббонс, Дж. Беземер, К. Джевїт, С. Норріс, К. О'Халлоран та ін.) та українських (І. Бехта, І. Колегєва, Ю. Кононець, Л. Макарук, І. Шевченко та ін.) лінгвістів. Л. Макарук визначає мультимодальність як «парасольковий» термін: «Мультимодальність – лінгвістична дво- або мультимодусна перцептивна категорія, якій притаманне використання кількох семіотичних ресурсів, однак характерна принаймні одна модальність. Водночас мультимодальністю називають також співіснування різних за природою ресурсів, що належать до щонайменше двох систем, використаних під час комунікативних актів» [11, с. 13]. Саме поєднання елементів різних семіотичних систем у дописах соціальних мереж є підставою для аналізу таких текстів як мультимодальних.

Викладення основного дослідження. Основне дослідження зосереджене на створенні алгоритму аналізу дописів у соцмережах. Це дозволить виявляти ознаки маніпуляції та штучного інтелекту, оскільки «В інтернеті сугестивні технології особливо ефективні в силу різних причин: високої довіри до неофіційних ресурсів мережі; можливості залучити аудиторію демонстрацією шляхів вирішення проблем; формування мережових співтовариств на основі емпатії» [16, с. 191]. Переважно маніпулятивний контент у соцмережах має

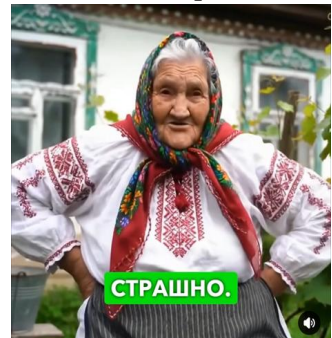

ознаки недостовірної інформації чи свідомої брехні: «Вигадана або спотворена інформація, яка подається як правда; є окремим прикладом неправдивої інформації, яка не обов'язково має чітку мету, не є систематичним висвітленням певної думки. (...) Для фейка майже завжди є інфопривід, але факти подаються у спотвореному вигляді або додаються неіснуючі деталі, ракурси події, свідомо неправдива інформація, спотворення контексту, частини інформації з метою підштовхнути аудиторію до дій чи думок, які потрібні маніпулятору» [18, с. 12]. Проаналізовані матеріали об'єднані тематично –

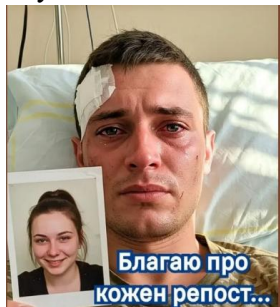
всі вони пов'язані з повномасштабним вторгненням РФ в Україну. Візуальна частина дописів містить зображення українських військових, дітей, зруйнованих міст і будинків, поранених і хворих тощо. При цьому світлини є фейковими, вони створені за допомогою технологій штучного інтелекту. Це стосується не лише представленого контенту, а й окремих акаунтів та сторінок спільнот. Застосовуючи штучний інтелект, автори цих профілів і дописів імітують комунікативну поведінку реальної людини: «Ці акаунти, створені на основі ШІ-алгоритмів, здатні реалістично імітувати стиль мовлення реальних

користувачів, використовуючи сленг, меми, регіональні особливості мови або емоційні тригери, що підвищує правдоподібність їх комунікацій» [4, с. 91]. Якщо візуальні компоненти фейкових дописів провокують емоційну реакцію реципієнтів за рахунок дражливих зображень, то вербальна частина дописів характеризується шаблонністю, повторюваністю та стилістичною одноманітністю. Утім, саме ці чинники уможливають виокремлення лексичних, граматичних і власне текстових елементів, що маркують мультимодальні тексти, створені за допомогою штучного інтелекту. Розглянемо основні мовні одиниці у проаналізованих дописах.

1). **Лексичні одиниці** належать до різних лексико-семантичних і тематичних груп, проте всі вони передають певну конотацію – передусім оцінні значення. На думку дослідників, «одним із найбільш прихованих механізмів є емоційна маніпуляція, яка апелює до базових почуттів страху, ненависті, співчуття чи обурення. Використовуючи провокативні заголовки, драматичні зображення та емоційно насичені тексти, маніпулятори прагнуть захопити увагу аудиторії та спровокувати її на імпульсивні дії, наприклад, поширення інформації або формування негайної думки» [5, с. 144]. Так, використання оцінної лексики супроводжується гіперболізацією, напр.: *чудовий, кращий, жахливий, страшний, найкращий, найгірший* тощо: «фейкові новини часто використовують емоційно забарвлену мову та сенсаційні заголовки, щоб привернути увагу користувачів, що, в свою чергу, призводить до швидкого викривлення інформації та негативно позначається на суспільно-економічних процесах» [10, с. 85]. Зважаючи на це, частотним є вживання прикметників у формі найвищого ступеня порівняння, напр.: *Мені сумно, бо ніхто не привітав мене з **найпрекраснішим** днем у моєму житті; Сьогодні **найгірший** день року; Київ пережив **найстрашнішу** ніч*. Вживання оцінної лексики зумовлено прагненням викликати в реципієнтів сильні емоції, напр.: *Коли батько обійняв сина – він відчув не силу, а кістки. **Тонкі. Крижкі.** Мов тиша після крику. Колись він був **веселим і дужим**. Любив жарти, музику, смажену картоплю. А потім – полон. І 721 днів тиші. Ні «привіт». Ні «я живий». Лише чекання. Сьогодні він вдома. Та не сміється. Не спить. Не довіряє дзвінкам у двері. Його тіло – тут. А душа – досі там. «Сину...» – сказав батько. І заплакав*. У цьому тексті оцінна лексика є лише одним із засобів впливу, оскільки ґрунтується на прийомі сторителінгу, який на синтаксичному рівні репрезентований парцеляцією і сегментацією.

У проаналізованих текстах, згенерованих штучним інтелектом, актуалізовано кілька лексико-семантичних груп. Найчисленнішою серед них (24%) є група «здоров'я», представлена лексемами *хвороба, хворий, операція, кров, ліки, лікарня, поранення* тощо. Наведемо приклад тексту, створеного штучним інтелектом:

*Це справжня історія з передової України. Молодий боєць отримав **тяжке поранення** і був у комі три дні. Коли він прокинувся, не пам'ятав свого імені, не пам'ятав, звідки він, і не пам'ятав, чому почалася війна. Він міцно тримав пошарпану фотографію дівчини. Медики дали йому ім'я – Андрій. Він не пам'ятав, хто дівчина на фото, але тихо сказав: «Я не знаю її імені... але я її люблю». Це фото – його єдиний зв'язок із світом. Він втратив минуле і майбутнє, але ми можемо зберегти для нього надію.*

Тематично тексти, що містять лексичні елементи цієї ЛСГ, об'єднані війською росії проти України, тому ворожа пропаганда використовує тригерні теми, пов'язані з пораненнями, загибеллю, пропалими безвести тощо, напр.: *Не гортай повз, прошу **🙏** Дай 3 секунди... Його звати Андрій. Йому 60 років. Захисник України, який вижив після жахливого **вибуху** **💣** Сьогодні він лежить у **лікарні** – **поранений**, змучений, але живий **❤️**; Це Микита. 25 років. Він не плаче вголос. Але подивіться в його очі – там війна. Бинти, гематоми, пов'язки – усе це видно.*

Тексти супроводжуються емоційно тригерними світлинами, також згенерованими штучним інтелектом. Маркерами використання штучного інтелекту на текстовому рівні є лексеми:

Олені 20 років. Мужня дівчина-військова, яка бореться за життя. Унаслідок вибуху в Авдіївці Олена втратила обидві ноги... Їй терміново потрібна допомога. Просимо про поширення. Адже кожне серце, яке читає цей допис, може врятувати її майбутнє. Не прокручуй мовчки. Допоможи нам поширити крик про порятунок життя.

поранення, вибух, шпиталь, ампутація, протез тощо. У наведеному на скриншоті тексті слова ЛСГ «здоров'я» вжито не поодинокі, текст буквально насичений ними, що створює загальний контекст емоційно скерованого типу: *боротись за життя, вибух, втратити ноги, потрібна допомога.*

Дещо меншою мірою представлено лексико-семантичну групу «війна» (18%): *зброя, поранення, ракета, повітряна тривога, полон* тощо, утім, ця ЛСГ також частотна, напр.: *Бог каже: «Вирує полум'я війни, гарматний дим наповнює повітря, погода теплішає, клімат змінюється, пошириться чума, і люди можуть лише вмирати без надії вижити»*; *Передай свічку пам'яті за полеглих героїв України; Ми третій рік у полоні. Ми благаємо про порятунок*. Ширше потрактування лексики, що репрезентує семантику війни, як лексико-семантичного поля вказує на те, що «для мовної картини світу українців лексема війна передбачає слова, що виражають певну фізичну дію, зіткнення між двома ворогуючими сторонами, протистояння між своїм та чужим» [14, с. 157]. У дискурсі соціальних мереж ЛСГ «війна» представлена також лексемами, що є мовними репрезентатами поняття «війна» під час повномасштабного вторгнення, тобто маркери конкретних дій, які й виражають зіткнення з ворогами і ворожі напади на Україну.

З ЛСГ «війна» корелює ЛСГ «смерть» (11%) з відповідним ядерним концептом. Л. Федорюк зазначає: «Структура концепту смерть у свідомості носіїв української мови на сучасному етапі за даними вільного асоціативного експерименту має такий вигляд: ядро концепту становлять тематичні групи «життя», «страх», «неприродна смерть», «кінець»; ближня периферія вміщує тематичні групи репрезентацій ознак «спокій», «природна смерть», «горе», «ритуал», «потойбіччя»; віддалена периферія охоплює тематичні групи «вік», «символ», «час», «політично марковані асоціати», «соціально марковані асоціати», «хвороба», «колір», «субкультури»» [17, с. 8–9].

Як бачимо, такий підхід до концепту охоплює частково і ЛСГ «хвороба» і «війна». У проаналізованому матеріалі ЛСГ «смерть» вербалізована за допомогою лексем: *смерть, помирати, вмерти, гинути, загибель, вбити* тощо, напр.: *Їх вбила байдужість; Щодня на фронті гинуть сотні наших хлопців*.

Серед тематичних груп лексики представлена лексика конфесійного стилю. М. Навальна вказує на тенденцію до політизації конфесійної лексики в медіадискурсі [12, с. 17], що підтверджує її використання з метою пропаганди і маніпуляції. Річ у тому, що більшість фейкових сторінок і спільнот у соціальних мережах мають назви, у яких фігурує конфесійна лексика: «Молитва за Україну», «Україна в моїх молитвах», «Благословення України», «Бог і Україна» тощо. У такий спосіб вплив здійснюється на відповідну аудиторію – християн і вірників, які переважно довіряють такому контенту. Дописи, створені за допомогою штучного інтелекту, часто містять конфесійну лексику, напр.: *Хай Бог береже..., Помоліться за..., Я самотній старий солдат, чи благословить хтось мене?* Часто ритуальні конфесійні формули починають і завершують текст у таких дописах. Фіксуємо у проаналізованих дописах такі лексеми: *Бог, Господь, молитва, молитись, благословення* тощо. Окремі тексти стилізовані під мовленнєвий жанр молитви або проповіді, напр.: *Якщо ти пройдеши повз, не подякувавши Ісусу, ти пошкодуєш про це. Торкнись картинки та напиши «Амінь»! Поділись цим відео – і ти будеш благословений Богом.*

Конфесійна лексика використовується у підписах під світлинами, згенерованими з допомогою штучного інтелекту, напр.: *Завтра буде пізно. Одна хвилина, щоб подякувати **Богу**; Ви хочете знати, чому війна не зупиняється? Витратьте 3 хвилин на читання **Божих слів**; Хлопці з Покровського напрямку просять про **молитву**.*

2). **Граматичні одиниці** охоплюють морфологічні та синтаксичні засоби маніпулятивного впливу. Серед морфологічних частотними є заперечні займенники і заперечні прислівники: *ніхто, ніколи, ніскільки, ніде* тощо. Вони використовуються у складі сталих шаблонних виразів: *Ніхто не привітав...; Ніхто не помітив...; Ніколи не було...; Ніде не шукали...* Найпоширенішою є шаблонне висловлювання, закріпленою частиною якого слугує «Ніхто не привітав...», напр.: *Ми одружились, і ніхто нас не привітав; Мені сьогодні 18 років. Я воюю, і ніхто мене не привітав.* Такі шаблонні формули є одним з яскравих прикладів тексту, згенерованого штучним інтелектом.

Повторюваність, дублювання цих висловлювань переслідує певну мету – автоматизоване, некритичне сприйняття інформації. Потенційні адресати реагують на такі мультимодальні дописи з дітьми, молодими людьми чи людьми похилого

віку, закоханими парами, українськими військовослужбовцями емоційно. Користувачі часто не замислюються над тим, що схвалення контенту, висловлене у формі поставленої вподобайки, через певний час часто перетворюється на схвалення ворожого ІПСО. У таких випадках зміст допису змінюється, лишаються лише шаблоні висловлювання та вподобайки, а ілюстративний компонент і частково текст замінюють іншими. Однією з непрямих ознак фейкових дописів є використання однакового тексту з різними зображеннями. Так, текст *«Ми брат і сестра. Ми стали на захист нашої батьківщини. Ми з інтернату. Сьогодні наш день народження. Ніхто не вітав нас з Днем народження»*, який є синтаксично занадто простим (складається з простих елементарних речень, у яких повторюються лексеми і словосполучення) використовується із різними згенерованими зображеннями чоловіка і жінки у формі українських військовослужбовців.

Іншою частиною мови, яку часто використовують у фейкових дописах, є числівники, що графічно представлені в текстах переважно у формі цифр, тобто іншої знакової системи – «знаків семіотичного коду, здатних породжувати бажані для їхніх творців зрушення в суспільній свідомості» [16, с. 143]. При цьому цифри і числа обирають не випадково. Вони або мають сакральну семантику (три, сім, дев'ять, дванадцять тощо), або вказують на круглі чи наближені до них числа, що є маркерами великої кількості (сто, тисяча, мільйон), напр.: *99 прогортають. І лише 1 напише «Повернувся живим»*. У цьому випадку кількість «100» представлена як протиставлення «99» і «1». Проте окремі числівники (у межах від 1 до 20) репрезентовані у маніпулятивних і фейкових дописах вербально. Якщо розглядати виключно вербальну частину в цьому мультимодальному дописі, то фіксуємо числівник «сім» на позначення кількості осіб і числівник «двадцять» на позначення віку, до того ж перший представлений за допомогою однієї знакової системи, а другий – іншої. Це, з одного боку, є вживанням конкретної цифрової інформації задля надання тексту достовірності, а з іншого боку – перенасичення тексту елементами іншої знакової системи, що зумовлює подання суперечливих сигналів. У такий спосіб увага реципієнтів розсіюється, а інформація сприймається некритично.

Такий ефект досягається і через маніпуляції контрастного типу: текст містить підкреслено раціональні елементи (дати, цифри, відсотки, прізвища), а зображення є емоційно дражливим (світлина з дітьми, тваринами, пораненими тощо). У наведеному прикладі зображення маленького хлопчика з тортом у руках, згенероване штучним інтелектом, поєднано на задньому фоні із зображенням пам'ятників на цвинтарі зі світлинами чоловіка і жінки у військовій формі, що має вказувати на загиблих батьків цього хлопчика. Емоційна «картинка» повинна викликати співчуття до сироти, а текст «Сьогодні мій 3-й день народження, але не маю батьків» містить

числівники, що вказує на раціональний елемент.

На синтаксичному рівні в маніпулятивних дописах мультимодального типу активно використовують спонукальні речення, що мають характер публічних закликів. Основним засобом вираження заклику є наказовий спосіб дієслів і відповідний тип висловлювань, напр.: **Врятуйте** полонених! Вони повинні жити!; Полон вбиває! **Не мовчи!**; **Поділись** цим дописом»; **Пошир** зображення! Переважно спонукальні речення є закликами до поширення контенту або до виконання певних дій – підтримати, помолитись, врятувати, зрозуміти тощо. Часто такі заклики поєднано із непрямыми погрозами: якщо адреса не виконає наказ чи спонукування, для нього будуть негативні наслідки, напр.: *Не мовчи, бо завтра прийдуть за тобою; Поділись цим зображенням, щоб сталось біди.*

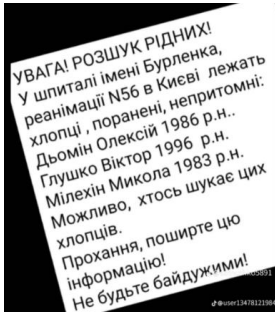
Вербальна частина маніпулятивних дописів часто містить низку спонукальних речень, напр.: **!!!!Сьогодні ти мовчиш, бо зник не твій. А завтра можуть мовчати про твого... Не будьте байдужими!!!! Якщо маєте будь-яку інформацію – навіть найменшу деталь – будь ласка, напишіть. Не будьте байдужі до чужого горя, допоможіть хоча б репостом!** Публічні заклики, виражені спонукальними реченнями, у прямій формі містять заохочення, наказ, прохання, спонукування до певних дій. Зважаючи на те, що поширення штучного згенерованого контенту має метою не розвагу чи інформування, а маніпулятивний вплив та зміну ціннісних настанов у майбутньому, то заклики тут виконують агітаційну та персуазивну функції. Основне завдання мовця – змусити адресатів поширити контент,

КИЇВ...17.06.25

залучити нових реципієнтів, перетворити штучний текст на загальноприйнятій.

Для посилення ефекту від спонукання здебільшого використовують маніпулятивні прийоми – апеляція до авторитету, деталізація, емоційне наближення тощо. На екрані фейкова інформація (назва шпиталю відповідаю

закладу, що знаходиться в Москві) представлена як така, що викликає співпереживання і прагнення допомогти. При цьому єдиним спонуканням є прохання поширити інформацію – і саме в такий спосіб працює вороже ПІСО, оскільки збирає інформацію про користувачів з некритичним мисленням та сприяє поширенню ворожого контенту.

3). **Текстовий рівень** охоплює структурування вербальної частини дописів та реалізацію текстових категорій. Серед особливостей згенерованих текстів варто передусім відзначити тематичну одноманітність дописів і використання наративних шаблонів. Штучно створені зображення супроводжуються текстом двох типів: по-перше, це стандартні формули: *Мені сьогодні 30 років, а мене ніхто не привітав!*, *Я тебе захищаю, побажай мені удачі!*, *«Нікого, хто сказав би мені: Героям Слава!* тощо; по-друге, кейс-сторі, що є продуктом сторітелінгу. У першому випадку ініціальна частина маніпулятивних дописів часто містить початкові синтаксичні конструкції: *У мене сьогодні день народження, але ніхто мене не привітав*; *Цей допис не збере стільки лайків, як оголена дівчина*.

Наявна у висловлюваннях антитеза містить емоційне протиставлення нормативної і ненормативної суспільної поведінки. Здебільшого текст

Сьогодні день народження у нас трьох братів. Цікаво, скільки людей привітає нас і побажає щастя. 🍷🍷🍷❤️

супроводжується емоційними фотографіями або зображеннями, згенерованими штучним інтелектом. Виявлення маніпуляції та штучного інтелекту передбачає врахування не однієї з цих мовних або дискурсивних ознак, а суцільного комплексу таких маркерів. При цьому головним критерієм є лінгвопрагматичний – інтенція мовця, який прагне вплинути на емоції та підсвідомість адресатів й змусити їх до співпереживання й поширення допису. Саме тому потрібно встановити комунікативний намір креатора такого контенту та тих, хто його поширює. Якщо інтенцією є провокація

емоційної реакції без критичного сприйняття тексту, то допис переважно є маніпулятивним.

У другому випадку вербальна частина містить наратив – коротку історію, що також створена за допомогою штучного інтелекту, тому є простою, шаблонною та емоційною. З погляду сугестивної лінгвістики, такий тип побудови тексту – використання наративу – передбачає «насичення тексту конкретними подробицями, які краще запам'ятовуються й краще засвоюються. Особливо ефективні свідчення очевидців, оскільки вони демонструють особистий досвід» [16, с. 149]. За допомогою штучного інтелекту створюється коротка історія, що має викликати потужні емоції. Пересічний реципієнт реагує не на абстрактні заклики та висловлювання, а на конкретні ситуації, представлені у формі сюжетної розповіді. Зважаючи на це, в маніпулятивних дописах вдаються до специфічної стратегії сторителінгу, «що полягає у використанні структурованої розповіді (історії) як засобу передавання інформації, емоційного впливу, формування смислів та залучення аудиторії; ґрунтується на наративних механізмах, які активують когнітивні та емоційні процеси сприйняття й запам'ятовування інформації» [7, с. 375]. Сторителінг становить ядерну частину маніпулятивних дописів: навколо короткою історії нашаровується інформація, що корелює з комунікативною інтенцією мовця – підтримати і поширити контент. У наведеному прикладі наратив – історія про зустріч чоловіка і жінки після звільнення першого з полону – супроводжується згенерованими зображеннями подружжя, створеними за принципом «до» і «після». Не зупиняючись ґрунтовно на невідповідності зображень, зазначимо, що поєднання вербальної і візуальної частин у дописі впливає на реципієнтів більшою мірою. О. Оберемок називає таку стратегію візуальним сторителінгом і наголошує, що він «перевершує вербальний завдяки своїй швидкості сприйняття, емоційному впливу, кращій запам'ятовуваності та доступності для широкої аудиторії. Він дозволяє ефективніше комунікувати інформацію в цифровому світі, де увага аудиторії обмежена, а конкуренція за неї висока» [13, с. 26]. Візуальний сторителінг, що ґрунтується на залучення наративної форми оповіді, стає одним із текстових репрезентантів інформаційно-психологічних спецоперацій.

Наведемо приклад тексту, що використовується у ворожих ІПСО, метою яких є протидія мобілізації:

Коли вона взяла його за руку, він прошепотів:
«Вибач, що змусив тебе так довго чекати».
Вона плакала й сказала: «Не важливо.
Головне — ти живий». Він не єдиний. Тисячі українців
досі в полоні, і ми не маємо права забути.
👉 Поділись цією історією.
👉 Кожен репост — це голос за тих, хто не може
говорити.
👉 Це пам'ять. Це боротьба. Це надія.

Благодарю про кожен репост

«Мені потрібен чоловік, а не герой»

Того дня, коли він ішов, я казала собі – не плакати. Але я не витримала. Щойно він одягнув форму – сльози самі покотилися. Він сказав: «Все буде добре. Я переможу ворога, стану героєм – і повернуся». Він витер мені сльози, як дитині. Голос у нього був спокійний і ніжний, як завжди. Нам тільки два місяці, як ми одружилися. Весільну фотографію ще не встигли роздрукувати й повісити на стіну. Його улюблену страву я тільки один раз навчилася готувати. Я запитала: «Тобі страшно?» Він відповів: «Так. Але більше я боюся... що ти не дочекаєшся мене». Від будинку до вокзалу ми йшли, не відпускаючи рук. Коли прибув потяг, він відпустив мою руку – і в ту ж мить, ніби серце висмикнули з грудей. Він сів. І жодного разу не озирнувся. А я стояла на пероні й бачила, як він опустив голову й тихо тремтів. Він плакав. Але не обернувся. Бо боявся, що я побачу — і не зможу його відпустити.

● *Ще одна хвиля мобілізації. Ще тисячі солдатів їдуть на фронт.*

● *І кожен з них залишає когось, у кого розривається серце.*

Мені не потрібен герой.

Мені потрібен мій чоловік – усміхнений, живий, поруч.

Цей текст побудований як наратив: у ньому наявна шаблонна історія без конкретики, але з великою кількістю емоційних маркерів: оцінна лексика (*добре, герой, ворог, спокійний, ніжний*), метафори (*висмикнути з грудей*), побутові подробиці (*весільна фотографія, улюблена страва*), вплив на емоції адресата. Така історія повинна викликати сум, співчуття, співпереживання, але не актуалізувати раціональне сприйняття. Заголовок тексту та висновок з нього збігаються. Їхній зміст скерований на перешкодження мобілізації, хоч безпосередньо в тексті відсутні будь-які згадки про це. Змальовується абстрактна емоційна ситуація прощання молодої жінки з чоловіком невдовзі після весілля, що на підтекстовому рівні впливає на емоції читачів. На думку А. Ковалевської-Славної, «основна мета ІПСО, що полягає в підтримці або зміні політичних уподобань адресата, передбачає нетотожність, викривленість інтерпретації об'єктивної реальності як її фундаментальну ознаку, тож величезної важливості, особливо за умов сучасної соціально-політичної ситуації, що склалася в Україні, набуває не лише питання систематизації ІПСО як вкрай потужного феномену сучасного інформаційного простору країни, а й проблема формулювання стратегій і тактик протидії негативному впливу, продукованому патогенними текстами в рамках ІПСО» [6, с. 25]. Буденність, шаблонність зображеної в тексті ситуації дозволяє спроектувати її читачам на себе, персоніфікувати абстрактних жінку і чоловіка на себе і своїх знайомих. На відміну від зображень з клішованим текстом із закликами, історії безпосередньо впливають на емоції та наближають наратив до адресата. Тут не допоможе фактчекінг, оскільки історія не має реального підґрунтя взагалі, мета мовця в цьому випадку – переконати адресата у певній думці, змінити мотивацію через «наближення» до реципієнта.

4). **Алгоритм аналізу** маніпулятивних текстів, що згенеровані штучним інтелектом, передбачає такі стадії:

- визначення характеру мультимодальності допису (співвідношення тексту і зображення);

- ознайомлення з вербальною частиною в аспекті дотримання мовних норм (порушення на мовностилістичному, орфографічному та пунктуаційному рівні є додатковим маркером використання штучного інтелекту);

- виявлення комунікативного наміру мовця в тексті (визначення характеру впливу, зокрема наявності елементів маніпуляції);

- аналіз структури вербальної частини, зокрема з урахуванням категорій цілісності та зв'язності (релевантно як для продукту сторителінгу, так і шаблонного набору висловлювань);

- пошук лексичних маркерів використання штучного інтелекту (поєднання цифрової та емоційної інформації, перенасичення тексту оцінною лексикою, зловживання метафорами тощо);

- виокремлення граматичних маркерів використання штучного інтелекту (форми порівняння прикметників, наказовий спосіб дієслова і спонукальні речення).

Загалом аналіз має здійснюватися з урахуванням усіх рівнів та стадій, оскільки виявлення ознак штучного інтелекту в маніпулятивних текстах стає все важчим, оскільки технології щоразу удосконалюються, а програми ШІ навчаються на великих мовних моделях. Загалом «потенціал маніпулятивності дискурсу соціальних медіа зумовлений, серед іншого, його високою експресивністю. Експресивність пов'язана з одного боку, із індивідуалізованістю соціальних медіа, що покликані дати можливість користувачам створити власне представництво у віртуальній реальності, стати комунікатором для певної аудиторії, а також задовольнити свої потреби у самореалізації та самовираженні, відтак характеризуються принциповою суб'єктивністю подачі матеріалів та персоналізацією за рахунок формування в текстах особистісної позиції автора. З іншого боку, відкритість для впливів значним чином визначається візуальністю і навіть видовищністю соціальних медіа» [3, с. 322]. Утім, підвищена увага не лише до візуальних елементів, а й до вербальних; критичне ставлення до тексту в соціальних мережах; вміння розпізнавати маніпуляції стає необхідною навичкою для користувачів соцмереж. На жаль, навіть підготовлені комуніканти, часто з філологічною або журналістською освітою, не усвідомлюють небезпеку поширення маніпулятивного контенту, згенерованого штучним інтелектом, оскільки не замислюються над реальним задумом авторів таких дописів. Прагнення протидіяти ворожому ІІСО та медіагігієна мають ґрунтуватись на усвідомленому, раціональному підході до споживання мережових текстів.

Висновки і перспективи дослідження. Активний розвиток інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту для створення і продукування візуального та вербального контенту зумовлює підвищену увагу до змісту дописів і повідомлень у соціальних мережах. Поширення згенерованого контенту часто має на меті виявлення емоційно вразливих реципієнтів, які в подальшому можуть стати об'єктом ворожих інформаційно-психологічних операцій. На позір нешкідливий, але емоційно маркований контент використовується для збору даних таких користувачів і транслявання ворожих ідей і наративів. Завдяки створенню і поширенню штучних текстів, що не відповідають дійсності, знижується поріг критичного сприйняття. Якщо удосконалення візуальних компонентів такого контенту часто заважає однозначно ідентифікувати втручання штучного інтелекту, то вербальна частина стає тим підґрунтям, завдяки аналізу якого можна виявити згенерований текст. Запропонований алгоритм аналізу та визначені мовні маркери використання штучного інтелекту в соцмережах слугують тією схемою, що допоможе реципієнтам розпізнати брехню та маніпуляцію. Результатом дослідження є розроблений алгоритм аналізу текстів, що в подальшому буде використаний для лінгвістичного моделювання та навчання цифрових лінгвістичних моделей. У перспективі є можливим створення цифрової моделі аналізу текстів на підставі запропонованого алгоритму.

Література

1. Артеменкова, О., Василенко, В., Ковтун, Л. (2025). Використання штучного інтелекту в соціальних мережах як зброї інформаційної війни. *Соціокомунікаційні технології. Вісник Книжкової палати*. Вип. 8. С. 3–8.
2. Ворочек, О. Г., Соловей, І. В. (2024). Використання мовних моделей штучного інтелекту для генерації публікацій у соціальних мережах. *Технічна інженерія*. Вип. 1 (93). С. 128–134.
3. Зима, О., Просяник, О. (2019). Маніпулятивність у дискурсі соціальних медіа. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця* : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. С. 321–322.
4. Льченко, Ю. О. (2025). Застосування технологій штучного інтелекту в інформаційній війні рф проти України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 3. Вип 91. С. 87–93.
5. Качковська, Л., Вознюк, Є. (2025). Інформаційні маніпуляції в сучасному медіапросторі: механізми та способи протидії. *Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. Вип. 17. С. 140–153.
6. Ковалевська-Славова, А. В. (2023). Комунікативна структура сучасних ІПСО. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 34 (73). № 2. Ч. 1. С. 23–28.
7. Контурський, Д., Шарапа, М. (2025). Сторителінг у створенні медіатексту. *Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*, 28 листопада 2025 р., Переяслав. С. 374–377. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/46245/>

8. Кутуза, Н. В. (2018). *Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект* : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 736 с.
9. Кучик, Г. Б. (2022). Інформаційні маніпуляції в медіапросторі як елемент політичної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Вип. 15 (83). С. 3–6.
10. Легомінова, С., Тищенко, В., Недодай, М., Дьячук, О., Капелюшна, Т. (2024). Штучний інтелект та соціальні мережі: підходи до виявлення фейкової інформації. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. Вип. 4(85). С. 83–89.
11. Макарук, Л. Л. (2019). Мультиmodalність сучасного англomовного масмедійного комунікативного простору: автореферат дис. доктора філол. наук. Запоріжжя. 44 с.
12. Навальна, М. І. (2013). Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних виявах (на прикладі мови інтернет-видання «Українська правда»). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Ю.Федьковича*. Вип. 659. Романо-слов'янський дискурс. С. 14–17.
13. Оберемок, О. С. (2025). Сторітелінг як інструмент комунікації в медіа. *Соціально-гуманітарний вісник*. Вип. 52. С. 25–27.
14. Погореляк, О.-Ю. (2023). Лексико-семантичні поля «війна» і «war» в українській та англійській мовах. *Мовний простір сучасного світу* : тези доповідей VII Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Київ, 26 травня 2023 р.). С. 155–159.
15. Снитко, О., Погорілова, М. (2023). Мультиmodalні тексти сугестивної спрямованості в інформаційному просторі України воєнної доби. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 47. С. 6–31.
16. *Сугестивні технології маніпулятивного впливу* : навч. посіб. (2011). В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ». 248 с.
17. Федорюк, Л. В. (2018). Концепт смерть в українській когнітивно-мовній картині світу : структура, статика і динаміка. Автореферат дис. канд. філол. наук. Вінниця. 20 с.
18. Шевченко, В. (2025). Різновиди маніпуляцій в онлайн-медіа і соцмережах. *Образ*. Вип. 1 (47). С. 6–18.

References

1. Artemenkova, O., Vasylenko, V., Kovtun, L. (2025). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v sotsialnykh merezhakh yak zbroi informatsiinoi viiny [The use of artificial intelligence in social media as a weapon of information warfare]. *Sotsiokomunikatsiini tekhnolohii. Visnyk Knyzhkovoï palaty*, (8), 3–8.
2. Vorochek, O. H., Solovei, I. V. (2024). Vykorystannia movnykh modelei shtuchnoho intelektu dlia heneratsii publikatsii u sotsialnykh merezhakh [The use of artificial intelligence language models for generating social media posts]. *Tekhnichna inzheneriia*, 1(93), 128–134.
3. Zyma, O., Prosianyk, O. (2019). Manipulativnist u dyskursi sotsialnykh media [Manipulativeness in social media discourse]. *Ekonomichniy rozvytok i spadshchyna Semena Kuznetsia: Tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. 321–322.
4. Ilchenko, Yu. O. (2025). Zastosuvannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v informatsiini viini rf proty Ukrainy [The application of artificial intelligence technologies in the

- information war of the Russian Federation against Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seria: Pravo. 3(91), 87–93.
5. Kachkovska, L., Vozniuk, Ye. (2025). Informatsiini manipuliatsii v suchasnomu mediaprostori: Mekhanizmy ta sposoby protyidii [Information manipulation in the modern media space: Mechanisms and counteraction strategies]. *Mediaforum: Analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment*. (17), 140–153.
 6. Kovalevska-Slavova, A. V. (2023). Komunikatyvna struktura suchasnykh IPSO [The communicative structure of contemporary information and psychological operations]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka. 34 (73), 2 (1), 23–28.
 7. Konturskyi, D., Sharapa, M. (2025). Storytelinh u stvorenni mediatekstu [Storytelling in media text creation]. *Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii: Mizhnarodna naukovo-praktychna Internet-konferentsiia* (Pereiaslav, pp. 374–377). URL: <https://eprints.zu.edu.ua/46245/>
 8. Kutuza, N. V. (2018). *Komunikatyvna suhestiia v reklamnomu dyskursi: Psykholinhvistychnyi aspekt* [Communicative suggestion in advertising discourse: A psycholinguistic aspect]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
 9. Kuchyk, H. B. (2022). Informatsiini manipuliatsii v mediaprostori yak element politychnoi komunikatsii [Information manipulation in the media space as an element of political communication]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*: Seria "Filolohiia", 15(83), 3–6.
 10. Lehominova, S., Tyshchenko, V., Nedodai, M., Diachuk, O., & Kapeliushna, T. (2024). Shtuchnyi intelekt ta sotsialni merezhi: Pidkhody do vyavlennia feikovoï informatsii [Artificial intelligence and social media: Approaches to fake information detection]. *Telekomunikatsiini ta informatsiini tekhnolohii*, 4(85), 83–89.
 11. Makaruk, L. L. (2019). *Multymodalnist suchasnoho anhlomovnoho masmediinoho komunikatyvnogo prostoru* [Multimodality of the contemporary English-language mass media communicative space] (Extended abstract of Doctoral dissertation). Zaporizhzhia.
 12. Navalna, M. I. (2013). Leksyka konfesiinoho styliu v novykh funktsionalno-stylistychnykh vyjavakh (na prykladi movy internet-vydannia "Ukrainska pravda") [Vocabulary of the confessional style in new functional-stylistic manifestations (based on the language of the online edition "Ukrainska Pravda")]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yu. Fedkovycha*, (659), 14–17.
 13. Oberemok, O. S. (2025). Storiteling yak instrument komunikatsii v media [Storytelling as a communication tool in media]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk*, (52), 25–27.
 14. Pohoreliak, O.-Yu. (2023). Leksyko-semantychni polia "viina" i "war" v ukrainskii ta anhliiskii movakh [Lexical-semantic fields "viina" and "war" in Ukrainian and English]. *Movnyi prostir suchasnoho svitu: Tezy dopovidei VII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh* (Kyiv, May 26, 2023, pp. 155–159).
 15. Snytko, O., Pohorilova, M. (2023). Multymodalni teksty suhestyvnoi spriamovanosti v informatsiinomu prostori Ukrainy voiennoi doby [Multimodal texts of suggestive orientation in the information space of wartime Ukraine]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: Teoriia i praktyka*. (47), 6–31.
 16. Petryk, V. M., Prysiashniuk, M. M., Kompantseva, L. F., Skulysh, Ye. D., Boiko, O. D., Ostroukhov, V. V. (2011). *Suhestyvni tekhnolohii manipulyativnoho vplyvu* [Suggestive technologies of manipulative influence]. Kyiv: ZAT "VIPOL".
 17. Fedoriuk, L. V. (2018). *Kontsept smert v ukrainskii kohnityvno-movni kartyni svitu: Struktura, statyka i dynamika* [The concept of death in the Ukrainian cognitive-linguistic

worldview: Structure, statics and dynamics] (Extended abstract of PhD dissertation). Vinnytsia.

18. Shevchenko, V. (2025). Riznovydy manipuliatsii v onlain-media i sotsmerezhakh [Types of manipulation in online media and social networks]. *Obraz*. 1(47), 6–18.

Natalia KONDRATENKO

Odesa I. I. Mechnikov National University
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Applied Linguistics
Odesa, Ukraine

LINGUISTIC MARKERS OF MANIPULATION AND THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SOCIAL MEDIA POSTS: TECHNOLOGIES, STRATEGIES, INTENTIONS

The article is devoted to the development of an algorithm for analyzing social media posts generated with the use of artificial intelligence and employed in political manipulation. The aim of the study is to identify linguistic markers of manipulation and the use of artificial intelligence in social media content. The object of the research comprises social media posts containing implicit indicators of artificial intelligence usage and manipulative influence, while the subject of the research is the linguistic features of manipulative posts generated with the assistance of artificial intelligence.

The empirical material consists of posts produced by Ukrainian-speaking users and published on the social media platforms X, Facebook, and Telegram. The focus of the analysis is on politically oriented posts or those related to the war in Ukraine during the period of 2022–2025. A total of 450 polycode posts combining textual and visual components were analyzed, as the multimodality of such texts significantly influences recipients' perception and intensifies emotional impact.

It has been demonstrated that the rapid development of information technologies, particularly artificial intelligence tools for generating visual and verbal content, necessitates increased scrutiny of social media messages. The dissemination of AI-generated content often aims at identifying emotionally vulnerable recipients who may subsequently become targets of hostile information and psychological operations. Content that appears innocuous at first glance but is emotionally marked is used to collect user data and to disseminate specific ideas and narratives. The production and distribution of artificial texts that do not correspond to reality contribute to lowering the threshold of critical perception. While improvements in visual components frequently hinder the unequivocal identification of AI intervention, the verbal component becomes the principal basis for detecting generated text through linguistic analysis.

The proposed analytical algorithm and the identified linguistic markers of artificial intelligence usage in social media constitute a framework that may assist recipients in recognizing falsehood and manipulation. The outcome of the study is an algorithm for text analysis intended for further application in linguistic modeling and the training of digital linguistic models. In перспективі, the development of a digital model for text analysis based on the proposed algorithm appears feasible.

Keywords: manipulation, influence, social media, artificial intelligence, network discourse, semantics, communicative intent, intention.

Тетяна КОСМЕДА

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
м. Вінниця
tkosmda@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

ЛІНГВІСТИКА ТОТАЛІТАРИЗМУ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС У СИЛОВОМУ ПОЛІ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ (70-ті роки XX ст.)

Предметом праці є український науковий гуманітарний дискурс, створений у силовому полі радянського епохи (70-і роки XX ст.). Матеріалом обрано монографічну працю з промовистою назвою «Питання філології та естетики в світлі ленінських ідей» (1970). Доведено, що проаналізований дискурс належить до тоталітарного: простежуємо виразний замовний контент, актуалізацію жанру ідеологічно мотивованої публікації (публікації на замовлення), мета якої – показати універсальність і раціональність наукової методології, розробленої класиками марксизму-ленінізму, в основі якої – принцип партійності, що передбачає непримиренність до ворогів, ідеології буржуазного націоналізму, боротьбу з ними. Учені у своїй діяльності повинні керуватися настановами марксизму-ленінізму та партійними документами. Іншого бути не могло: інакше вчений перетворюється на ворога народу. Увага до національного питання, спроектована на злиття культур, створення єдиного радянського народу, проголошення того, що українці й росіяни – єдиний народ. Для цього типу дискурсу характерна вербалізація культу Леніна, його ідеалізація; нав'язування єдиної державної ідеології, єдиної політики, що виправдовує дії режиму й придушує альтернативні погляди, розглядаючи їх як ворожі. Простежуємо моделювання викривленої реальності через актуалізацію пропаганди, дезінформації, міфотворчості, а також відступ від канонів наукового стилю – тяжіння до публіцистичного чи художнього стилів. Використовуються мовні прийоми словесного впливу: потрібні автору узагальнення, спрощення інформації, актуалізація емоційно забарвлених слів, створення відповідного емоційного тла, експресії, відповідної ідеологічної оцінки, маніпуляція термінологією, моделювання ідеологічно маркованих смислів, омовлення патетичної тональності. Дублювання ключових смислових елементів і використання тавтології сприяють утвердженню відповідної ідеології, її навіюванню. Викладені ідеї повинні були стати частиною свідомості читачів, закріпитися в їхньому мовомисленні. Тоталітарний дискурс презентує відповідну марксистсько-ленінську картину світу.

Ключові слова: викривлена реальність, дезінформація, науковий тоталітарний дискурс, марксистсько-ленінська методологія, міфотворчість, принцип партійності, пропаганда.

Упродовж останніх 30-ти років простежуємо особливу увагу до критичного аналізу тоталітарного дискурсу, що, як видається, призвело до виокремлення самостійного наукового напрямку, який можна номінувати *лінгвістикою тоталітарного дискурсу*. Зазначений напрям засвідчує

міждисциплінарний вимір наукового знання з експансією лінгвістики. Актуалізовано методологічні постулати лінгвістики брехні, лінгвоаксіології, соціолінгвістики, політичної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, дискурслінгвістики, психолінгвістики й української лінгвістичної історіографії. Вивчення особливостей моделювання наукового дискурсу української гуманітаристики в радянському зросійщеному силовому полі залишається на сьогодні *актуальною* проблемою, незважаючи на те, що вона досить активно студіюється. Цю тему досліджують в аспекті лінгвофілософської категорії брехні (див.: П. Екман [2], О. Морозова [5], Л. Сваричевська [8], Д. Болінджер [9], Х. Вайнріх [10]). Особливості тоталітарного українського дискурсу радянського періоду частково вивчали В. Бріцин [1], Н. Кондратенко [3], Л. Масенко [4], І. Ренчка [7], та ін., продемонструвавши, зокрема, що тоталітарний дискурс слугує для навіювання відповідної ідеології, нейтралізації критичного мислення, маніпулювання свідомістю, зокрема й мовною. Тоталітарний дискурс інтерпретують як спосіб мовомислення, що призводить до тотального контролю над суспільством, підтримує ідеологію відповідного режиму, що здійснюється насамперед шляхом маніпулювання інформацією, її викривленням, ідеологічним обробленням, актуалізацією неправди, фейку, створення відповідних міфів та ін. Тоталітарний дискурс радянської епохи моделювався у фокусі доктрини «руського мира», одне з основних його завдань – позбавлення колоніального етносу ідентичності, прагнення об'єднати всі народи в єдиний радянський народ, навіть, що українці й росіяни – це єдиний народ зі спільною культурою і мовою.

Мета дослідження – виокремлення ключових ознак українського наукового дискурсу (мовознавство, літературознавство, естетика), сформованого в 70-х роках ХХ ст. під впливом радянської ідеології. Із метою співвідносяться такі завдання: (1) окреслити шляхи навіювання методологічних засад у царині гуманітарних наук і (2) виокремити мовні риси розглядуваного наукового дискурсу. *Об'єкт* наукової розвідки – **лінгвістика тоталітарного дискурсу** радянського періоду, *предмет* – ключові ознаки наукового гуманітарного тоталітарного дискурсу 70-их років ХХ століття. *Дослідницький матеріал* – монографічне дослідження «Питання філології та естетики в світлі ленінських ідей» (1970) [6]. Авторська лабораторія становить понад 500 контекстів. Сама назва аналізованої праці вказує на актуалізацію силового полігону радянського тоталітаризму в українському науковому дискурсі. Порівняймо також заголовки статей, що вміщені в монографії, у яких чітко актуалізовано ідеологічні поняття: О. Дяченко «*Ленін і основи політики Комуністичної партії Радянського Союзу в галузі літератури*» [6, с. 9–35]; П. Сіренко «*В. І. Ленін про місце і роль письменника в суспільному житті*» [6, с. 36–50]; Я. Білоштан «*Ленінська концепція художнього образу*» [6, с. 51–72]; П. Тимошенко «*Боротьба РСДРП(б), її засновника і вождя В. І. Леніна за*

вільний розвиток української мови у дожовтневій Росії» [6, с. 129–152]; П. Плющ «Із спостережень над мовою і стилем статті В. І. Леніна “Лев Толстой, как зеркало русской революции”» [6, с. 153–172]; П. Кононенко «До питання про розвиток В. І. Леніним принципів марксистської естетики» [6, с. 219–242]; В. Кудін «Ленінська теорія пізнання і художня творчість» [6, с. 243–257]; М. Хмелюк «Правда сценічного образу (Образ В. І. Ленін на сцені театрів України)» [6, с. 270–290]. Як бачимо, вісім статей презентовано українською мовою. Це було псевдовиявом уваги до української науки та української мови, демонстрацією схвалення розвитку і функціонування української мови, виявом «справедливої» національної політики СРСР. Однак після кожної українськомовної статті подано коротку анотацію російською мовою. Водночас після статей, написаних російською мовою (їх п'ять), анотацій у викладі українською мовою немає, оскільки всі повинні були знати російську мову. Однак російськомовні цитати все ж було перекладено українською, очевидно, з метою їх поширення, пропаганди в українськомовному дискурсивному просторі. Простежуємо прихований вияв зросійщення. Серед російськомовних статей, напр., такі: В. Воробйов «Знаменитый русский писатель...» (В. И. Ленин об И. С. Тургеневе)» [6, с. 73–90]; Л. Александрова «В. И. Ленин и вопросы историзма в литературе социалистического реализма» [6, с. 91–108]; М. Карпенко «В. И. Ленин и русский литературный язык» [6, с. 111–128]; Н. Зарицкий «Некоторые вопросы формирования, развития и обогащения общественно-политической терминологии в трудах В. И. Ленина» [6, с. 173–192] та ін. Отже, кожна зі статей має виразне призначення – популяризувати марксистсько-ленінську методологію, ідеалізувати її та демонструвати її універсальність, а також показати високий стиль мовлення ідеологів, насамперед Леніна.

У дискурсивному просторі розглядуваної монографії вже в передмові, що укладена колективом редколегії (проф. В. Воробйов, в. о. професора Н. Жук, доц. В. Коптілов, проф. А. Кулінич, проф. П. Плющ), наголошено, що в науковому дискурсі докладно розглянуто **принцип партійності**, порівн.: «Партія вчить, що значення ідейної спадщини Леніна і необхідність її глибокого творчого вивчення набирають ще більшої ваги в період будівництва комунізму» (Від редколегії [6, с. 6]). Простежуємо вербалізацію культу особи лідера комуністичної партії, ідеологів комунізму та соціалізму.

Упродовж усього тексту монографії наводяться цитати В. Леніна, напр.: «Журнал без напрямку – річ безглузда, неподобна, скандальна і шкідлива (В. І. Ленін)» [6, с. 30], Ф. Енгельса чи К. Маркса [див., напр., 6, с. 21], інших керівників партії, а також із документів – резолюцій пленумів ЦК КП(б), напр.: «Пленум ЦК КП(б) в 1926 р. в резолюції “Про підсумки українізації” рішуче засудив антиленінські гасла націонал-ухильників (“Геть від Москви” і т. п.) і констатував: “Цим шляхом буржуазного розвитку ми протиставимо наш пролетарський шлях. Партія стоїть за самостійний розвиток української

культури, за виявлення всіх творчих сил українського народу <...>. Але партія робить це не шляхом протиставлення української культури культурам інших народів, а шляхом братнього співробітництва робітників і трудящих мас усіх національностей у справі будівництва міжнародної пролетарської культури, що в неї український робітничий клас зуміє вкласти свою частку» [6, с. 21]. З метою привернути на свій бік українських письменників, ідеологи радянської системи (Політбюро ЦК КП(б)У) змодельовали міф, реалізований у постанові «Політика партії в справі українізації художньої літератури» (1927): «Політбюро ЦК КП(б)У вимагало від письменників України “виразнішого соціального самовизначення”, відмежування від будь-яких буржуазних впливів, рішучої боротьби з “антипролетарськими і антиреволюційними елементами” в літературі і мистецтві» [6, с. 21]; «Наша література не пісня мрії, не абстрактний порив, а меч боротьби за справу соціалізму» (із виступу секретаря ЦК КП(б)У П. П. Постишева)» [6, с. 25]. Суцільну актуалізацію ленінських ідей засвідчують поширені твердження, як-от: «Українська радянська література зародилася, мужніла й розвивалася **під безпосереднім впливом ленінських ідей**» [6, с. 48]; «Треба завжди **пам'ятати ленінські поради, думати, а як би підійшов до оцінки того чи іншого літературного явища, характеристики творчості письменника В. І. Ленін**» [6, с. 50]; «...наше завдання полягає, **як учив Ленін, перемогти весь опір капіталістів...**» [6, с. 52]; «... учені-філологи з особливим **натхненням вивчають теоретичну спадщину Леніна...**» [6, с. 53]; «**Ідеї Леніна служать літературознавцям тим компасом, за ким вони звіряють напрям своєї роботи**» [6, с. 53]; «...ленінська теорія відображення **являє собою могутню зброю в боротьбі з різними течіями ідеалістичної естетики...**» [6, с. 56]; «...ленінська естетика передбачає доскональне вивчення “правди факту”...» [6, с. 64]; «**застосовані Леніним до літературних справ положення марксистської теорії пізнання і відображення переконливо свідчать...**» [6, с. 69]; «...методологічні **праці В. І. Леніна застерігають від пережитків вульгарного соціалізму, суб'єктивізму, абстрактного людинознавства...**» [6, с. 71]. Практично на кожній сторінці натрапляємо на подібні відсилання: «Ленін вчить...» [6, с. 56]; «ленінська естетика вчить...» [6, с. 71]; «Адже ж Ленін підкреслює...» [6, с. 56]; «В. І. Ленін говорить...» [6, с. 61]; «...говорив Ленін» [6, с. 67]; «...писав В. І. Ленін...» [6, с. 64]; «Ленін писав...» [6, с. 65]; «...застерігав Ленін...» [6, с. 64]; «Ленін запитував... і відповідав...» [6, с. 64]; «...висловлені положення Леніна...» [6, с. 65]; «...думки Леніна...» [6, с. 66]; «...всупереч ленінським поглядам...» [6, с. 67]; «...геніальність Леніна...» [6, с. 223] та ін.

Наголошується на новаторстві ідей марксизму-ленінізму, що здійснюється за допомогою надмірного вживання лексеми новий навіть з актуалізацією тавтології, порівн.: «...естетичні принципи Леніна – то міцний фундамент **дійсно новаторської, революційної теорії нового, в повному**

розумінні правдивого й високоідейного **мистецтва**... творчо опанувати цю життєдайну спадщину, зробити її джерелом натхнення і правильного розуміння суті мистецтва (його природи, покликання, суспільноперетворюючої ролі) й інших» [6, с. 219]; «...**марксизм – нове вчення про буття і розвиток особи, суспільства, а тому ця теорія розвитку не може не породити й нової теорії прекрасного**...» [6, с. 221]; «Марксизм – це не тільки алгебра революції, теорія і практика класової боротьби та гегемонії пролетаріату, неминучість заміни капіталістичної формації соціалістичною, а й **теоретична база нової естетики**, фундамент, на якому має розвинутися теорія та практика творення нової культури, літератури» [6, с. 223].

Не приховано вказується на ідеологізований характер наукового дискурсу, порівн.: «**Питання літератури <...> розв'язують на основі суворого дотримання марксистсько-ленінської ідеології, принципів партійності, конкретно-історичного підходу до суспільних і художніх явищ**» [6, с. 51]; «...найбільш послідовно й наполегливо захищала права українського народу розвивати свою культуру і мову **Російська соціал-демократична робітничка партія (більшовиків), організована і керована великим Леніном**» [6, с.130]. Простежуємо моделювання сліпої ідеалізації діяльності Леніна: «**Наскільки прозорливим був В. І. Ленін, коли, критикуючи махістів, ідеалістів, емпіріомоністів різних гатунків, говорив, що “теорія символів... вносить... недовір'я до чуттєвості, недовір'я до показань наших органів чуття...”**» [6, с. 250].

Нагадаймо, що жодна наукова робота, створена в роки СРСР, не могла вийти друком, якщо в ній не були презентовані теоретичні засади праць класиків марксизму-ленінізму та партійних лідерів тієї епохи з обов'язковим їх цитуванням, уміщенням на початку бібліографічних списків. Під час захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора наук у сфері гуманітаристики, зокрема й із філологічних наук, обов'язковими були питання на зразок: *Як ви використовували праці класиків марксизму-ленінізму у своєму дослідженні?* З'являлися прохання конкретизувати відповідь назвами праць, цитатами. Зазначене продовжувалося до здобуття Україною незалежності.

У науковій розвідці О. Дяченко з красномовною назвою «**Ленін і основи політики Комуністичної партії Радянського Союзу в галузі літератури**» [6, с. 9–35] задекларовано переваги радянської художньої літератури у світі, оскільки вона ніби «**знаменувала собою новий, вищий етап розвитку світової літератури**» [6, с. 9]; послідовно декларується ідея боротьби «**за ідейність і партійність літератури**» [там само]; «**проти буржуазної літератури націоналістичного і декадентського напрямів**» [6, с. 12]. Продемонстровано, як В. Ленін «викривав» «творчість ренегата В. Винниченка» [там само] та націонал-ухилянта М. Хвильового, порівн.:

«Рішучу боротьбу повела партія з хибними і явно ворожими настановами Випліте (Вільна академія пролетарської літератури, 1925–1928), до керівництва якої пробрався націонал-ухильник М. Хвильовий з своїм гаслом “боротьби двох культур” (української і російської), “Даймо психологічну Європу!” і т. д.» [6, с. 20]. Показано, як Ленін «викриває» націоналістичні ідеї С. Донцова [6, с.150]; засуджує помилки ідеологічного характеру, що простежуються в українській літературі [6, с. 31].

Образ Леніна вербалізовано високим стилем з актуалізацією тональності схвалення, позитивного оцінного виміру, напр.: *«Ленін є найвищим втіленням образу <...> професійного революціонера-вождя, геніального вченого, теоретика і організатора пролетарського революційного руху»* [6, с.154]. Мовлення Леніна зразкове: йому властиве *«багатство лексики, емоційна образність, надзвичайна гнучкість, влучність висловлювання та чіткість синтаксичної будови»* [6, с. 172]. А образ Леніна неможливо об'єктивно відтворити на сцені, оскільки не написано відповідної п'єси: *«Обмеженість літературного тексту не давала можливості актору в повну силу розкрити глибокий внутрішній світ Леніна»* [6, с. 273]; *«Енергійна хода, точні і сильні жести, легкі рухи, манера говорити – все це йшло від живого Леніна»* [6, с. 273]. Завдання сценічної ленініани – змалювати *«духовне обличчя Ілліча», «велич Леніна», «образ великого вождя», «напруженість ленінської думки», «відтворення слова і руху», «дорогого образу вождя революції»* [6, с. 281]; *«розкрити всю складну діалектику душі В. І. Ленін»* [6, с. 289]. Простежуємо надмірно патетику: *«Сценічний образ Леніна наче б укрупнюється, стає більш масштабним»* [6, с. 281]; *«Тут немає нічого вигаданого, все від правди...»*; *«Ленін – організатор розгрому ворога»; «Зібраність, цілеспрямованість Леніна, впевненість у перемозі, готового в кожную мить до бою»* [6, с. 282]; *«Образ пройнятий людяністю і теплотою»; «Хвилюючий образ Ілліча»* [6, с. 283]; *«Яскравий образ вождя»* [6, с. 284]. Не відповідає науковому стилю й спрощена фраза *«Ми радіємо разом з Леніним, ми щасливі з ним»* [6, с. 286], що може бути доречною хіба в дитячому тексті, однак подібне не могло викликати подиву.

Детально розкрито роботу Леніна з термінологією, насамперед політичною, його увагу до тлумачення понять, їх викривлення, пристосування до відповідної ідеології, що характерно й для сьогоденного тоталітарного російського дискурсу. Очевидно, ідеолог путін утілює положення В. Леніна щодо моделювання тоталітарного дискурсу, які схарактеризував Н. Зарицький, порівн.: *«Ленін вимагав, щоб кожне поняття революційної теорії було точно визначене, щоб мовне оформлення не давало основ для його неоднозначного тлумачення»* [6, с.178]; *«...не слід сперечатися про слова, але необхідно зважати на усталені політичні терміни»* [там само]; *«Ленін завжди вимагав дотримуватися примату змісту над його мовною формою»* [там само]; *«...невелика користь від назви, що не відповідає її формі...»* [там

само] (переклад з рос. автор. – Т. К.). Названий дослідник наводить визначення Леніна щодо окремих створених ним термінів: *«ходячий погляд»* [6, с.180] – ідеться про поширену точку зору; *соціалістична свідомість* [там само]; насамперед вождь революції моделює негативнооцінні терміни, актуалізуючи образність: *«дрібнобуржуазна мрійливість»* [там само]; *«міщансько-індивідуалістичні риси»* [там само]; *«політичне немовля»* [там само] (переклад з рос. автор. – Т. К.). Н. Зарицький показово наголошує, що *«Леніну прийшлося воювати з поняттями»* [6, с.181], які демонструють *«неправдиву і внутрішню суперечливу позицію»* [6, с.180], оскільки *«термінологічний “одяг” сутностей суперчить науковій істині»* (переклад з рос. автор. – Т. К.) [6, с.181]. Ленін часто вживає слова, що вказують на неправдивість мовлення, його нечіткість, здійснюючи зазначене в тому разі, коли слід заперечити думку, порівн.: *«...туманність висловлювань, що веде до неправди...»* [6, с.182]; *«Прагнучи ввести в оману, вони винаходять різні камуфляжні назви партій, течій і т. п. Неправдивість їх мовлення відображає брехливість їхніх переконань»* [там само]; *«Фраза для них слугує цілям маскуванню, підфабовуванню фасаду»* [там само] (переклад з рос. автор. – Т. К.). Н.Зарицький коментує дискурс Леніна щодо тлумачення ним окремих термінів, порівн.: *«...слово самоорганізація “жодної думки не містить”; воно є тільки “інтелігентським вивертом, що прикриває бідність дійсних організаційних ідей”»* [6, с.181], наголошуючи, що цей термін побутував в мовленні меншовиків. Не сприймав Ленін і слова *економізм*, характеризуючи його, як *«“кличку”, що поширена, тому від неї не можна відмовлятися»* [6, с.182]; *«“свобода критики” – містить внутрішню фальш, це одне з тих словечок, котрі, як клички, узаконюються вживанням...»* [6, с.184] (переклад з рос. автор. – Т. К.). Неприйнятні терміни Ленін кваліфікує як *примарні*. Серед них такі, як *повстання, республіка, самодержавство* [там само]. Для маніпулювання термінами він використовує розмиті й невизначені поняття, як-от: *«великі слова»* [6, с.185], *«сильні слова»* [6, с.182], *«гучна фраза»* [там само], *«технічно-парламентське словечко»* [6, с.185], *«словесна соска»* [с.186]. Показовою є думка, що *«багато слів набувають специфічного марксистського значення»* [6, с.191], а *«...теорія марксизму має багато семантичних особливостей. Вона утворює контекст, у якому багато слів загалом набувають специфічного марксистського смислу, а, крім того, у якому одні й ті самі слова вживаються по-різному»* [там само]. Наголошено на великих маніпулятивних можливостях слова. Ленін був добре обізнаний із маніпулятивними техніками: він залишив свою теорію послідовникам.

У дискурсивному просторі розглядуваної монографії неодноразово вживається слово *боротьба*, навіть у межах невеликого контексту: *«Боротьба за ідейність і партійність літератури, творчий підхід до спадщини своїх попередників та визнання їх заслуг, боротьба за високий художній рівень, визначення основних рис і характеру майбутньої соціалістичної літератури,*

пильна увага і глибоке розуміння специфіки творчої діяльності в галузі художньої літератури – **ось що характерне для ленінських праць з питань літератури**» [6, с. 9]; «В. І. Ленін учив, що партія в своїй політиці щодо старої технічної інтелігенції, воєнспеців, діячів літератури і мистецтва мусить виходити в єдино правильне положення: **нещадна боротьба з явними ворогам...**» [6, с.14]. У просторі тексту розглядуваної монографії лексеми **боротьба** та **засудження** супроводжуються низкою епітетів, як-от: **боротьба** всенародна, нещадна, рішуча; **засудження** – **гостре, рішуче, сурове**. Актуалізуються одиниці тематичної групи **БОРОТЬБА**, порівн.: «...перо було прирівнено до **багнета**» [6, с. 26]; «...слово письменника **стало зброєю**» [6, с. 28]. Крім того, моделюється образ **ворога**, що також уточнюється за допомогою низки прикметників – **явний, затятий, агресивний** та ін.

Т. Шевченку, Лесі Українці, М. Коцюбинському, І. Франкові, П. Грабовському В. Ленін надав статус **революційних письменників**, здійснюючи фальсифікацію їхніх поглядів і творчості.

Усе **радянське** як найкраще і найдосконаліше омовлюється суперлятивними прикметниками, що не характерно загалом для наукового дискурсу, порівн.: «Сила **радянської літератури, найпередовішої літератури в світі**, полягає в тому, що вона є літературою, у якій нема і не може бути інших інтересів, крім інтересів народу, інтересів держави» [6, с. 30]; «Талановитий художник слова зобов'язаний створювати високохудожні образи нашого сучасника, шукати художні засоби, якими в нових умовах **новаторськи відтворювати найістотніші ознаки величезних звершень народу**» [6, с. 41]; «Усвідомлюючи основні положення **ленінської теорії пізнання**, митці **ще глибше і яскравіше** зможуть відтворити життя, відбирати в ньому **найважливіше і найхарактерніше** в ім'я утвердження величезних ідеалів комунізму» [6, с. 257]. Йому протиставляється вороже, як-от: «Для противників марксизму **ленінська теорія й практика революційного перетворення світу неприйнятна**, бо вона показує брехливу сутність їхніх теорій і життя, а тому **вони докладають найенергійніших зусиль**, щоб дискредитувати **ленінізм**, посіяти до нього **недовіру, упередженість або й ворожість**» [6, с. 219]; «...найвища **фальш...**» [6, с.180]; «...**щонайпростіше...**» і «...**найсуперечливіше...**» [6, с. 224]; «...**найдостріша криза...**» [6, с. 226] та ін.

Простежуємо омовлення політичних лозунгів, закликів до дії, що також невластиве науковому стилю, а є ознакою стилю публіцистичного, пропагандистського, порівн.: «В умовах **гострої класової боротьби кожний художник має бути політиком**» [6, с. 42]; «Дати відсіч місцевому **націоналізму**»; «**Марксизм – не догма, а керівництво до дії...**» [6, с. 223]; «**Митець має стати і активним борцем за інтереси якоїсь суспільної сили, виражати всі події з позиції цієї сили, захищати її інтереси й права, – отже, стати класовим, партійним**» [6, с. 229]; «**Справжньою наукою про людину**

став марксизм» [6, с. 240]; *«Той, хто заявляє, що стоїть поза політикою, тим самим підтримує ворожу трудящим політику»* [6, с. 253]; *«Влада капіталізму купує мистецтво жорстокості і цинізму...»* [6, с. 254]; *«Проповідь хаосу, бездушності, грубої фізичної сили, жорстокості – ось невід’ємна риса творчості реакційних художників»* [6, с. 256]; *«Ленінська теорія відображення озброює художника методологічними основами в процесі вивчення життя, виділення з нього важливого і провідного»* [6, с. 257]. Не викликало подиву й пафосне гасло: *«В. І. Ленін – наш ідеал, символ правди і прогресу – джерело невичерпне, як невичерпне наше життя, сьогодення і майбутнє»* [6, с. 289].

Науковий дискурс тоталітарної епохи містить емоційні синтаксичні конструкції, окличні номінативні речення, наповнені емоційними й експресивними лексемами, риторичні питальні речення та под., що також не характерне для наукового стилю, а більше нагадує стиль художній, порівн.: *«Творчість людини! Скільки неосяжного і невичерпного містить в собі це слово, якою загадковістю віє від нього. Адже творчість – завжди відкриття, що робить зрозумілим для людей раніше приховане, незбагнуте, це народження нових духовних цінностей, сприймаючи які кожний стає інтелектуально багатшим, розвиненішим»* [6, с. 243]; *«Чимало таємниць природи оточує нас у житті, та чи не найбільшою з них є мислення людини. Справді, як народжується нова думка, ідея; чому не кожен, хто спостерігає певні явища природи, здатний зробити відкриття? Скільки людей бачили, як падають яблука, проте закон земного тяжіння сформулював І. Ньютон, вірші в молодості пише майже кожний, а геніальних поетів – одиниці на століття. Десятки, сотні, тисячі загадкових “чому”»* [6, с. 243].

Моделюється дискурс псевдодемонстрації уваги до національного питання, української літератури й мови, щоб переконати українців у правильності ленінської теорії, порівн.: *«Партія більшовиків та її вождь В. І. Ленін систематично і наполегливо викривали імперіалістичну політику Тимчасового уряду, зокрема і в національному питанні. В. І. Ленін друкує статті: “Україна”, “Україна і поразка правлячих партій Росії” <...>, у яких таврує національну політику Тимчасового уряду щодо України, обстоюючи права її народу на самостійне вирішення своїх справ»* [6, с. 150]; *«Увага Леніна до національного питання була надзвичайно посилена. Його тривожило те, що частина партійних працівників на Україні недооцінювала або й ігнорувала українську мову і культуру, що вміло використовували у своїх цілях націоналістичні елементи, сіючи недовір’я і національну ворожнечу між народами. Зокрема, недооцінював українське питання Київський комітет РСДРП(б), у якому було чимало троцькістів та елементів, що вагалися. З його складу лише один В. Затонський знав українську мову»* [6, с. 151]. Наголошувалося, що заходи, запропоновані Леніним, *«сприяли зміцненню позицій української літературної мови»* [6,

с. 151]; *«Працівники українського слова відчували з боку більшовиків надійну і міцну підтримку»* [6, с.151], а насправді все було скеровано на зросійщення.

Задекларовано постулати «руського мира», які сьогодні актуалізує і володимир путін, розпочавши повномасштабну війну проти України. Ідеться про єдність українського і російського народів («адин народ») і їхніх культур: *«Єднанню двох братніх культур – російської і української – В. І. Ленін надав величезного значення»* [6, с. 13]; *«Українці і росіяни – єдиний народ»* [6, с.150].

Висновки. Аналіз наукового тоталітарного дискурсу, створеного представниками тогочасної української науки відповідно до вимог часу, засвідчує, що навіть наукові тексти перетворювалися на ідеологічно мотивовані публікації. Існував жанр *замовна публікація*. Мета таких публікацій – показати універсальність, усеохопність і раціональність наукової методології, розробленої К. Марксом, Ф. Енгельсом і особливо В. Леніним. Ця методологія нібито базувалася на основному і єдино правильному принципі – принципі партійності, що передбачає непримиренність до ворогів, ідеології буржуазного націоналізму, боротьбу з ними. Усі «справжні» вчені повинні були керуватися у своїй діяльності настановами марксизму-ленінізму та партійними документами. Іншого бути не могло. Інакше вчений перетворювався на ворога народу і його слід було заклеїти й нейтралізувати. Увага до національного питання перетворювалася на вироблення єдиної радянської культури, літератури, мови, знищення національної ідентичності.

Виразно простежуємо створення культу не лише всезагальної наукової методології марксизму-ленінізму, але насамперед Леніна як ідеального вождя, людини, політика, ідеолога, оратора, ідеального майстра слова. Наводяться роздуми про необхідність створення його сценічного образу, який є неосяжним.

Під час аналізу мовлення Леніна українські мовознавці показують особливості його роботи над термінологією, в основі якої – маніпулювання змістом, перекручення понять, їх спрощення чи ускладнення, актуалізація потрібних смислів за допомогою відповідної синтагматики, виявів парадигматики, моделювання образних засобів.

Проаналізований дискурс використовувався для нав'язування єдиної державної ідеології, єдиної політики. Він «виправдовував» дії режиму й придушував альтернативні погляди, розглядаючи їх однозначно як ворожі. Простежуємо моделювання викривленої реальності через актуалізацію пропаганди, дезінформації, моделювання певних міфів.

Проаналізований дискурс наукової монографії презентує не науковий стиль, а тяжіє до публіцистичного чи навіть художнього. Використовуються мовні прийоми пропаганди, словесного впливу: створюються потрібні автору узагальнення, відбувається спрощення інформації, актуалізація емоційно

забарвлених слів, відповідної емоційної тональності, експресії, аксіологічності. Тоталітарний дискурс не потребував критичного осмислення. Ідеї, омовлені в ньому, часто повторювалися, дублювалися: виникав ефект навіювання. Викладені ідеї повинні були стати частиною свідомості, закріпитися в мовомисленні як норма. Тоталітарний дискурс моделював образи героя і обов'язково ворога, якого потрібно нейтралізувати, знищити.

Перспектива дослідження полягає в необхідності здійснення ревізії тоталітарного радянського наукового дискурсу для окреслення його цілісної картини з урахуванням змодельованих словесних маніпулем.

Kosmeda T. A.

Vasyl' Stus Donetsk National University

Doctor of Philological Sciences

Department of Romance and German Philology and World Literature

Vinnitsia

LINGUISTICS OF TOTALITARIANISM: SCIENTIFIC DISCOURSE IN THE POWER FIELD OF THE SOVIET REGIME (1970s)

Resume. This research is conducted within the focus of the scientific approach known as the *linguistics of totalitarian discourse*. The subject of the study is Ukrainian scientific humanitarian discourse produced under the pressure of the Soviet era during the 1970s. The material selected for analysis is a monographic work with a telling title: *Issues of Philology and Aesthetics in the Light of Lenin's Ideas* (1970).

The analysis proves that the examined discourse belongs to the category of totalitarian discourse. It reveals explicit signs of commissioned content and employs *the genre of ideologically motivated publication (the genre of commissioned publication)*, the purpose of which is to demonstrate the universality and rationality of the scientific methodology developed by the classics of Marxism-Leninism. At its core lies the principle of partisanship, which implies an uncompromising attitude toward enemies, the ideology of bourgeois nationalism, and a call for struggle against them. Scientists in their activities must be guided by the principles of Marxism-Leninism and party documents. There is no alternative: otherwise, the scholar risks being labelled an "enemy of the people."

The issue of national identity is addressed through the lens of cultural amalgamation and the creation of a unified Soviet people, accompanied by declarations that Ukrainians and Russians are one nation. This type of discourse is characterized by the verbalization of the Lenin cult and his idealization, as well as by the imposition of a single state ideology and unified political doctrine that justifies the regime's actions and suppresses alternative views, marking them as hostile.

We observe the modelling of a distorted reality through active propaganda, disinformation, and mythmaking, as well as a deviation from the norms of scientific style – a tendency towards journalistic or even literary expression. Linguistic techniques of verbal influence are applied, including authorial generalizations, simplification of information, use of emotionally charged vocabulary, creation of expressive emotional background, ideological evaluation, manipulation of terminology, and modelling of ideologically charged meanings.

Totalitarian discourse is not aimed at encouraging critical thinking. The ideas presented in it are constantly repeated, the technique of tautology is actualised, which leads to the suggestion of the corresponding ideology. These ideas should become part of the readers' consciousness and ingrained in the reader's linguistic thinking. Totalitarian discourse constructs binary images of the "hero" and the "enemy," who must be neutralized, and presents a Marxist-Leninist scientific worldview as the only valid one.

The prospect of this research lies in the need to revise and critically re-evaluate Soviet totalitarian scientific discourse in order to form a comprehensive understanding of its structure and influence.

Key words: distorted reality, disinformation, totalitarian scientific discourse, Marxist-Leninist methodology, mythmaking, principle of partisanship, propaganda.

Література

1. Бріцин, В. М. (1995). Модальна і семантична структура політичних промов у мові тоталітарного суспільства. *Мова тоталітарного суспільства*, 61–68. Київ: НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні.
2. Екман, П. (2012). *Теорія брехні* (Ю. Г. Гордієнко, пер.). Київ: KM Publishing.
3. Кондратенко, Н. В. (2017). Вербалізація концепту ВОРОГ в українському політичному дискурсі. *Філологічні студії*, (16), 358–366.
4. Масенко, Л. (2017). *Мова радянського тоталітаризму*. Київ: ТОВ «Вид-во “КЛІО”».
5. Морозова, О. І. (2008). *Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови)* (Докторська дисертація). Київ.
6. *Питання філології та естетики в світлі ленінських ідей*. (1970). Київ: Видавництво Київського університету.
7. Ренчка, І. (2018). *Лексикон тоталітаризму*. Київ: ТОВ «Вид-во “КЛІО”».
8. Сваричевська, Л. (2011). Лінгвосеміотика брехні: пошук істини. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія філологічна*, (52), 33–45. <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/3052>
9. Bolinger, D. (2021). *Language – the loaded weapon: The use and abuse of language today* (1st ed.). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
10. Weinrich, H. (2005). *The linguistics of lying and other essays* (J. K. Brown & M. Brown, Trans.). Seattle: University of Washington Press.

References

1. Brytsyn, V. M. (1995). *Modal and semantic structure of political speeches in the language of a totalitarian society* [Modal'na i semantychna struktura politychnykh promov u movi totalitarnoho suspil'stva]. *The Language of a Totalitarian Society* [Mova totalitarnoho suspil'stva], 61–68. Kyiv: NAS of Ukraine, O. O. Potebnia Institute of Linguistics [NAN Ukrainy, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni].
2. Ekman, P. (2012). *The theory of lies* [Teoriia brekhni] (Yu. H. Hordiienko, Trans.). Kyiv: KM Publishing.
3. Kondratenko, N. V. (2017). *Verbalization of the concept ENEMY in Ukrainian political discourse* [Verbalizatsiia kontseptu VOROH v ukrains'komu politychnomu dyskursi]. *Philological Studies* [Filolohichni studii], (16), 358–366.
4. Masenko, L. (2017). *The language of Soviet totalitarianism* [Mova radians'koho totalitaryzmu]. Kyiv: KLIO Publishing [TOV “Vyd-vo ‘KLIO’”].
5. Morozova, O. I. (2008). *Linguistic aspects of untruth as a cognitive and communicative construct (based on contemporary English)* [Linhval'ni aspekty nepravdy yak kohnityvno-komunikatyvnoho utvorennia (na materiali suchasnoi anhliis'koi movy)] (Doctoral dissertation, specialty 10.02.04 – Germanic Languages). Kyiv.
6. *Issues of philology and aesthetics in the light of Leninist ideas* [Pytannia filolohii ta estetyky v svitli lenins'kykh idei] (1970). Kyiv: Kyiv University Publishing House [Vyd-vo Kyivs'koho un-tu].

7. Renchka, I. (2018). *The lexicon of totalitarianism* [Leksykon totalitaryzmu]. Kyiv: KLIO Publishing [TOV "Vyd-vo 'KLIO'"]].
8. Svarychevska, L. (2011). *Linguosemiotics of lies: In search of truth* [Linhvosemiotyka brekhni: poshuk istyny]. *Visnyk of the Ivan Franko National University of Lviv. Philological Series* [Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Filolohichna], (52), 33–45. <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/3052>
9. Bolinger, D. (2021). *Language – the loaded weapon: The use and abuse of language today* (1st ed.). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
10. Weinrich, H. (2005). *The linguistics of lying and other essays* (J. K. Brown & M. Brown, Trans.). Seattle: University of Washington Press.

Наталя КУТУЗА

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри прикладної лінгвістики
м. Одеса
kutuza@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0816-3264>

КОНОТАТИВНА ЛЕКСИКА В МЕДІАДИСКУРСІ ЯК ІНДИКАТОР КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ

Статтю присвячено вагомій ролі конотативної лексики в медіадискурсі, яка є актуалізатором комунікативного впливу. У запропонованій класифікації комунікативного впливу описано фактори його реалізації з чітким виокремленням критеріїв: I) фактори соціопсихологічних характеристик суб'єкта й об'єкта впливу (або фактори інтерактивної актуалізації комунікативного впливу); II) фактори повідомлення (або фактори текстової актуалізації комунікативного впливу). Описано специфіку емоцій, явище конотації загалом, емоційно-оцінні експресивні конотативні відтінки значень, зокрема пестливості, урочистості, поетичності, фамільярності, вульгарності, офіційності, жартівливості, іронічності, згрублості, зневажливості тощо. Наголошено, що одним із лінгвістичних маркерів впливовості є конотативна лексика – експресивно-емоційно-оцінні слова, й залежно від мети комунікатора надається перевага конотованим лексемам із позитивним чи негативним навантаженням.

Ключові слова: комунікативний вплив, конотативна лексика, маніпуляція, медіавплив, медіадискурс, семантика, сугестія.

Актуальність проблеми. Сучасний медіадискурс є найширшою платформою для впливу, де постійно ведеться боротьба за увагу та свідомість / підсвідомість реципієнта. Будучи доступним джерелом інформації, соціальні медіа, соціальні мережі буквально заволоділи масами, й у такий спосіб велика кількість людей постійно перебуває під постійними впливовими ефектами, які мають різну скерованість у різноманітних сферах. Відповідно вивчення медіадискурсу є вкрай актуальним, оскільки знання механізмів впливу дає змогу розрізняти корисну інформацію та нівелювати шкідливу, тим самим забезпечуючи від негативних наслідків.

Аналіз наукових досліджень. Впливові можливості медіадискурсу, його різних жанрів, прийомів, засобів впливу тощо постійно стають у колі зацікавлень як зарубіжних, так і українських вчених. Науковці торкаються загальних питань медіадискурсу (див. праці Е. Т. Брукінга, Д. В. Дергача, Н. В. Кондратенко, Д. Матісон, М. І. Навальної, С. І. Потапенка, Д. Ю. Сизонова, П. В. Сінгера Л. І. Шевченко та ін.), впливового потенціалу рекламного медіадискурсу (розвідки Т. Ю. Ковалевської, В. П. Олексенка, Н. В. Слухай, О. В. Щербак), маніпулятивних наслідків інформаційної війни,

ПСО (дослідження С. В. Карнуха, А. В. Кениз, О. Л. Кирилюк, Л. Ф. Компанцевої, Д. Ю. Сизонова, Н. В. Слухай, О. С. Снитко, С. В. Череватого та ін.), дописів і коментарів у соцмережах як жанру (Н. В. Кондратенко, М. Г. Малишева, Д. М. Тельпіс). Власне конотативна лексика як феномен також ставала об'єктом зацікавлення дослідників (праці Н. І. Бойко, А. П. Загнітка, Ф. С. Бацевича, Т. Ю. Ковалевської, Т. А. Космеди, Є. С. Отіна, О. О. Селіванової, С. В. Форманової, Т. Л. Хомич, В. А. Чабаненка та ін.), у тому числі й у наших попередніх розвідках, де було запропоновано серед іншого й конотативну формулу інтенсивності ергонімних одиниць, а також доведено вагому роль афективів (емоційно-оцінно-експресивно заряджених лексем) у конструюванні сугесто-маніпулятивного впливу різних типів рекламного дискурсу.

Мета й завдання. Метою нашої розвідки є дослідити роль конотативної лексики в медіадискурсі в аспекті конструювання комунікативного впливу. Для досягнення мети було виконано низку **завдань**: розглянуто поняття медіадискурсу; окреслено специфіку конотативної лексики; описано фактори актуалізації комунікативного впливу; запропоновано класифікацію комунікативного впливу; проілюстровано алгоритм комунікативного впливу; виокремлено та проаналізовано актуальні конотовані лексеми позитивного й негативного навантаження.

Об'єкт і предмет. Об'єктом нашого дослідження став медіадискурс, **предметом** – конотовані лексеми, які актуалізують комунікативний вплив.

Матеріал дослідження – українськомовний медіадискурс соцмережі «Фейсбук», який функціонував протягом травня – вересня 2025 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіадискурс намагається отримати якомога більше реакцій реципієнтів для того, щоб вплинути і створити інформаційну «бульбашку» з метою подальшого більш інтенсивного та скерованого впливу. Це дає можливість керувати свідомістю / підсвідомістю широкої маси людей, створювати, корегувати їхні стани, настрої, дії саме так, як потрібно маніпуляторам для отримання своєї вигоди. У такому разі будь-яка особистість, безпосередньо занурюючись у соцмережі, може потрапити автоматично на «гачок» маніпуляторів. Існує багато засобів привернення та утримання уваги, непомітних для свідомості впроваджень точних інструкцій, як саме діяти в тій чи іншій ситуації, яку саме поведінкову / мовленнєву дію слід виконати тощо. Окреслені відомості торкаються деяких факторів актуалізації комунікативного впливу, але для увиразнення з'ясування механіки впливу конотативної лексики звернемося спочатку до детального розгляду актуалізації комунікативного впливу як вагомого феномену.

Нами була запропонована класифікація комунікативного впливу, де спираючись на праці Т. Ю. Ковалевської, П. Брінйоля, Р. Петті, Д. Вегенера та ін., з метою чіткого дефінування таких понять, як вплив, переконання, сугестія, навіювання, гіпноз, а також для систематизації виокремлюваних

ученими складників впливу та його актуалізаторів, саме феномен комунікативного впливу розглядаємо двома блоками з чітким розмежуванням критеріальних ознак: I) фактори соціопсихологічних характеристик суб'єкта й об'єкта впливу (або фактори інтерактивної актуалізації комунікативного впливу); II) фактори повідомлення (або фактори текстової актуалізації комунікативного впливу) [3, с. 108].

Фактори інтерактивної актуалізації комунікативного впливу передбачають комплексну кваліфікацію соціопсихологічних характеристик суб'єкта й об'єкта впливу, до яких уналежнюємо: 1) фактор соціопсихоментальних властивостей суб'єкта впливу – а) кількість суб'єктів, б) соціальні характеристики, в) психоментальні властивості, г) психофізіологічні стани та ознаки; 2) фактор об'єкта впливу – а) кількість об'єктів, б) соціальні характеристики, в) психоментальні властивості, г) психофізіологічні стани [там само].

До основних факторів текстової актуалізації комунікативного впливу (фактори повідомлення) уналежнено: 1) фактор загального змісту (відповідність інтересам об'єкта впливу); 2) фактор форми вираження – а) форма досягнення, б) форма презентації, в) ступінь експлікованості; 3) фактор умов передання – а) просторово-часові (процесуальні: частота подання (персеверація), швидкість подання (перевищення порогу сприйняття), дефіцит часу для сприйняття, інтервал часу реалізації, тривалість, локальність; б) особливості ситуації впливу (невизначеність ситуації, неочікуваність); 4) фактор механізму впровадження впливу – а) настанова; б) стереотип; в) наслідування / зараження; 5) фактор побудови – а) комунікативні стратегії й тактики; б) нейрофізіологічна активація (переконання / сугестія); в) векторна скерованість впливу (сугестія / маніпуляція); г) інтенсифікація впливу (переконування / сугестія / гіпноз) [3, с. 113–114].

Ми зосередимося більше на таких факторах механізму впровадження впливу, як нейрофізіологічна активація (переконання / сугестія) та векторна скерованість впливу (сугестія / маніпуляція), де, як відомо, велику роль відіграють емоції, які тісно пов'язані з оцінкою та експресивністю.

Загалом активація емоцій (точніше застосування відповідних лексем і створення емоційного контексту) у впливових дискурсах зумовлена тим, що при великому обсязі отриманої інформації реципієнт «вмикається» швидше, тобто реагує на емоційність, оскільки так влаштована людська нейрофізіологічна система. Емоції виконують «сигнальну та регульовальну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її» [4, с. 211]. Характерна особливість цього психічного процесу полягає в тому, що, «здійснюючи майже блискавичну інтеграцію всього організму, вони сигналізують про корисні або шкідливі впливи на нього. Охоплюючи всі різновиди переживань людини – від глибоко травмувальних страждань до вищих форм радості й соціального відчуття життя – емоції можуть стати як

позитивним чинником у життєдіяльності, оптимізуючи активність організму, так і негативним, пригнічуючи всі його функції» [4, с. 212]. У такий спосіб емоції створюють умови «упровадження» сугесто-маніпулятивної інформації, блокуючи критичне сприйняття, де залежно від мети перенасичують медіадискурс позитивними / негативними емоціями, тобто зпозитивовують / знегативовують вектор впливовості комунікативного простору. На цьому положенні акцентує і проф. Л. Ф. Компанцева, відзначаючи, що внаслідок медіавпливу «несвідоме починає переважати свідоме, нівелюється критичне сприйняття ситуацій і проблем» [2, с. 249].

Власне лінгвістичними показниками впливовості є, зокрема, конотативна лексика – експресивно-емоційно-оцінні слова. Загалом конотацію витлумачують як «додаткові відтінки лексичного значення та значень одиниць інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхні предметно-поняттєві (денотативні) значення» [5, с. 156], і саме ці відтінки значень «передають емоційно-оцінне ставлення мовця до предмета мовлення чи співрозмовника, експресивність чи стилістичну належність тощо» [5, с. 156]. У межах цього явища виокремлюють «значення пестливості, урочистості, поетичності, фамільярності, вульгарності, офіційності, жартівливості, іронічності, згрубілості, зневажливості тощо» [5, с. 157]. Таким чином, мовець, застосовуючи ті чи інші лексеми та їхні сполучення, виражає своє суб'єктивне ставлення до подій, довкілля тощо. На цьому факті наголошують і вчені Н. І. Бойко та Т. Л. Хомич: «... явища впливають на думки й почуття суб'єкта мовлення, змушують його не просто назвати предмет або повідомити про нього, а й виявити своє ставлення» [1, с. 39].

У медіадискурсах конотативно насичена лексика функціонує у ролі привертання уваги й створення відповідного смислу повідомлення, яке подалі формує безпосереднє ставлення до певних явищ, подій та ін. Якщо превалює позитивна лексика, то переважно актуалізуються патріотичні почуття, радість, щастя та ін., що можна зафіксувати в заголовках, текстах, коментарях соцмережі. Негативна лексика також наявна й у заголовках, й у дописах, проте найбільше її у коментарях, де виражається суб'єктивне ставлення до різноманітних явищ і із стилістично-зниженою лексикою, із відвертою лайкою, котру кваліфікуємо як лінгвоагресиви (детальніше дивіться в наших попередніх працях). Відзначимо, що в такий спосіб може функціонувати й алгоритм медіавірусного зараження як інструменту ПІСО, де індикатор (бот, особистість) запускає в медіадискурсі конкретну тему, яка є актуальною чи може стати такою на певний момент (воєнна, соціальна, культурна тощо). Головне, щоб її подання було максимально емоційно інтенсифіковано (оскільки, як зазначалось вище, емоції не є контрольованими за своєю психофізіологічною природою та впливають на всі сприйняттєві процеси людини) із ретельним відбором лінгвістичних маркерів – конотативної лексики позитивного чи негативного забарвлення. Тлумачення значень лексем

перевіряється за допомогою лексикографічних праць, а подалі смисли декодуються залежно від контексту. (Відзначимо, що ми детально не зупинялися на різних мовних засобах творення конотативного значення: словотворчого, граматичного, фонетичного тощо).

Проілюструємо на деяких прикладах тенденцію конструювання масовоінформаційного простору, де залежно від мети можна кваліфікувати ці явища, як позитивація чи негативація. (Підкреслимо, що в межах цієї розвідки не аналізуємо такий вид конструювання дискурсів, як зміна вектора емоційної скерованості чи полюсу оцінки: від негативації до позитивації; до позитивації із постійним перемиканням / чергуванням із негативністю; від позитивації до негативації [3, с. 348]).

Позитивні конотовані лексеми: **підтримувати, захисники, наші, Перемога** (*Продовжуємо підтримувати наших захисників!...Головне – ніколи не здаватись, адже Перемога буде за нами! Фейсбук. 19.09.2025*); **приємні, чемні, виховані, приємно, радісно, класний, креативний, гумор** (*На Привозі є приємні, чемні, виховані продавці. Вони ведуть себе адекватно, мають певний креативний гумор, свої фішки, досвід спілкування з одеситами та гостями міста. З ними приємно поспілкуватися, радісно щось купити та завжди залишається класний настрій на весь день професійний. Фейсбук. 18.09.2025*).

Негативні конотовані лексеми: **атака, погрози, расистський** (*Через хвилю погроз та расистських атак у Львові скасували презентацію книги-дослідження «Голоси ВЛМ». Фейсбук. 18.09.2025*); **війна, плачуть** (*На жаль, в Україні, де йде війна, два світи: одні плачуть, а інші проводять різного роду фестивалі. Фейсбук. 19.09.2025*); **ворог** (*У «55» за «5» Фагот відверто висловився про Настю Каменських: після її виступу в Маямі він навіть не привітається з нею та назвав співачку ворогом України. Фейсбук. 19.09.2025*).

Таким чином, наявність конотативної лексики створює і відповідний контекст повідомлення. Якщо простежити подальшу комунікацію від заданої теми (індикатора), то можна зафіксувати актуалізацію відповідного вектора впливовості з акцентом на актуалізацію позитивних емоцій (реалізація сугестивності) або негативних емоцій (реалізація маніпулятивності).

Висновки. Отже, конотація – це семантична сутність, що виражає емоційно-оцінне ставлення суб'єкта до об'єкта номінації, й залежно від мети суб'єкта комунікативного впливу конотативна лексика скеровує вектор конструювання масовоінформаційного простору з позитивним чи негативним ефектом. Реципієнт несвідомо вмикається на інтенсифіковані емоційні повідомлення, оскільки це зумовлено власне природним процесом сприйняття, специфікою реагування на експресивні емоційно-оцінні, тобто конотовані лексеми, й тим самим здійснюється програмована реакція сугестором чи маніпулятором.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні сугесто-маніпулятивного потенціалу конотативної лексики в різних жанрах медіадискурсу, виокремленні та систематизації актуальних, найчастотніших конотованих лексем із позитивним і негативним навантаженням, що відбивається, зокрема й у конструюванні таких дискурсів, де змінюється вектор емоційної скерованості чи полюсу оцінки.

Література

1. Бойко, Н. І., Хомич, Т. Л. (2011). Конотативна лексична семантика: інтенсивний і параметричний складники : монографія. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя.
2. Компанцева, Л. Ф. (2024). «М'яка сила» росії як медійна стратегія. *Стратегічні комунікації в умовах війни: погляд від волонтера до науковця*: монографія / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ: 7БЦ.
3. Кутуза, Н. В. (2018). Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
4. Максименко, С. Д. (2008). Загальна психологія : навч. посібник. Вид. 3-тє, переробл. і доповн. Київ: Центр учбової літератури.
5. Українська мова. Енциклопедія (2011) / за ред. І. В. Муромцева. Київ: Видавництво «Майстер-клас».

Referenses

1. Boiko, N. I., Khomych, T. L. (2011). Konotatyvna leksychna semantyka: intensyvnyi i parametrychnyi skladnyky : monohrafiia. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia/ [in Ukrainian].
2. Kompantseva, L. F. (2024). «Miaka syla» rosii yak mediina stratehiia. Stratehichni komunikatsii v umovakh viiny: pohliad vid volontera do naukovtsia: monohrafiia / za zah. red. L. Kompantsevoi. Kyiv: 7BTs. [in Ukrainian].
3. Kutuza, N. V. (2018). Komunikatyvna suhestiia v reklamnomu dyskursi: psykholinhvistychnyi aspekt: monohrafiia. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. [in Ukrainian].
4. Maksymenko, S. D. (2008). Zahalna psykhohohiia : navch. posibnyk. Vyd. 3-tie, pererobl. i dopovn. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
5. Ukrainska mova. Entsyklopediia (2011) / za red. I. V. Muromtseva. Kyiv: Vydavnytstvo «Maister-klas». [in Ukrainian].

Natalia KUTUZA

Odesa I. I. Mechnikov National University
ScD, Professor
Department of Applied Linguistics
Odesa

CONNOTATIVE LEXICAL VOCABULA IN MEDIA DISCOURSE AS AN INDICATOR OF COMMUNICATIVE INFLUENCE

The article is devoted to the significant role of connotative vocabulary in media discourse, which is an actualizer of communicative influence. The proposed classification of communicative influence describes the factors of its actualization with a clear distinction of criteria: : I) factors of socio-psychological characteristics of the subject and object of influence (or factors of interactive actualization of communicative influence); II) factors of the message (or factors of textual

actualization of communicative influence). The specifics of emotions, the phenomenon of connotation in general, emotional-evaluative expressive connotative shades of meanings, in particular, caress, solemnity, poeticity, familiarity, vulgarity, officiality, humor, irony, rudeness, contempt, etc. are described. It is emphasized that one of the linguistic markers of influence is connotative vocabulary - expressive-emotional-evaluative words, and depending on the communicator's goal, preference is given to connoted lexemes with a positive or negative load.

Keywords: communicative influence, connotative vocabulary, manipulation, media influence, media discourse, semantics, suggestion.

Оксана МИКИТЮК

Національний університет «Львівська політехніка»,

доктор філологічних наук,

доцент катедри української мови,

м. Львів,

MykytyukStek@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3922-4610>

ТОПОНІМНА АНТИТЕЗА УКРАЇНА ↔ РОСІЯ (МОСКОВІЯ): СМИСЛОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ДМИТРА ДОНЦОВА

У дослідженні відтворено смислове навантаження топонімної антитези Україна ↔ Росія (Московія) в політичному просторі Дмитра Донцова. З'ясовано, що антитеза формує самобутню мікросистему, що є а) найпереконливішим аргументом ідіостилію Д. Донцова; б) базовим прийомом відтворення політичної світоглядної позиції Д. Донцова; в) концентрацією ідеологічної проблеми української політики. У дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова антитеза Україна ↔ Росія (Московія) зображена як постійна дихотомія суспільно-політичного життя, що скерована на вектори «позитив – негатив». Виявлено, що антитеза в ідіолекті Д. Донцова має за основу суб'єктивний чинник, підтверджений низкою фактів. Політична мовна особистість Д. Донцов через антитезу визначає смислове навантаження політичних реалій, вербалізує риси державного устрою України й Росії (Московії), що стали центральними для творення політики країн. Омовлення антитези в політичному просторі Д. Донцова відбувається за допомогою численних прийомів аргументації, що мають за основу історичні, політичні, культурні чинники й через прагматичний компонент дискурсивно-текстового простору політика впливають на читача. В інтелектуальному наративі Д. Донцова, підсиленому емоційним складником, топонімна антитеза Україна ↔ Росія (Московія) містить низку змодельованих смислів, зокрема 'національна історія', 'суть влади', 'вплив релігії', 'моделі творення держав', 'постаті, що мали вирішальну роль для України й Росії'. Доведено, що аналіз прагматичного ракурсу топонімної антитези вможливує розуміння ідеологічних поглядів Д. Донцова, демонструє його мовомислення та є візією вирішення проблем української політики в контексті міжнародного права.

Ключові слова: вербалізація, Дмитро Донцов, політичний простір, прагматичний потенціал, смислове навантаження, топонімна антитеза.

Аналіз наукових досліджень, на які спирається автор. У центрі антропонцентричних досліджень прагматичний компонент тексту, що базований на вивченні мовомислення автора, виявленні його інтенцій, показові уміння впливати на реципієнта через актуалізацію суспільно-політичної й культурної ситуації. Ідентифікація політичної мовної особистості (далі ПМО) через ракурс мовленнєвої практики віднаходить дескрипцію в межах політичної лінгвоперсонології, що має вагомий спектр дослідницького потенціалу, визначену систему методів та напрацьовану методологію дослідження [6]. Значущими для відтворення дієвості мовної

особистості є топоніми, що вербалізовані в політичному дискурсивно-текстовому просторі на основі моделювання антитез. Виникнення антитези пов'язане з античною філософією, коли певне судження щодо наявних предметів чи їхніх ознак викликало сумніви, тому й утворилася антитеза як заперечення сказаного. З розвитком теорії діалектики, яку започаткував і розвинув німецький філософ кінець XVIII – поч. XIX ст. Г. В. Ф. Гегель, цілісного дослідження набуває тріада «теза – антитеза – синтез». У. Еко, описуючи антитезу як одинцю семіотики, послуговувався терміном *семіотичний анклав*, вважаючи антитезу своєрідним «приватним» кодом, який використовує автор у різноманітних варіаціях, тобто в мовленні відбувається 'кодування антитези' [15, с. 272]. Різноманітне трактування антитези пов'язане з актуалізацією відмінних її складників, наприклад, С. Єрмоленко вважає, що антитеза моделює механізми для протиставлення поглядів, що виведені в текстах [див.: 3, с. 5]. К. Серажим дає розуміння антитези як стилю письма, що реконструює прагматичні наміри автора, визначає дискурсивну спроможність та комунікативний потенціал мовної особистості в публіцистичному тексті [9, с. 17–18]. У мовознавстві антитезу як сув'язь відомого та невідомого (для учасників) визначають як *апріорне* та *апостеріорне* значення [2, с. 35].

Вагомість протиставлень в науковому обігу обумовила наявність синонімних відповідників до терміна «антитеза», зокрема *противенство* [8, с. 70], *мовна опозиція* [9, с. 18]. У літературі І. Франко називав антитезу *контрастом*, вважаючи, що ця стилістична фігура є джерелом руху нашої уяви «від звичайних до незвичайних асоціацій» та сягає одного з «наймогутніших способів поетичного малювання» [13, с. 67]. О. Баган використовує термін *чітка антитеза*, зіставляючи Донцовські пріоритети, зокрема, по один бік ірраціональне, героїчне, релігійне, а по інший – філософія позитивізму з культом матерії [див.: 1, с. 7–9]. У текстах політика Д. Донцова протиставлення номіноване як *антитеза* [ВТ-8, с. 270] та *антагонізм* [ВТ-8, с. 52].

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Усе, що відбувається в українському соціопросторі персоніфіковано, тому розгляд феноменальної ПМО Д. Донцова вимагає комплексного студіювання з огляду на повсякчасну потребу популяризації лінгвопатріотизму. Серед численних прийомів, які використано в текстах політика, засобом-фаворитом є *політична антитеза*. Поряд зі загальнознаним визначенням цього терміна (протилежність, протиставлення; також антитезис (філософ.), стилістична [11, т. 1, с. 50; 12] чи риторична фігура [5, с. 33]), атрибутивний модифікатор *політична* містить низку уточнювальних ознак, мотивованих політичним простором. Отож *політична антитеза* – це мовний конструкт, що демонструє ідеологічні, політичні протиріччя, відтворені в дискурсивно-текстовому просторі з метою впливу на аудиторію, будування наративу

пропаганди (підтримки, заперечення, сугесії, апелювання до обов'язку) та зміни суспільно-політичної ситуації, водночас антитеза є аргументаційним матеріалом для показу державницької політики, досвіду та інтелектуалізму ПМО. Також **політична антитеза** – це стилістична фігура мови, що побудована на використанні різних образів та асоціацій, тому характерним для неї є перейменування, показ суперечностей та антиномій. Політична антитеза в мові найчастіше ґрунтується на основі контекстуальних антонімів, проте в дискурсивно-текстовому просторі ПМО топонімна антитеза (також антропонімна, антитеза сакральних назв та назв конкретних предметів) не входить в антонімні зв'язки. Політична антитеза вимагає всеохопного вивчення, оскільки є дієвим елементом формування політичної свідомості та можливим аспектом політичних маніпуляцій. Відтак звернення до прагматики дискурсивно-текстового простору ілюструє авторський намір, є елементом впливу на політичні переконання реципієнта, що й визначає досягнення комунікативної мети.

Мета статті – охарактеризувати функційно-прагматичне навантаження топонімної антитези *Україна ↔ Росія (Московія)* в політичному дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова. Відповідно до поставленої мети **завданням дослідження** є: 1) виявити смислове наповнення актуалізованої антитези; 2) відтворити вербалізацію антитези *Україна ↔ Росія (Московія)* на основі політичного, релігійного та історичного рівнів; 3) простежити характер прагматизації висловлювань політика Д. Донцова.

Об'єкт дослідження – дискурсивно-текстовий простір Д. Донцова. **Предмет роботи** – топонімна антитеза, що базована на розгляді екзистенційного виміру дискурсивно-текстового простору ПМО Д. Донцова.

Матеріал дослідження презентований есеїстикою, аналітикою та рецензіями, що вміщені в 10-томовому виданні праць Д. Донцова [ВТ-1–10] та знаковій праці «Дух нашої давнини» [Дух].

Викладення основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Авторська методика аналізу антропонімів у дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова передбачає характеристику їхньої сильної та слабкої позиції; опис символічних антропонімів й антропонімних рядів; визначення типів портретування антропонімних прототипів (взорування, антагонізм, наслідування тощо) та дає змогу простежити функціонування антропонімів, серед яких важливими є творення антитези. Уперше антитезу, що є засобом-фаворитом у дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова, зобразив його сучасник, суспільно-політичний діяч, публіцист, учасник націоналістичного підпілля М. Сосновський, який відчитав у текстах політика численні протиставлення політичних понять (*націоналізм ↔ космополітизм, націоналізм ↔ пацифізм, націоналізм ↔ федералізм, націоналізм ↔ соціалізм*) та пояснив «національний егоїзм» свого сучасника першоосновою політики кожного народу, оскільки лише чітка політична позиція може

вирішити складні питання, а «“об’єктивізм” в житті є “прокляттям”» [10, с. 162]. Вивчаючи тексти Д. Донцова в журналістському аспекті, С. Квіт теж стверджує, що здатність протиставити описуване визначили естетичну програму політика [4, с. 77]. Непересічне вміння все бачити через своєрідний «плюс» і «мінус», як показує аналіз текстів, є основою політичного мовомислення Д. Донцова.

Екзистенційний вимір топонімної антитези *Україна ↔ Росія (Московія)* у дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова формує політичний, релігійний та історичний рівні.

Політичний рівень. Д. Донцов омовлює Україну в контексті начебто непереможности Росії (це довгий час було позицією Європи), проте воєнно-політична ситуація показово свідчить, що Україна завжди чинила опір експансії московської імперії. Політик визначає українську проблему проблемою міжнародного значення, яка *«росла і вибивалася наверх серед найбільш несприятливих умовин»* [ВТ-9, с. 153].

У дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова антитеза *Україна ↔ Росія (Московія)* вербалізована через показ політичних реалій, зокрема названо ідеологічні складники *большевизму*, що мали значний вплив на творення країни. Наприклад, у наративі Д. Донцова політтопонім *Росія* містить низку смислових навантажень, зокрема *‘культ власної державности’*, *‘імперіялістичний розгін’*, *‘дух комбативности’*, *‘завойовництво’*, *‘расова вищість’*. Антитезою є відтворення політтопоніма *Україна*, що омовлений на основі показу влади, яка намагалася *«знеславити й зогидити все, що давало силу нашому національному організмові»* [Дух, с. 6]. Для усвідомлення України актуалізовано смисли *‘славні спогади минулого’*, *‘шляхетна гордість вільного народу’*, *‘завзяття’*, *‘предківська мудрість’*, *‘власна правда’*.

Аргументаційними елементами в дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова є номінування політичних чинників, що мають історичну тяглість. Принагідно ПМО омовлює творення провідної верстви, яку подано в аспекті антитези, оскільки, по однин бік є *абсолютизм* та *сильна провідна верства*, тобто те, що уславлювала Росія, а по інший – описано Україну, яку змушували стати *слухняним виконавцем чужої волі* [Дух, с. 6] (що, врешті через репресії, заборони та голодомори було вживлено в українську свідомість). Оскільки протиставлення між Московією (Росією) та Україною кардинальне, Д. Донцов пише німецькою мовою книжку *«Дух Росії»*, яка в усіх ракурсах пояснює суть імперії Росії та за допомогою численних зіставлень аргументує її непримиренність щодо України. Топонімну антитезу *Україна ↔ Росія* вербалізовано в наративі політика не лише через оцінну характеристика, а й подано як домінуювальну маркувальну ознаку експансивної політики Московії, що формує їхні національні пріоритети. П. Мірчук, який характеризує історію ОУН, зазначає, що для Д. Донцова не була важлива навіть назва *Росія* чи *Москва*, *«все одно, чи та Москва царська, республіканська, буржуазна, чи*

пролетарсько-соціалістична» [7, с. 48], політик заперечував будь-яку орієнтацію на цю ворожу для українців державу.

Топонімна антитеза *Україна ↔ Росія (Московія, Московщина, Москва)* в дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова омовлена в аспекті політичної боротьби з акцентом на духовній царині. Зокрема політик шукає ідеологічних чинників впливу на ситуацію, оскільки *«Конфлікт між Україною і Росією був засадничої натури, яка виключала компроміси»* [Дух, с. 28], а вимагала боротьби, бо перед українцями виріс такий противник як «більшевизм». Антитеза *Україна ↔ Росія* омовлена через розуміння позиції України (*«наша інтелігенція відпекувалася і назви, й духа мазепинства»*) та Росії (Московії), що завжди мала *«загарбницький дух Петра і Катерини»* [Дух, с. 29–30]. Демонстрацію безсилля України, її неготовності до рішучих дій ПМО Д. Донцов підкріплює подіями 1917 р., позаяк Росії треба було протиставити щось сильне, величне та могутнє, проте інтелігенція навіть не говорила про дух Мазепи, натомість Москва (тобто Московія) для боротьби з Україною *«мобілізувала»* дух Петра і Катерини, тому все було спрямовано на втілення загарбницької політики. А найбільшою суспільно-політичною проблемою Д. Донцов вважає мислення наших культурно-просвітницьких діячів, оскільки, наприклад, *«Куліш і Драгоманів, виходячи з інтересів і кругозору сільської громади або хутора, з кругозору хохла, що “не в його дусі була державність”, – прийшли до пропаганди злиття України з Московщиною»* [Дух, с. 44]. Ще на 2-му Всеукраїнському студентському з'їзді у Львові (1913 рік) Д. Донцов говорить про необхідність відокремлення від Росії, бо ця – країна для нас є ворогом. Цю думку він неодноразово повторює, особливо вона стала злободенною в час творення СРСР.

Наголосимо, що розуміння російської ідеології, її політичної позиції та реальної суті відмінне для народу України та Росії. У тексті *«Підстави нашої політики»* Д. Донцов омовлює *Московію*, яка у власних очах бачить свою месійність, своє післанництво та є *«хоронителька і втілення ідеалів “правди і справедливості”»* [ВТ-5, с. 21]. Антитезою є українська візія всього московського, оскільки це *«тамбур-мажор московсько-петербурзько-петроградсько-знову московського імперіялізму»* [ВТ-5, с. 21]. Політик моделює два образи: прихильника руху на захід та прокурора, який є *advocatus diaboli* (адвокат диявола (лат.)), що судить нації, що, обливаючись кров'ю, хочуть стати вільними. У цьому випадку позиція Д. Донцова суголосна з ідеями І. Франка, оскільки обидва політики демонструють цілковиту однастайність у поглядах. Зокрема Каменяр у творі *«На склоні віку. Розмова вночі перед новим роком»*, 1901) чітко протиставляє Росію та Україну за політичним устроєм, соціальними та культурними умовами життя. Отож один зі співрозмовників, Іларіон, говорить: *«Всі ми, вся Європа засвоїла собі принципи свободи, здемократизувалась, зреспубліканилась»* [14, с. 290], натомість інший співрозмовник (Зенон) розповідає, що той забув про Росію, де

відсутні такі складники життя. Для І. Франка антитеза *Європа ↔ Росія* (*Україна ↔ Росія*) наскрізна в культурному, політичному, економічному аспектах. Європа, як стверджує І. Франко, є символом національної стійкості та орієнтиром для культурного розвитку. Отож політик Д. Донцов, який неодноразово звертається до думок Каменяра, вмотивовує постулат про необхідність розвінчати думку, що Росія непереможна й велика країна.

Релігійний рівень топонімної антитези *Україна ↔ Росія* в дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова моделює смисл *‘праджерела київсько-українського православ’я* (що характерне для України) та *‘московське псевдохристиянство’*. Омовляючи релігію москвитів, Д. Донцов апелює до ідей Т. Шевченка, який у *«Щоденнику»* вмотивовує, що московська церква – це *«суздальські ідоли», «незугарні почвари», які «нагадують не православні образи, а “індуських Ману або Вешада”»* [ВТ-9, с. 110], а в *«Архиєрейській службі московських храмів бачить “щось тибетське чи японське”, “лялькову комедію”* і каже, що є велика *«суперечність»* читати в тих московських церквах *Євангеліє...*» [ВТ-9, с. 110]. Антитезою є вербалізація релігії українців, яку Д. Донцов визначає як *київсько-українське православ’я*, а прийомом інтертекстуальності наголошує на позиції Т. Шевченка, а також закликає до духовних цінностей Руси-України й наголошує, що Московія несе лише матеріальну руїну й неволю, тому, *«щоб визволитися зі смертельних обіймів північного спрута, море крові доведеться ще пролити Україні»* [ВТ-9, с. 110].

Історичний рівень. Основна настанова тексту Д. Донцова – це вмотивувати історичну візію антагонізму *Україна ↔ Росія*. Політик моделює цей рівень на основі смислового навантаження *‘суть правління’* та *‘державні постаті’*. Щодо усвідомлення суті правління, то його політик визначає за хронологічною характеристикою: тимчасовість (характерна для українців) та постійність (вічний тип московського царя). Тип правління в Україні відтворено через вербалізацію княжої форми правління, що в тексті омовлено як вимога переміщення від одного княжого столу до іншого, тобто князі були тимчасовими володарями. Натомість у Московії, наприклад, на Суздальщині, князювання однієї людини було постійним і переходило до спадкоємців. ПМО Д. Донцов описує форму правління князів, яка є демократичною за суттю, оскільки *«правили князі, але сильний голос мала торговельно-промислова знать і дружина»* [ВТ-10, с. 253]. Важливо, що і в час Давньокіївської держави, і за часів Гетьманщини в Україні правила аристократія. Натомість лексема *«деспотичний»* підкреслює режим Московії, що був тривалий упродовж усієї історії. Усталений політичний лад визначив Іван Грозний, пізніше Сталін, а знищення дружинницької касты розпочав ще Андрій, Юрійів син, що спирався *«на неорганізовану голоту, на так званих “мізинних людей”, щоб закріпити свою “рабоче-крестьянську» деспотію»* [ВТ-10, с. 253].

Історичний рівень топонімної антитези *Україна ↔ Росія* вербалізовано через показ героїв, які були різними для цих країн. Московські герої омовлені

через антропоніми *«Петро, Катерина, Стенька Разін, Пуґач над Волгою, тодішні Алексеї та інші на церковнім троні “золоті плебеї” царські»* [ВТ-9, с. 110]. Герої України, яких бачив Т. Шевченко – це *«князь Ігор, Петро Дорошенко, Мазепа, чернець Палій, Гонта, Галайда. Святі, аскети й воїни з-під знаку Архистратига Михаїла, патрона Києва»* [ВТ-9, с. 111]. Тобто політик актуалізує назви людей нищих, деспотичних і протиставляє їм національно відомі українські постаті.

Антропоніми дискурсивно-текстового простору Д. Донцова неодноразово вербалізовані як велич і негідність, що передає антитеза. Д. Донцов відтворює державницьку ідею Росії, суть якої прославляти своїх керманичів, себто *«москалі вигребують зі своєї давнини Андріїв Суздальських, Іванів Грозних, Петрів»*. Антитезою є українська позиція, коли *«у нас із тупою люттю нищать традиції великого минулого, плюгавлять “людину визвольного руху”»* [ВТ-9, с. 248], а слави зазнають *«прості малі люди»*, *«слинтяї в літературі»* та в політиці, *«вожді зі слабкою волею»* [див.: ВТ-9, с. 248]. Політик хоче бути почутим, тому він омовлює вади українців, що обумовлені підневільним становищем, наприклад, українці часто применшують свої заслуги, не вміють часто пошанувати власних героїв, тому у світі формується образ України як країни без національної ідеї, народ якої не має сильних провідників і власної цілісної концепції державотворення. Вважаємо, що лише визначні особистості (серед яких поза сумнівом Д. Донцов) можуть акцентувати на вадах свого народу з метою викоренити їх. Акцентуація на прізвищах, поданих у множині, дозволяє (через наратив політика) зрозуміти протяжність московського впливу в Україні. Отже, численні українські антропоніми в аналізованому дискурсивно-текстовому просторі є магістральними вказівниками української та російської позицій.

Д. Донцов як політик демонструє причини підневільного становища України, що омовлено як історія російської ідеологічної системи: спочатку Московія створила міт про *«про “вибраний народ” московський, про давню київську Україну як “спільну історичну спадщину”, нашу і москалів»* [ВТ-9, с. 111], згодом почала руйнувати пантеон українських геніїв (Т. Шевченка, Лесі Українки) або ж замовчувати імена Є. Маланюка, О. Ольжича, Юрія Клена, О. Теліги, храми знищувати або робити московськими (наприклад, Київську Лавру), а ще пізніше *«московсько-совєтським серпом»* створила ідею про московський *«народ-Месію»*, що і *«вбивла»* в *«хохлацькі голови»*. За твердженням ПМО Д. Донцова, *«іде політика вогню й меча»*, тобто московити руйнують наші церкви, палять наші святі книги, з хліборобів роблять рабів, далі знову зі своїми ідеями сунуть *«зі своїми “апостолами” – з Достоевським, з його «біснуватими», з Блоком, з Леніним і його наступниками»* [ВТ-9, с. 111]. Позиція Д. Донцова – відтворити ті ментальні постулати, що призвели до ідейної окупації України, показати, як демократична Україна, що жила за Божими законами, не могла протистояти варварству, невігластву,

брутальщині. Політик для підкріплення власної позиції нанизує антропоніми, моделює аксіологічні ряди, тобто різними мовними засобами актуалізує численні факти, що інформаційно формували антагонізм *Україна ↔ Росія*.

Отже, топонімна антитеза *Україна ↔ Росія* правдиво й реалістично змодельована як позиція ідеологічних гравців на світовій арені, що відтворюють смисли *‘творення провідної верстви за часів большевизму’*, *‘роль керівників’*, *‘суть боротьби’*, *‘розуміння Росії через оптику України та Росії’*.

Висновки. Відповідно до методу індукції і дедукції, що мотивований взаємозв’язком текст → автор та автор → текст, відтворено функційно-прагматичне навантаження топонімною антитези *Україна ↔ Росія (Московія)*, що вможливило розуміння конкретного та загального в дослідницькому пошукові. З’ясовано, що основною ознакою політичного мовомислення Д. Донцова є синкретизм, що побудований на численних прийомах, серед яких антитеза (як троп і як дискурсивна практика) є основним методом відтворення мовомислення політика. Антитеза в дискурсивно-текстовому просторі політика формує самотню мікросистему і є найпереконливішим аргументом ідіостилію Д. Донцова. Антитеза не лише об’єднавчо цементує елементи тексту, а й є апелює до почуттів (своє – це Україна, чуже – це Росія), є екскурсом в минуле (через своєрідне навіювання позитивного образу України) з метою пропаганди сильної влади, міцного характеру та непоборної сили.

У результаті дослідження доведено, що політична антитеза *Україна ↔ Росія (Московія)* є базовим прийомом презентації засад політичної світоглядкової позиції Д. Донцова. Також антитеза *Україна ↔ Росія (Московія)* є концентрацією ідеологічної проблеми, що від часу Переяславської Ради виходить на українську орбіту щоразу з новими видозмінами й новою силою. Вербалізація антитези в дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова відтворює суспільно-політичний ракурс життя України, для якої Московська імперія завжди була ворогом. Моделювання цієї антитези спроектовано на вектори «позитив – негатив».

Виявлено смислове навантаження антитези в дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова, що має за основу суб’єктивний чинник, оскільки політик номінує суспільні реалії, концентрує увагу на основах політики України й Росії (Московії), що стали центральними для розуміння протиріч між державами.

Омовлення антитези *Україна ↔ Росія (Московія)* в наративі Д. Донцова містить низку смислових навантажень. Реалізація прагматичного потенціалу антитези *Україна ↔ Росія (Московія)* аргументована 1) політичним, 2) релігійним та 3) історичним рівнями, кожен з яких доповнює й підсилює попередній (чи наступний) і вмотивовує позицію політика.

Наприклад, політичний рівень відтворює відмінну ситуацію життя України та Росії, зокрема омовлено: а) ідеологічні риси большевизму, що були прийнятними для Московії й нищівними для України; б) формування

провідної верстви, що має протяжність від Андріїв Суздальських, Іванів Грозних, Петрів (в Московії), натомість Україна боялася говорити про дух Мазепи; в) мислення культурно-просвітницьких діячів Московії було імперіалістичним, а українців – толерантним і боязким з баченням «перевчити» загарбницьку Росію; г) Московія вірить у свою створену ідею про власну месійність і післанництво. Україна демонструє демократизм, але постійно є прихильною до Московії і не планує від неї відмежовуватися.

Релігійний рівень антитези *Україна ↔ Росія* моделює антитезу, що пов'язана з київсько-українським православ'ям від найдавніших часів (що характерне для України) та московським псевдохристиянством. Вербалізація цього рівня підсилена інтертекстом, зокрема Д. Донцов звертається до ідей Т. Шевченка.

Історичний рівень омовлено як тимчасовість та постійність, тобто влада в Московії була вічна, деспотичний режим цієї країни завжди закріплював усталений політичний лад. В Україні влада переміщувалася від одного князя до іншого. Цей рівень змодельовано також через героїчні постаті, які в Московії були бандитами і вбивцями, а в Україні князі та гетьмани.

Простежено характер прагматизації висловлювань політика Д. Донцова, що дозволяє інтерпретувати факти відповідно до його політичного мовомислення. Топонімна антитеза *Україна ↔ Росія (Московія)* наповнена низкою уточнень (що ілюструють актуалізовані рівні); аргументацій та скеруванням до ідей класиків (йдеться про Т. Шевченка). Вважаємо, що антитеза є тим прийомом політика, який вагомий в час інформаційної війни, яка тривала впродовж усього історичного періоду. Антитеза текстів Д. Донцова – це скерування до Біблійних істин, що передбачає два слова «так» або «ні», але виключає серединний шлях, тобто бути літеплим – це найгірший варіант.

Доведено, що вербалізація топонімної антитези через відповідні прагматичні смисли формує оцінну маркувальну ознаку ідеологічних поглядів Д. Донцова й демонструє його політичну візію вирішення проблем української політики в контексті міжнародного права.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у створенні словника образних засобів Д. Донцова, зокрема антитез. **Рекомендовано** також сформулювати базу текстових корпусів ПМО Д. Донцова, що вможливить успішність пошуку різноманітних образних засобів.

Література

1. Баган, О. (2014). Ідеологія сили і наступу (Дмитро Донцов і світоглядні параметри вольового націоналізму). *Дмитро Донцов. Вибрані твори: в 10 т. Т. 7. Ідеологічна та історіософська есеїстика (1923–1939 рр.)*. Дрогобич: Відродження.
2. Бацевич, Ф. С. (2009). Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. *Мовознавство*. № 1.

3. Єрмоленко, С. Я. (2019). Слово Т. Шевченка vs слово П. Куліша: джерела національної ідентичності. *Українська мова*. № 4. DOI: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.04.003>

4. Квіт, С. (2013). Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Львів: Галицька видавнича спілка.

5. Куньч, З. Й. (2005). Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

6. Микитюк, О. Р. (2025). Політична лінгвоперсонологія: феномен політичної мовної особистості Дмитра Донцова (Автореф. дис. докт. філол. наук: 10.02.01). Одеса.

7. Мірчук, П. (1968). Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Перший том: 1920–1939. Мюнхен, Лондон, Нью-Йорк: Українське видавництво.

8. Новоставська, О. (2013). Парадигматичні відношення (синонімія та антонімія) у філософській термінології творів Івана Франка. *Українська мова*. № 2 (46).

9. Серажим, К. С. (2003). *Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово-інформаційного дискурсу)*. [автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.01.08]. Київ.

10. Сосновський, М. (1974). Дмитро Донцов – політичний портрет: 3 історії розвитку ідеології українського націоналізму. Нью-Йорк–Торонто: Бібліотека українознавства. Т. 33.

11. СУМ-11 (1970–1980). Словник української мови: у 11 т. Київ: Наукова думка.

12. СУМ-20 (2015–2025). Словник української мови: у 20 т. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>

13. Франко, І. (1981). Із секретів поетичної творчості. *Зібрання творів: у 50 т.* Т. 31. Київ: Наукова думка.

14. Франко, І. (1986). На склоні віку. Розмова вночі перед Новим роком 1901. *Зібрання творів: у 50 т.* Т. 45. Київ: Наукова думка.

15. Eco, U. (1979). *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.

References

1. Bahan, O. (2014). Ideolohiia syly i nastupu (Dmytro Dontsov i svitohliadni parametry volovoho natsionalizmu). *Dmytro Dontsov. Vybrani tvory: v 10 t. T. 7. Ideolohichna ta istoriosofska eseistyka (1923–1939 rr.)*. Drohobych: Vidrozhennia. [in Ukrainian].

2. Batsevych, F. S. (2009). Linhvistychna prahmatyka: sprobа obgruntuvannia problemnoho polia i doslidnytskoi odyntysi. *Movoznavstvo*. № 1. [in Ukrainian].

3. Yermolenko, S. Ya. (2019). Slovo T. Shevchenka vs slovo P. Kulisha: dzherela natsionalnoi identychnosti. *Ukrainska mova*. № 4. DOI: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.04.003> [in Ukrainian].

4. Kvit, S. (2013). Dmytro Dontsov: ideolohichnyi portret. Lviv: Halytska vydavnycha spilka. [in Ukrainian].

5. Kunch, Z. Y. (2005). Universalnyi slovnyk ukrainskoi movy. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. [in Ukrainian].

6. Mykytiuk, O. R. (2025). Politychna linhvopersonolohiia: fenomen politychnoi movnoi osobystosty Dmytra Dontsova (Avtoref. dys. dokt. filol. nauk: 10.02.01). Odessa.

7. Mirchuk, P. (1968). Narys istorii Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv. Pershyi tom: 1920–1939. Miunkhen, London, Niu-York: Ukrainske vydavnytstvo. [in Ukrainian].

8. Novostavska, O. (2013). Paradyhmatychni vidnoshennia (synonimiia ta antonimiia) u filosofskii terminolohii tvoriv Ivana Franka. *Ukrainska mova*. № 2 (46). [in Ukrainian].

9. Serazhym, K.S. (2003). *Dyskurs yak sotsiolinhvalnyi fenomen suchasnoho komunikatyvnoho prostoru (metodolohichni, prahmatyko-semantychnyi i zhanrovo-linhvistychnyi aspekty: na materialy politychnoho riznovydu ukrainskoho masovo-informatsiinoho dyskursu)*. [avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk: 10.01.08]. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Sosnovskiy, M. (1974). Dmytro Dontsov – politychnyi portret: Z istorii rozvytku ideolohii ukrainskoho natsionalizmu. Niu-York–Toronto: Biblioteka ukraïnoznavstva. T. 33. [in Ukrainian].
11. SUM-11 (1970–1980). Slovník ukrainskoi movy: u 11 t. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
12. SUM-20 (2015–2025). Slovník ukrainskoi movy: u 20 t. Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NAN Ukrainy. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> [in Ukrainian].
13. Franko, I. (1981). Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti. *Zibrannia tvoriv: u 50 t.* T. 31. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
14. Franko, I. (1986). Na sklóni viku. Rozmova vnochi pered Novym rokom 1901. *Zibrannia tvoriv: u 50 t.* T. 45. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
15. Eco, U. (1979). *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.

Використані джерела та їхні скорочення

- BT-1–10: Донцов Д. Вибрані твори: в 10 т. / упоряд., передм., комент. О. Баган. Дрогобич: Відродження, 2011–2016.
- Дух: Донцов Д. Дух нашої давнини. Львів–Київ: Накладом Юрія Криворучка, 2011.

Oksana MYKYTYUK.

Lviv Polytechnic National University

Candidate of Philology

Associate Professor of the Ukrainian Language Department

Lviv

TOPONYMIC ANTITHESIS *UKRAINE* ↔ *RUSSIA (MUSCOVY)*: SEMANTIC LOADINGS IN THE POLITICAL SPACE OF DMYTRO DONTSOV

The study reproduces the semantic loadings of the toponymic antithesis *Ukraine* ↔ *Russia* (Muscovy) in the political space of Dmytro Dontsov. It is determined that the term ‘political antithesis’ should be actualised with the following definition: a linguistic construct that demonstrates ideological and political contradictions reproduced in the discursive-textual space with the aim of influencing the audience and changing the socio-political situation; at the same time, antithesis is argumentative material for demonstrating the state policy, experience and intellectualism of a political lingual personality.

The semantic loading of antithesis in Dontsov's idiolect, which is based on a subjective factor, has been revealed. Dontsov's political lingual personality determines political realities and verbalises the ideological components of Ukrainian and Russian (Muscovite) politics, which have become central to the country's policy-making.

It has been established that antithesis forms a distinctive microsystem, which is a) the most convincing argument of Dontsov's idiolect; b) the basic technique of Dontsov's political worldview; c) the concentration of the ideological problem that is constantly in the field of view of politics. In Dontsov's discursive-textual space, the antithesis *Ukraine* ↔ *Russia (Muscovy)* is depicted as a constant dichotomy of socio-political life, modeled on the vectors ‘positive – negative’.

The pragmatic potential of *Ukraine–Russia (Muscovy)* antithesis is realised through 1) political, 2) religious, and 3) historical levels. Each level in Dontsov's narrative is modeled on the basis of a series of semantic loadings. For example, **the political level** reproduces the different situations in Ukraine and Russia, in particular: a) the ideological components of Bolshevism, which were acceptable to Muscovy and destructive to Ukraine; b) the formation of a ruling class, stretching from *Andreys of Suzdal*, *Ivans the Terrible*, *Peters (in Muscovy)*, while Ukraine was afraid to talk about *the spirit of Mazepa*; c) the thinking of Muscovy's cultural and educational figures was imperialistic, while that of Ukrainians was tolerant and timid, with a vision of 're-educate' aggressive Russia; d) Muscovy believes in its own idea of messianism and mission. Ukraine demonstrates democracy, but is constantly sympathetic to Muscovy and does not plan to distance itself from it.

The religious level of the antithesis *Ukraine ↔ Russia* models the antithesis of *Kyiv-Ukrainian Orthodoxy* from ancient times (which is characteristic of Ukraine) and *Moscow pseudo-Christianity*. The verbalisation of this level is reinforced by intertextuality, in particular Dontsov refers to the ideas of Taras Shevchenko.

The historical level is described as temporary and permanent, i.e. power in Muscovy was eternal, and the despotic regime of this country always consolidated the established political order. In Ukraine, power shifted from one prince to another. This level is also modeled through heroic figures who were bandits and murderers in Muscovy, but princes and hetmans in Ukraine.

The nature of pragmatism in Dontsov's statements has been traced, which allows us to interpret the facts in accordance with his political thinking. It has been proven that the verbalisation of toponymic antithesis through corresponding pragmatic meanings forms an evaluative marking feature of Dontsov's ideological views and demonstrates his political vision for solving Ukrainian political problems in the context of international law.

Keywords: verbalisation, Dmytro Dontsov, political space, pragmatic potential, semantic loading, toponymic antithesis.

Алла РОМАНЧЕНКО

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
та мовної підготовки іноземців
м. Одеса

apromanchenko@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-6870-2429>

ФРАЗЕМІКА В ДОПИСАХ ОРЕСТА СОХАРА

Традиційні засоби масової інформації доволі давно перестали бути єдиним інформаційним засобом. Наразі нові медіа вважають своєрідним феноменом, здатним оперативнo, лаконічно й просто поширювати новини, висловлювати думки впливових осіб: політиків, журналістів, блогерів. Telegram-канал «Орестократія» як авторський канал Оresta Сохара, шеф-редактора інтернет-видання «Оглядач», пропонує такий погляд на події, який допоможе зрозуміти їхню сутність, або розглянути все, що відбувається в нашій країні, під кутом зору журналіста. У статті зааналізовано стійкі сполуки як складники сучасних медіатекстів. Акцентовано на специфіці функціонування фразем у медійному просторі в лексико-семантичному аспекті. *Мета дослідження* – з'ясувати специфіку стійких сполук у семантичному та функційному аспектах у публікаціях, що висвітлюють події, пов'язані з російсько-українською війною, і політичну ситуацію у світі, зумовлену нею. *Основні завдання дослідження*: зафіксувати фраземи в авторських дописах; визначити фразеосемантичні групи узуальних і трансформованих сталих сполук; схарактеризувати продуктивні видозміни фразем, що функціонують у публікаціях. *Об'єкт дослідження* – медійні узуальні й індивідуально-авторські фраземи, *предмет дослідження* – їхня лексико-функційна характеристика. *Матеріалом дослідження* послуговували фраземи, репрезентовані в авторських текстах Оresta Сохара, оприлюднених у Telegramканалі «Орестократія». У публікаціях автора функціонують узуальні й трансформовані фраземи, у межах яких виокремлено фразеосемантичні групи. З-поміж продуктивних груп зафіксовано ті, які формують фраземи, що виражають емоційно-оцінне значення; фраземи, що характеризують людину, фраземи, що називають кількість; фраземи, котрі виражають психофізичні дії, процеси та поведінку людини.

Ключові слова: засіб масової інформації, медіа, Telegram-канал, фразема, фразеосемантична група.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Традиційні засоби масової інформації доволі давно перестали бути єдиним інформаційним «рупором». Як зауважує Л. М. Городенко, читачі перетворилися на учасників «комунікаційних взаємодій через реалізацію креативних і комунікаційних потреб» [1, с. 65]. Активність аудиторії окреслила нові можливості спілкування: обговорення публікацій, участь в опитуваннях, дискутування з авторами дописів, продукування відео- й аудіоконтенту тощо. З огляду на сказане нові медіа вважають своєрідним

феноменом, що спонукає користувачів до віддаленої комунікації [там само, с. 68].

Месенджер «Telegram» активно набирає популярності серед користувачів й надає багато можливостей (особисті та групові чати, боти, публікація фото- та відеоматеріалів, телеграм-канали тощо). Він є пріоритетною мережею для отримання новин і спілкування серед українців. Оперативність, анонімність, лаконічність, відносна простота, дешевизна поширення інформації роблять мережу популярною серед журналістів, політиків, інфлюенсерів. Отримання новин або стеження за особистим блогом у згаданій мережі можливе завдяки функції створення телеграм-каналів. Офіційні канали ведуть пресслужби державних діячів й установ, користуючись допоміжним інструментом поширення інформації та інтерактивною формою комунікування з громадянами.

З метою «диверсифікувати шляхи комунікації з аудиторією, зокрема залучити молодих людей, журналісти, фахівці інформаційних технологій створюють паралельні площадки, де поширюють контент основних медіа альтернативними методами» [3, с. 121]. Утім не лише ЗМІ представлено в Telegram. Блогосфера – логічне продовження ЗМІ. З часу подій, що сталися 11 вересня 2001 року, блог розглядають як допоміжний засіб журналістики, оскільки багато видань публікують блоги своїх кореспондентів, що є найдинамічнішим, максимально оперативним типом соціального інтернет-спілкування, потужним виробником інформації [2, с. 223].

Telegram-канал «Орестократія» створено 12 липня 2022 року. Це авторський канал Ореста Сохара, шеф-редактора інтернет-видання «Оглядач», де «пропонується такий погляд на події, який допоможе зрозуміти їхню справжню суть, або подивитися на те, що відбувається з країною і з усіма нами під «гострішим» кутом зору» (<https://t.me/orestokratiia>). Раніше ми аналізували особливості семантичного переосмислення як засобу експресивізації в українському медійному просторі на прикладі цього Telegram-каналу [7].

Аналіз наукових досліджень. Фраземи як матеріал дослідження актуальні здавна. Їх вивчають у різних аспектах і в різних стилях (художньому, науковому, розмовно-побутовому, публіцистичному), кожен з яких характеризується як універсальними, так і специфічними рисами. Особливості медійних фразем досліджують В. Красавіна [4], Т. Левченко, Т. Шинкар, Т. Чубань [5], А. Романченко [6; 8] та ін., які характеризують стійкі сполуки на матеріалі друкованих й електронних засобів масової інформації, соціальних мереж тощо. Медійна фразеологія є об'єктом особливого наукового зацікавлення Д. Сизонова, який активно опрацьовує категорію експресивності [10], стилістичні параметри й критерії [11], комунікативно-функційні аспекти медійних стійких сполук [9]. Telegram-канали в сучасних реаліях стали одним з інструментів медіа, які дають змогу

диверсифікувати донесення інформації до користувачів. Їхню специфіку лише починають студіювати, зокрема лексико-семантичний рівень мовної системи [7]. Утім особливості фразем, що функціують у новітніх медіа, ще не вивчено.

Мета дослідження – з'ясувати специфіку стійких сполук у семантико-функційному аспекті в публікаціях, що висвітлюють події, пов'язані з російсько-українською війною, і політичну ситуацію у світі, зумовлену нею.

Основні завдання дослідження: зафіксувати фраземи в авторських дописах; визначити фразеосемантичні групи узуальних та трансформованих сталих сполук; схарактеризувати продуктивні видозміни фразем, що функціують у публікаціях.

Об'єкт дослідження – медійні узуальні й індивідуально-авторські фраземи, **предмет дослідження** – їхня семантико-функційна характеристика. **Матеріалом дослідження** послуговували фраземи, репрезентовані в авторських текстах журналіста й блогера Ореста Сохара, що оприлюднені в месенджері «Telegram».

Виклад основного матеріалу. У мові медіа фразеосполуки відіграють особливу стилістичну роль, надаючи висловлюванню експресивності й привертаючи увагу читачів, акцентуючи на важливих темах, зумовлених надактуальною ситуацією. У медійних текстах функціують як загальномовні, так і індивідуально-авторські фраземи. Аналізуючи лексико-семантичну систему Telegram-каналу «Орестократія», ми виявили стійкі сполуки та сформували дві групи: узуальні та трансформовані фраземи. У межах першої групи вирізнено такі фразеосемантичні групи: фраземи з емоційно-оцінним значенням; фраземи, що характеризують людину, фраземи, котрі називають час і кількість, а також фраземи, що виражають психофізичні дії та процеси.

До фразем з емоційно-оцінним значенням зараховано такі:

–золотий стандарт (*Він – проти абортів та одностатевих шлюбів: це такий собі «золотий стандарт» консерватизму у квадраті*), де фразему із семантикою 'найвищий показник якості, еталон' переосмислено й ужито з негативним забарвленням;

– бальзам на душу (*І бальзам на душу: московитське міноборони сьогодні заперечило взяття Соледара, про що заявляв, вискакуючи зі штанів, Пригожин*), де фразема означає 'щось дуже приємне, що тішить, заспокоює, викликає позитивні емоції';

–по самі вуха (*Раціонально демократи зараз визнають, що по самі вуха втягнуті у війну в Україні, і в разі програшу Києва, висока ймовірність прямого конфлікту між Москвою та Вашингтоном*), що інтенсифікує залученість політичної сили в події, які відбуваються.

Фразеосемантична група на позначення розумової характеристики людини та її внутрішнього світу складається з таких фразем:

–хворий на всю голову (*Частина військовозобов'язаних повтікали, тому військкоматам нічого не залишалося, як ловити кривих, сліпих, багатодітних та на всю голову хворих, а також інших представників бідних верств населення*);

–рожеві окуляри (*Та, очевидно, іншого виходу немає, окрім як крок за кроком позбавляти умовних мешканців рязанської глибинки **рожевих окулярів** імперіалізму*);

–в дошку свій (*«Трампісти» вважають його «в дошку своїм»*);

–ні бум-бум (*Але дон – не тільки **ні бум-бум** про ядерний синтез, у нього взагалі не помічено ознак будь-якої реальної вищої освіти*);

–зривати дах (*І якось нікому з американців не хотілося чути, що починаючи з 2014-го «довіра» до бункерного настільки розігріта, що вже **зриває дах***). Фраземи, що функціують у дописах автора, стосуються світогляду, розумових здібностей, неадекватної поведінки людини тощо.

До фразеосемантичної групи, що репрезентує певні кількісні параметри, уналежнюємо такі стійкі сполуки:

– лєвова частка (*А зараз, судячи з усього, **лєвова частка** імпортованого до нас «латвійського» автогазу досі постачається з РФ*);

– хоч греблю гати (*Колишніх «сторожів» чимало не тільки у ФСБ і міноборони, але в думі, сенаті, навіть в уряді ними **хоч греблю гати***);

– наче гриби після дощу (*Навіть маргінали у Франції ростуть у рейтингах, **наче гриби після дощу***). Ці квантитативні фраземи вказують не лише на кількість, а й містять «градуальну експресію» [9, с. 100].

Фразеосемантична група стійких сполук на позначення психофізичних дій та процесів і поведінки охоплює фраземи на кшталт:

–ламати голову (*А до того часу «федерастам» доведеться **ламати голову**, де вибудовувати нову лінію оборони, щоб стримати просування ЗСУ на південь*);

–тріпати язиком (*Відчувши привид Мілошевіча за своєю спиною, Лука почав нервувати, **тріпаючи язиком**: від бравади та погроз прийшов до переляку за своє майбутнє*);

–вискакувати із штанів (*Орбан, аж **із штанів вискакує**, намагаючись блокувати європейську допомогу Україні, а днями навіть пообіцяв заблокувати кандидатство Києва в ЄС*);

–вставляти палки в колеса (*Сьогодні Брюссель щиро намагається допомогти Києву у війні проти путінізму, але зростає кількість держав-членів ЄС, охочих **вставити палки в колеса***);

–рубати з плеча (*Та хочеться вірити, що США і тут **рубатимуть з плеча**, аби витурити російську нечисть з сирійської землі*);

–отримати ляпаса (*Сирійський удар: бункерний **отримав ляпаса** від своїх друзів Ердогана та Нетаньягу*);

–крутити носом (*Але... кремль на такі дипломатичні загравання Мар-а-Лаго (де розташована резиденція Трампа) **крутить носом***);

–накручувати хвоста (*Дональд Трамп **накручує хвіст** республіканцям, аби блокувати допомогу Україні*).

3-поміж інших фразем серед лексичного складу телеграм-каналу до цієї фразеосемантичної групи уналежнюємо також стійкі сполуки на кшталт: *товкти воду в ступі, зібрати в кулак, скалити зуби, танцювати з бубном, ховати голову в пісок*.

До трансформованих фразем дослідники зараховують okazіональні утворення, що відбивають семантичну або структурно-семантичну модифікацію узуальних фразеологізмів. Метою такої модифікації є переосмислення значення й надання яскравого та експресивного забарвлення. Мовець досягає поставленої мети, порушуючи значеннєву або структурну будову фраземи. Трансформовані фразеологізми поділяють на такі групи:

1) фраземи, видозміни яких стосуються компонентного складу. Одним із найпоширеніших способів трансформації фраземи є лексична заміна її складників функційно подібними одиницями. Альтернативою до заміни складників є розширення компонентного складу фраземи, коли не формується її нове значення, а лише конкретизується образ;

2) фраземи, що зазнали змін у семантичній площині. Суть певних контекстних змін полягає в тому, що автор вдається до смислового обігрування фраземи або її частини, не змінюючи при цьому компонентний склад чи структуру стійкої сполуки. Для таких фразем характерна тенденція до «дефразеологізації словосполуки», а сфера вживання вислову поширюється на все його мовне оточення [8, с. 342];

3) фраземи, які зазнали обох типів змін [8, с. 340]. Вони утворені внаслідок додавання другої частини з іронічним або саркастичним відтінком, а також постали внаслідок контамінації чи пов'язані із загальним образом узуальної фраземи [8, с. 343].

Серед трансформованих фразем виокремлюємо фразеосемантичну групу на позначення розумової характеристики людини:

–валяти Шольца (*Німці знову «**валяють Шольца**»: це означає, що літаки для України будуть*). Авторську фразему утворено на основі загальнономовної сталої сполуки *валяти дурня*;

–трампіст на всю голову (*«**Трампіст на всю голову**» очолив Палату представників США. Та не все так однозначно*), що походить від загальнономовної фраземи *хворий на всю голову*).

Значну частину авторських фразем складають стійкі сполуки на позначення психофізичних дій та процесів, де спостерігається розширення компонентного складу фразем:

– зняти німецькі шори (*Макрон намагається зняти німецькі шори з ЄС: політичні розбірки перетворюються на ворожнечу*). Трансформована фразема утворилася на основі загальнономовної сполуки *брати в шори* зі значенням 'приборкувати, обмежувати дії';

– задоволено потирати руки (*Тим часом не тільки Україна, але й Старий Світ задоволено потирає руки*);

–бажання гримати дверима Альянсу (*Про бажання гримнути дверима Альянсу говорить і Ілон Маск та інші республіканці*);

–віддати за фюрера тільки свій голос, але не душу (*Та за рік до президентських виборів кремль вимушений призупинити цю послугу, оскільки виявилось: виборець примхливий, і готовий віддати за фюрера тільки свій голос, але не душу*). Видозмінена фразема пов'язана із загальним образом сталого вислову *віддати Богу душу*;

–пройти по тонкій кризі амбіцій Трампа і Венса (*Почну з найчастішого запитання: чи був у Зеленського шанс пройти по тонкій кризі амбіцій Трампа і Венса, не провалившись у безодню їхнього обурення?*);

–привідкрити очі федератам (*Схоже, мілітарна терапія привідкриває очі федератам*). Узуальна фразема *відкривати очі* зазнає змін у компонентному складі, при яких значення не змінюється, а лише набуває нового семантичного відтінку;

–лагідно наступити Пекіну на п'яти (*Для цього Білому дому спершу треба завершити війну в Україні, не виглядаючи при цьому лузером, перешкодити Сі повністю проковтнути путіна та лагідно наступити Пекіну на п'яти в Латинській Америці, Арктиці, Європі і т.д.*);

–випускати «переговорного джина» з пляшки (*Кремлівський фюрер випустив з пляшки «переговорного джина»*). Авторська фразема модифікує сталий вислів *випускати джина з пляшки*, що означає неприємну несподіванку;

–знаходити спільний «нафтовий» знаменник (*І наразі не зрозуміло, чи зможуть сторони знайти спільний «нафтовий» знаменник*). Автор уживає видозмінену фразему *зводити до спільного знаменника*.

Нерідко спостерігаємо не лише вклинювання слова у відому фразему, а й продовження думки автора, певний коментар, пояснення суті неофраземи відповідно до подій, що відбуваються на політичному небосхилі світу, напр.: *Для досягнення цієї мети путін, схоже, витягнув найголовніший козир зі свого мундира: він пропонує Трампу стати енергетичним брокером РФ в Європі*.

Висновки та перспективи дослідження. Орест Сохар у Telegram-каналі «Орестократія» висвітлює основні етапи перебігу російсько-української війни, публікуючи аналітичні матеріали на військово-політичну тему. У межах узуальних та трансформованих фразем він активує фразеосемантичні групи для оцінної кваліфікації ситуації, характеристики

людини, кількісної параметризації чогось та психофізичних дій і процесів. Найпродуктивнішою серед узуальних фразем виявилась остання фразеосемантична група. З-поміж трансформованих фразем активно функціонують ті, що характеризують людину й називають психофізичні дії та процеси. Частотним способом видозміни фразем є субституція та розширення компонентного складу. Основні функції стійких сполук, що формують фразеосферу Telegram-каналу «Орестократія», – характеристика ситуації й осіб, від яких так чи так залежить її вирішення, емоційно-оцінна кваліфікація політичної ситуації, зумовленої війною в Україні.

Перспективу дослідження вбачаємо в з'ясуванні впливу фразем на читачів у публікаціях воєнно-політичного спрямування.

Література

1. Городенко, Л. М. (2013). Нові медіа: журналістика чи комунікація? *Current issues of mass communication*. Вип. 14. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_15.
2. Городенко, Л. (2014). Новітні медіа: конспект лекцій. URL: <https://journ.knu.ua/csc/wp-content/uploads/2020/11/NewMedia.pdf>.
3. Жугай, В., Кузнецова, Т. (2021). Особливості телеграм-каналів як новітніх інструментів медіа: український контекст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 32 (71). № 6. Ч. 3. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/21.pdf.
4. Красавіна, В. (2016). Функціонування фразеологізмів у сучасному суспільно-політичному дискурсі (на матеріалі електронних засобів масової інформації). *Література та культура Полісся*. Вип. 84.
5. Левченко, Т., Шинкар, Т., Чубань, Т. (2024). Структурно-семантичні трансформації фразеологізмів у сучасному медійному дискурсі. *Theoretical and didactic philology*.
6. Романченко, А. П. (2020). Лінгвокогнітивний складник мовної особистості синоптика. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». Т. 31 (70). № 2.
7. Романченко, А. (2024). Семантичне переосмислення як засіб експресивізації в українському медійному просторі. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку*. Одеса: Олді+.
8. Романченко, А. П. (2012). Трансформовані фразеологічні одиниці в засобах масової інформації. *Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи*. Одеса – Тирасполь.
9. Сизонов, Д. Ю. (2024). Медійна фразеологія в інформаційному просторі сучасної України: лінгвостилістичний та комунікативно-функціональний ресурс: дис. д-ра філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ.
10. Сизонов, Д. Ю. (2019). Медійна фразеологія та категорія експресивності: стилістичні взаємозалежності. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 38.
11. Сизонов, Д. Ю. (2017). Функціонально-стилістична парадигма медійної фразеології. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 35.

References

1. Horodenko, L. M. (2013). New media: journalism or communications? [Novi media: zhurnalistyka chy komunikatsiia?], *Current issues of mass communication*, Iss. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_15. [in Ukrainian].

2. Horodenko, L. The newest media: lecture notes [Novitni media: konspekt leksii]. URL: <https://journ.knu.ua/csc/wp-content/uploads/2020/11/NewMedia.pdf> [in Ukrainian].
3. Zhuhai, V., Kuznietsova, T. (2021). Features of telegram channels as the most modern media tools: ukrainian context [Osoblyvosti telehram-kanaliv yak novitnikh instrumentiv media: ukrainskyi kontekst], *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. T. 32 (71). № 6. Ch. 3. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/21.pdf. [in Ukrainian].
4. Krasavina, V. (2016). The functioning of phraseological units in contemporary socio-political discourse (based on the material of digital media) [Funktsionuvannia frazeolohizmiv u suchasnomu suspilno-politychnomu dyskursi (na materiali elektronnykh zasobiv masovoi informatsii)], *Literatura ta kultura Polissia*, Vyp. 84. [in Ukrainian].
5. Levchenko, T., Shynkar, T., Chuban, T. (2024). Structural and semantic transformations of phraseological units in modern media discourse [Strukturno-semantychni transformatsii frazeolohizmiv u suchasnomu mediinomu dyskursi], *Theoretical and didactic philology*. [in Ukrainian].
6. Romanchenko, A. P. (2020). Linguocognitive component of a linguistic personality of a weather forecast [Linhvokohnityvnyi skladnyk movnoi osobystosti synoptyka], *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii «Filolohiia. Sotsialni komunikatsii»*. T. 31 (70), № 2. [in Ukrainian].
7. Romanchenko, A. (2024). Semantic reinterpretation as a means of expression in the Ukrainian media space [Semantychni pereosmyslennia yak zasib ekspresyvizatsii v ukrainskomu mediinomu prostori], *Mizhkulturna komunikatsiia v konteksti hlobalizatsiinoho dialohu: stratehii rozvytku*. Odesa: Oldi+. [in Ukrainian].
8. Romanchenko, A. P. (2012). Transformed phraseological units in mass media [Transformovani frazeolohichni odynytsi v zasobakh masovoi informatsii], *Mizhkulturna komunikatsiia: problemy ta perspektyvy*. Odesa – Tyraspol. [in Ukrainian].
9. Syzonov, D. Yu. (2024). Media Phraseology in the Information Space of Modern Ukraine: A Linguistic-Stylistic and Communicative-Functional Resource: dissertation for the Doctor of Science degree in philology, specialty 10.02.01 – Ukrainian language [Mediina frazeolohiia v informatsiinomu prostori suchasnoi Ukrainy: linhvostylistychnyi ta komunikatyvno-funktsionalnyi resurs: dys. d-ra filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova]. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Syzonov, D. Yu. (2019). Media phraseology and the category of expressiveness: stylistic interdependencies [Mediina frazeolohiia ta katehoriia ekspresyvnosti: stylistychni vzaiemozalezhnosti], *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*, Vyp. 38. [in Ukrainian].
11. Syzonov, D. Yu. (2017). Functional-stylistic paradigm of media phraseology [Funktsionalno-stylistychna paradyhma mediinoi frazeolohii], *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*, Vyp. 35. [in Ukrainian].

Alla ROMANCHENKO

Odesa I. I. Mechnikov National University

Professor of Department of Ukrainian Language and Foreigners' Language Training

Odesa

PHRASEMICS IN OREST SOKHAR'S POSTS

Traditional mass media have long ceased to be the only source of information. New media are now considered a kind of phenomenon that can quickly and concisely disseminate news and opinions of influential people: politicians, journalists, bloggers. The «Orestokratiia» Telegram channel, as the author's channel of Orest Sokhar, offers a perspective that helps readers to

understand the essence of events or to consider everything that is happening in our country from a journalist's point of view.

The article analyzes fixed expressions as components of contemporary media texts. It emphasizes the specifics of the functioning of phrasemes in the lexical-semantic aspect. *The purpose of the study* is to find out the specifics of fixed expressions in the phraseosemantic and functional aspects in publications covering events related to the Russian-Ukrainian war and the political situation in the world caused by it. *The main objectives of the study are:* to document the phrasemes in the author's posts; to determine phraseosemantic groups of usual and transformed fixed expressions; to characterize the productive modifications of phrasemes in the publications.

The *object of the study* is usual and individual-authorial media phrasemes. The *subject of the study* is their lexical and functional characteristics. *The research material is based on* the phrasemes presented in the texts by Orest Sokhar, published in the «Orestokratiia» Telegram channel.

Orest Sokhar covers the main stages of the Russian-Ukrainian war, publishing analytical materials on military and political topics. The author's posts are based on the use of both usual and transformed phrasemes, which are represented by different phraseosemantic groups. Among the productive groups are those that form phrasemes that express emotional-evaluative meaning, phrasemes that characterize a person in psychological and intellectual aspects, phrasemes that verbalize quantity, phrasemes that express psychophysical actions, processes and human behavior. The latter of these phraseosemantic groups is the most numerous, which is explained by the need to qualify the actions and behavior of politicians, statesmen, and presidents of different countries during the full-scale Russian invasion of Ukraine. Other groups of phrasemes characterize events and situations in the world in an emotionally expressive way.

Transformed phrasemes include occasional formations that reflect semantic or structural-semantic modification of usual fixed expressions. The purpose of this transformation is to rethink the semantics and to give a bright and expressive tone to common phrasemes. Among the existing methods of authorial modification of fixed expressions in the documented material, phrasemes, the modifications of which involve the component composition, have been identified. One of the most common ways of transforming phrasemes of this type, qualified as substitution, is the lexical replacement of components with synonyms or contextually determined units, as well as the expansion of the component composition of the phrase.

The prospect of further research lies in exploring the impact of the phrasemes on readers in military and political publications.

Key words: mass media, media, Telegram channel, phraseme, phraseosemantic group.

Дмитро СИЗОНОВ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри стилістики та мовної комунікації
м. Київ

syzonov.d@knu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1162-2182>

БЕЗБАР'ЄРНА КОМУНІКАЦІЯ: СТАН, СТАТУС, ДОСЛІДНИЦЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ В ЛІНГВІСТИЦІ

У статті розглянуто стан, дефінітивний статус безбар'єрної комунікації як інтегрального явища сучасної лінгвістики, що постає у зв'язку з потребами інклюзивно орієнтованого інформаційного суспільства. Визначені перспективи дослідження безбар'єрної комунікації в сучасній лінгвістиці з увагою до її інноваційних галузей – медіа- та юрислінгвістики, еко- та політичної лінгвістики, etc.

Особливий акцент зроблено на трактуванні поняття *безбар'єрна медіакомунікація*, розглядувана у двох ракурсах: як тематично орієнтований тип медійної комунікації, спрямований на формування толерантної аудиторії, та як формат інклюзивної подачі інформації, зорієнтований на потреби вразливих груп. У центрі уваги – нові форми комунікативних практик, що реалізуються у цифровому просторі, а також комплексний аналіз сучасних медіапроектів, орієнтованих на інклюзію, які набувають вагомості в умовах війни («Інклюзивний світ», «Відвал ніг», «Спілкування з нескореними», «ВПО» та ін.).

Наголошено на необхідності вироблення нових методологічних підходів до аналізу медіадискурсу, що враховують безбар'єрність як комунікативну та соціокультурну стратегію, спрямовану на формування культури взаємоповаги й етичної взаємодії в публічному просторі. Зроблено висновок, що безбар'єрна комунікація постає важливим чинником мовної політики, інструментом реалізації принципів еко- й медіалінгвістики, «провідником» вербальної коректності в українському соціумі та гарантією рівного доступу до інформації для всіх учасників комунікативного. Дослідження має синергетичну природу аналізу безбар'єрної комунікації з увагою до екстралінгвальних факторів, що і спричинили її інтенсифікацію в лінгвістиці XXI ст.

Ключові слова: безбар'єрна комунікація, інклюзія, медіалінгвістика, еколінгвістика, медіадискурс, інклюзивні практики, мовна політика, цифровий простір, толерантність, комунікативна стратегія.

Вивчення безбар'єрної комунікації в сучасній лінгвістиці вирізняється певною теоретичною фрагментарністю, що зумовлено, з одного боку, новизною дослідницьких ракурсів такого типу комунікації, з іншого – відсутністю усталеного поняттєво-категоріального апарату для його опису. Термін відтак активно функціонує в соціогуманітарному просторі, поєднуючи комунікативний, суспільно-політичний та етнокультурний аспекти, а тому і його лінгвістична інтерпретація потребує міждисциплінарного підходу. Водночас зростання суспільної потреби в інклюзивності, гуманізація публічної комунікації, а також розвиток цифрового інфопростору створили

реальні передумови для активізації досліджень безбар'єрної комунікації як багатовимірного мовного явища, що поєднує когнітивні, соціокультурні та етико-моральні параметри.

Причини дослідницького інтересу до вивчення безбар'єрної комунікації пояснюються рядом екстралінгвальних факторів, які й спонукали вивчення цієї проблематики в мовознавчому аспекті:

1. *Демократизація суспільства та популяризація європейських цінностей.* Цей фактор пов'язаний із поширенням демократичних принципів, що формує запит на рівноправність у доступі до інформації. Медіа, в цьому контексті, стають інструментом популяризації відкритого суспільства та цінностей рівноправ'я (згадаємо в цьому аспекті теорію М. Мак-Клюена про медіа як чинник, що змінює спосіб сприйняття, думок, соціальних взаємодій [3]). У фокусі безбар'єрної медіакомунікації це означає: не просто *ЩО* ми транслюємо, а *ЯК* транслюємо – формат, технологія, спосіб (субтитри, аудіодескрипції, спрощені за стилістикою тексти тощо) мають значення для подальшої успішної комунікації в розвиненому інформаційному суспільстві.

2. *Глобалізація та віртуалізовані (інтернет-) процеси.* Цей фактор безпосередньо впливає на трансформацію сучасного комунікативного простору: медіа реагують на технічну (диджиталізовану) еволюцію світу, що визначає нові форми подачі інформації, розвиває мультимодальні способи обміну даними, поєднуючи текст, відео, аудіо та графіку. Такі процеси стимулюють глобальну універсалізацію форматів і знаків, формуючи інклюзивні практики онлайн-доступу (згадаємо тут праці провідних теоретиків філософії комунікації – У. Еко, Ю. Хабермаса, Р. Барта). Культура, за Р. Бартом, продукує знаки й коди, які організують повсякденне життя, а у глобалізованому світі ці коди універсалізуються [1], стає ареною, у якій трансформується публічна сфера: традиційні медіа відходять на другий план перед цифровими засобами – алгоритмічно структурованими просторами, що породжують фрагментовані аудиторії та політику т. зв. «ехо-камер» [7]. Для безбар'єрної комунікації це означає: доступність залежить від здатності медіа працювати з цими універсальними знаками, роблячи контент зрозумілим для різних культур в цифровій еволюції людства.

3. *Суспільні трансформації та війна.* В Україні саме воєнні дії є наслідком появи вразливих груп (ветеранів, переселенців, ВПО, людей із посттравмами, etc.), що вимагає перегляду способів і засобів комунікації в нових умовах, а медіа мають адаптувати контент під відповідну аудиторію. Згадаємо в цьому контексті Д. Кристала, який ще у кінці 90-х рр. минулого століття використав термін *лінгвістики миру* як вчення про еволюцію homo sapiens у сучасному цивілізованому просторі та місце духовного *Я* людини в контексті просування миру [6]. Вважаємо, що ця теорія, а також актуалізовані події сучасності – повномасштабна війна на території України – могли

вплинути і на нові дослідницькі рефлексії, що пов'язані з інклюзією та безбар'єрністю.

4. *Правові, політичні та громадські ініціативи*, які напрацьовані в міжнародних (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Європейські стандарти доступності, Програми ЮНЕСКО «Inclusive Knowledge Societies» і «Universal Access to Information») та державних (напр., «Україна без бар'єрів») інституціях, що стимулюють впровадження інклюзивних практик у медіакомунікації.

5. *Соціальна чутливість і культурна етика*. Сучасне суспільство стає більш уважним до мови ворожнечі, стигматизуючих висловів, етичних питань у комунікації, естетики мовлення. Медіа відтак змушені розвивати нові мовні стратегії емпатії та інклюзивності, стратегічних комунікацій, пов'язаних із коректністю вербалізованого простору, не створюючи соціальних тавро «правильних» / «неправильних» комунікантів (за Е. Гофманом відповідно до його теорії стигматизації). Безбар'єрна комунікація повинна руйнувати стигму, замінюючи стереотипні образи на інклюзивні.

Як бачимо, спостерігається інтенсифікація вивчення інклюзивного простору, що покликано рядом причин, серед яких домінантними є суспільний запит на утвердження прав людини, демократизація комунікативних практик, розвиток цифрових технологій в аспекті доступності, а також зростання ролі масмедіа у формуванні суспільної свідомості щодо комунікації вразливих груп. Медіа, що активно розвивається в умовах технологічного прогресу «стрімко змінює не тільки світ природи, але і змодельовані людиною способи пізнання світу, буття в ньому – суспільства, ідеології, культури, етичні й естетичні принципи, що домінують у соціумах» [4, с. 9]. Особливої гостроти набуває **питання безбар'єрності в медіа**, що формує нові суспільні смисли, доступ до яких має бути рівним для всіх учасників комунікативного процесу (незалежно від їх фізичних, когнітивних чи соціальних особливостей), та популяризує ідеї інклюзії в масовій свідомості з урахуванням вимог сьогодення.

Тематика безбар'єрності активно розробляється в міждисциплінарних студіях, формуючи ряд дослідницьких проблем: інклюзивної культури (О. Гомонюк, Г. Лещук), зокрема в освітньому процесі (О. Губарь, Л. Стасюк); мови безбар'єрного суспільства (Н. Данилюк, Ю. Макарець, О. Рогач); конфліктогенної комунікації та мовної агресії в соціумі (А. Загнітко, В. Савончак, Г. Яворська); гендерної ідентичності та стереотипізації щодо фемінності / маскулінності в соціумі (А. Архангельська, О. Дунебабіна, А. Нелюба); маніпулятивних тактик у політичному дискурсі, зокрема в контексті досвіду війни (Н. Кондратенко, С. Романюк, Н. Костусяк) та ін. Усе більше дослідники уможливають розв'язання складних проблем, що пов'язані з соціальною ексклюзією та відторгненням вразливих груп в суспільстві [2], медійною заангажованістю та етичними питаннями щодо

інклюзії [4], мовною бар'єрністю та комунікативною конфліктністю [8] та ін., з якими стикається суспільство XXI ст.

Статус та поняттєвий обшир безбар'єрної комунікації репрезентовано і у світовому науковому просторі, зокрема в авторитетних лексикографічних працях. Так, в Оксфордському словнику наявна смисловоємна дефініція *barrier-free*, що пов'язана з будь-якою розробкою для людей з інвалідністю, із забезпеченням альтернативних засобів доступу (наприклад, пандуси, ліфти тощо) та відкритістю комунікації «без табу» для всіх. У той же час визначається і поняття *accessible communication*: чітке, пряме, легке для розуміння спілкування, яке може бути доступним у різних форматах, щоб усі користувачі мали рівний доступ [9]. Єдину риску можна підвести, визначаючи поняття *inclusive*, яке акумулює в собі і явище *inclusive communication* (див., напр., у Кембриджському словнику [5]). Часто це поняття протиставляється явищу *hate speech* – «публічні висловлювання, що виражають ненависть або заохочують до насильства щодо особи чи групи на основі раси, релігії, статі чи сексуальної орієнтації» [5]. Акцентуємо, що у світовому контексті інклюзивність пов'язують із ціннісними орієнтирами суспільства, а відтак включають у пояснення категорії *суспільної моралі, демократичних цінностей, свободи думки і слова, коректної комунікації, суспільної етики*, etc. Як бачимо, у світовому науковому просторі часто співвідносять поняття *Barrier-free* з поняттями *інклюзивний простір, безбар'єрна комунікація, толерантне суспільство та суспільна етика*, відзначаючи важливу роль мовної комунікації в подоланні дискримінаційних бар'єрів (гендерних, вікових, культурних, фізичних, когнітивних).

У контексті медіалінгвістики *безбар'єрна комунікація* постає як багатовимірне явище, що охоплює мовні, семіотичні, технічні та соціокультурні аспекти. Дослідження фокусуються не лише на текстових характеристиках медіаповідомлень, а й на стратегіях адаптації контенту для різних аудиторій: з одного боку – це змістовне висвітлення у ЗМІ проблем інклюзії, а з іншого – створення доступних каналів та форматів комунікації для всіх категорій користувачів.

Наголосимо, що серед медіалінгвістичних проблем, за нашими спостереженнями, важливими є:

(а) окреслення теоретичних засад поняття *безбар'єрна медіакомунікація* та з'ясування суспільних передумов її актуалізації в сучасному інформаційному просторі;

(б) аналіз ролі ЗМІ у формуванні та підтримці безбар'єрного мовного середовища (мовна інклюзивність, доступність, відсутність дискримінаційних маркерів тощо);

(в) окреслення функціонально-стилістичного статусу медіамовлення, спрямованого на подолання комунікативних бар'єрів, виявивши його відмінності від традиційних форм масової комунікації;

(г) уточнення поняття медіатексту в аспекті безбар'єрної комунікації та визначення його ключових функціонально-стилістичних параметрів;

(г) систематизація методів аналізу текстів масової інформації, що допоможуть розвивати доступне й толерантне медіасередовище;

(д) дослідження лінгвостилістичних особливостей медіатекстів різних типів і жанрів (друкованих / електронних, інформаційних / аналітичних, мультимедійних), що розкривають тематику безбар'єрній комунікації;

(е) специфікація медіадискурсу в міжкультурному контексті: виявлення лінгвокультурних бар'єрів та опис стратегій їхнього подолання засобами масової комунікації;

(є) розробка практичних рекомендацій для медійників щодо впровадження принципів безбар'єрності у мовно-стилістичній та структурній організації медіатекстів.

Актуальним вважаємо й вивчення нових форм комунікативних практик, що реалізуються в нових медіа, зокрема у віртуальному просторі: субтитрування, сурдопереклад, тифлокоментар, адаптований контент спрощеною мовою тощо. А поява все більшої кількості тематично орієнтованих на інклюзію медіапроектів, особливо в контексті війни (*«Інклюзивний світ»*, *«Відвал ніз»*, *«Спілкування з нескореними»*, *«ВПО»* та под.), відкриває дослідницькі можливості для аналізу інформаційного простору в сучасних реаліях. Подібні проекти не лише виконують інформаційну чи просвітницьку функцію, а й сприяють конструюванню **нового мілітарного медіапростору**, в якому досвід травми, втрати та/чи фізичних обмежень стають масовими репрезентантами реалій сьогодення, потребуючи коректності комунікації про / для таких соціальних груп.

У цьому контексті перспективним вважаємо й аналіз комунікативних стратегій і тактик, застосованих в інклюзивному медіадискурсі з урахуванням емпатії, солідарності та соціальної підтримки. Особливий інтерес становить лексико-семантичний (заміна лексичних номінацій стигми на номінації нейтральні та / або позитивно марковані) та фразеологічний (з пошуком максимально коректних усталених конструкцій, медійних колокацій, клішованих словосполучень для комунікативних ілюстрацій інклюзії) рівні таких текстів, прагматичні аспекти (вибір комунікативної тональності, форми звертання, застосування займенників, орієнтованих на інклюзивність), візуально-текстові коди (підписи, графічні елементи, мова жестів у відеоконтенті, коректний емотикон) та ін.

Окрему увагу в медіакомунікації все більше приділяють цифровій екології, що формують нову комунікативну етику у віртуальному просторі, де важливими є не лише зміст повідомлення, а й форма його подачі, адаптованість до потреб аудиторії, відповідальність за вплив на вразливі групи, відмова від будь-яких форм кібербулінгу тощо. Інклюзивні комунікативні практики в нових медіа відтак можна розглядати як механізм

гуманізації публічного простору, що сприяє формуванню суспільної свідомості, заснованої на принципах емпатії, поваги та рівності комунікантів. Усебічний аналіз таких практик дозволяє розширити розуміння сучасного медіадискурсу не лише як інформаційного, а і як етичного, культуротворчого та демократизованого середовища.

Також, на нашу думку, перспективним є дослідження безбар'єрної комунікації в контексті мовної політики та еколінгвістичних студій: важливим є вивчення того, як мовні практики сприяють інклюзії, формують нові комунікативні стратегії в масовій комунікації, корелюють сучасну реальність із застосованими комунікативними моделями, пов'язаними з інклюзивністю [8]. У цьому контексті постає необхідність вироблення нових методологічних підходів до аналізу медіадискурсу [4, с. 57-67], що враховували б безбар'єрну комунікацію як стратегію розвитку успішного та розвиненого інформаційного суспільства. Окреслюється новий дослідницький вектор безбар'єрної комунікації в контексті розвитку зрілого інформаційного суспільства, що готове до викликів сьогодення виробляти і використовувати максимально коректні мовні конструкції, віддзеркалюючи тезу про відкрите демократичне проєвропейське українське суспільство ХХІ ст.

Отже, в сучасній лінгвістиці формується поняття *безбар'єрної медіакомунікації*, яке ми пропонуємо трактувати у двох ракурсах:

(а) як спеціальний тип медійної комунікації, що зосереджений на тематиці безбар'єрності та інклюзивності, охоплюючи проблеми соціальної, культурної, економічної та цифрової нерівності. Така медіакомунікація виконує просвітницько-виховну функцію, формуючи толерантну масову аудиторію;

(б) як формат медіакомунікації, орієнтований на потреби вразливих реципієнтів, які потребують всебічного отримання інформації за допомогою інклюзивних форм – субтитрування, сурдоперекладу, тифлокоментарів, адаптованого контенту спрощеною мовою, багатомовної та мультимодальної подачі матеріалів, etc. У такому вимірі безбар'єрна медіакомунікація постає як інструмент забезпечення рівного доступу до інформаційного потоку, долаючи мовні, сенсорні та когнітивні перешкоди.

Література

1. Барт Р. Міфології / пер. з фр. Л. Івшиної. Київ: Основи, 1998.
2. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі: [колективна монографія] / О. Главацька, Н. Горішна, Г. Слозанська та ін. Тернопіль, 2022.
3. Мак-Клюен М. Розуміння медіа: Зовнішні розширення людини / пер. з англ. В. Іванченко. Київ: Основи, 2003.
4. Теорія медіалінгвістики: підручник / Л. Шевченко, Д. Сизонов. Вид. 2-ге, доп. і перероб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2025.
5. Cambridge Academic Content Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
6. Crystal D. A dictionary of language and languages (2nd ed.). Oxford: Blackwell, 1999.

7. Habermas J. The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society (T. Burger & F. Lawrence, Trans.). MIT Press, 1989.
8. Makarets I. Language of a barrier-free society: the experience of Ukraine. *Ezikov Svyat (Orbis Linguarum)*. 2024. Vol. 22(3). P. 74-81. <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v22i3.7>
9. Oxford Reference. URL: <https://www.oxfordreference>

References

1. Barthes, R. (1998). *Mythologies* [Mifolohii] / trans. from French by L. Ivshyna. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
2. Hlavatska, O., Horishna, N., Slozanska, H. et al. (2022). *Inclusion in Action: Implementation Strategies in Ukraine and Worldwide* [Inkluziia v dii: stratchii vprovadzhenia v Ukraini ta sviti]. Ternopil. [In Ukrainian].
3. McLuhan, M. (2003). *Understanding Media: The Extensions of Man* [Rozuminnia media: Zovnishni rozshyrennia liudyny] / trans. from English by V. Ivanchenko. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
4. Shevchenko, L., & Syzonov, D. (2025). *Theory of Mediolinguistics: Textbook [Teoriia medialinhvistyky]* (2nd ed., rev. and enl.). Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [In Ukrainian].
5. Cambridge Academic Content Dictionary [electronic version]. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
6. Crystal, D. (1999). *A Dictionary of Language and Languages* (2nd ed.). Oxford: Blackwell.
7. Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* (T. Burger & F. Lawrence, Trans.). MIT Press.
8. Makarets, I. (2024). Language of a Barrier-Free Society: The Experience of Ukraine. *Ezikov Svyat (Orbis Linguarum)*, 22(3), 74–81. <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v22i3.7>
9. Oxford Reference [electronic version]. URL: <https://www.oxfordreference.com/>

Dmytro SYZONOV

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
 Doctor of Philology, Associate Professor,
 Associate Professor of the Department of Stylistics and Language Communication
 Kyiv
syzonov.d@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1162-2182>

BARRIER-FREE COMMUNICATION: STATE, STATUS, RESEARCH PERSPECTIVES IN LINGUISTICS

Resume. The article examines the state and definitive status of barrier-free communication as an integral phenomenon of modern linguistics, which emerges in response to the needs of an inclusively oriented information society. The prospects for studying barrier-free communication in contemporary linguistics are outlined, with attention to its innovative branches—media and legal linguistics, eco- and political linguistics, etc.

Particular emphasis is placed on interpreting the concept of *barrier-free media communication*, considered from two perspectives: first, as a thematically oriented type of media communication aimed at fostering a tolerant audience; and second, as a format of inclusive information delivery designed to meet the needs of vulnerable groups.

The focus is placed on new forms of communicative practices realized in the digital space, as well as on a comprehensive analysis of contemporary media projects centered on inclusion that

have gained significance under wartime conditions (e.g., *Inclusive World, Legs Off, Communication with the Unbroken, IDPs*, and others).

The article highlights the necessity of developing new methodological approaches to media discourse analysis that account for barrier-freeness as both a communicative and sociocultural strategy aimed at cultivating a culture of mutual respect and ethical interaction in the public sphere. It concludes that barrier-free communication represents an important factor in language policy, serving as a tool for implementing the principles of eco- and media linguistics, a “conductor” of verbal correctness in Ukrainian society, and a guarantee of equal access to information for all communicative participants. The study has a synergistic character, analyzing barrier-free communication with attention to extralinguistic factors that have contributed to its intensification in 21st-century linguistics.

Keywords: barrier-free communication, inclusion, media linguistics, ecolinguistics, media discourse, inclusive practices, language policy, digital space, tolerance, communicative strategy.

Олеся ТАТАРОВСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

доктор філологічних наук

доцент кафедри англійської філології

м. Львів

olesya.tatarovska@lnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9175-2774>

КОНТЕКСТНІ ПАТЕРНИ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У ПРАГМАДИСКУРСНОМУ СПЕКТРІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ОПИСУ

У статті продемонстровано, що дискурс заперечення в англійській постколоніальній літературі є багатограним і динамічним процесом, який охоплює опір, рекультивацію та перевизначення дійсності. Прагматичні функції форм заперечення у процесі текстової комунікації контекстно представлено через образи адресанта та адресата та у здатності емпатизувати ствердну ознаку. Це факт стійкості та креативності постколоніальних суспільств, коли вони долають складну історію до утвердження власної ідентичності. Дискурс заперечення в постколоніальній літературі не є самоціллю, а засобом для уявлення про нові можливості для порозуміння та співіснування. Це заклик до виходу за межі бінарних опозицій і прийняття множинності і різноманіття, які характеризують спільний людський мультикультурний досвід. Таким чином, він (цей тип дискурсу) залишається життєво важливою та трансформувальною силою в літературному та культурному ландшафті. Дискурсні сегменти заперечення у мовленні персонажів англійського постколоніального літературного дискурсу відбивають дуалізм рефлексивної особистості. Різні форми заперечення у персонажному дискурсі використовуються для пошуку чіткіших слів, формулювань, через які персонажі амбівалентних текстів постколоніального дискурсу хочуть сказати про себе. Важливо, що роль мовного заперечення як засобу типізації, у створенні образу персонажа, у дискурсній поведінці якого наявні різного роду лінгвальні таксони та форми заперечення свідчить про особливості його характеру. Заперечення виконує текстотвірну функцію, беручи участь у структурі тверджень, власне заперечень, спростувань, сумнівів, у передачі іронії, емоційної напруги, що відбиває стан мовців у текстовпросторі англійського постколоніального літературного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, заперечення, постколоніальна література, текстовпростір, адресант, адресат.

Контекст художнього тексту є визначальним щодо прагматичного скерування семантичного та синтаксичного значення заперечення. Контекст дає змогу читачеві зрозуміти, як заперечення функціонує не тільки на рівні окремих речень, але і у ширшій наративній перспективі, розкриваючи глибшу соціальну, політичну та культурну динаміку. З огляду на аналіз контексту, можемо вивчати, як заперечні конструкції відображають боротьбу персонажів за ідентичність, викликану впливом колоніалізму, та як персонажі висловлюють своє неприйняття стереотипів й протест проти нав'язаних обмежень. Цей мовний засіб у площині художньо-естетичної реальності фокусує увагу дослідника на темах культурного конфлікту, соціальної

маргіналізації та психологічних аспектах, які розкривають сутність основних концептів постколоніального досвіду: боротьби, свободи, влади.

Прагматичний алгоритм опису синтаксичних моделей заперечення передбачає вивчення того, як заперечення використовується в комунікації для передачі значення поза буквальним тлумаченням слів. Ефективність і доречність заперечення часто залежать від контексту [4]. Речення, яке є граматично правильним і правдивим, все одно може здаватися дивним, якщо контекст не підтримує його використання. Заперечення може змінити інформативність висловлювання. Прагматичний аналіз розглядає, як заперечення змінює очікуваний потік інформації в розмові. Заперечення зазвичай використовують, щоб пом'якшити твердження, зробити їх більш ввічливими чи непрямими. Це вкрай важливо для підтримки соціальної гармонії та збереження обличчя. Заперечення може створити контраст або підкреслити тезу, підкреслюючи відмінності або привертаючи увагу до конкретних аспектів розмови. Використання та тлумачення заперечення може відрізнятися в різних культурах [2]. Прагматичний алгоритм опису розглядає ці культурні відмінності та те, як вони впливають на спілкування. Прагматичний аналіз також розглядає, як конкретні слова та фрази використовують в запереченні та їхні семантичні наслідки. Це включає в себе вивчення словосполучень, ідіоматичних виразів і вибір маркерів заперечення [1].

Таким чином, прагматичний алгоритм опису синтаксичних моделей заперечення розкриває нюанси способів використання заперечення для передачі значення, управління соціальними взаємодіями та відображення культурних норм. Він підкреслює важливість контексту, імпліцитного значення, ввічливості, акценту та культурних відмінностей у розумінні того, як заперечення функціонує в спілкуванні [3].

Заперечення є фундаментальним складником функціонування людської мови, який відіграє вирішальну роль у спілкуванні, дозволяючи мовцям заперечувати, суперечити або виражати відсутність чогось. У сфері прагматичного аналізу дискурсу вивчення заперечення передбачає розгляд того, як заперечення функціонує в різних контекстах і як воно впливає на значення та взаємодію. Цей підрозділ досліджує теорію аналізу прагматичного дискурсу, оскільки він стосується заперечення, зосереджуючись на контекстах шаблонів та їхніх наслідках. Прагматичний аналіз дискурсу — це розділ лінгвістики, який досліджує, як мову використовують в контексті для передачі значення та досягнення комунікативних цілей. Розгляд соціальних та інтерактивних аспектів спілкування виходить за рамки структурних аспектів мови. Прагматичний аналіз дискурсу розглядає те, як мовці послуговуються мовою для виконання дій, управління стосунками та орієнтування в соціальних нормах. У прагматичному аналізі дискурсу контексти шаблонів стосуються повторюваних структур і середовищ, у яких локалізоване

заперечення. Ці шаблони допомагають збагнути, як заперечення функціює в комунікації та як воно впливає на інтерпретацію дискурсу [4]. Деякі ключові шаблонні контексти заперечення включають:

Контрастні контексти: заперечення часто з'являється в контекстах, де контраст робиться між двома чи більше пропозиціями. Наприклад, *she is not coming, but he is*. Тут заперечення встановлює контраст між діями двох індивідів.

Коригувальний контекст: заперечення використовується для виправлення або спростування попереднього твердження чи припущення. Наприклад, *I thought she was coming, but she is not*. Це використання заперечення служить для оновлення або перегляду розуміння слухача.

Емфатичні контексти: заперечення можна використовувати для підкреслення, щоб рішуче стверджувати протилежність пропозиції. Наприклад, *I will never do that again!* Використання *never* підкреслює відданість мовця.

Екзистенціальний контекст: заперечення використовується для вираження неіснування або відсутності чогось. Наприклад, *There is no milk left*. Цей тип заперечення інформує слухача про відсутність очікуваного елемента.

Ввічливість і непрямість: заперечення можна використовувати для пом'якшення висловлювань, роблячи їх більш ввічливими чи непрямими. Наприклад, *I don't think that's a good idea* є більш ввічливим способом виразити незгоду, ніж прямо сказати *That's a bad idea*.

Заперечення виконує декілька прагматичних функцій у дискурсі, впливаючи на те, як інтерпретуються повідомлення та як розгортаються взаємодії. Деякі з цих функцій включають:

Керування очікуваннями: заперечення допомагає керувати очікуваннями слухача, надаючи інформацію про те, що не так. Це може запобігти непорозумінням і прояснити наміри оратора.

Вираження ставлення та емоцій: заперечення може передати ставлення та емоції мовця, такі як несхвалення, недовіра або розчарування. Наприклад, *I can't believe you did that!* висловлює недовіру і, можливо, несхвалення.

Зміна вектора комунікації: під час розмови заперечення може сигналізувати про зміну напрямку дискурсу, сприяючи черзі та потоку взаємодії. Наприклад, *No, but I think...* вказує на зміну у внеску співрозмовника.

Створення когезії та когерентності: заперечення сприяє згуртованості та узгодженості дискурсу шляхом зв'язування пропозицій та підтримки логічного потоку інформації. Наприклад, *She didn't come because she was sick* поєднує дві пов'язані ідеї.

Щоб проаналізувати заперечення в дискурсі, аналітики прагматичного аналізу дискурсу розглядають кілька факторів:

Контекстуальні фактори: ситуаційний контекст, включаючи наміри мовців, стосунки та ширше середовище дискурсу, впливає на те, як заперечення використовують та інтерпретують.

Лінгвістичні фактори: вибір заперечних часток, синтаксична структура заперечення та наявність інших мовних елементів (наприклад, модальних дієслів, прислівників) впливають на значення та функцію заперечення.

Фактори взаємодії: динаміка взаємодії, така як черга, стратегії ввічливості та переговори про значення, формують те, як заперечення використовують та розуміють.

Культурні фактори. Культурні норми та звичаї відіграють певну роль у тому, як заперечення використовують в різних мовах і суспільствах. Те, що вважається ввічливим або непрямим в одній культурі, може відрізнятися в іншій.

Заперечення є потужним мовним засобом, який відіграє вирішальну роль у спілкуванні. Через призму прагматичного аналізу дискурсу можемо отримати глибше розуміння того, як заперечення функціонує в різних контекстах шаблонів і як воно впливає на значення та взаємодію. Досліджуючи прагматичні функції заперечення та чинники, які формують його вжиток, можемо оцінити складність і багатство цього фундаментального аспекту мови. Незалежно від того, чи це управління очікуваннями, вираження ставлення чи сприяння взаємодії, заперечення є владним складником ефективної комунікації як у колоніальному, так і в постколоніальному контекстах.

У контексті прагматичного аналізу дискурсу текстова комунікація відіграє вирішальну роль як основоположний компонент комунікативного акту, що охоплює як текст, так і учасників мовленнєвої події [5]. Персонажі об'єднані процесом комунікативної діяльності, який виявляється через сприйняття читачем мовних знаків. Літературний постколоніальний дискурс слугує референтним середовищем [6], сформованим суб'єктом і вербалізованим через мовний код як вторинну комунікативну діяльність, що експлікує різні форми заперечення. Взаємодія між автором-оповідачем, персонажами та читачем, що вимагає певного контексту — постколоніального, колоніального та інтегрованого дискурсу — через художній текст у загальній текстовій структурі є прикладом художньої комунікативної взаємодії. Ця взаємодія, яку називають «структурою художньої чи наративної комунікації» [8], висвітлює ключові аспекти реалізації контексту та намагається зрозуміти, як окремі компоненти заперечення структурують художній текст і функціонують на лексичному, синтаксичному та тематичному рівнях художнього тексту.

У контексті ролі заперечення в художньому тексті риторична модель наративної комунікації включає такі елементи, як автор, імпліцитний автор і оповідач з точки зору виробництва оповіді [7]. Заперечення відіграє ключову

роль у процесі інтерпретації та розуміння художнього тексту як колоніального дискурсу через читача, який сприймає та інтерпретує вигадану реальність — події художнього світу. Заперечення впливає на перебудову сюжетного світу, виявляючи динамічні зв'язки між учасниками комунікативної взаємодії — персонажами, які виникають у результаті побудови наративних рівнів тексту. Ці взаємозв'язки важливі для розуміння того, як заперечення є частиною більшої наративної структури. Через розвиток сюжету, де заперечення створює поле для дій персонажів (протагоністів чи антагоністів), автор втілює їхнє бачення дійсності в контексті постколоніалізму у зв'язку з темами свободи та боротьби, спонукаючи читача до поглиблення розуміння героїв. лінгвістичне мислення.

Проста комунікативна модель передбачає, що адресат (автор) посилає повідомлення адресату (читачеві) за допомогою спільного коду, але в художньому тексті заперечення порушує цей процес. Наратологічні моделі, на відміну від реальної комунікації, підкреслюють часовий розрив між створенням і реценцією повідомлення, а також відсутність прямої взаємодії між адресантом і адресатом [9]. Заперечення ускладнює цю взаємодію, створюючи нові перешкоди для розуміння. Реальна та художня комунікація поділяються на позатекстову (реальний автор → реальний (справжній) читач) та внутрішньотекстову (імпліцитний автор ↔ оповідач ↔ персонаж ↔ імпліцитний читач), але заперечення впливає на ці рівні, формуючи інший спосіб передачі інформації через складне сприйняття чи суперечливі значення. Моделі художніх комунікативних ситуацій визнають, що реальний автор і реальний читач перебувають поза рівнями художньої нарації, але є істотними для розуміння тексту. Відповідно до використаного прагматичного підходу і методики дискурсного аналізу, заперечення є інтегрованим складником художнього комунікативного процесу, за допомогою якого автор-оповідач передає інформацію читачеві, водночас порушуючи узвичаєні способи розуміння через контрасти та протиріччя [10].

У контексті прагматичного підходу роль заперечення в моделі художньої комунікації, запропонованій М. Яном (*нім. M. Jahn*), розкривається через взаємодію трьох комунікативних рівнів, кожен із яких має своїх адресантів та адресатів [15]. Ця трирівнева структура дискурсу, або архітектура дискурсу, охоплює позатекстове спілкування між автором і читачем, а також два внутрішньотекстових рівні: наративний дискурс і художню дію персонажів. Заперечення в цьому контексті порушує стандартну взаємодію між реальним автором і читачем, набуваючи нових способів інтерпретації художнього текстосвіту, за якими читач стикається з неоднозначними інтерпретаціями або протиріччями в розумінні літературного постколоніального дискурсу [11].

У літературному постколоніальному прозовому тексті, що містить мовлення персонажів заперечення виявляється монологічно, діалогічно,

поліфонічно, де вербальні та невербальні елементи поведінки формують комунікативні стосунки між дискурсами протагоністів та антагоністів. Це, безумовно, відтворює імітацію природного комунікативного акту, в якому заперечення стає частиною діалогічно-поліфонічної напруги чи конфлікту.

Словом, літературний постколоніальний прозовий текст як форма когнітивної й аргументативної взаємодії набуває особливого значення у зв'язку з запереченням, яке може зміщувати акценти та формувати нову перспективу літературного постколоніального дискурсу. Заперечення, з одного боку, уникає прямого вираження авторських намірів, а з іншого — адаптує свідомість оповідача до залучення читача до комунікативної співпраці. Таким чином, читач через заперечення «зчитує» приховані сигнали тексту, що вказують на установки, цінності та норми, відображені через імпліцитного автора, посилюючи взаємодію всередині художнього тексту [12].

З погляду змісту та комунікативних значень тексту та його складників характерний спосіб забезпечує різноманітність вираження, утворюючи поліфонічну оповідь. З одного боку — зона дискурсу оповідача, а з іншого — зона персонажа, між якими існують визначальні зв'язки [13]. У контексті заперечення кожен художній текст постає перед читачем як збірка слів — маніфестований текст, що є реалізацією наративної структури. Однак заперечення вносить у цей процес елемент сумніву чи суперечності: сприймаючи надруковані слова, реальний читач не лише інтерпретує їх як події та вчинки персонажів, а й осягає імпліцитне значення, яке не завжди збігається з очікуваним тлумаченням і змушує перегляд початкових значень [14].

Заперечення в постколоніальному дискурсі є важливою складовою комунікації між персонажами, оскільки розкриває ключові теми конфлікту, боротьби за ідентичність і владу. У літературному постколоніальному дискурсі заперечення функціонує як механізм, за допомогою якого персонажі виражають опір, незгоду чи опозицію домінувальним ідеологіям. Заперечення в літературному постколоніальному дискурсі може бути і явним, і прихованим, створюючи динаміку в діалозі, що відбиває складну взаємодію між колонізаторами та колонізованими, підкреслюючи нерівність у комунікативних стосунках. Через заперечення персонажі розкривають індивідуальну та колективну боротьбу за самовизначення, що є центральною темою літературного постколоніального дискурсу, формуючи нові рівні розуміння наративу та взаємодії між читачем і художнім текстом.

Заперечення — лінгвістичний феномен, який автори застосовують для передачі складних тем і емоцій. У постколоніальних романах заперечення відіграє вирішальну роль у висвітленні боротьби, опору та криз ідентичності, з якими стикаються персонажі та суспільства. Розглянемо контекстуальні моделі заперечення в постколоніальній літературі через його вплив на

літературні характеристики та теми, поширені в наративах цих творів. Постколоніальні романи характеризуються дослідженням тем, пов'язаних з колоніалізмом та його наслідками. Ці теми включають ідентичність, опір, переміщення, культурну гібридність і прагнення до автономії. Вжиток заперечення в постколоніальних романах є підсиленням цих тем, надаючи лінгвістичні засоби для вираження складності постколоніального досвіду. Проаналізуємо контекстуальні патерни заперечення у постколоніальному романі, як от:

Ідентичність і самосприйняття: заперечення використовують для дослідження боротьби персонажів із ідентичністю та самосприйняттям. Наприклад, персонажі можуть заперечувати свою культурну спадщину або відкидати нав'язану ідентичність. Таке використання заперечення підкреслює внутрішні конфлікти та кризи ідентичності, які є результатом колоніального панування. Наприклад, у романі «Things Fall Apart» Чінуа Ачебе заперечення Оконкво спадщини свого батька *He was his father's son* відображає його боротьбу зі своєю ідентичністю та його бажанням дистанціюватися від уявної слабкості [1].

Опір і непокора: заперечення є інструментом для вираження опору та непокори проти колоніальних держав. Персонажі, зазвичай, використовують заперечення, щоб відкинути колоніальну владу та відстоювати свою автономію. Скажімо, у «The River Between» Нгуґі ва Тхiongго персонажі заперечують легітимність колоніального правління, завдяки таким фразам, як *We do not recognize their authority*, щоб підтвердити свій опір [5].

Переміщення та втрата: заперечення стосується передачі відчуття переміщення та втрати, переживання і страждання персонажі. Це може включати заперечення почуття причетності або відсутність батьківщини. У творі Салмана Рушді «Midnight's Children» головний герой Салім Сінай заперечує своє почуття приналежності, заявляючи *I am not from here*, щоб висловити своє почуття переміщення [4].

Культурна гібридність: постколоніальні романи розкривають тему культурної гібридності, де персонажі переміщуються між кількома культурними ідентичностями. Заперечення слугує підсиленню неприйняття однієї культури на користь іншої або заперечення окремої культурної ідентичності. В «Efulu» Флори Нвапи головний герой бореться зі своєю культурною ідентичністю, заперечуючи свою індіанську спадщину *I am not Indian*, намагаючись асимілюватися з американською культурою [3].

Психологічні стани: заперечення є вагомим джерелом для вираження психологічних станів персонажів, включаючи заперечення, придушення та внутрішній конфлікт. Такий застосунок заперечення дає розуміння емоційної та розумової боротьби, з якою стикаються персонажі в постколоніальних контекстах. У «God of Small Things» Арундаті Рой персонажі використовують

заперечення, щоб придушити травматичні спогади, а такі фрази, як *It didn't happen*, відображають їхнє психологічне заперечення [2].

Заперечення в постколоніальних романах тісно пов'язане з кількома ключовими темами:

Колоніальний гніт: заперечення вживають щоб підкреслити репресивний характер колоніального правління на усіх рівнях та неприйняття персонажами колоніальної влади.

Пошук ідентичності: використання персонажами заперечення відображає їхній пошук ідентичності та відмову від нав'язаної ідентичності.

Культурний конфлікт: заперечення виявляє культурні конфлікти та гібридність, які відчують персонажі, що переміщуються між різними культурними світами.

Опір і автономія: заперечення служить мовним вираженням опору та прагнення до автономії та самовизначення.

Психологічна травма: заперечення забезпечує засіб для вираження та подолання психологічної травми та емоційного впливу колоніалізму.

Словом, заперечення є важливою мовною характеристикою постколоніальних романів, яка служить для висвітлення складних тем і досвіду персонажів, які живуть після колоніального панування. Аналіз контекстуальних моделей заперечення дає можливість отримати глибше розуміння того, як постколоніальні автори використовують мову, щоб передати боротьбу, опір і кризи ідентичності, які визначають їхні твори. Через заперечення постколоніальна література дає розлогий коментар щодо тривалого впливу колоніалізму та постійного пошуку ідентичності та автономії.

Література

1. Biber, D. (1998). *Corpus Linguistics. Investigating Language Structure and Use* / D. Biber, S. Conrad, R. Reppen. Cambridge : Cambridge University Press. 300 p.
2. Biber, D. (2007). *Discourse on the Move : Using Corpus Analysis to Describe Discourse Structure* / D. Biber, U. Connor, A. Upton Thomas. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company. 290 p.
3. Biber, D. (1988). *Variation across speech and writing*. New York: Cambridge University Press. 299 p.
4. Bignall, S. (2010). *Postcolonial Agency. Critique and Constructivism*. Edinburgh : Edinburgh University Press. 272 p.
5. Birner, B.(2006). *Drawing the Boundaries of Meaning: Neo-Gricean Studies in Pragmatics and Semantics in Honor of Laurence R. Horn.* / B. Birner, G. Ward. Amsterdam: John Benjamins. 350 p.
6. Black, E. *Pragmatic Stylistics*. (2006). Edinburgh University Press. 177 p.
7. Blakemore, D. (2010). *Communication and the Representation of Thought: The Use of Audience-directed Expressions in Free Indirect Thought Representations.* *Journal of Linguistics*. № 46(3). P. 575 – 599.
8. Blakemore, D. (2002). *Relevance and Linguistic Meaning : The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge : Cambridge University Press. 212 p.

9. Blanchette, F. (2011). English negative concord and double negation: The division of labor between syntax and pragmatics / F. Blanchette, M. Nadeu, J. Yeaton, V. Deprez. *Linguist. Soc. Am.* 2-18. Vol. 3. No. 53. P. 1 – 15.
10. Blaxter, T. (2018). Pragmatic Differentiation of Negative Markers in the Early Stages of Jespersen's Cycle in North Germanic / T. Blaxter, D. Willis. Amsterdam: Diachronica. P. 451 – 486.
11. Blutner, R. (1998). Lexical pragmatics. *Journal of Semantics*. No. 15. P. 115 – 162.
12. Bolinger, D. (1975). Aspects of language. New York : Harcourt Brace Jovanovich. 682 p.
13. Bolinger, D. (1972). Degree Words. The Hague–Paris : Mouton,. 1972. 320 p.
14. Bolinger, D. (1977). Meaning and form. London : Longman. 212 p.
15. Jahn, M. (2021). Narratology 2.3: A Guide to the Theory of Narrative. 99 p.

Використані джерела

1. Achebe, Ch. (1958). *Things Fall Apart*. Nigeria: William Heinemann. 209 p.
2. Arundhati, R. (1997). *The God of Small Things*. India : Penguin Group. 153 p.
3. Nwapa, F. (1966). *Efuru*. Nigeria : William Heinemann. 281 p.
4. Rushdie, S. (1981). *Midnight's Children*. United Kingdom : Jonathan Cape. 446 p.
5. Thiong'o, N. wa. (1965). *The River Between*. Kenya : Heinemann – African Writers Series. 116 p.

Olesia TATAROVSKA

Ivan Franko National University of Lviv

Doctor of Philology

Associate Professor of the Department of English Philology

Lviv

CONTEXTUAL PATTERNS OF NEGATION IN THE PRAGMADISCURSIVE SPECTRUM OF LINGUISTIC DESCRIPTION

The discourse of negation in English postcolonial literature is a multifaceted and dynamic process encompassing resistance, reclamation, and redefinition of reality. The pragmatic functions of forms of negation in the process of textual communication are contextually represented through the images of the addresser and the addressee, and in the ability to emphasise the affirmative feature. This is a fact of the resilience and creativity of postcolonial societies as they overcome a complex history to assert their own identity. The discourse of negation in postcolonial literature is not an end but a means to imagine new possibilities for understanding and coexistence. It calls to go beyond binary oppositions and accept the plurality and diversity characterising the shared human multicultural experience. Thus, it (this type of discourse) remains a vital and transformative force in the literary and cultural landscape. A characteristic feature of the basic contexts of the functioning of negation in English-speaking postcolonial literary discourse is their complex syncretic nature, which is manifested in the interweaving of various pragmatic nuances in them, so it is sometimes difficult to isolate which of them becomes the main one. Against the background of empirical material, the discourse segments of negation reveal a lack of cooperation, collaboration, and politeness, which is associated with the broad palette of sharply negative pragmatic nuances that negation carries in specific contextual cases: resistance, protest. Regardless of the semantic content of the adverse reaction, which in each case turns out to be contextually conditioned, uncompromisingness and even impoliteness are constant companions. Discourse segments of negation in the speech of characters of the English-speaking postcolonial literary discourse reflect the dualism of the reflexive personality. The protagonists or antagonists of the analysed ambivalent texts ask themselves questions, reflect and search for their own truth. It is

noticeable that their speech is characterised by contradiction, doubt, and punctuation, which shows the incompleteness of thought. Various forms of negation in character discourse are used to search for clearer words and formulations through which the characters of ambivalent texts of the postcolonial discourse want to say things about themselves. It is essential that the role of linguistic negation as a means of typification, in creating the image of a character, in whose discourse behaviour there are various kinds of linguistic taxons and forms of negation, testifies to the peculiarities of his character. Negation performs a text-forming function, participating in the structure of assertions, actually negations, refutations, and doubts, in the transmission of irony and emotional tension, which reflects the state of speakers in the text space of English-language postcolonial literary discourse.

Keywords: discourse, negation, postcolonial literature, text space, addresser, addressee.

TOPACHEVSKYI S. K.

Zhytomyr Polytechnic

PhD in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theoretical and Applied Linguistics

Zhytomyr

ktpl_tsk@ztu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8895-2337>

MUSKYI B. A.

Zhytomyr Polytechnic

Assistant Lecturer at the Department of the Theoretical and Applied Linguistics

Zhytomyr

ktpl_mba@ztu.edu.ua

PRAGMATIC AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH IN PAY-PER-CLICK ADVERTISING: A CORPUS-BASED STUDY

Resume. The article analyzes advertising texts from Google search results and their practical impact on the end user. The study examines the modern advertising landscape and the place of pay-per-click (PPC) advertising within it. A set of methods was applied, including comparative, quantitative and qualitative analysis, ranking, and grouping. The study highlights the peculiarities of lexical constructions in advertisements from various life spheres. The ads were analyzed quantitatively to determine general trends and consumer attitudes, and qualitatively to identify the semantic strategies advertisers employ to attract potential clients. Each ad was categorized based on its industry (e.g., e-commerce, health&beauty, finance) and target audience (B2C vs. B2B) to enable comparative analysis. Using corpus analysis software (AntConc, in particular), a frequency analysis of keywords and lexical bundles was conducted to identify the most commonly used terms and phrases. A qualitative analysis of the high-frequency lexical items was performed to group them into semantic categories and to interpret the pragmatic strategies they enact. This involved examining how specific words function to create persuasive appeals within the context of the ad. The analysis revealed principles and patterns of using emotionally positive vocabulary, urgency markers, security-related words, and others. The findings demonstrate the quantitative predominance of B2C-oriented advertisements, which confirms the dominance of consumer trends in society. Based on the results, recommendations for advertisers were formulated.

Keywords: PPC, advertisement, advertising, B2B, B2C.

Introduction

Advertising has become an integral part of our lives. Watching favourite series on TV, searching for necessary good in online-shop, listening to music on Spotify – these are the most popular places where ads can reach their potential customer. As Pomat says “social media platforms like X (Twitter), Facebook, TikTok and Instagram, as well as e-commerce platforms like Amazon, Shoppee, Lazada, and Alibaba, have provided new avenues for businesses to contact their target consumers”[6].

We can observe ads simply by coming across a billboard or meeting a flyer distributor. Sometimes the viewer can't even realize that he has just come across an

advertisement watching a film and seeing a close-up of a well-known logo. All the things mentioned strongly confirm that advertising makes a huge impact on our lives even without us realizing it.

The subject of our research leads us to the first-stage goal of identifying the most popular types of advertising today and assessing their impact on potential recipients. According to one of the most popular job sites around the world indeed.com [1] there are 14 different types of advertising:

- Print advertising (all printed ads, including brochures, flyers and ads printed in newspapers and magazines, etc.);
- Direct mail advertising (printed ads sent via mail. This applies to e.g. fashion catalogs);
- TV advertising;
- Radio advertising;
- Podcast advertising (very similar to radio advertising: ads are usually played at the beginning, middle and at the end of the podcast);
- Mobile advertising (wide range of ad placements: advertisements may appear to consumers through social media, on web pages or within apps);
- Social media advertising;
- Paid search advertising (often referred as pay-per-click (PPC) advertising – business owners or companies that use PPC only pay a fee when a customer clicks on their ad and therefore lands on their website/app);
- Native advertising (ads look very similar to the content on page where they are shown);
- Display advertising (usually we call these ads as banners – they prevent us from seeing some content on a webpage where we currently are. In order to continue reading a page we must usually watch those banners some definite period of time (6, 10 or 30 sec);
- Outdoor advertising;
- Guerilla advertising (painting mural on the sidewalk, taking photo with the ad and posting it in socials with an appropriate hashtag);
- Product placement advertising (product owners pay to have their product integrated into a media content. The product mustn't be directly mentioned, but it should be noticeable by audience. E.g. a sneakers brand wants to target teenagers. They pay to have their product shown in a popular teens series. Characters of the series will wear their sneakers and the label will be visible, though the brand mightn't necessarily be mentioned);
- Public service advertising (usually ordered by governments or charity organizations to inform large number of public regarding some initiative, hence this type of advertising doesn't aim to make any profit).

The list provided above should not be considered as the absolute truth. Some people may consider display advertising to be paid advertising in general since the

same payment principle applies here or unite print and direct mail advertising into one category. Some other people may identify separate additional categories from the list according to the method of production, placement, or payment for advertising. However, at present, this list appears to me to be the most comprehensive and understandable from the perspective of someone who is not involved in advertising and marketing.

Since our study aims to investigate the characteristics of pay-per-click (PPC) advertising, we consider it necessary to inform the reader about the types of such advertising and the most popular PPC platforms. According to Mayple [2] the most popular advertising systems are listed below:

- Google Ads (prev. Google Adwords – the biggest platform in the world with the market share of 28%. Using Google Ads also allows you to display ads on YouTube);

- Microsoft Ads (Bing Ads);

- Facebook & Instagram Ads (formerly separate, but later united after Facebook had bought Instagram in 2012 [3];

- Pinterest Ads;

- X (Twitter) Ads;

- LinkedIn Ads, etc.

As it's clearly seen from the list above, almost each big social network has its own advertising system. The exception here is Google, as it is a search engine rather than a social network, although in the past Google also tried to launch its own social network called Google+.

The question arisen now is how all those advertising systems find people who are interested in their goods or services promoted. As we mentioned earlier a user can see the ads while watching videos, browsing other websites or typing any search request into search engine (like Google, Yahoo, etc.). To conduct our research, we decided to take text ads that appear in Google search results in response to various user search queries. As we reach this point, it's necessary to state that our **goal** of this research is to identify and describe the core semantic and pragmatic features of the English language as it is used in contemporary PPC advertising. To achieve this goal, the following objectives were set:

- To compile a representative corpus of English-language PPC advertisements from Google Ads.

- To conduct a frequency analysis to identify the most prominent lexical units and semantic categories within the corpus.

- To describe the key pragmatic strategies employed in PPC ads to persuade and influence the target audience.

Theoretical Background

The theoretical basis for the study was taken from the works of **Guy Cook (2001)** “The Discourse of Advertising” and **Angela Goddard (2002)** “The

Language of Advertising”. These works provide core concepts about advertising as a field that combines visual, linguistic, and contextual elements. It is in the coexistence of these elements that advertising can convey a certain meaning and influence human beliefs. Some other scholars, such as **Vestergaard and Schroder (1985)**, laid the foundations for the systematization of advertising language analysis. In their works, they investigated how lexical and grammatical choices persuade consumers.

Another fundamental work for the study was **J. L. Austin's** theory of speech acts (1962). It was later supplemented and refined by **John Searle** (1969). PPC advertisements can be viewed as complex speech acts, where the locutionary act (the literal text) is designed to perform specific illocutionary acts (e.g., promising a benefit, warning of scarcity) with the intended perlocutionary effect of persuading the user to click.

Finally, the principles of pragmatics, particularly the concepts of persuasion and implication, are central to this analysis. The meaning in PPC ads is often not explicitly stated but implied through carefully chosen words and phrases. Advertisers leverage pragmatic implicatures to convey messages about value, urgency, and trustworthiness efficiently within strict character limits.

Since the meaning and main message of PPC ads are often veiled due to advertising system restrictions on content and character count, advertisers convey messages about value, urgency, reliability, etc. through pragmatic implications. Taking that into account, the principles of pragmatics, in particular the concepts of belief and implication, are central to this analysis.

Methodology

To investigate the linguistic features of PPC advertising, a corpus-based approach was applied. This methodology allows to use systematic and quantitative analysis of authentic language.

The corpus for this study consists of 500 English-language PPC advertisements. The data was collected between July and August 2025. The corpus is balanced, with ads sourced from Google Ads search results. The collection was performed by manual searches for a diverse range of products and services (both B2B and B2C) to capture a wide array of authentic ad copies.

Methods of Analysis: The compiled corpus was subjected to a multi-stage analysis:

1. **Content Analysis:** Each ad was categorized based on its industry (e.g., e-commerce, health&beauty, finance) and target audience (B2C vs. B2B) to enable comparative analysis.
2. **Frequency Analysis:** Using corpus analysis software (AntConc, in particular), a frequency analysis of keywords and lexical bundles was conducted to identify the most commonly used terms and phrases.
3. **Semantic-Pragmatic Analysis:** A qualitative analysis of the high-frequency lexical items was performed to group them into semantic categories and

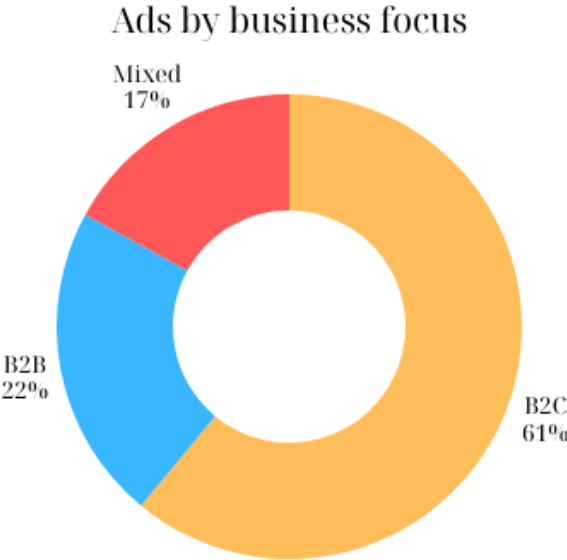
to interpret the pragmatic strategies they enact. This involved examining how specific words function to create persuasive appeals within the context of the ad.

Results

The crucially important thing on this stage of our research was to give proper definitions of B2B and B2C abbreviations as well as to determine clear differences between these concepts, which represent two distinct approaches to marketing. According to New Age digital agency blog article “B2C (Business-to-Consumer) advertising is aimed at attracting and engaging end consumers to a particular product or service. It focuses on personal purchases and interactions with end users [4].” On the other hand B2B ads are mainly aimed at promoting products or services to another business. In simple terms “B2C focuses on selling products or services directly to end consumers (e.g. *“Cheap Laptops | Buy Online”*, *“1-on-1 Lessons from \$5 | Learn English Online”*), while B2B targets other businesses as clients (e.g. *“Boost Your Business With a Professional Site”*, *“Find Employees Nearby | Post Jobs for Free”*) [5].”

It should be noted that many advertisements cannot be classified solely as B2B or B2C, as many businesses are aiming consumers and another businesses at the same time. The text of the advertisement itself may not reflect this, but after visiting the official website sections “About” and “Services” it becomes evident that the company might be providing either individual or corporate services (e.g. *“Crowdfunding Platform - Raise Funds Today”*). Such advertisements were pointed with a label “Mixed” in our research.

As mentioned above, we collected 500 advertisements from various areas of life for our study. The diagram below shows the ratio of advertisements by business focus:

As we see the majority of the corpus ads are directed at individual consumers, which can lead us to the point that consumer trends are still dominant. Pragmatically, this category is characterized by a high frequency of imperative constructions (“*buy now*”, “*get discount*”), emotive appeals, and references to personal benefits (“*for free*”, “*save big*”, “*learn more*”). Semantically, B2C ads tend to emphasize immediacy, affordability, and convenience.

Surprisingly, the most frequently appearing word in ad texts is “*online*”. It was used 145 times. We assume this is a result of two factors: the coronavirus pandemic, which almost devoured offline shopping and the search for the most convenient way to shop. It is also quite logical that advertisers often use such words as “*free*”, “*best*”, “*top*” to underline their product/service significance, uniqueness, and superior quality.

	A	B	C	D	E	F
1	Type	Rank	Freq	Range	NormFreq	NormRange
2	online	9	145		1 10876.903	1.000
3	free	11	112		1 8401.470	1.000
4	best	12	111		1 8326.457	1.000
5	get	15	93		1 6976.221	1.000
6	insurance	20	74		1 5550.971	1.000
7	now	21	73		1 5475.958	1.000
8	today	22	68		1 5100.893	1.000
9	more	23	65		1 4875.853	1.000
10	top	24	64		1 4800.840	1.000

Although B2B advertising share is rather smaller, it displays distinctive pragmatic features: a more formal register, professional terminology (“*enterprise solutions*”, “*corporate management software*”), and a focus on efficiency and long-term benefits (“*experts keep you running 24/7*”, “*transform your business*”, “*boost your business*”). These texts are semantically oriented towards rationality, expertise, and credibility rather than emotional appeal.

Nearly one-fifth of the ads target both businesses and consumers at a time. This hybrid group combines pragmatic strategies from both categories: personalized appeals (“*easy to use*”, “*start today*”) alongside professional markers (“*for teams*”, “*for small businesses*”). Such cases suggest a growing trend towards universalized messaging in PPC campaigns.

Emotionally-positive words (“*free*”, “*best*”, “*exclusive*”, “*fast*”, etc) are used more than 600 times (621). Evidently, business owners or advertisers use them to emphasize the benefits of their good/service, set them apart from competitors and create a positive image.

Urgency-words (“*now*”, “*today*”, “*limited*”, etc) number – 167. They are mostly used to enforce or even prompt a consumer to buy a good or use a necessary service. Given that there are significantly fewer urgency-words in comparison to emotionally-

positive ones, we can conclude that advertisers choose a soft form of marketing because they understand that aggression can repel or scare off potential clients.

Words denoting security guarantees (“*secured*”, “*verified*”, “*guarantee*”, “*accredited*”, etc) – 51. Advertisers often state they provide guarantees of different types in the ad texts. However, those words can be considered as used for marketing purposes only as a psychological trick. The ad text itself can’t be considered a reliable sign of security and safe shop/ordering for consumers.

Advertisers also often use so-called social proof. These are words such as “*thousands of customers*”, “*4.8/5 based on 400 reviews*”, “*recommended by...*”, etc. These phrases emphasize the positive image of products or services for other potential customers, based on the experience of other users who have purchased the product/used the service. The effectiveness of social proof is based on people's desire to follow the majority and trust unbiased recommendations rather than direct advertising from the seller. Their use has a psychological effect, as it is not known for certain whether the person who left the review wrote the truth or even purchased the product.

Discussion

Considering the concept of PPC advertising texts in the context of pragmatic discourse, it should be noted that there is currently no comprehensive definition of the concept of pragmatic focus. “This concept has been most thoroughly researched in the works of T. van Dijk, who defines it as an act of selection (of information to be conveyed), the criterion for which is the success and effectiveness of communication, as well as the interaction of participants in the speech act. By linking the concept of focus to the concepts of attention and interest, T. van Dijk emphasizes that pragmatic focus involves many factors or opinions that are directly relevant to the context of a given communication” [7, p. 14].

In general, we can define pragmatic discourse as a process of communication that focuses on specific goals, intentions, and practical consequences of speech, rather than just the content of words or sentences themselves. It encompasses speech interaction in a specific extra-linguistic context, taking into account not only what is said, but also what lies behind it, in order to achieve the desired result. In this context, PPC ad examples are a good subject for study, as users receive them in Google search results in response to their search queries. In addition, their task is to convince the user to make a specific decision regarding their previous intention, which was expressed by a query to the search engine.

Based on the above, it can be assumed that pay-per-click advertising has become a new, equal format of pragmatic discourse and requires careful study of its possible influence on user decision-making from a linguistic point of view.

Recommendations for creating Google Ads search ads are outlined in the Google Ads help center. However, they mostly cover technical aspects such as character limits, writing more headlines, etc. Based on the corpus collected during this study, we have created recommendations for Google Ads based on the frequency of use of certain linguistic constructions in them:

•Use clear and simple vocabulary.

PPC ads are usually short, appear in a highly competitive environment and are shown differently on various devices. Sophisticated or ambiguous words may confuse the reader. Instead, concise and transparent language helps users immediately grasp the value of the offer.

•Prioritize action-oriented verbs.

Lexical items such as *buy, get, discover, start, save, download* motivate users to take immediate action. Verbs should appear in imperative or infinitive constructions to highlight the call-to-action (CTA).

•Employ persuasive adjectives and quantifiers.

Words like *best, top-rated, affordable, exclusive, limited, new* can emphasize the uniqueness of a product. At the same time, numerals (*50% off, 3 days left*) create a sense of urgency and credibility. In addition, they act as an anchor that catches and holds the user's gaze.

•Leverage domain-specific vocabulary.

Each industry has its own set of keywords that are unique to it and thus distinguish it from others (e.g., *eco-friendly* in lifestyle ads, *certified* in education, *secure* in finance). Using such lexical items increases relevance and appeal in the eyes of users.

•Adapt vocabulary to cultural and regional contexts.

Words may carry different connotations depending on geography. For example, *cheap* may be perceived positively in some contexts (low price) but negatively in others (poor quality). Therefore, lexical choice should reflect cultural expectations of the target market. This recommendation is of a great importance because it can help prevent various conflicts based on ethnicity, religion, or culture.

•Balance creativity with keyword relevance.

While creative wording can attract attention, it should not undermine search intent. PPC ad texts must include core keywords that users type into search engines, ensuring both visibility and linguistic naturalness. Text expressions must not distract the user from the main thing - the advertised product or service.

•Test lexical variants.

A/B testing of different ad samples (e.g., *buy now* vs. *shop today*) provides data-driven insights into which words lead to higher click-through rates (CTR). PPC-managers should continuously optimize their ad campaigns based on previous performance results.

Conclusions

The results of this corpus-based study have demonstrated that pay-per-click (PPC) advertising constitutes a distinct form of pragmatic discourse, characterized by its reliance on concise, persuasive, and strategically selected lexical items. The analysis of 500 English-language PPC ads revealed several key tendencies:

1. The statistics on the prevalence of B2C-oriented ads underscore the fact that consumer trends still dominate the world. Such ads use imperative constructions and emotional appeals designed to influence the user's emotions. From a semantic point

of view, words such as *free*, *best*, and *online* are used to emphasize accessibility and value.

2. B2B ads, although less numerous, display a markedly different profile. They rely on formal register, professional terminology, and rational appeals, stressing expertise, efficiency, and credibility. The presence of “mixed” ads demonstrates the growing tendency of advertisers to merge strategies targeting both businesses and individual consumers.

3. The frequency of emotionally-positive words far outweighs urgency markers, suggesting a preference for soft persuasion over aggressive tactics. Social proof and security-related vocabulary, though less frequent, also play a significant role in building trust and credibility.

Overall, PPC advertising texts balance semantic efficiency with pragmatic effectiveness. They exploit limited textual space to create urgency, emphasize uniqueness, and align with user intent. The findings confirm that the linguistic strategies of PPC ads not only reflect broader advertising trends but also adapt to the highly competitive digital environment.

Future research should be focused on cross-linguistic comparisons of PPC advertising discourse and on experimental studies of user response to different pragmatic strategies. This would provide further insights into the evolving role of language in digital marketing communication.

REFERENCES

1. Indeed.com. (2025). 14 Types of Advertising. URL: <https://indeedhi.re/4oJHxan>
2. Mayple.com. (2024). Top 19 PPC Platforms You Should Consider in 2025. URL: <https://bit.ly/3UEGx9R>
3. New York Times. (2012). Facebook buys Instagram for \$1 Billion. URL: <https://nyti.ms/45IyC0b>
4. New Age Digital Advertising Agency. (2024). How B2B Advertising Differs from B2C Advertising. URL: <https://shorturl.at/GrQnq>
5. New Waves App Development Agency. The Difference Between B2C and B2B in targeting, social media platforms, and Google Ads. URL: <https://shorturl.at/VCuK4>
6. Pomat, N. (2024). Corpus-Based Word Usage in Social Media Marketing and E-Commerce: Developing Word Lists and a Proposedly Designed Teaching. Higher Education Studies. URL: <https://bit.ly/4mYj53C>
7. Serazhym K. S. (2003). Discourse as a Sociolinguistic Phenomenon of the Modern Communicative Space. [Dyskurs yak sotsiolinhvalnyi fenomen suchasnoho komunikatyvnoho prostoru] URL: <https://studfile.net/preview/9678506/>

Сергій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

Державний університет «Житомирська політехніка»,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
м. Житомир

Богдан МУСЬКИЙ

Державний університет «Житомирська політехніка»,
асистент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
м. Житомир

ПРАГМАТИЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В РЕКЛАМІ З ОПЛАТОЮ ЗА КЛІК: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті проаналізовано тексти рекламних оголошень із пошуку Google та їх практичний вплив на кінцевого користувача. Було розглянуто сучасне рекламне поле та місце реклами за клік (контекстної реклами, PPC) в ньому. Під час проведення дослідження було використано методи компаративного, кількісного та якісного аналізу, ранжування та групування. Були виділено особливості вживання лексичних конструкцій в оголошеннях із кожної з досліджуваних сфер життя. Оголошення були проаналізовані кількісно – для визначення загальних тенденцій та настроїв споживачів, а також якісно – для розуміння семантичних засобів, які рекламодавці використовують у своїй роботі для привертання уваги потенційних клієнтів. Кожне оголошення було класифіковано за галуззю (наприклад, електронна комерція, краса та здоров'я, фінанси) та цільовою аудиторією (B2C чи B2B) для проведення порівняльного аналізу. За допомогою програмного забезпечення для корпусного аналізу (зокрема, AntConc) було здійснено частотний аналіз ключових слів і лексичних блоків з метою виявлення найбільш уживаних термінів і фраз. Було проведено якісний аналіз високочастотних лексичних одиниць, щоб згрупувати їх у семантичні категорії та інтерпретувати прагматичні стратегії, які вони реалізують. Це включало дослідження того, як конкретні слова функціонують для створення переконливих закликів у контексті рекламного оголошення. Внаслідок аналізу оголошень було досліджено принципи та закономірності вживання емоційно-позитивної лексики, лексики, що вказує на терміновість, слова-гарантії безпеки і т.д. Продемонстровано кількісну перевагу оголошень B2C-спрямування, як підтвердження домінації споживачьких настроїв суспільства. На основі отриманих результатів було створено рекомендації для рекламодавців.

Ключові слова: PPC, оголошення, реклама, B2B, B2C.

Тетяна ШЕВЧЕНКО

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури та компаративістики
м. Одеса

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8118-9663>

shn75@ukr.net

ДИСКУРС ПАМ'ЯТІ В ЕСЕЇСТИЦІ Ч. МІЛОША (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРКИ «АБЕТКА»)

У статті йдеться про збірку «Абетка» лауреата Нобелівської премії Ч. Мілоша з погляду художніх технік презентації минулого, яким для письменника стало ХХ століття. Наголошено, що книга презентує власну біографію митця у широкому культурному, історичному, філософському контекстах. Книга, оформлена як приватний словник, кожна стаття якого є есеєм, присвяченим постатям, локаціям, подіям, зустрічам тощо з життя Ч. Мілоша, пропонує авторський варіант осмислення минулого як єднання автобіографічних елементів і філософських роздумів. Митець презентує минуле як авторське пересотворення еkleктичного буття: за допомогою рефлексивно-інтерпретативного звернення до власного життя в контексті європейської та американської історії ХХ століття митець по-новому відтворює себе в контексті згаданих і переосмислених з відстані часу подій, спогадів, зустрічей, портретів, роздумів, котрі виступають об'єктами і предметами словникових «статей» його приватного «словника». Минуле, з погляду польського автора, не підлягає осмисленню як монолітне утворення. Воно настільки строкате, що єдино можливий спосіб його зображення – презентація у фрагментах, зібраних разом. Ч. Мілош пропонує власний підхід зображення минулого крізь суб'єктивну реконструкцію пережитого в різноманітних регістрах і ракурсах (ідеться про події, ситуації, прочитані книги, засвоєні художні, культурні і соціальні практики в топологічному, екзистенційному, аксіологічному, філософському, історико-документальному контекстах) як засіб набуття і конструювання власної ідентичності митця в ХХ столітті.

Ключові слова: збірка, Ч. Мілош, абетка, словник, есей, пам'ять, дискурс, коммеморація.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Творчість Ч. Мілоша, відомого польського поета, есеїста, лауреата Нобелівської премії, привертає увагу дослідників, які прагнуть досягнути глибини та багатогранності спадщини митця, перекладеної на 42 мови світу. Проживши тривале життя в різних містах і країнах, митець залишив багату художню спадщину, цікаву з багатьох позицій: і з погляду відтвореної в ній строкатої картини ХХ століття, і з погляду довершених художніх практик, і з точки зору занурення в літературні традиції й новації. Митець, переживши дві війни, еміграцію, політичні і географічні перетворення на мапі Європи, залишив для нащадків багатий художній матеріал, який ще багато років ставатиме об'єктом академічних студій. Будучи відкритою для українського читача завдяки помітним для громадськості перекладам («Поневолений розум», «Земля

Ульоро», «Долина Ісси», «Придорожній песик», «Велике князівство літератури»), творчість Ч. Мілоша дедалі більше викликає бажання прискіпливого її вивчення насамперед з погляду витоків художніх практик, які міцно закорінені в європейські та американські традиції і разом із тим є такими, які перебувають осторонь них, ніби побіжно їх торкаючись або ж віддзеркалюючись у перспективах постмодерного письма ХХ – початку ХХІ століття.

Стан вивченості проблеми. Твори Ч. Мілоша характеризуються складним переплетенням культурних, історичних та філософських мотивів, що відображають складність культурної і політичної географії Європи ХХ століття. Одним із ключових аспектів творчості Ч. Мілоша була тема діалогу культур та історичної пам'яті, котра осмислювалася як єдність особистої біографії людини та епохи, у яку їй довелося жити і творити. Скажімо, М. Хмельницький досліджував, як Ч. Мілош зображував мультикультуралізм та поетику пограниччя у своїх творах, підкреслюючи вплив міжвоєнного Вільнюса та романтичної традиції А. Міцкевича на формування його поетики [9]. Літературознавець зосередився на тому, як культурні та політичні події відображалися у спадщині Ч. Мілоша, особливо під час його еміграції та повернення на батьківщину. У монографії В. Горбатенка «Чеслав Мілош: “Більше за одне життя”», яка є всебічним дослідження поглядів, творів і біографії Ч. Мілоша, наголошено, що «усім своїм життям Чеслав Мілош вибудовує неповторну парадигму, згідно якої людина, тримаючись свого історичного коріння, здатна піднятися до універсального бачення світу, з якого в майбутньому постане об'єднання планети й утворення глобальної спільноти, для якої вже не матимуть значення різноманітні теперішні поділи світу» [2, с. 312–313]. У цьому сенсі виняткове місце в спадщині Ч. Мілоша посідає збірка «Абетка», художньо-індивідуальні практики комеморації якої усе ще потребують наукового осмислення.

Творчість Ч. Мілоша з художнього погляду є активним об'єктом наукових студій. Предметом дослідження багатьох філологів (Т. Випасняк [1], Т. Довжок [3], О. Кеба[4], Л. Оляндер[8]) щодо спадщини Ч. Мілоша є його художні практики концептуалізації минулого, його вплив на сьогодення, розгляд питань ідентичності та історичної свідомості, літературних прийомів реконструкції та переосмислення колективної та індивідуальної пам'яті. Між тим, певні аспекти цих практик саме щодо збірки «Абетка» все ще потребують додаткових наукових акцентів, тож саме цьому і присвячується чинна стаття.

Отже, **об'єктом** вивчення є збірка «Абетка» Чеслава Мілоша, а **предметом** – художні практики осмислення дискурсу пам'яті в ній.

Виклад основного матеріалу. Збірка «Абетка» Ч. Мілоша, написана ним на схилі життя з метою зберегти події і постаті минулого для нащадків в одній книзі і відрефлексувати їх, посідає виняткове місце у спадщині митця. Книга-меморіум у форматі приватного словника стала наслідком його

рефлексій про XX століття і осмислення власного місця в ньому. Твір пропонує варіант авторського дискурсу пам'яті, якщо під ним розуміти процес конструювання власного пережитого життя, що включає інтерпретацію історичних подій та епізодів особистого минулого досвіду в контексті зовнішніх суспільних та культурних подій і ситуацій [див. 5]. Реінтерпретація цього власного досвіду, зрештою, стає підґрунтям формування ідей національної ідентичності цілого покоління. Має рацію Л. Нагорна, яка пише, що «у кінцевому рахунку увесь світ являє собою безмежне поле пам'яті, де минуле нашаровується на сучасне і проявляється крізь призму інтерпретацій. Індивідуальна пам'ять людини має властивість “підключатися” до соціальної пам'яті саме тоді, коли індивід відчуває потребу в орієнтації й адаптації у соціальному просторі. Зрештою його доля великою мірою залежить від того, які параметри минулого досвіду формують його особистість» [7, с. 317]. Для Ч. Мілоша таким маркером “підключення” стала ідея повернення до своєї історичної батьківщини – Польщі після сорокарічної еміграції. Ідея ця, уже після написання «Абетки», була успішно реалізована. Книга, що являє спробу системного осмислення власного минулого, стала письменницькою платформою фіксації «свого двадцятого століття» [6, с. 267] у варіанті авторської презентації численних подій, історій, прочитаних книг, виголошених доповідей, а, головне, постатей, які «з'являються лише ненадовго, часто дуже важливою деталлю, але мусять цим обмежитися бо добре вирватися із забуття хоча б так» [6, с. 169]. Тож перед читачем постає відрефлексована Мілошем художньо-документально-есеїстична мозаїка постатей, локацій, творів, подій, заходів, крізь які вимальовується особиста історія нобелівського лауреата в контексті XX століття. Розповідаючи по своє минуле з відстані років, Ч. Мілош пропонує разом із тим власну концепцію пам'яті і минулого, своє бачення місця людини в історії XX століття, її фізичної і духовної прив'язаності до тих чи тих територій, країн, мов, психологій, ментальностей. І всі ці теорії, спогади, узагальнення, міркування подаються у форматі авторського словника, котрий читач може опановувати на власний розсуд з будь-якого місця, тим самим приймати авторські рефлексії з відстані років дозвано і у власноруч обраному темпі. Власне життя досвідчений автор, за плечима якого майже все XX століття, придатне для систематизації та узагальнення, пропонує у варіанті авторського словника, зітканого з окремих елементів, як власний досвід, названий камінцями «різної вартості і барви» [6, с. 267]. Назвавши книгу “Абетка”, митець запропонував читачеві варіант власної біографії як словника: перед читачем постає авторська історія XX століття, розписана поабетково в прізвищах, локаціях, назвах творів, різних історіях, доповнена роздумами та узагальненнями. Наприклад, словникові статті на літеру «С» в українському перекладі книги Н. Сняданко складають такі есеї: «Свідомість», «Свенцінський Ігнаці», «Свяневич Станіслав», «Слава», «Славінська Ірена», «Славонєвський і

Сличко», «Слідзинський Людомир», «Сольський Вацлав», «Сонома», «Сосновська Галина», «Спербер Манес», «Споживання», «Стабінська-Пшибитко Марія», «Стомма Станіслав», «Сторм Джеймсон Маргарет», «Страх», «Сузукі Даїцу Теїтаро», «Сєраавіль» тощо. Усі ці «словникові статті» є есеями. Саме в цьому рефлексивному творі письменник, обираючи інтимно-міркувальний спосіб власної презентації себе як творчої особистості, обтяженої досвідом і спогадами, створює ілюзію того, що впорядковує власні думки, накопичені тривалим життям. У той же час автор свідомий того, що тут важливий не так результат цього інтимного впорядкування, задекларованого, наприклад, у преамбулі до збірки, скільки сам процес художньої артикуляції власної свідомості, перетворення досвіду на образність, за яким уважно стежить читач, котрий опинився в полоні авторської есеїстичної відвертості і подорожує минулим разом з митцем. З цього погляду збірка «Абетка» є винятковою: написана у форматі спогадів і розмислів, спричинених згадуванням пережитого, вона цікава і з погляду життєвих плато самого автора, і з погляду їх художньо-філософської обсервації, і з позицій організації літературних рефлексій у сукупність. Класик польської літератури ще за життя відобразив у книзі «Абетка» свій життєвий шлях у формі окремих текстів-есеїв, які у свідомості читача формуються як унікальна цілісність етюдів, ескізів, замальовок, фрагментів, штрихів, нотаток, роздумів, створених у доволі літньому віці. У текстах книги презентовані відверті і не дуже сторінки біографії самого митця на тлі епохи, яку сам автор всотав повною мірою, тож називає двадцяте століття «своїм». Життєвий шлях автора у книзі постає яскравим, різнобарвним, часто іронічним і сумним водночас. У ньому мають місце локації Польщі, Литви, Франції та Америки, сотні прізвищ, численні назви книг, премій, інших проєктів. Письменник, маючи чималий особистий і літературний досвід, у збірці «Абетка» презентує власний дискурс пам'яті, орієнтований на витоки власної творчості, на ідеї, які наповнювали його тексти у XX столітті під впливом революцій, воєн, реформ, особистого життєвого досвіду, який уже має право на впорядкування з відстані років тощо. Тож пам'ять виступає в Ч. Мілоша найважливішим чинником інтерпретації і створення полідискурсивного тексту і безпосередньо пов'язана з проблемою самоідентифікації митця як постколоніального суб'єкта, котрий існує на межі багатьох культур та історичних шарів, а відтак стає мірилом справжності історії мистецької особистості в історичному процесі. Тема пам'яті в «Абетці» специфічна тим, що являє собою не лише звичний зв'язок спогадів і їх певну реконструкцію в умовному сучасному, але й несе відгомін різних культур і художніх практик митця, котрі перетинаються у пограничному просторі постколоніального тексту.

Такий підхід автора до проблем комеморації індивідуалізує колективну пам'ять XX століття через постійне переключення читацької уваги то на семіотичні, то на топологічні, то на аксіологічні, то на образно-

інтерпретаційні, то на рефлексивні, то на персонологічні, то на репрезентаційні практики. Дискурс пам'яті Ч. Мілоша відтак набуває ознак нелінійності, фрагментарності, розпорошеності авторського «я» в численних персонажах власного життя і оформлюється як перманентне до-сотворення власної біографії з відстані років. Тож «словникова», «енциклопедична», «приватна» презентація власного життя на тлі складної європейської та американської історії XX ст. привертає увагу передусім не зображенням реальних постатей, справжніх подій у широкому культурному полі як частини дійсності, а перш за все самою особистістю автора, котрий пересотворює і ресемантизує відтворений ним же світ на схилі багатого на зустрічі і досягнення життя.

Звісно, акцент на персонах і культурних питаннях є панівним у книзі. Авторське «я» розкривається через авторську класифікацію, таку собі приватну колекцію (В. Габор) персоносфери і культурем у форматі наближення / віддалення до читача. Усі згадані постаті книги можна умовно укласти в таку класифікацію: постаті, пов'язані з його дитинством (Чеслав Алхімович, Ян Болбот), постаті пов'язані з його навчанням і дорослішанням у Литві і Польщі (Анка Воронцова, Вітольд Гулевич, Владас Дрема), постаті, що наповнили його американський період життя (Луїс Адамик, Крідль Манфред), постаті, які наповнили його французький період життя (Абраша, Ян Лехонь), письменники, художники, філософи, музиканти, культурні діячі, яких він знав особисто (Стефан Кіселєвський, Віктор Тростянка), письменники, філософи, творчість яких стала об'єктом спеціальних обсервацій автора (Сімона Бовуар, Шарль Бодлер, Квінн Артур), літературні персонажі, виняткові для побудови авторської концепції в той чи інший спосіб (Адам і Єва, Капітан Немо), постаті, діяльність яких має лише ілюстративний характер для презентації есеїстичних роздумів митця (Даїцу Теїтаро Сузукі, Артур Шопенгауер) тощо. Усі вони згадуються в системі ідейно-суспільних чи національних координат, проте, передусім, у системі екзистенційних координат. Відтак названі постаті і персонажі можна розглядати, по-перше, крізь дискурс індивідуальної пам'яті, тобто розуміючи топос як самоцінну субстанцію у вирі буття, і, по-друге, крізь гру з власними відчуттями як своєрідне колекціонування та впорядкування біографічних слідів, як спробу віднайти власну реальність на схилі життя шляхом реконструювання уламків минулого чи відтворенням екскурсів у минуле, перепроживаючи його, по-третє, у контексті міфотворення себе в контексті дотичності до інших діячів Литви, Польщі, Франції, США тощо, і, по-четверте, як платформу самоідентифікації, котра зазвичай притаманна есеїстичному тексту. Ось як про це пише сам автор в есеї «Правда»: «Розповідаючи про своє двадцяте століття, я намагаюся бути чесним, у цьому мені допомагають не так мої чесноти, як вади. Мені завжди важко було обирати, категорично залишатись на чиемусь боці, вперто наполягати на своїх поглядах. Погоджуючись на своє місце, завжди зовнішнє

щодо сучасників, я намагався вслухатися в аргументи, які суперечили моїм. Це вдавалося б мені значно краще, якби я був безтілесним духом, з чого випливає, що духам дуже важко висловлювати однозначні моральні оцінки. Ми працюємо задля правди про час нашого життя, навіть якщо його образи, що походять від різних людей, не збігаються між собою. Кожен із нас є окремим буттям, але одночасно і медіумом, яким керує, неначе течією великою річки, незнана нам ближче сила, тому ми уподібнюємося одне до одного у спільному стилі чи формі» [6, с. 267].

Висновки. Отже, у збірці «Абетка» Ч. Мілоша презентується минуле як авторське пересотворення еклектичного буття: за допомогою рефлексивно-інтерпретативного звернення до власного життя в контексті європейської та американської історії ХХ століття митець по-новому відтворює себе в контексті згаданих і переосмислених з відстані часу подій, спогадів, зустрічей, портретів, роздумів, котрі виступають об'єктами і предметами словникових «статей» його приватного «словника». Минуле, з погляду польського автора, не підлягає осмисленню як монолітне утворення. Воно настільки строкате, що єдино можливий спосіб його зображення – презентація у фрагментах, зібраних разом. Ч. Мілош пропонує власний підхід зображення минулого крізь суб'єктивну реконструкцію пережитого в різноманітних регістрах і ракурсах (ідеться про події, ситуації, прочитані книги, засвоєні художні, культурні і соціальні практики в топологічному, екзистенційному, аксіологічному, філософському, історико-документальному контекстах) як засіб набуття і конструювання власної ідентичності митця в ХХ столітті.

Література

1. Випасняк, Г. (2013). Жанрові особливості “Лексикону інтимних міст” Юрія Андруховича та “Абетки” Чеслава Мілоша, *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*, 28 (277), 23-28.
2. Горбатенко, В. П. (2024). Чеслав Мілош: “Більше за одне життя”. Київ : Видавництво Верховної Ради України
3. Довжок, Т. (2012). Пробуджений... Пізня лірика Чеслава Мілоша, *Київські полоністичні студії*, 19, 148-152.
4. Кеба, О. (2020). Проблеми реальності і пам'яті у творчості Чеслава Мілоша 1980-1990-х рр., *Культурно-історичні виміри сучасної полоністики: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції, м. Кам'янець-Подільський, 10 грудня 2020 р.*, 69-73.
5. Лях, Т. О. (2014). Метафізичний дискурс пам'яті в українській новелістиці кінця ХХ– початку ХХІ століть, *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 35 (74), № 2 (1), 204-210.
6. Мілош, Ч. (2010). Абетка. Харків: Тренд
7. Нагорна, Л. П. (2012). Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України
8. Оляндер, Л. (2022). “Piesek przydrożny” та “Abecadło” Чеслава Мілоша як картина ХХ століття, *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*, 2 (24), 82-92.

9. Khmialnitski, M. (2020). Dialogue of cultures in the creative work by Czeslaw Milosz, *Bibliotekarz Podlaski*, 47(2), 329-344.

References

1. Vypasniak, H. (2013). Zhanrovi osoblyvosti "Leksykonu intymnykh mist" Yurii Andrukhovycha ta "Abetky" Cheslava Milosha [Genre features of Yuriy Andrukhovych's "Lexicon of Intimate Cities" and Czesław Milosz's "Abetka"], *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Literaturoznavstvo*, 28 (277), 23-28 [in Ukrainian].
2. Horbatenko, V. P. (2024). Cheslav Milosh: "Bilshe za odne zhyttia"[Czeslaw Milosz: "More than one life]. Kyiv : Vydavnytstvo Verkhovnoi Rady Ukrainy[in Ukrainian].
3. Dovzhok, T. (2012). Probudzhenni... Piznia liryka Cheslava Milosha [Awakened... Late lyrics of Czeslaw Milosz]. *Kyivski polonistychni studii*, 19, 148-152 [in Ukrainian].
4. Keba, O. (2020). Problemy realnosti i pamiaty u tvorchosti Cheslava Milosha 1980-1990-kh rr.[Problems of reality and memory in the work of Czeslaw Milosz in the 1980s-1990s], *Kulturno-istorychni vymiry suchasnoi polonistyky: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*, m. Kamianets-Podilskyi, 10 hrudnia 2020 r., 69-73 [in Ukrainian].
5. Liakh, T. O. (2014). Metafizychnyi dyskurs pamiaty v ukrainskii novelistytsi kintsia KhKh– pochatku KhKhI stolit [Metaphysical discourse of memory in Ukrainian short stories of the late 20th – early 21st centuries], *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 35 (74), № 2 (1), 204-210 [in Ukrainian].
6. Milosh, Ch. (2010). Abetka [Alphabet]. Kharkiv: Treant [in Ukrainian].
7. Nahorna, L. P. (2012). Istorychna pam'iat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical Memory: Theories, Discourses, Reflections]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
8. Oliander, L. (2022). "Piesek przydorożny" ta "Abecadło" Cheslava Milosha yak kartyna KhKh stolittia [Piesek przydorożny" and "Abecadło" by Czesław Milosz as a Painting of the 20th Century, *Bulletin of the Alfred Nobel University*], *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii «Filolohichni nauky»*, 2 (24), 82-92 [in Ukrainian].
9. Khmialnitski, M. (2020). Dialogue of cultures in the creative work by Czeslaw Milosz, *Bibliotekarz Podlaski*, 47(2), 329-344.

Tetiana SHEVCHENKO

Odesa I. I. Mechnikov National University

Doctor of Philology, Professor,

Head of the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies

Odesa

DISCOURSE OF MEMORY IN THE ESSAYISTRY OF CH. MILOSZ (BASED ON MATERIALS FROM THE COLLECTION "ALPHABET")

The article discusses the collection "ABC" ("Abecadło" by Nobel Prize laureate C. Milosz from the point of view of artistic techniques for presenting the writer's past. It is emphasized that the book presents the artist's own biography in a broad cultural, historical, and philosophical context. The book, designed as a private dictionary, each article of which is an essay dedicated to figures, locations, events, meetings, etc. from the life of C. Milosz, offers the author's version of understanding the past as a union of autobiographical elements and philosophical reflections. In the collection "ABC" by C. Milosz, the past is presented as the author's re-creation of eclectic existence: by means of a reflexive-interpretive appeal to his own life in the context of European and American history of the 20th century, the artist in a certain way recreates himself in a new way in the context of the mentioned and reinterpreted events, memories, meetings, portraits, and

reflections from a distance of time, which act as objects and subjects of the dictionary "articles" of his private "dictionary". The past, from the point of view of the Polish author, cannot be understood as a monolithic formation. It is so variegated that the only possible way of depicting it is to present it in fragments collected together. C. Milosz offers his own approach to depicting the past through the subjective reconstruction of what was experienced in various registers and perspectives (this concerns events, situations, books read, learned artistic, cultural and social practices in topological, existential, axiological, philosophical, historical and documentary contexts) as a means of acquiring and constructing the artist's own identity in the twentieth century.

The texts of the book present frank and not very pages of the artist's biography against the background of the era that the author himself absorbed in full, so he calls the twentieth century "his". The author's life path in the book appears bright, colorful, often ironic and sad at the same time. It includes locations in Poland, Lithuania, France and America, hundreds of surnames, numerous titles of books, awards, and other projects. The writer, having considerable personal and writing experience, presents his own discourse of memory in the collection "ABC", focused on the origins of his own creativity, on the ideas that filled his texts in the 20th century under the influence of revolutions, wars, reforms, personal life experience, which already has the right to be organized from a distance of years, etc. Therefore, memory acts in C. Milosz as the most important factor in the interpretation and creation of a polydiscursive text and is directly related to the problem of the artist's self-identification as a postcolonial subject, which exists on the border of many cultures and historical layers, and therefore becomes a measure of the authenticity of the history of the artistic personality in the historical process. The theme of memory in "ABC" is specific in that it represents not only the usual connection of memories and their certain reconstruction in the conventional modern, but also bears the echo of different cultures and artistic practices of the artist, which intersect in the border space of the postcolonial text.

This approach of the author to the problems of commemoration individualizes the collective memory of the twentieth century through the constant switching of the reader's attention to semiotic, topological, axiological, figurative-interpretative, reflexive, personological, and representational practices. The discourse of memory of C. Milosz thus acquires signs of nonlinearity, fragmentation, and dispersion of the author's "self" in numerous characters of his own life and is formalized as a permanent re-creation of his own biography from a distance of years.

Keywords: collection, C. Milocz, alphabet, dictionary, essay, memory, discourse, commemoration.

Галина ЯРОЦЬКА

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики філологічного факультету
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
g.yarotskaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4456-3852>

АКСІОЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ НАРАТИВІВ ІДЕНТИЧНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню аксіолінгвістичних маркерів українських національних наративів ідентичності, що формуються у взаємодії історичних параметрів, соціально-політичного контексту та ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства. Динамічні історичні зміни вплинули на процес самоідентифікації українців: з 2013 року з п'яти наративів лишилося тільки три, прорадянський та наратив подвійної ідентичності (проросійський) зникли з публічного дискурсу. Проте поляризація поглядів на історичну спадщину, культурний та політичний розвиток все ще існує, навіть між досить наближеними дискурсами, та все це відбувається в українському та проукраїнському контексті. У центрі уваги – аналіз трьох домінуючих українських наративів («боротьби», «громадянського єднання» та «мультикультурного»), а також виявлення лінгвоаксіологічних одиниць, які вербалізують їхні ключові концепти. Лексико-семантичні одиниці – лінгвоаксіологічні маркери – слугують інструментом залучення до певного міфу, перетворюючи суб'єкт на носія цієї історії, завдяки чому відбувається його поєднання з відповідною системою цінностей та переконань, що стають частиною наративної ідентичності людини. У роботі окреслено історичні обставини трансформації української ідентичності та показано, що наративи функціонують як семіотичні моделі структурування колективного досвіду. Повномасштабне вторгнення РФ стало каталізатором різкої зміни наративного поля: прорадянські та проросійські конструкти фактично зникли з публічного дискурсу, натомість три українські наративи посилили внутрішню конкуренцію. Проаналізовано 110 лексичних одиниць, які виконують функцію аксіолінгвістичних маркерів, активують ціннісні уявлення, формують ставлення до історичних подій та окреслюють межі групової належності. Доведено, що лексико-семантичні вузли (*боротьба, свобода, суб'єктність, героїзм, колоніальна травма, демократія*) виступають ядром ідеологічного впливу, визначаючи структуру наративної ідентичності. Зроблено висновок про необхідність вироблення узгодженого стратегічного наративу України, який відображатиме спільні цінності та сприятиме консолідації суспільства й комунікації української ідентичності у світі. Отже, українська національна ідентичність є динамічним процесом, що формується під впливом соціально-політичних та культурних процесів.

Ключові слова: наративна ідентичність, українська національна ідентичність, лінгвоаксіологічні маркери, ціннісні концепти.

Інтеграція, міграція, розширення інформаційного простору створили ситуацію, коли людина опинилася на «межі» безлічі соціальних і культурних світів, контури яких все більше «розмиваються». В таких умовах людина стає носієм множинної чи подвійної ідентичності, що, в свою чергу, несе певну загрозу політичній та культурній єдності націй, призводить до розмивання або

втрата національної ідентичності. Передусім, йдеться про негативні наслідки глобалізації, на противагу яким намітилися процеси, що характеризуються прагненням народів зберегти самобутність, незалежність та національну ідентичність. Очевидно, що надзвичайно важливим фактором збереження ідентичності є пам'ять про минуле, оскільки нею великою мірою живиться свідомість окремо взятої людини, колективу, суспільства. Проте, не стільки історична фактологія об'єднує спільноту, скільки історичні наративи допомагають людям структурувати та пояснювати собі минуле та сьогодення. Ба більше, через спільні історії та міфи суспільство формує уявлення про себе, створює свою ідентичність, набуває суб'єктності. Саме тому конструювання української наративної ідентичності є **актуальним** запитом на сьогодні, адже до вивчення цієї проблематики прикута увага наукової спільноти. Серед найбільш значущих праць з цієї проблематики можна зазначити дослідження Р. Водак, П. Гнатенко, Р. Горбика, Л. Засекіна, В. Зливкова, С. Золяна, І. Колесник, О. Косович, В. Кулика, К. Коростеліної, А. Недашківської, Г. Почепцова, Т. Снайдера, Jeffrey C., Alexander Ron Eyerman та багатьох інших науковців. Дослідники приділили увагу зв'язкам ідеології, ідентичності та мови, акцентуючи увагу на наративній природі ідентичності. Криза етнокультурної ідентичності набула таких форм і масштабів, перетворилося на питання виживання. Оскільки проблеми національної ідентичності увійшли в сферу політики, безліч статей про неї з'являється в рамках політичного медіадискурсу, який, будучи одним з суспільно значущих типів дискурсу, неминуче реагує на найбільш злободенні проблеми сучасного суспільства [6, с. 176].

Науковці єдині в питанні ідеологізації національного наратива через схеми, в яких реалізовано ціннісні опозиції, як-от: «свобода – рабство», «своє – чужі», «правда – зрада» тощо. Ціннісно-орієнтовані мовні одиниці зазвичай є предметом вивчення лінгвоаксіології – сферою лінгвістичних досліджень, які скеровані на системне вивчення оцінки та оцінних категорій, вербалізованих, чи граматикизованих у мові [5, с. 274–297]. Лінгвоаксіологічні дослідження в українському мовознавстві здійснювали Ю. Булик, Н. Кондратенко, Т. Космеда, Г. Приходько, О. Снітко, Г. Яворська, П. Ямчук та інші. Дослідники визначили форми мовної репрезентації концептів, що мають ціннісний потенціал та здатні завдяки потужній асоціативно-вербальній мережі впливати на сприйняття текстів, у яких використані такі концепти.

Концептуальні структури, фрейми, що притаманні майже всім національним наративам, демонструють усталеність через повторювання і опертя на концепти «незалежність», «боротьба», «ворог», «народ», «визволення», «герої», «жертва» тощо. Проте мовні маркери українських національних наративів не було досліджено в повному обсязі, хоча наразі існує значуща потреба у визначенні тієї лексики, що репрезентує аксіосистему

національної української свідомості, яка має бути підтриманою більшістю суспільства. Отже, новизною цієї розвідки є лінгвоаксіологічний підхід до аналізу українських національних наративів, який передбачає визначення ціннісно-орієнтованих мовних маркерів, що репрезентують й формують кожен з них.

Наскрізним чинником формування української національної ідентичності сьогодні залишається повномасштабне вторгнення в Україну, коли від обраних наративів, які ми споживаємо, більшою мірою залежить наше майбутнє та виживання країни як політичного суб'єкта. Зокрема, у визначенні себе як представника цього суспільства, або не-представника – ворога. Це і роблять наративи: допомагають розчленувати світ на правильний та неправильний, свій та чужий, упорядкувати дійсність та зайняти сторони відповідно до бінарних опозицій.

Наративна ідентичність виступає ключовим інструментом сприйняття та формування національної свідомості. Саме зконструйовані наративи є засобом передачі основних цінностей, традицій та спільних стратегічних орієнтирів, що об'єднують націю, і формують кожен окрему особистість. Наративи допомагають нам осмислювати навколишній світ. За визначенням енциклопедії сучасної України, національна ідентичність – це ототожнення себе з національною спільнотою на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей [14]. Можемо узагальнити, що національна ідентичність не є біологічним явищем, а радше – політичним та культурним, а відтак, існує як аксіологічна, семантична структура, що формується з оперттям на цінності та сенси.

Теорія наративної ідентичності вивчає поведінку людини крізь наративи, які вона успадковує та наслідує. Вона передбачає аналіз того, як людина формуватиме свій досвід відповідно до змісту наративу. За теорією Е. Лакло і Ш. Муффа, суб'єкти є фундаментально фрагментовані або «розколоті», але постійно прагнуть стати цілісними [17]. Отже, процес набуття «цілісності» є природнім та усталеним, наше прагнення стати частиною цілого, частиною історії, конвенційне, і реалізується в зануренні через такі надструктурні інститути, як система освіти, ЗМІ та сім'я [17]. Саме ці інституції формують підґрунтя, на яке нашаровуються різні наративи. «...Повідомлення не несе значення. Значення виникає в свідомості отримувача. Ефективне повідомлення викликає вже існуюче значення в розумі аудиторії», – зауважує А. Маан [18].

Спираючись на ідеї П. Рікера, що зазначені у працях «Сам як інший», «Час і наратив», вважаємо, що ідентичність формується за допомогою наративів, які містять у собі розповіді, що створює людина протягом усього свого життя, і вона (ідентичність) не є статичною даністю, а є наслідком безперервного опосередкування через історії [12].

Втім, складніший процес відбувається у випадках наративних конфліктів, які є результатом їх конкурентної боротьби з метою залучення якомога більшої кількості прихильників не тільки через популяризацію та пропаганду, але й контрпропаганду та критику конкурентного наративу. Так, російський медіадискурс (ІПСО) розповсюджує наратив, що має на меті розмити українську ідентичність, стверджуючи, що Україна не має своєї історії і є штучним утворенням: *Україну створив Ленін, українців як окремої нації не існує* або *Україна – це навіть не держава*. Такі наративи створюються, зокрема, російськими філософами та пропагандистами, які здійснюючи інформаційну агресію, поширюють ідею єдиної можливої форми існування України як держави та політичної нації тільки у складі рф.

Таким чином, конструювання національного наративу – це складний процес, який відбувається одночасно на багатьох рівнях, паралельно конфліктуючи та конкуруючи з іншими наративами.

Канадійський історик Т. Снайдер, зокрема каже, що «будь-яка нація існувала не завжди. Але як тільки нація виникає, то починає розповідати про своє минуле у спосіб, який їй видається найбільш правильним і справедливим [13]. Концепція (наратив) кожної нації будувався, зокрема, на історії про це минуле, яка і є, немов, підтвердженням права на існування цієї нації в теперішньому. Саме таке розуміння функції національного наративу, який має на меті переконати людей в тому, що їх існування самоочевидне і не ставиться під сумнів, лежить в основі усіх наративів, які поширюються серед суспільства, зокрема, в медіа.

Головним чинником ефективності впливу на свідомість та підсвідомість особистості є вибір ключових концептів наративу. Значимість концептів визначається наявністю емоційного і ціннісного ставлення до тих об'єктів (денотатів) або сигніфікатів (понять), що стоять за вербальними репрезентантами концептів. Саме вони (вербальні репрезентанти) активують у свідомості певні емоційні реакції – актуальні, значущі для мовної свідомості патерни, що орієнтують людину в її діяльності та визначають стратегію поведінки. Їх (мовні засоби) ми називаємо аксіолінгвістичними маркерами. Вони можуть формуватися ідеологією, суспільними інститутами, віруваннями тощо.

Національна наративна ідентичність формує більш складний конструкт – національний стратегічний наратив, від якого залежить напрям розвитку країни, розуміння про неї на міжнародному рівні, асоціація – а отже і рівень емпатії від інших країн. Це те, що українці про себе розповідають іншим аудиторіям [1]. У 2025 році аудит з опрацювання українського стратегічного наративу провели міністерство культури та стратегічних комунікацій України та Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». «Насамперед стратегічний наратив – це наша оповідь нам самим про нас самих. Це оповідь про досягнення спільних цілей спільноти своїх. А вже на

основі неї ми формуємо лаконічні образи для зовнішніх аудиторій» [3]. За підсумком аудиту, «творці наративу» мають узгодити спільні цінності та цілі задля декомпіляції стратегічного наративу на образи, мисленнєві патерни та культурні практики [1]. На сьогодні український стратегічний наратив не відповідає вимогам успішного конструювання наративу, та не є частиною загальнодержавного стратегічного плану.

Маємо на меті виокремити лексичні маркери, що вербалізують ключові ціннісні концепти українських національних наративів. Зазначимо, що в Україні наразі не існує єдиної моделі такого наративу. Різні політичні кола та їх прихильники пропонують та пропагують власні версії національного наративу. Проте узгодження в суспільстві єдиної моделі є вкрай необхідним завданням, що має бути вирішено задля консолідації суспільства.

Джерельною базою нашої роботи стали дослідження ГО «CAT – UA: Communication Analysis Team – Ukraine» українського національного наративу та їх глибинні інтерв'ю з представниками різних груп, що впливають на суспільний дискурс [23] та тексти підручників з історії України, що було видано в період Радянського Союзу та за часи існування незалежної України [21; 22]. Фактичний матеріал становлять лексеми-репрезентанти ціннісних концептів, що конструюють національний наратив. Загалом проаналізовано 110 мовних одиниць. У дослідженні використано метод концептуального аналізу, застосовано пошуковий експеримент, метод структуризації й систематизації теоретичного підґрунтя щодо проблеми наративної національної ідентичності.

Наративна ідентичність – це комплексне поняття, яке конструюється довкола відчуття ототожнення з певною спільнотою, як спосіб пояснити собі цей світ, та долучитися до соціальної групи, такого собі «плем'я», що має вплив та політичну волю, проте може реалізовуватися у небезпечних формах, впритул до злочинів. Треба зазначити, що ідентичність не обмежується лише комунікативним статусом мовця, вона постійно взаємодіє з широким культурним та соціальним середовищем, яке і формує її зміст та спосіб існування. Тому важливим є розгляд особистісної ідентичності в залученні в соціальну площину. В. Зливков визначає особистісну ідентичність як «... набір характеристик, що відрізняють одну людину від інших, і соціальну ідентичність як результат усвідомлення своєї групової належності із прийняттям типових для цієї групи рис...» [4].

С. Золян розглядає два шляхи формування національної ідентичності: як результат етнічного походження людини або за наявності громадянства [5]. Ці два підходи досить часто протиставляють один одному, пропонуючи обирати якусь одну ідентичність, спекуючи та маніпулюючи на мультихарактерності певного регіону, який треба зробити монолітним та однорідним. Така маніпуляція може відбуватися за виокремлення домінантних складників, такого, як-от: мова, релігія, історія тощо задля переслідування

власних політичних цілей і панування однієї домінантної ідентичності. Шляхи досягнення такої мети можуть бути різними, починаючи від підміни наративів, і навіть до фізичної заміни людей певних національностей на певних територіях.

Виклад основного матеріалу. Дослідження національного наративу в Україні відбувається лише з 2013 року. Психологиня, докторка психологічних наук Карина Коростеліна у своїй праці «Constructing the Narratives of Identity and Power: Self-Imagination in a Young Ukrainian Nation» описала п'ять домінуючих наративів, спираючись на результати опитувань та інтерв'ю з чинною на той час українською елітою. Науковиця виокремила такі наративні ідентичності: 1) прорадянська, 2) подвійна, 3) наратив боротьби за українську етнічну ідентичність, 4) наратив визнання української етнічної ідентичності, 5) мультикультурна громадянська [16].

За П. Гнатенко, «важливою методологічною передумовою дослідження проблеми ідентичності є констатація того, що в існуванні і розвитку будь-якого суспільства завжди зберігаються якісь «важливі конструкції» – константи, відповідальні за збереження ідентичності даного суспільства самому собі. Тому в розвитку суспільства будь-якої системи залишається незмінним її певне «ядро», яке зберігає напрям відтворення даної системи» [2, с.166]. Це ядро і є концептом наративу, ракурсом подій, крізь який відбувається тлумачення певної історії. Проте таке тлумачення залежить також і від таких чинників, як політична кон'юнктура, пануюча в суспільстві ідеологія тощо. П. Гнатенко виділяє три концепції, що були домінуючими в українському суспільстві в різні часові проміжки: 1) шовіністична, що виникла в дореволюційній Росії, 2) «єдність трьох народів», 3) автохтонно-вегетативна концепція Грушевського [2, с. 166].

Отже, історичний контекст є тлом конструювання наративів та впливу на ракурс їх оповіді. Український соціально-політичний контекст є досить динамічним та мінливим, що формує дискурс постійних перетворень і змін. Сучасні дослідники виокремлюють **три наративи**, що залишаються домінуючими в українському сучасному суспільстві. Цей аналіз здійснила громадська організація САТ-UA у 2024 році, яка підсумувала, що «в національних наративах України відбулися зміни, яких не траплялося впродовж усієї історії нашої держави» [14]. Отже, на думку команди САТ - UA: Communication Analysis Team – Ukraine», в Україні на травень 2024 року виокремлюють три головні національні наративи та ще один, проросійський. Аналітики вважають, що він існує наразі лише в закордонному дискурсі [23], проте все ще залишається наявним у свідомості незначної частини свідомості українців.

У національному наративі ідентичність формується з чотирьох категорій. Важливою є **бінарна опозиція**, як основна лінія розділення всередині нації, що лишається зазвичай полем дискурсу та зіштовхненням

протилежних за змістом наративів. Ще одним наративотворчим чинником є **міфічна частина**: оповіді про історичні періоди становлення нації, на яких будується національний наратив боротьби. Наступним складником є **нормативний устрій**: важливість розвитку нації у майбутньому в рамках державотворчих процесів. І наостанок, наратив формує національну **ідентичність**, за допомогою якої людина уналежнює себе до певної спільноти, яка протиставляється чужим, відділяється від не-представника [23].

Наратив формується за допомогою ключових концептів, і ґрунтується на предметі віри в цю історію. Процес зміни наративної ідентичності є доволі складним, тому що людина має розчаруватися в попередній системі цінностей, і віднайти новий канон, відповідний новим набутих цінностям. Ідентичність в такому випадку не є статичною величиною, а є наслідком активних процесів. Г. Почепцов зауважує, що «наративна війна дозволяє зробити так, щоб за допомогою твого наративу супротивник дивився на світ. Перемога в наративній війні приходить разом із заміною одного домінуючого наративу на інший. В результаті аплодують не переможцю, а наративу» [11]. Ефективність впливу закладається в тому, що людина прагне отримати прості відповіді на складні запитання шляхом найменшого спротиву, а отже, свідомістю та сприйняттям такої людини можна користуватися та маніпулювати в будь-який бажаний спосіб. Це відбувається внаслідок схильності мозку до економії ресурсів. «Наратив робить світ зрозумілішим, використовуючи при цьому всі доступні йому форми. Інформація насправді не несе такої орієнтації на розуміння. Розуміння – це результат роботи впровадженого наративу. Маючи подібні «формули» поведінки, нам стає зрозумілішим і майбутнє, оскільки варіанти його стають більш чіткими» [11].

Інший фактор впливовості наративу закладений в егоцентризмі: нам подобаються історії, особливо, якщо ці історії безпосередньо про нас. Цим доволі часто користуються лідери авторитарних режимів. Вони відповідають на суспільний запит, використовуючи доволі популістичні заяви, та поцілюючи в найбільш болючі наскрізні місця. Зазвичай, вони використовують ту мову, яка дозволяє їм ототожнювати себе зі спільнотою. Сконструювати образ «людини з народу», пропонуючи прості рішення на усі проблеми, які лідер розуміє та відчуває. Це задовільняє людей, навіть якщо за цими словами не буде реальних дій, історія простої людини, яка така сама, як і ти, а отже, ти можеш також дотягнутися до величі лідера також, ти є частиною його образу. А. Маан зауважує: «Ми вибираємо певні історії замість інших, тому що вони зміцнюють нашу самооцінку» [19]. Таким чином, історії змінюють наше мислення, знаходячи емоційне підкріплення, та залишаються частиною нашого мислення у довгостроковій перспективі, це є міфотворчим чинником, який прагне сконструювати суспільство спільної ідентичності.

Таку ціль переслідував і Радянський Союз: створити суспільство спільної культурної парадигми, ідентичності і мови. Проаналізувавши підручники з

історії України, видані в різні часи, ми дійшли висновку, що підручники радянського періоду ілюструють опертя на ідеологію Ф. Енгельса, К. Маркса та В. Леніна. Автори заперечували усі інші теорії та надавали їм статусу політично шкідливих: утвердитись мала одна, марксистсько-ленінська ідеологія, і лише одна вона може бути предметом віри. Українські патріоти, борці за незалежність визначалися як українські буржуазні націоналісти, вороги народу, що хочуть відірвати українців від Росії, проте, за радянським наративом, «...близькість до великорусів брала гору» [22, с. 715]. Згідно з радянським історичним наративом, більшовики були миротворцями, які виступали проти загарбницької війни, відстоювали своє право на визвольну, мовляв, справедливу війну проти імперіалістів, націоналістів та шовіністів. «Шлях виходу з війни, визволення від соціального і національного гніту українському народові, як і іншим народам, вказала більшовицька партія» [22, с. 715]. Особлива увага в радянському наративі приділяється культурі та літературі, на яку справляла вплив «передова російська література». «Т. Г. Шевченко на історичних прикладах палко пропагував ідею єднання російського, українського та інших слов'янських народів у боротьбі проти іноземних загарбників <...> за звільнення пригноблених народів від національного поневолення» [22, с. 415]. В іншому радянському підручникові Україна постає як неодмінна частина Росії: «Українському народові, як і іншим пригнобленим царизмом народам Росії, Великий Жовтень приніс також і визволення від національного гніту та здійснення його віковичних сподівань — створення національної суверенної держави Української Радянської Соціалістичної Республіки» [21, с. 3].

Цей радянський наратив є основою одного з проросійських наративів національної ідентичності в Україні, чий концепт будується на спільності історичного розвитку, простору та культури українського та російського народів. Ідеологічний дискурс продовжує діяти відповідно до цих концептів, бо вони вже є вкоріненими в систему освіти, систему цінностей та переконань, які не переосмислювалися: існує одна правильна ідеологія, і, відповідно до неї, усі, хто виступають проти неї, а отже, проти простого народу, чий права так чи інакше утискають, є ворогами. Так, лінгвоаксіологічними маркерами цього наративу є словосполучення *простий бідний народ*, *утиск прав*, *ідеологічна непокора*. На цих концептах формується наратив про необхідність захисту прав гноблених меншин: «РФ воює не проти України, а проти націоналістичного режиму в Україні» [24, с. 36]. Такий наратив формує певне розуміння реальності, спираючись на емоційний складник реципієнтів, їх почуття несправедливості, утверджуючись у предметі віри, яка і спонукає людей до дії відповідно своїм набутим переконанням. Або «Україна – це територія, що не має своєї історії, культури та національної ідентичності. Вона завжди була частиною Росії та повинна бути назад повернута» [24, с. 72]. Цей міф продовжує імперіалістичну агресивну традицію рф щодо колоніалізму та

заперечення права на визнання державності інших країн пострадянського простору. Ключовими концептами цього наративу є «заперечення історичної суб'єктності», «делегітимізація української культури», що формує наратив про відсутність права на самостійне існування України.

Процес зміни наративної ідентичності є важким, тому що людині потрібно відмовитися від усіх старих переконань, а також сформувати систему нових, що передбачає глибокий аналіз минулого, яке резонуватиме з досвідом теперішнього задля формування переконань майбутнього. Адже наратив є герменевтичним процесом, завдяки якому людина інтерпретує свій досвід у соціально-політичній, культурній, мовній тощо, парадигмах.

Якщо наратив є предметом віри, то головним чинником можливості зміни ідентичності є процес розчарування у своїх переконаннях. Це відбулося з переважною більшістю українців після 24 лютого 2022 року, від початку повномасштабного вторгнення, коли попередня система цінностей зазнала колапсу: відбулася когнітивно-семантична аномалія, коли попереднім переконанням почала повністю суперечити дійсність. Після чого відбувся масовий перехід до української ідентичності: українці почали шукати свої історії, до яких вони можуть себе уналежнити, і з яким досвідом вони можуть себе співвіднести. Відбулася зміна контенту крізь експозиційну частину, усвідомлення потреби в новому культурному та соціальному фундаменті, на якому формуватиметься наратив, який, в свою чергу, стане базою наративної української ідентичності.

Отже, конструювання наративу та наративної ідентичності, як наслідок, відбувається за такою схемою:

Соціально-політичний контекст – ціннісні концепти – історичні події як наратив – наративна ідентичність.

Необхідною умовою довіри до національного наративу з боку українців є історична пам'ять як сукупність звичаїв, цінностей, традицій та історичних фактів. У цьому процесі визначення наративної ідентичності формується не тільки уявлення про свою спільноту, але й про інші, проте з суб'єктивної позиції власної нації, її інтересів, що також характеризує наративну ідентичність. Отже, кожен з українських національних наративів створює свій погляд на історію, спираючись на концепти культурного та історичного простору, минулого, що зберігається у колективної пам'яті. Натомість, тлумачення минулого буде залежати від соціально-політичного контексту: історична подія може бути спільна, проте її інтерпретація буде залежати від

інтенції наратора. Актуальним бачиться наступне застереження І. Лисяка-Рудницького: «з огляду на своє небезпечне географічне положення Україна тільки тоді має шанс вистояти політично, коли українці будуть здатні мирно розв'язати свої внутрішні суперечності та згуртуватися проти зовнішньої загрози й утиску» [9, с. 92]

Наразі український національний наратив представлений трьома історіями, які переказують українці своїм дітям. Четвертий, проросійський, або подвійний та прорадянський наративи витіснилися з українського публічного простору, на думку САТ-UA, решта ж – виокремилися в три форми існування, в залежності від панівної ціннісної парадигми [8].

Перший **наратив «боротьби за українську культуру»**, згідно з висновками організації САТ-UA, фокусує увагу на національній культурі, захисті української мови, зверненні до історичного минулого, постійній боротьби проти загарбників. Наратив орієнтований на інтереси нації так, як їх уявляють автори та прихильники цієї концепції українства. Ключовий концепт – «висока українська національна культура, яка повсякчас потерпала від загарбників, зокрема, від росії, й продовжує дотепер». Від часів Київської Русі, періоду козацтва та визвольних воєн, трагедії Голодомору, боротьби УПА та радянської окупації, до часів Незалежності, протистояння проросійським впливам, двом революціям та війні ми постійно залишаємося в позиції жертви. Цей концепт «жертви» існує в аксіологічній дихотомії: *українці-жертви* та *українці-борці*, з одного боку акцентується на постійному потерпанні українського народу, проте з іншого, наголошується на українцях як суб'єктах спротиву, навіть в умовах незмірної боротьби та невизначеності, що наголошує на внутрішньому потязі до волі та свободи, на протидії утискам та насильству [8]. Головними ворогами України є росіяне та зросійщені українці. Вони мають дерусифікуватися та повністю відокремитися таким чином від російського культурного простору та площини його впливу. Отже, українська та російська культури ставляться у протиставленні всередині України, з наголосом на ролі носіїв російської культури як джерела проблем, але також як жертв імперської політики. Акцентується на викривленій і віктимній перспективі, де трагедії в історії виглядають більш значущими, ніж досягнення.

Носії наративу “Боротьби” менше звертають увагу на період незалежності, фокусуючись переважно на ХХ столітті; не пропагують моноетнічне суспільство, натомість підтримують монокультурний підхід, де представники будь-якого етносу можуть стати українцями через культурну і мовну асиміляцію; виявляють мало інтересу до псевдопатріотизму, але водночас наголошують на закликах до підпорядкування індивідуальних інтересів інтересам нації, висловлюючи нарікання на внутрішній розбрат. Отже, українці є жертви і, водночас, герої-борці, є вороги – росія та росіяне, а також зросійщені українці. Мова є маркером ідентичності, саме тому вона

розділяє країну (йдеться про російську мову). «Тому українці мають здолати ці «хвороби», повернутися до своїх власних культурних цінностей та національних інтересів задля формування сильної та впливової нації [8].

Другий наратив – «громадянського єднання» будується на концептах державотворення, досвіду революцій та героїчних сторінок історії; об'єднання нації; концепти проактивної меншості та окресленні одного спільного ворога [8]. Цей наратив спирається на героїчне минуле, не дивлячись на панування чужинців протягом тривалого часу. Українська національна ідея існувала завжди завдяки активній проукраїнській меншості, проте після Революції Гідності українська нація нарешті здобула свій період ренесансу. Від 2022 року українці, як ніколи раніше, об'єднані, проте повинні пам'ятати, що їх єдиний ворог зовнішній, і це – росія, та окремі суб'єкти, що здійснюють державну зраду (*зрадники*). Мова вжитку неважлива, поки важлива концентрація уваги лише на фронті. Прихильники цього наративу підтримують ідею української мови як єдиної державної. Україна має притримуватися одного шляху – інтеграції в ЄС і НАТО, розділяти загальноєвропейські цінності і шанувати усі культури, крім, як виняток, російської, яка має бути деконструйованою та піддаватися публічному скасуванню. Саме навколо цих ідей всі українці мають об'єднатися. Ба більше, цей наратив стверджує, що об'єднання вже відбулося, жодного розколу немає всередині України. Акцентується увага на зовнішньому ворогу – росії, і спрямовує всі проблеми суспільства на цей фактор.

Прихильники наративу вважають: війна сприяла єднанню нації, забуваючи про внутрішні суперечності; наразі засуджуються військові зрадники та байдужі громадяни, які не відчувають дух епохи; захід вважається неспроможним протистояти росії, але водночас критикуються ті, хто мріє про «власний шлях» для України; російська мова та культура не є великою проблемою, якщо громадяни захищають державу, але акцентується на важливості просування української мови; міфічна частина наративу відображає історію успішної боротьби проти російської агресії, починаючи з періоду Незалежності, і наголошує на значенні ХХ століття для отримання досвіду в боротьбі за свободу.

І нарешті **третій, «мультикультурний»**, наратив базується на концептах полікультурного розвитку; традиції Запорізької Січі, за якою важливий тільки дух свободи людини. Цей наратив також розповідає історію про поневолення української нації, яку намагалися відновити, про тяглість до демократії українського суспільства та вільності обирати свою українськість як «належність до історичної спільноти, що включає плюралізм поглядів» [8]. Українська революція початку ХХ століття та сучасний період Незалежності сприймаються як часи єднання та державотворення, хоча багато проблем вбачаються у пригнобленні демократії. Козацтво також розглядається як символ демократії та мультикультурності, актуалізуючи спільні “золоті часи”.

Українськість визначається як належність до історичної спільноти, що включає плюралізм поглядів. Українізація має проводитися «лагідно» та «безболізно» для інших етносів на території України та зросійщених громадян. Українцям не варто так агресивно впроваджувати політику щодо поширення української культури та мови, а також «кенселити» російську культуру, мовляв, якщо Європа та світ не можуть це зробити, тоді і нам доведеться якось миритися з росією, зокрема після завершення війни.

Як бачимо, між першим і другим наративами багато спільного, полярними наразі є наратив «боротьби» та наратив «мультикультуралізму», вони ворогують між собою, тому що «боротьбисти» хотіли би викоринити недостатньо свідомих, пасивних українців, а «мультикультурники» – псевдопатріотів, які тільки розділяють націю» [8]. Більшістю українців, за даними САТ-UA, підтримується наратив «громадського єднання», бо він не розділяє українців, а об'єднує задля досягнення спільної мети. Жоден з трьох наративів не формується вже через категоричне протиставлення з росіянами, що можна відзначити як позитивний знак: українці не самоідентифікують себе через маркер «не росіянин», наразі, не звучать слова про «історичну спільність», а «братність народів» і поготів. Те, що об'єднує три українських наратива, це концепти «проактивної громадянської позиції» та «свободи».

Дуальна, або подвійна ідентичність та відповідний наратив є наслідком прорадянської ідентичності, хоча й має деякі істотні відмінності. Для прорадянського наративу основними ціннісними концептами є такі: *Київська Русь, національно-визвольна війна Хмельницького, перемога у Великій Вітчизняній війні, політ Гагаріна в космос*; технологічні досягнення Радянської України: *заводи, Азовсталь, АЕС, розвиток ракетної техніки, машинобудування, Антонов-літак*; цінність суспільного устрою: *колективізм, суспільна власність, права трудящих, робітниче братерство, будівництво комунізму*. Часова подвійність цього наративу вбачається в протиставленні «Золотої доби» радянського минулого теперішній занедбаній сучасності, його історія розповідає про чисельні здобутки минулого, мирне співіснування різних етнічних груп, що протиставляється етнічним конфліктам, девальвації та занепаду російської культури. Цей міф відтворюється і в проросійському наративі подвійної (російсько-української) ідентичності. В ньому панують концепти визначної духовності народу, орієнтування на вищі православні цінності, захист російської культури, «руського миру».

Проаналізувавши історію, що «розповідає» наратив подвійної ідентичності, або ж проросійський, можна виділити такі лексико-семантичні одиниці: *братній народ; малороси; старший брат; українські нацисти/націоналісти; київський режим; новоросія; ЛНР, ДНР (топоніми окупаційної влади); захист російськомовних; українці – росіяни, які помилились; російська весна; руський мир; нелегітимність української влади; громадянська війна; спецоперація; зовнішні агенти; американські куратори*;

реалізація американського проєкта тощо. Усе це створює контекст боротьби проти зла – тобто *американців, що керують українською владою, європейців, що постачають Україні зброю*, при цьому України як суб'єкта, в цих наративах не існує, а отже, створюється міф великої місії росії як захисника, відтворюється дихотомія боротьби добра проти зла, допомоги *братньому народу* повернутися до *старшого брата*, до *колиски трьох народів*, до свого справжнього існування. Використання сталих виразів, мовних кліше та лексем у створенні наративу формує світогляд та ідентичність відповідно до цілей впливу агресивної політики рф.

«Родинна метафорика» сприяє досягненню цілей, бо це зрозуміла кожному, «проста» ієрархія, що формує уявлення про країни як про сім'ю, в якій всі повинні бути разом, підтримувати один одного, бо мають «кровні зв'язки». Все це легітимізує ідею близькості та ієрархічної залежності. Наративи з використанням саме цих аксіолінгвістичних маркерів постійно просувались на пропагандистських каналах рф від 2014 року, хоча впроваджувались вони не безпосередньо перед повномасштабним вторгненням рф в Україну, а набагато раніше. Вже у телепрограмі, що вийшла після анексії Криму та початку окупації частини Донецької і Луганської областей, російські політики й журналісти озвучували ідеї нелегітимності української влади, зазначає «Інтерньюз Україна» в дослідженні впливу російської пропаганди [3]. Результат такого впливу прослідковується наразі в інтерв'ю з військовополоненими росіянами, які відтворюють ідентичні наративи, що базуються саме на цих ціннісних маркерах [3]. Невідповідність цього міфу соціально-політичному контексту в Україні, особливо від 2014 року, унеможливорює його поширення та вплив на широкі маси, хоча й не виключає загрози розповсюдження в перспективі.

Маркерами української ідентичності досить часто замінюють проросійські ціннісні конструкти: «справжніми патріотами» в такому наративі виступають борці *проти російської культури*, задля утвердження *автентичної української*. Історична спадщина постає дуальною: українці – *борці за свою незалежність*, доба *козаччини* – як «золотий час» свободи духу, або ж *Київська Русь* – як ще одна «золота доба», що заклала фундамент сучасної української державності [23]. Проте інша історична спадщина є травмою українців, це *життя під гнітом імперій, трагедії Голодоморів та Чорнобильської АЕС, окупація територій 2014 року та постійна боротьба* всередині країни за свою незалежність.

Щодо спільних лінгвоаксіологічних маркерів трьох українських наративів, які є найбільш частотними в текстах та репрезентують ключові концепти, можна виокремити такі лексико-семантичні вузли, як-от: лексеми спротиву (*боротьба, революція*), лексеми національної суб'єктності (*автентичність культури, волелюбність, зрадники України, потяг до волі*); патріотична риторика, слогани (*Слава Україні, Героям слава, громадський*

активізм, справжні українці, свідомі українці, активний патріотизм, волонтерство, ЗСУ, мовне питання), історичні символічні маркери (*Київська Русь, ОУН, УПА, героїчна козацька доба, доба УНР, колоніальна травма*), позначення організацій, що є партнерами України сьогодні (*НАТО, ЄС, західна підтримка, коаліція, західні партнери*). Звичайно, що використання деяких маркерів визначається соціально-політичним контекстом та метою наратора. Такі лексико-семантичні одиниці, як: *мовне питання; патріотизм*, або ж *націоналізм; НАТО; ЄС* тощо, існують в кількох дискурсах, і саме контекст визначатиме оцінність та ціннісну парадигму цих понять.

Наратив «боротьби»: *воля, свобода; автентичність культури; боротьба; незалежність; мовне питання; УНР; УПА (Українська повстанська армія), ОУН (Організація українських націоналістів); Голодомор, геноцид, Московія, москалі.*

Наратив «громадського єднання»: *героїчна козацька доба; революція Гідності; активний патріотизм; волонтерство; ЗСУ (Збройні Сили України), жертви колоніалізму, колоніальна травма; інтеграція в ЄС і НАТО; західна цивілізація;*

«Мультикультурний» наратив: *героїчна козацька доба, Київська Русь, європейські цінності; демократична традиція; поліетнічна культура, політична нація, мультилінгвальне суспільство, культурне різноманіття, плюралізм, лагідна українізація, мир, злагода, кооперація, взаємовигідна співпраця.*

Наратив «боротьби» та «громадського єднання» схожі між собою. Вони конструюються на концептах *самобутності історії, культури, мови; ідеї українського ренесансу; ліберальному культурному націоналізмі; жертви століть минулих поневолень*. На цих концептах будується історія про глибоке коріння української культури, демократичну традицію українців, які відчувають внутрішній протест авторитаризму та насильству, росіяни в ній постають злочинцями, а українці – жертвами, які вижили як нація [16]. І наостанок – мультикультурний наратив, що сформовано на таких концептах, як: *полікультурність; громадянське суспільство; інтеграція інших культур – росіян, татар, угорців, євреїв тощо*. Наратив не заперечує української мови та українського тла – як основних, проте існує в контексті консенсусу з іншими етносами та мовами. Кожен з цих наративів будується через вибіркове згадування певних подій, одні постаті можуть підноситися в певних наративах, тоді як в інших – маргіналізуватися [16]. Це буде залежати від існуючого контексту всередині наративу і формувати певну оптику історичної та культурної спадщини.

За П. Гнатенко, в «шовіністичному наративі» панують такі концепти, як: *заперечення існування окремого українського народу; ідея асиміляції – українці є складовою частиною російського народу*. На його думку, «радянський наратив» був поширений за часи радянщини і містив у собі такі концепти:

спільність походження українців, росіян і білорусів; Київська Русь – *колыска трьох народів*; *теорія старшого брата* – ієрархічна концепція, за якою російський народ є головним, вищим. Усі ці концепти були успадковані РФ, і продовжують тлумачити та породжувати нові шовіністичні наративи задля виправдання збройної агресії проти України. Вони є знайомими та усталеними, догматичними, особливо серед носіїв радянського світогляду, тому досить легко і ефективно використовуються задля пропагування своїх «цінностей» та ідей серед прихильників віри у ці концепти. І нарешті третій, автохтонно-автономістичний, запропонований М. Грушевським, що конструється такими концептами: *українці – автохтон на своїй землі, культурна спадщина Київської Русі – частина українського розвитку та культури*. П. Гнатенко справедливо зауважує, що «на культурну спадщину Київської Русі мають право і російський, і український, і білоруський народи. Але кожен має право на своє, на те, що створено ним на території того середовища, де жили ці народи» [2, с.167].

Шовіністичний та проросійський наративи повністю виключені з публічного дискурсу, проте його ідеї можуть проникати через інфопростір через лідерів думок, що живуть на окупованих територіях або за кордоном, та через російську пропаганду.

Висновки. Національні наративи є ключовими механізмами конструювання української ідентичності, що формуються у взаємодії соціально-політичного контексту, історичної пам'яті та ціннісних орієнтацій. Аналіз українських національних наративів свідчить про їхню динамічність, варіативність і конкурентність: від п'яти наративів, виокремлених у 2013 році, до трьох домінуючих сьогодні – «боротьби», «громадянського єднання» та «мультикультурного», тоді як прорадянський і подвійний (проросійський) практично втратили вплив у публічному дискурсі.

Лінгвоаксіологічні маркери, що вербалізують ціннісні концепти цих наративів, зумовлюють способи інтерпретації історичного досвіду, формують патерни поведінки та визначають кордони «свого» й «чужого». Вони виступають інструментом як самоідентифікації, так і ідеологічної боротьби, зокрема в умовах російської інформаційної агресії та повномасштабної війни. Український національний наратив сьогодні перебуває у процесі переосмислення та консолідації: спільними для трьох українських наративів залишаються концепти свободи, суб'єктності, демократичної традиції та проактивної громадянської позиції. Результати дослідження засвідчують потребу в розробленні єдиного стратегічного наративу, що ґрунтуватиметься на узгоджених цінностях і сприятиме формуванню стійкої національної ідентичності на внутрішньому та зовнішньому. В дослідженні змісту та ціннісних пілстав такого наративу вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Література

1. Бевза, Б. (2025). Стратегічний нарратив для України. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://cutt.ly/bevza> (дата звернення: 17.08.2025)
2. Гнатенко, П. І. (2018). Національна ідентичність та історична пам'ять. *Науково-теоретичний альманах Грані*. Т. 21, № 10. С. 164–169.
3. Дослідження впливу російської державної пропаганди на світогляд росіян та дії російських військовослужбовців, які безпосередньо задіяні у військовій агресії росії проти України. *Інтерьююз Україна*. Київ, 2024.
4. Зливков, В. Л. (2019). Наративна ідентичність особистості. *Актуальні проблеми психології*. Т. 2, № 14. С. 128–137.
5. Ковтун, О. В. Проблематика лінгвоаксіології в західній дослідницькій традиції: аспектуальний огляд. *Publishing House "Baltija Publishing"*. 2021. С. 274–297.
6. Косович, О. (2019). Мова та національна ідентичність: монографія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В. 203 с.
7. Кулик, В. (2010). Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки : монографія. Київ : Критика. 656 с.
8. Має лишитися тільки один. Який із трьох національних нарративів – ваш? Українська правда. URL: <https://cutt.ly/mae> (дата звернення: 02.08.2025).
9. Лисяк-Рудницький, І. (1994). Напрями української політичної думки. Історичні есе: в 2 т. Київ: Основи. Т. 2. С. 92.
10. Папуша, І. (2005). Що таке наратологія? (огляд концепцій). *Studia methodologica*: [наук. зб.]. Тернопіль : ТНПУ. № 16. С. 29–46.
11. Почепцов, Г. Не читайте чужих нарративів. URL: <https://cutt.ly/pocepcov> (дата звернення: 29.08.2025).
12. Рікер, П. (2002). Сам як інший. 2-ге вид. Київ : Дух і літера. 458 с.
13. Снайдер, Т. (2022). Спадщина Грушевського та Рудницького, або коли українці стали нацією. Лекція №2. Тімоті Снайдера про витоки сучасної України – Forbes.ua. URL <https://cutt.ly/snyder> (дата звернення: 29.08.2025).
14. Стегній, О. І. Національна ідентичність. Енциклопедія сучасної України. 2020. URL: <https://cutt.ly/stegnii> (дата звернення: 29.08.2025).
15. Чорна Г. Ідентичність: що це таке і як формується. LB.ua. URL: : <https://cutt.ly/chorna> (дата звернення: 29.08.2025).
16. Korostelina K. V. Constructing the narratives of identity and power. USA : Lexington Books, 2014. 259 p.
17. Laclau and Mouffe's discourse theory and fairclough's critical discourse analysis: an introduction and comparison. URL: <https://cutt.ly/laclau> (дата звернення: 29.08.2025).
18. Maan A. Narrative warfare. URL: <https://cutt.ly/maan1> (дата звернення: 29.08.2025).
19. Maan A. The intelligence we need to succeed at influence. URL: <https://cutt.ly/maan2> (дата звернення: 29.08.2025).
20. Ukrinform Press Center. Стратегічний нарратив: аудит напрацьованих матеріалів та обговорення подальших кроків, 2025. YouTube. URL: <https://cutt.ly/ukrinf> (дата звернення: 17.09.2025).

Використані джерела

21. Історія держави і права Української РСР (1917-1960) / ред.: В. М. Корецький, Б. М. Бабій. Київ : Вид-во Акад. наук Укр. РСР, 1961. 730 с.
22. Історія української РСР / ред.: К. К. Дубина, І. О. Гуржій. Київ : Наук. думка, 1967. Т. 1. 808 с.

23. Національний наратив: три бачення України. CAT UA. URL: <https://cutt.ly/catua> (дата звернення: 02.08.2025).
24. 100 брехливих російських наративів про російськоукраїнську війну : збірник / ред.: А. М. Романишин, С. В. Черевичний, О. П. Остапчук. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 77 с.

References

1. Bevza, B. (2025). Stratehichniy naratyv dlia Ukrainy [Strategic Narrative for Ukraine] [in Ukrainian].
2. Hnatenko, P. I. (2018). Natsionalna identychnist ta istorychna pamiat. National Identity and Historical Memory Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani. T. 21, № 10. S. 164–169. [in Ukrainian].
3. Doslidzhennia vplyvu rosiiskoi derzhavnoi propahandy na svitohliad rosiian ta dii rosiiskyykh viiskovosluzhbovtiv... Study of the Influence of Russian State Propaganda Interniuz Ukraina. Kyiv, 2024. [in Ukrainian].
4. Zlyvkov, V. L. (2019). Narrative Identity of the Individual [Naratyvna identychnist osobystosti. Aktualni problemy psykholohii] T. 2, № 14. S. 128–137. [in Ukrainian].
5. Kovtun, O. V. The Problematic of Linguo-Axiology in Western Research Tradition: Problematyka linhvoaksiolohii v zachidnii doslidnytskii tradytsii: aspektualnyi ohliad. Publishing House “Baltija Publishing”. 2021. S. 274–297. [in Ukrainian].
6. Kosovych, O. (2019). Language and National Identity: A Monograph.[Mova ta natsionalna identychnist: monohrafiia]. Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V. 203 s. [in Ukrainian].
7. Kulyk, V. (2010). Ukrainian Media Discourse: Identities, Ideologies, Power Relations.[Dyskurs ukraïnskykh medii: identychnosti, ideolohii, vladni stosunky: monohrafiia]. Kyiv: Krytyka. 656 s. [in Ukrainian].
8. Only One Should Remain: Which of the Three National Narratives Is Yours? [Maie lyshytysia tilky ody. Yakyy iz tr'okh natsionalnykh naratyviv – vash?] Ukrainska pravda. [in Ukrainian]
9. Lysyak-Rudnytskyi, I. (1994). Directions of Ukrainian Political Thought.[Napriamy ukrainskoi politychnoi dumky. Istorychni ese]: v 2 t. Kyiv: Osnovy. T. 2. S. 92. [in Ukrainian].
10. Papusha, I. (2005). What Is Narratology? (A Review of Concepts). [Shcho take naratolohiia? Studia methodological]. Ternopil: TNPU. № 16. S. 29–46. [in Ukrainian].
11. Pocheptsov, H. Not Read Other People's Narratives..[Ne chytaite chuzhykh naratyviv]. [in Ukrainian].
12. Riker, P. (2002). Oneself as Another.[Sam yak inshyi]. 2-he vyd. Kyiv: Dukh i litera. 458 s. [in Ukrainian].
13. Snaider, T. (2022). The Legacy of Hrushevsky and Rudnytsky, or When Ukrainians Became a Nation. [Spadshchyna Hrushevskoho ta Rudnytskoho, abo koly ukrainsi staly natsiieiu]. [in Ukrainian].
14. Stehni, O. I. (2020). National Identity. [Natsionalna identychnist. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy] [in Ukrainian].
15. Chorna, H. Identity: What It Is and How It Is Formed. [Identychnist: shcho tse take i yak formuietsia.] [in Ukrainian].
16. Korostelina, K. V. Constructing the Narratives of Identity and Power. USA: Lexington Books, 2014. 259 p.[in English].
17. Laclau and Mouffe's Discourse Theory and Fairclough's Critical Discourse Analysis: An Introduction and Comparison. [in English].
18. Maan, A. Narrative Warfare [in English].
19. Maan, A. The Intelligence We Need to Succeed at Influence [in English].

20. Ukrinform Press Center. Stratehichniy naratyv: audyt napratsiovanykh materialiv ta obhovorennia podalshykh krokiv, 2025. YouTube. [in Ukrainian].
21. History of the State and Law of the Ukrainian SSR (1917–1960). [Istoriia derzhavy i prava Ukrainskoi RSR (1917–1960)] / red.: V. M. Koretskyi, B. M. Babii. Kyiv: Vyd-vo Akad. nauk Ukr. RSR, 1961. 730 s. [in Ukrainian].
22. *History of the Ukrainian SSR*. [Istoriia ukrainskoi RSR] / red.: K. K. Dubyna, I. O. Hurzhii. Kyiv: Naukova dumka, 1967. T. 1. 808 s. [in Ukrainian].
23. *National Narrative: Three Visions of Ukraine*. [Natsionalnyi naratyv: try bachennia Ukrainy]. CAT UA. [in Ukrainian].
24. *100 False Russian Narratives about the Russian-Ukrainian War*. [100 brekhlyvykh rosiiskykh naratyviv pro rosiisko-ukrainsku viinu: zbirnyk] / red.: A. M. Romanyshyn, S. V. Cherevychnyi, O. P. Ostapchuk. Kyiv: NDTs HP ZS Ukrainy, 2023. 77 s. [in Ukrainian].

Halyna Iarotska

Odesa I. I. Mechnikov National University

Doctor of Science, Professor,

professor of the Department of Applied Linguistics

Axiolinguistic Markers of the Ukrainian National Identity Narratives

Resume

The article examines the axiolinguistic markers of Ukrainian national identity narratives and analyzes the linguistic mechanisms through which collective historical experience and value systems are verbalized, interpreted, and transmitted. The study focuses on the contemporary transformation of Ukraine's narrative landscape and identifies three dominant national narratives – the “struggle narrative,” the “civic unity narrative,” and the “multicultural narrative.” The previously influential pro-Soviet and dual (pro-Russian) identity narratives have been largely eliminated from the public sphere since 2014 and especially after the full-scale Russian invasion in 2022. The research is grounded in the theoretical frameworks of narrative identity (P. Ricœur, E. Laclau & Ch. Mouffe), axiolinguistics, and cognitive discourse studies. National narratives are understood as dynamic semiotic systems that organize collective memory, shape the perception of historical events, and define the boundaries between the in-group (“us”) and the out-group (“them”). Based on materials from CAT-UA analytical reports, historical textbooks of different periods, and in-depth interviews, the article analyzes 110 lexical units functioning as axiolinguistic markers. These markers verbalize key value-laden concepts such as freedom, independence, resistance, historical trauma, heroism, cultural authenticity, democracy, and civic agency. The study demonstrates that lexemes and phraseological units with strong emotional and evaluative potential play a crucial role in the formation of narrative identity. They activate collective meanings, shape ideological frameworks, and influence behavior through simplified binary oppositions (e.g., freedom/slavery, own/alien, truth/betrayal). The article highlights that in contemporary Ukraine the construction of national identity is increasingly driven by shared experiences of resistance, consolidation, and civic participation, rather than by ethnic or linguistic homogeneity. Detailed attention is given to the mechanisms through which competing narratives reinterpret the same historical events, selectively emphasize different symbolic periods (*Kyivan Rus'*, *Cossack era*, *the Soviet period*, *the Independence era*, *the Revolution of Dignity*), and construct alternative models of national subjectivity. The “struggle narrative” emphasizes cultural authenticity, historical injustice, and the continuity of resistance; the “civic unity narrative” foregrounds state-building, democratic values, and collective responsibility; the “multicultural narrative” prioritizes inclusivity, pluralism, and polyethnic heritage. The analysis confirms that despite internal differences, the three Ukrainian narratives share several core concepts – freedom, agency, democratic tradition, and a forward-oriented vision of national development. These shared

values constitute the foundation for a future strategic national narrative of Ukraine. The article concludes that the development of a coherent strategic narrative is an urgent task for contemporary Ukraine. Such a narrative should consolidate shared values, counteract disinformation and aggressive foreign narratives, strengthen national resilience, and provide a unified communicative framework for presenting Ukrainian identity in the international arena.

Keywords: narrative identity, Ukrainian national identity, axiolinguistic markers, value concepts.

Наукове видання

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

НОВА ЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА XXI СТОЛІТТЯ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРИКЛАДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 23.12.2025.
Формат 70х100/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. 17,55. Обл.-вид. арк. 14,56.
Наклад 100 прим. Зам. № 1940.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.
Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 № 818191 від 31.07.2002 р.

Видавець та виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>